

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY
YOUNG SCIENTISTS COUNCIL

ISSN 2308-4855 (Print)
ISSN 2308-4863 (Online)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК:

**Міжвузівський збірник наукових праць молодих
вчених Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка**

HUMANITIES SCIENCE CURRENT ISSUES:

**Interuniversity collection of Drohobych
Ivan Franko State Pedagogical University
Young Scientists Research Papers**

ВИПУСК 60. ТОМ 5
ISSUE 60. VOLUME 5

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 3 від 23.02.2023 р.)*

Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. – Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. – Вип. 60. Том 5. – 170 с.

Видання розраховане на тих, хто цікавиться питаннями розвитку педагогіки вищої школи, а також філології, мистецтвознавства, історії.

Редакційна колегія:

Пантюк М.П. – головний редактор, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Душний А.І.** – співредактор, кандидат педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Ільницький В.І.** – співредактор, доктор історичних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Дмитрів І.І.** – відповідальний секретар, кандидат філологічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Андрєєв В.М.** – доктор історичних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка); **Батюк Т.В.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Баукова А.Ю.** – кандидат історичних наук, доцент (Львівський національний університет імені Івана Франка); **Бермес І.Л.** – доктор мистецтвознавства, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Гриценко Г.З.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Галів М.Д.** – доктор педагогічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Галик В.М.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Гжесяк Ян** – доктор габлітований, надзвичайний професор кафедри (Державна вища професійна школа); **Дутчак В.Г.** – доктор мистецтвознавства, доцент (Національна музична академія України імені Петра Чайковського); **Зимомря І.М.** – доктор філологічних наук, професор (Ужгородський національний університет); **Іванишин П.В.** – доктор філологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Корсак Р.В.** – доктор історичних наук, професор (Ужгородський національний університет); **Кравчик М.О.** – кандидат філософських наук, доцент (Міжнародний гуманітарний університет); **Маршалек-Кава Джоанна** – доктор наук, доцент (Університет Миколая Коперника в Торуні, Торунь, Польща); **Масненко В.В.** – доктор історичних наук, професор (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького); **Мафтин Н.В.** – доктор філологічних наук, професор (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника); **Мацьків П.В.** – доктор філологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Медвідь О.В.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Невмержицька О.В.** – доктор педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Оршанський Л.В.** – доктор педагогічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Пагута М.В.** – кандидат педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Пантюк Т.І.** – доктор педагогічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Петречко О.М.** – доктор історичних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Печарський А.Я.** – доктор філологічних наук, професор (Львівський національний університет імені Івана Франка); **Попп Р.П.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Синкевич Н.Т.** – кандидат мистецтвознавства, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Ситник О.М.** – доктор історичних наук, професор (Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького); **Сташевська І.О.** – доктор педагогічних наук, професор (Харківська державна академія культури), заслужений діяч мистецтв України; **Сташевський А.Я.** – доктор мистецтвознавства, професор (Харківська державна академія культури), заслужений діяч мистецтв України; **Стедик Ю.О.** – доктор історичних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Стрєначікова Марія** – доктор наук (дос. CSc., PhD.), (Академія мистецтв у Банській Бистриці); **Тельвак В.П.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Устименко-Косоріч О.А.** – кандидат мистецтвознавства, доктор педагогічних наук, професор (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка); **Футала В.П.** – доктор історичних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Чик Д.Ч.** – доктор філологічних наук, доцент (Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка); **Яворська Г.Х.** – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний гуманітарний університет); **Янишин Б.М.** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник (Інститут історії України НАН України); **Яремчук В.П.** – доктор історичних наук, професор (Національний університет «Острозька академія»).

Збірник індексується в міжнародній базі даних Index Copernicus International.

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 6143 від 28.12.2019 р. (додаток 4) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта, 013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта (за предметними спеціалізаціями), 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), 016 – Спеціальна освіта).

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі філологічних наук (035 – Філологія) та у галузі культури і мистецтва (022 – Дизайн, 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, 024 – Хореографія, 025 – Музичне мистецтво, 026 – Сценічне мистецтво, 027 – Музеєзнавство, пам'яткознавство, 028 – Менеджмент соціокультурної діяльності).

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 1290 від 30.11.2021 р. (додаток 3) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі історичних наук (032 – Історія та археологія).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка» Серія КВ № 19906-9706Р від 14.05.2013 р.

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційному сайті видання www.aphn-journal.in.ua

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних та посилань.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Засновник і видавець – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, співзасновники Ільницький В.І., Душний А.І., Зимомря І.М.

Адреса редакції: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, обл. Львівська, 82100. тел.: (03244) 1-04-74, факс: (03244) 3-81-11, e-mail: info@aphn-journal.in.ua

© Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2023
© Пантюк М.П., Душний А.І., Зимомря І.М., 2023

Recommended for publication
by Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Academic Council
(protocol No 3 from 23.02.2023)

Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers / [editors-compilers M. Pantyuk, A. Dushnyi, V. Ilnytskyi, I. Zymomrya]. – Drohobych : Publishing House „Helvetica”, 2023. – Issue 60. Volume 5. – 170 p.

The journal is intended for all interested in high school pedagogy, philology, art, and history.

Editorial board:

M. Pantyuk – Editor-in-Chief, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific Work (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical); **A. Dushnyi** – Co-Editor, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **V. Ilnytskyi** – Co-Editor, Doctor of History, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **I. Dmytriv** – Corresponding Secretary, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **V. Andriev** – Doctor of History, Professor (Kyiv Grinchenko University); **T. Batiuk** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **A. Baukova** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Lviv National University); **I. Bermes** – Doctor of Arts, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **H. Hrytsenko** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Ivan Franko State Pedagogical University); **M. Haliv** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **V. Halyk** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **J. Gzhesiak** – Dr. Gab., Associate Professor (Konin Higher Secondary School of Education); **V. Dutchak** – Doctor of Arts, Professor (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **V. Zaiets** – Candidate of Art Studies, Associate Professor (National Music Academy of Ukraine named after Peter Tchaikovsky); **I. Zymomria** – Doctor of Philology, Professor (Uzhgorod National University); **P. Ivanyshyn** – Doctor of Philology, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **R. Korsak** – Doctor of Historical Sciences, Professor (Uzhhorod National University); **M. Kravchyk** – Ph.D. in Philosophy, Associate Professor (International Humanitarian University); **Marszalek-Kawa Joanna** – Doctor of Science, Associate Professor (Nicolaus Copernicus University in Torun, Torun, Poland); **V. Masnenko** – Doctor of History, Professor (Bogdan Khmelnytsky Cherkasy National University); **N. Maftyn** – Doctor of Philology, Professor (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **P. Matskiv** – Doctor of Philology, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Medvid** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Nevmerzhytska** – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (General Pedagogy and Preschool Education of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **L. Orshanskyi** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ivan Franko State Drohobych Pedagogical University); **M. Pahuta** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko State Pedagogical University); **T. Pantiuk** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Petrechko** – Doctor of History, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **A. Pecharskyi** – Doctor of Philological Sciences, Professor (Lviv National University); **R. Popp** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **N. Synkevych** – Candidate of Arts, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Sytnyk** – Doctor of Historical Sciences, Professor (Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University); **I. Stashevsk** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Academic Affairs of Kharkiv State Academy of Culture), Honored Worker of Arts of Ukraine; **A. Stashevskyi** – Doctor of Arts, Professor (Kharkiv State Academy of Culture), Honored Worker of Arts of Ukraine; **Y. Stetsyk** – Doctor of Historical Sciences, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **M. Strenachikova** – Doctor of Science (Doc. CSc., PhD.), (Academy of Arts in Banska Bystrica); **V. Telvak** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **V. Futala** – Doctor of History, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Ustymenko-Kosorich** – Candidate of Art History, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko); **D. Chyk** – Doctor of Philology, Associate Professor (Taras Shevchenko Kremenets Regional Humanities and Pedagogical Academy); **H. Yavorska** – Doctor of Education, Professor (International Humanitarian University); **B. Yanyshyn** – Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate (Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine); **V. Yaremchuk** – Doctor of History, Professor (Ostroh Academy National University).

The collection is included in such international databases as **Index Copernicus International**.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine as of 28.12.2019 No 6143 (annex 4), the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category “B”) on pedagogical sciences (011 – Educational, pedagogical sciences, 012 – Pre-school education, 013 – Primary education, 014 – Secondary education (subject specialization), 015 – Professional education (in the field of specializations), 016 – Special education).

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine as of 17.03.2020 № 409 (annex 1), the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category “B”) on philological sciences (035 – Philology) and culture and arts (022 – Design, 023 – Fine arts, decorative arts, restoration, 024 – Choreography, 025 – Musical arts, 026 – Performing art, 027 – Museum and monument studies, 028 – Management of socio-cultural activities).

Based on the Order of Ministry of Education and Science of Ukraine No 1290 dated 30.11.2021 (annex 3), the journal is included in the List of professional editions of Ukraine (category “B”) in the area of of Historical Sciences (032 - History and Archeology).

Print media registration certificate «Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers» series KV № 19906-9706P dd. 14.05.2013.

All electronic versions of articles in the collection are available on the official website edition
www.aphn-journal.in.ua

Editorial board do not necessarily reflect the position expressed by the authors of articles,
and is not responsible for the accuracy of these data and references.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

Founder and Publisher – Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
co-founders V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomrya.

Editorial address: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivana Franka str., 24, Drohobych, Lviv region,
82100. tel.: (03244) 1-04-74, fax: (03244) 3-81-11, e-mail: info@aphn-journal.in.ua

© Drohobych State Ivan Franko
Pedagogical University, 2023
© M. Pantyuk, A. Dushnyi, I. Zymomrya, 2023

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 811.1/9

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-1>

Альвіна АЛИЄВА,
 orcid.org/0000-0001-7888-9776
 кандидат філологічних наук,
 доцент кафедри іноземної та української філології
 Луцького національного технічного університету
 (Луцьк, Україна) sep-tima@ukr.net

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ КЛАСОВИХ РІВНІВ В АНГЛІЇ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНІВ

Стаття присвячена лінгвістичному аналізу термінів, які позначають представників різних класових рівнів в Англії.

Актуальність дослідження визначається тим, що свідомість представників англійської лінгвокультури підпорядковується класовим нормам, як і сотні років тому, що підтверджує багата семантична сфера слова "class". З огляду на це, багато елементів англійської ціннісної картини світу детермінуються класово-залежною свідомістю. Відповідно, вивчення номінативних одиниць, що позначають різні класи і підкласи англійського суспільства, необхідне, в першу чергу, для адекватного перекладу цих лексем, а також для розуміння особливостей культури англійців.

Мета статті полягає у спробі осмислення унікальності англійського феномену class шляхом виявлення значень одиниць, що номінують різні верстви суспільства.

У статті, з урахуванням лінгвістичного підходу, виявлено домінуючі і вторинні методи сенсопобудови ціннісного поняття "class". Класова система виступає структурною рамкою суспільства, визначає соціальний статус кожного громадянина та відображає традиційні цінності англійської культури. У статті розглянуто англійський феномен "class" за допомогою лінгвістичного аналізу лексичних одиниць, що його вербалізують.

Визначено лінгвокультурні типи класової структури Англії, які розглядаються в лінгвокультурології та лінгвоконцептології як тип особистості, що виділяється за соціально значущими параметрами в рамках певної соціально-етнічної спільноти. У дослідженні проаналізовано визначення лексеми "class", зафіксовані в різних словниках.

З'ясовано, що у концепції соціального поділу англійського суспільства присутні "upper class", "middle class" та "working class". У статті розглянуто лінгвокультурологічні характеристики представників кожного класу на матеріалі ідеографічних джерел.

Ключові слова: лексема, лінгвокультурологія, номінація, семантика, термін.

Alvina ALYIEVA,
 orcid.org/0000-0001-7888-9776
 PhD (Philology),
 Associate Professor at the Foreign and Ukrainian Philology Department
 Lutsk National Technical University
 (Lutsk, Ukraine) sep-tima@ukr.net

VERBALIZATION OF REPRESENTATIVES OF DIFFERENT CLASS LEVELS IN ENGLAND: LINGUISTIC ANALYSIS OF TERMS

The article is devoted to the linguistic analysis of terms that denote representatives of different class levels in England.

The relevance of the study is determined by the fact that the consciousness of the representatives of the English linguistic culture is subject to class norms, as it was hundreds of years ago, which is confirmed by the richest semantic sphere of the word "class". Proceeding from this, many elements of the English value picture of the world are determined by class-dependent consciousness. Accordingly, the study of nominative units denoting various classes and subclasses of English society is necessary, first of all, for an adequate translation of these lexemes, as well as for understanding the peculiarities of the English culture.

The purpose of the article is to try to understand the uniqueness of the English class phenomenon by identifying the values of the units that nominate different layers of society.

In the article, on the basis of linguistic methods, dominant and secondary ways of constructing the meaning of the value concept of "class" are revealed. The class system acts as a structural framework of society, determines the social

status of each citizen and reflects the traditional values of English culture. The article considers the English phenomenon "class" with the help of linguistic analysis of lexical units that verbalize it.

The linguocultural types of the class structure of England are defined, which are considered in linguoculturology and linguoconceptology as a type of personality distinguished by socially significant parameters within a certain socio-ethnic community. The study analyzed the definitions of the lexeme "class", recorded in various dictionaries.

It was found that the concept of social division of English society includes the "upper class", "middle class" and "working class". The article considers the linguoculturological characteristics of representatives of each class on the basis of ideographic sources.

Key words: *lexeme, linguoculturology, nomination, semantics, term.*

Постановка проблеми. Інтерпретація проблеми міжкультурної комунікації як проблеми спілкування національних свідомостей походить від класичної ідеї В. фон Гумбольдта (Humboldt, 2008: 123) про те, що «різні мови – це зовсім не різні позначення однієї й тієї ж речі, а різні її бачення». Мова через культуру виводить лінгвістів на свідомість її носіїв. Різниця картини світу та ступеня важливості того чи іншого феномену вказує на відмінності в ієрархії цінностей народів. У цьому контексті важливим є дослідження такого феномену як class в британській лінгвокультурі.

Відомо, що Дж. Орвелл стверджував, що «Англія – це класове суспільство під сонцем, країна снобізму і привілеїв» (Orwell, 1970). Більш ніж через півстоліття Девід Каннадін, видатний англійський історик, у своєму творі *"The Rise and Fall of Class in Britain"* напише, що «англійці одержимі класом так само, як інші народи одержимі їжею чи гонками, сексом, чи наркотиками, чи алкоголем» (Cannadine, 1999: 28).

Д. Каннадін вважає, що «ніколи не було і ніколи не буде безкласового суспільства, ніде; класи будуть існувати доти, доки зберігатимуться нерівність у прибутках, відмінності у роді діяльності та об'єктивно спостерігатимуться відмінності у добробуті – тобто у будь-яких мислимих людських страхах минулого, сьогодення чи майбутнього» (Cannadine, 1999: 29).

Високий дискусійний потенціал феномену class у публіцистичних виданнях та політичних дебатах, живучість забобонів у суспільстві підтверджують необхідність дослідження лексеми class в англійській мові.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення особливостей менталітетів етносів є проблемою, що захоплює як філософів, культурологів, психологів, так й лінгвістів. З поняттям «менталітет» тісно пов'язаний термін «картина світу», ключові поняття якої досліджувала І. Саєвич (2012). Основні аспекти вітчизняних лінгвокультурологічних досліджень розглядала у своїх роботах А. Бондаренко (Бондаренко, 2019). Картина світу німців досліджена у роботах Г. Кузе (Кузе, 2012) та О. Щербак (Щербак, 2017), а британців – С. Купер

(Kuper, 2012), Е. Семпсон (Sampson, 2004) та ін. Незважаючи на велику кількість робіт, відсутні розвідки, присвячені дослідженню семантичної сфери феномену class у британській лінгвокультурі, який до сьогодні детермінує ціннісну картину світу цього народу.

Мета статті полягає у спробі осмислення унікальності англійського феномену class шляхом виявлення значень одиниць, що номінують різні верстви суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для більш точного розуміння феномена "class" у британській лінгвокультурі необхідно розглянути словникові визначення однойменної лексеми. Згідно з COED (2007) слово "class" походить від латинського "classis" – «підрозділ римлян, оцінка або клас учнів». У "Compact Oxford English Dictionary" даються такі дефініції лексеми "class": 1. "a system that divides members of a society into sets based on social or economic status" – система, що розділяє членів суспільства на пласти, які ґрунтуються на соціальному або економічному статусі; 2. "a set in a society ordered by social or economic status" – пласт суспільства, організований за соціальним чи економічним статусом.

У словнику "Collins English Dictionary" (2003) знаходимо таке визначення лексеми class: 1. "a group of persons sharing a similar social position and certain economic, political, and cultural characteristics" – група людей, які мають схоже соціальне становище та певні економічні, політичні та культурні характеристики. 2. а. "the pattern of divisions that exist within a society on the basis of rank, economic status, etc." – модель верств, що існують у суспільстві і виділені з урахуванням службового становища, економічного статусу тощо; б. "(as modifier) the class struggle, class distinctions" – (як модифікатор) класова боротьба, класові відмінності.

Відповідно до Cambridge Advanced Learner's Dictionary (2008) слово class має такі лексико-семантичні значення: "class noun a group of people within society who have the same economic and social position" – група людей у суспільстві, які мають однакове економічне і соціальне становище; "a

system that divides members of a society into sets based on social or economic status” – система, що розділяє членів суспільства на групи з огляду на соціальний або економічний статус; *“a set in a social ordered by social or economic status”* – пласт суспільства, що диференційований соціальним чи економічним статусом.

Відповідно до словникових визначень STEL (2002), слово *class* має два основних трактування: 1) система, яка організує суспільство за соціальним чи економічним принципом; 2) пласт суспільства, який виділяється за тими самими принципами. Лінгвокультурну конотацію цього поняття англійською доводить ряд синонімів і евфемізмів. Найближчими синонімами слова *class* є: *group* (група, колектив), *grouping* (угруповання), *set* (набір, комплект), *order* (соціальна група, шар), *league* (союз), *division* (розподіл), *rank* (соціальне становище), *caste* (становище у суспільстві), *status* (становище, статус), *category* (категорія), *background* (походження, освіта).

Вчені виділяють у концепції соціального поділу англійського суспільства (Cannadine, 1999) *upper class*, *middle class* та *working class*. Розглянемо лінгвокультурологічні властивості представників кожного класу на матеріалі ідеографічних джерел.

Згідно зі словником SSB (2010), вищий клас (*Upper class*) складається з багатих людей з найвищим соціальним становищем (*a social group consisting of the people who have the highest social rank and who are usually rich*). Відповідно до OALD (2005: 1686), до вищого класу відносять групу людей, у яких, як вважається, найвищий соціальний статус і більше грошей та/або впливу, ніж у інших людей у суспільстві (*the groups of people that are considered to have the highest social status and that have more money and/or power than other people in society*).

У свою чергу, вищий клас у Британії є дуже малим і складається з перів (*peerage*), дворян (*gentry*) та землевласників (*landowners*), які успадкували гроші та становище. Зазвичай вони розмовляють з нормативною вимовою (*Received Pronunciation*) і здобувають освіту у приватних школах.

Синонімами до поняття “*Upper class*” є “*high society*” (заможні, модні та впливові люди); “*the ruling class*” (найвпливовіші люди в країні); “*elite*” (найбагатші, найвпливовіші, освічені чи високопрофесійні представники суспільства) (CALD, 2008); “*high blood*” (люди з аристократичним походженням); “*the upper crust/ upper crust of society*” («вершки суспільства»)/вищий соціальний клас – у

минулі часи найпочесніший гість за столом отримував право зрізати скоринку або окраєць хліба, так з’явився вислів, що означає, що все найкраще дістається найкращим, «вершкам»).

Загалом, до вищого класу належить аристократія, яку в англійській мові номінують як “*aristocracy/nobility/nobles*”, люди, народжені в сім’ї з вищим соціальним класом і наділені дворянськими титулами (“*people born in the highest social class, who have special titles*”) (OALD, 2005: 68). Відповідно до CALD (2008), середній клас (*middle class*) представлений соціальною групою, що складається з добре освічених людей, таких, як: лікарі, юристи та вчителі, з гарною роботою, яких не можна зарахувати ні до багатих, ні до бідних (“*a social group that consists of well-educated people, such as doctors, lawyers, and teachers, who have good jobs and are neither very rich nor very poor*”).

Середній клас у Великій Британії прийнято розділяти на *Upper middle class* (верхній шар середнього класу), *Middle middle class* (середній шар середнього класу) та *Lower middle class* (низи середнього класу). *Upper middle class* представлений освіченими фахівцями, які походять із інтелігентних сімей. Вони розмовляють із загальноприйнятою вимовою (*Received Pronunciation Accent*), навчаються у приватних школах чи гімназіях, а потім в університетах. До традиційних професій цієї групи належать такі як адвокат, лікар, офіцер, учений, вищий державний службовець або біржовий брокер в лондонському Сіті. Для цього класу людей особистий добробут не є обов’язковим критерієм. Визначальними характеристиками *Upper middle class* є походження, стриманість у поведінці та смаку.

Middle middle class складається з буржуазії, що походить з менш освічених кіл. Ці люди говорять із провінційним акцентом, рідше здобувають університетську освіту, володіють місцевим бізнесом і працюють у великих корпораціях менеджерами молодшої та середньої ланки.

Lower middle class складається зі службовців, які живуть у менш благополучних передмістях. Вони не мають університетської освіти і розмовляють із відносно м’яким місцевим акцентом.

Середній клас позначають також словом *bourgeoisie* (*the middle classes in society; (politics) the capitalist class*) (OALD, 2005: 173) та *the petite bourgeoisie* (або *petty bourgeoisie*) (OALD, 2005: 1130). Широко застосовується по відношенню до середнього класу термін *white-collar* («білі комірці»), що позначає людей, які працюють в офісах, що роблять роботу, що вимагає

більше розумових, ніж фізичних зусиль (“*relating to people who work in offices, doing work that needs mental rather than physical effort*”), а багатих членів товариства номінують як *moneyed classes* (CALD, 2008).

Багатих і модних людей позначають як *the beautiful people*, якщо вони творчі чи добре освічені, їх називають *smart set*.

Згідно з CALD (2008), людину, «успішну в бізнесі або промисловому виробництві і що стала дуже багатою в бізнесі, нерухомості, морських перевезеннях, називають *tycoon* (тайкун) (“*a person who has succeeded in business or industry and has become very rich and powerful a business/property/shipping*”) або *magnate* (магнат) (“*a person who is very rich and successful in business or industry*”). При цьому багатство, що дісталось легким шляхом, оцінюється в англійській лінгвокультурі неохвально, що підтверджують такі лексеми, як: “*nouveau riche; new money; fat cat; moneybags; parvenu; rags-to-riches; Guchi-muchi people*”.

Низи суспільства в Англії номінуються по-різному: нижчий клас (*lower class*), робочий клас (*working class*), що у свою чергу структурується, та підклас (*underclass*). Відповідно до CALD (2008), термін *lower class* вважається застарілим і застосовується до людей з нижчим становищем у суспільстві та найменшою кількістю грошей (“*people who belong to the social class that has the lowest position in society and the least money*”).

Згідно з дефініцією (CALD, 2008), *working class* представлений «соціальною групою, що складається з людей, які заробляють мало грошей, одержують оплату тільки за трудові години або дні і виконують фізичну роботу (“*a social group that consists of people who earn little money, often being paid only for the hours or days that they work, and who usually do physical work*”). Синонімом поняття *working class* можна вважати термін *bluecollar* («сині комірці»), що описує людей, які виконують роботу, що потребує фізичної праці (“*people who do work needing strength or physical skill rather than office work*”) (CALD, 2008).

Термін *pink-collar* («рожеві комірці») вживається для опису низькооплачуваної роботи, в основному виконуваної жінками, наприклад, в офісах і ресторанах (“*connected with low-paid jobs done mainly by women, for example in offices and restaurants*”) (OALD, 2005: 1143).

“*Commoner*” (простолюдін) є антиподом аристократа – це людина, що походить не з королівської чи дворянської сім’ї (*a person who does not come from a royal or noble family*) (OALD, 2005: 303);

або людина, не народжена в становищі високого соціального рангу (“*a person who is not born into a position of high social rank*”) (CALD, 2008).

Представників робітничого класу часто позначають терміном “*toilers*” (трудолюбники) – старанно та багато працюючі люди – “*toiler – one who works strenuously*” (SSB, 2010). Антиподом буржуазії виступає *the proletariat*, слово позначає клас простих людей, які заробляють гроші роботою, особливо ті, у яких немає майна – “*used especially when talking about the past) the class of ordinary people who earn money by working, especially those who do not own any property*” (OALD, 2005: 1207).

Робочий клас в Англії поділяється на кваліфікований та традиційний. *Skilled working class* включає кваліфікованих «синих комірців», які працюють у промисловості, а також людей, які займаються підприємницькою діяльністю. Вони розмовляють з місцевим акцентом та мають обмежений рівень освіти. *Traditional working class* складається з людей, які працюють «синіми комірцями» з низькими доходами, які не цінують освіту (SSB, 2010).

Підкласом (*underclass*) називають людей «з нижчим соціально-економічним становищем, ніж будь-які інші класи суспільства» – “*a group of people with lower social and economic position than any of the other classes of society*” (CALD, 2008). Представники *underclass* «мають дуже низький рівень доходів, проживають у державному чи муніципальному житлі, почуваються виключеними із життя суспільства» (SSB, 2010).

Образливими словами є *the plebs* (плебс) – образливий спосіб звернення до простих людей – “*(informal) an offensive way of referring to ordinary people, especially those of the lower social classes*”; *pleb* (простолюдін) – неохвальна номінація особи низького соціального класу – “*(informal) disapproving a person of a low social class*” (OALD, 2005: 1157).

Отже, позначення соціального статусу в Англії є дуже розгалуженим та потребує детального вивчення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Висока щільність лексичних одиниць вербальної сфери феномену *class* підтверджує його особливе місце у ціннісній картині світу англійського суспільства.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у детальному дослідженні в лінгвокультурологічному аспекті номінативних одиниць на позначення представників вищого класу британського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко, А. Основні аспекти вітчизняних лінгвокультурологічних досліджень. *Література та культура Полісся*. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, Серія «Філологічні науки». 2019. Вип. 96. № 13. С. 115–125. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1373/1/12.pdf>
2. Саєвич, І. Г. Теорія картини світу: ключові поняття. *Лінгвістика: збірник наукових праць*. 2012. № 2 (26). С. 18–28. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/757/>
3. Щербак, О. М. Вербалізація суспільних топосів у текстах німецькомовних інтернет-новин: лінгвориторичний аспект. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9. С. 257–260.
4. CALD. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. 3 edition Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 1852 p.
5. Cannadine D. The Rise and Fall of Class in Britain. New York: Columbia University Press, 1999. 293 p.
6. CED. Collins English Dictionary. Glasgow: Harper-Collins Publishers, 2003-2009. URL: <http://www.thefreedictionary.com>
7. COED. Compact Oxford English Dictionary. Oxford: OxfordUniversity Press, 2007. 1210 p.
8. CTEL. Collins Thesaurus of the English Language. Glas-gow: HarperCollins Publishers, 2002. URL: <http://www.thefreedictionary.com/class>
9. Humboldt W. von. Schriften zur Sprache. Zweitausendeins, 2008. 302 p.
10. Kuper S. The new British establishment. – The Financial Times, 2012. URL: <https://www.ft.com/content/1f05adc2-db70-11e1-be74-00144feab49a>
11. Kuße H. Kulturwissenschaftliche Linguistik. Eine Einführung. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2012. 319 p.
12. OALD. Oxford Advanced Learners Dictionary of currentEnglish / A. S. Hornby. Seventh Edition, Editor Sally Wehmeier. Oxford: Oxford University Press, 2005. 1839 p.
13. Orwell G. Collected Essays, Journalism and Letters. London: Penguin, 1970. 303 p.
14. Sampson A. Who Runs This Place? The Anatomy of Britain in the 21st Century. London: John Murray, 2004. 418 p.
15. SSB. Social structure of Britain. 2010.

REFERENCES

1. Bondarenko, A. (2019). Osnovni aspekty vitchyznianskykh lnhvokul'turolohichnykh doslidzhen' [The main aspects of domestic linguocultural research]. *Literatura ta kul'tura Polissia – Literature and culture Polissya*. Nizhyn: Vydavnytstvo NDU im. M. Hoholia. No. 96. No. 13. S. 115–125. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1373/1/12.pdf> [in Ukrainian].
2. Saievych, I. H. (2012). Teoriia kartyny svitu: kliuchovi poniattia [World picture theory: key concepts] / *Linhvistyka. Zbirnyk naukovykh prats' – Linguistics. Collection of scientific works*. No. 2 (26). S. 18–28. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/757/> [in Ukrainian].
3. Shcherbak, O. M. (2017). Verbalizatsiia suspilnykh toposiv u tekstakh nimetskomovnykh internet-novyn: lnhvorytorychnyi aspekt [Verbalization of social topos in the texts of German-language Internet news: a linguistic aspect]. *Odeskyi lnhvistychnyi visnyk*. Vyp. 9. S. 257-260 [in Ukrainian].
4. CALD (2008). Cambridge Advanced Learner's Dictionary. 3 edition Cambridge: Cambridge University Press. 1852 p.
5. Cannadine, D. (1999). The Rise and Fall of Class in Britain. New York: Columbia University Press. 293 p.
6. CED. Collins English Dictionary. Glasgow: Harper-Collins Publishers, 2003–2009. URL: <http://www.thefreedictionary.com>
7. COED (2007). Compact Oxford English Dictionary. Oxford: OxfordUniversity Press. 1210 p.
8. CTEL (2002). Collins Thesaurus of the English Language. Glasgow: HarperCollins Publishers. URL: <http://www.thefreedictionary.com/class>
9. Humboldt, W. von (2008). Schriften zur Sprache. Zweitausendeins [Writings on language. Two thousand and one]. 302 p. [in German].
10. Kuper, S. (2012). The new British establishment. The Financial Times. URL: <https://www.ft.com/content/1f05adc2-db70-11e1-be74-00144feab49a>
11. Kuße, H. (2012). Kulturwissenschaftliche Linguistik. Eine Einführung [Cultural Linguistics. An introduction]. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. 319 p. [in German].
12. OALD (2005). Oxford Advanced Learner's Dictionary of currentEnglish / A. S. Hornby. Seventh Edition, Editor Sally Wehmeier. Oxford: Oxford University Press. 1839 p.
13. Orwell, G. (1970). Collected Essays, Journalism and Letters. London: Penguin. 303 p.
14. Sampson, A. (2004). Who Runs This Place? The Anatomy of Britain in the 21st Century. London: John Murray. 418 p.
15. SSB (2010). Social structure of Britain

Олена ГАЛИЦЬКА,
orcid.org/0000-0003-0677-2071
докторка філософії, доцентка,
доцентка кафедри німецької філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) halytska@vnu.edu.ua

Тетяна БОНДАР,
orcid.org/0000-0002-9421-264X
кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри прикладної лінгвістики
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) Bondar.Tetiana@vnu.edu.ua

СУЧАСНИЙ НІМЕЦЬКОМОВНИЙ ФІТНЕС-ДИСКУРС

Статтю присвячено дослідженню сучасного німецькомовного фітнес-дискурсу як різновиду інституційного дискурсу. Матеріалом дослідження слугували відеозаписи фітнес-занять з інтернет-ресурсу Youtube, персональні сайти німецьких фітнес-тренерів і сайти фітнес-клубів Німеччини.

Дослідження фітнес-дискурсу проведено з урахуванням таких інституційних параметрів: учасники комунікації, хронотоп (час і місце взаємодії), способи спілкування, фітнес-стратегії. Учасниками сучасного німецькомовного фітнес-дискурсу є фітнес-експерти, фітнес-тренери, фітнес-учителя, управлінський персонал фітнес-клубу, фітнес-клієнти, фітнес-моделі, фітнес-провайдери, фітнес-блогери та їхні підписники. Складниками хронотопу фітнес-дискурсу є: локація проведення фітнес-занять і фітнес-змагань; локус самої фітнес-події (бігова доріжка, басейн, спортивний зал, вулиця); обмежена тривалість фітнес-заняття; час підготовки атлета до фітнес-змагань, зумовлений планом підготовки та графіком проведення фітнес-змагань; час трансляції фітнес-змагань.

Прототипне фітнес-спілкування між фітнес-інструктором та клієнтом відбувається: індивідуально з тренером у межах персонального тренування; в групі в межах групового заняття; віртуально під час занять, які транслюються на екранах в тренажерних залах, або вдома в режимі онлайн. У фітнес-спілкуванні простежуємо також невербальну комунікацію за допомогою просодичних, кінесичних і проксемічних засобів.

Завданням фітнес-стратегії є ефективне використання наявних ресурсів для досягнення оздоровчої, розважальної, психотерапевтичної (релаксація, боротьба зі стресом), інтерактивної (знайомство з цікавими людьми, приналежність до фітнес-спільноти), спортивної, реабілітаційної, естетичної (формування гарної фігури, гармонічної тілобудови) мети тощо.

Зазначимо, що німецькомовний фітнес-дискурс не функціонує ізольовано. Він корелює з іншими інституційними різновидами дискурсу (ознака інтердискурсивності): з педагогічним, юридичним, політичним, релігійним, медичним, рекламним дискурсами. Окрім того, фітнес-дискурс у XXI ст. став різновидом дигітального дискурсу.

Ключові слова: *фітнес-дискурс, дискурс, інституційний дискурс.*

Olena HALYTSKA,

orcid.org/0000-0003-0677-2071

PhD in Philology, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Germany Philology

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) halytska@vnu.edu.ua

Tetiana BONDAR,

orcid.org/0000-0002-9421-264X

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Applied Linguistics

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) Bondar.Tetiana@vnu.edu.ua

MODERN GERMAN-LANGUAGE FITNESS DISCOURSE

The article deals with the study of modern German-language fitness discourse, which is a type of institutional discourse. The materials of the study were video recordings of fitness classes from the Internet resource Youtube, personal websites of German fitness trainers and websites of fitness clubs in Germany.

The study of fitness discourse was carried out taking into account the following institutional parameters: communication participants, chronotope (time and place of interaction), methods of communication and fitness strategies. The participants of the modern German-language fitness discourse are: fitness experts, fitness trainers, fitness teachers, fitness club management staff, fitness clients, fitness models, fitness providers, fitness bloggers and their followers. The components of the fitness discourse chronotope are: location of fitness classes, fitness competitions; the locus of the fitness event itself (treadmill, swimming pool, gym, etc.); limited duration of fitness classes; the time of an athlete's preparation for a fitness competition determined by the training plan and schedule of the fitness competition; broadcast time of fitness competitions.

Prototypical fitness communication between a fitness instructor and a client takes place: individually with a trainer within the framework of personal training; in a group within a group training; virtually during classes that are broadcast on screens in gyms or at home online. In fitness communication we also observe non-verbal communication with the help of prosodic, kinesic and proxemic means.

The task of the fitness strategy is the effective use of available resources in order to achieve certain goals: health, entertainment, psychotherapeutic (relaxation, combating stress), interactive (meeting interesting people, belonging to the fitness community), sports, rehabilitation, aesthetic (forming a good figure) goals, etc.

It should be noted that the German-language fitness discourse does not function in isolation. It correlates with other institutional varieties of discourse (a sign of interdiscursiveness): pedagogical, legal, political, religious, medical, and advertising discourses. In addition, the fitness discourse of the 21st century has become a type of digital discourse.

Key words: *fitness discourse, discourse, institutional discourse.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження сучасного німецькомовного фітнес-дискурсу зумовлено загальною спрямованістю лінгвістики ХХІ ст. на вивчення різних типів інституційного дискурсу в комунікативно-прагматичному та лінгвокогнітивному аспектах. Незважаючи на зростаючий науковий інтерес до дослідження різновидів дискурсу, в українській лінгвістиці відсутні роботи, присвячені сучасному німецькомовному фітнес-дискурсу на матеріалі відеозаписів фітнес-занять з інтернет-ресурсу Youtube, персональних сайтів німецьких фітнес-тренерів і сайтів фітнес-клубів Німеччини.

Дискурс трактуємо, услід за І. С. Шевченко, як «інтегральний феномен», мисленнево-комунікативну діяльність, яка відбувається з урахуванням соціокультурного контексту, «вона є сукупністю процесу і результату, характеризується континуальністю і діалогічністю» (Шевченко, 2005: 28). Дискурс функціонує як текст або тексти у нероз-

ривному зв'язку з ситуативним контекстом, тобто з соціальними, культурно-історичними, ідеологічними, психологічними та іншими факторами, а також із системою комунікативно-прагматичних і когнітивних ціленастановок автора, який взаємодіє з адресатом. Саме це і зумовлює особливу впорядкованість мовних одиниць різного рівня в процесі втілення в тексті. Комунікативна діяльність і продукти цієї діяльності – тексти – співвідносяться з певною ментальною сферою, яка концентрує у собі відповідні знання.

Дискурсний аналіз зосереджується на ступені та характері впливу екстралінгвального фону (соціальних інститутів, культурних, ідеологічних та інших факторів) на формування тих чи інших мовних закономірностей. Саме дискурсний аналіз дає відповідь на запитання, як різні складники комунікативного процесу (автор повідомлення, його адресат, сфера комунікації, канал повідомлення, інтенція) відображаються у внутрішньо-

текстовій організації та зумовлюють у ній специфічну впорядкованість мовних одиниць і структур. Отже, саме дискурсний аналіз є перспективним й органічним для вивчення і дослідження різних типів дискурсу.

Аналіз останніх досліджень. Англійськомовний фітнес-дискурс як різновид спортивного дискурсу уже перебував у полі зору вітчизняних лінгвістів (І. М. Білоус, І. Б. Павлюк). У праці І. М. Білоус інвентаризовано стратегії організації дискурсу фітнес-занять, виявлено та проаналізовано вербальні та невербальні засоби їх реалізації, запропоновано типологію дискурсних особистостей фітнес-інструкторів та клієнтів фітнес-клубів (Білоус, 2015). І. Б. Павлюк досліджує структурні, семантичні та текстові характеристики англійської фахової мови фітнесу з огляду сучасного термінознавства (Павлюк, 2016).

Метою нашої статті є аналіз комунікативно-прагматичних особливостей сучасного німецькомовного фітнес-дискурсу з урахуванням його місця у комунікативному просторі фітнес-індустрії ФРН.

Виклад основного матеріалу. Фітнес-дискурс як інституційний різновид дискурсу, тобто як статусно зорієнтований дискурс, здійснюваний у соціальних інститутах, тлумачимо з урахуванням таких інституційних параметрів: учасники комунікації, хронотоп (час і місце взаємодії), способи спілкування, фітнес-стратегії.

Учасники сучасного німецькомовного фітнес-дискурсу, задіяні у сфері фітнесу, працюють фітнес-експертом (*Fitness-Experte*), фітнес-тренером (*der Fitnessstrainer*, *Fitnessstrainer A-Lizenz*, *Personal Trainer*, *Medizinischer Fitnessstrainer*, *Functional Training Expert*, *NLP Practitioner und Master*), фітнес-учителем (*der Fitnesslehrer*); входять до складу правління фітнес-клубу; є фітнес-клієнтом (*die Fitness-Kunden*); фітнес-моделлю (*das Fitnessvorbild*); фітнес-провайдером (*der Fitnessanbieter*); створюють сторінки в інтернеті про фітнес: фітнес-блогер (*der Fitnessblogger*, *Fitness-Influencer auf ihren YouTube-Kanal*) та їхні підписники (*Follower*). Тобто учасники фітнес-дискурсу є фітнес-сім'єю: *Fitnessblogger auf Instagram teilen ihre Erfolge und Rezepte mit hunderttausenden von Menschen, die sich #fitfam („fitness family“) nennen*.

Хронотоп фітнес-дискурсу, тобто часово-просторові параметри, типові для фітнес-комунікації, має такі складники: локація проведення фітнес-занять, фітнес-змагань; локус саме фітнес-події (бігова доріжка, басейн, спортивний зал, вулиця); обмежений час дії фітнес-заняття; час підготовки атлета до фітнес-змагань, зумовлений планом під-

готовки та графіком проведення фітнес-змагань; час трансляції фітнес-змагань.

Прототипним місцем спілкування є спортивна споруда: фітнес-клуб (*Fitnessclub*), фітнес-студія (*Fitnessstudio*), фітнес-центр (*Fitnesscenter*); місце для фітнес-занять (фітнес-зал (*der Fitnessraum*)): *Fitnessstudios sind so verschieden wie ihre Mitglieder: günstige „Discount“-Studioketten, Mittelklasse-Studios und Premium-Studios*.

Завданням фітнес-стратегії FITNESSLIFE-STYLE є ефективне використання наявних (дигітальних) ресурсів для досягнення таких цілей:

– підвищення рівня працездатності організму, витривалість – AUSDAUER – *Ausdauertraining, exzessives Gewichtheben, Marathontraining*;

– підтримання фізичної форми, зміцнення імунної системи (оздоровча мета) – GESUNDHEIT – *Gesundheitstraining, Fitnessübungen zu Gesichtsgymnastik, Cardiotraining, Gehirnfitness, Dehnübungen, health/wellness coaching*;

– задоволення (розважальна мета) – SPAß – *“Yoga drunk”*;

– зміцнення м'язової маси – MUSKEL-AUFBAU – *Bodybuilding, Kraftübungen*;

– схуднення – FETTREDUKTION – *Ernährungsberatung, attraktive Körperformen, Low Carb Diät, Low-Fat-Diät, die effektivsten Ernährungsstrategien, die Fitnessernährung, das Fitness-Getränk*;

– релаксація, боротьба зі стресом (психотерапевтична мета) – STRESSABBAU – *Meditation, Atmung*;

– знайомство з цікавими людьми та аналіз успіхів інших клієнтів з експертами, приналежність до фітнес-спільноти (інтерактивна мета) – LEUTE TREFFEN;

– досягнення спортивних результатів, розвиток різних фізичних якостей (спортивна мета) – SPORT – *Gewichtheben, Schwimmen, Aerobic, extensives Training*;

– реабілітація (реабілітаційна мета) – REHABILITATION – *Reha*;

– віддання моді (фітнесманія) – FITNESS-WAHN;

– формування гарної фігури, гармонічної тілобудови (естетична мета) – SCHÖNHEIT.

Отже, базові концепти фітнес-дискурсу: AUSDAUER, GESUNDHEIT, SPAß, FETTREDUKTION, STRESSABBAU, LEUTE TREFFEN, MUSKEL-AUFBAU, SPORT, REHABILITATION, SCHÖNHEIT.

Прототипне фітнес-спілкування між фітнес-інструктором та клієнтом відбувається:

– індивідуально з тренером в межах персонального тренування, яке поєднує фітнес-тес-

тування, постановку цілей та тренування згідно програми;

- в групі в межах групового заняття, популярними є віртуальні групові заняття, які транслюються на великих екранах в тренажерних залах згідно з розкладом;

- під час *outdoor*-тренування (тренування на свіжому повітрі);

- вдома завдяки цифровим технологіям з використанням групових або індивідуальних програм в режимі онлайн (фітнес-заняття, яке доступне 24/7, становить собою як живу трансляцію, так і заздалегідь записані класи (відео-заняття) (*digitales Kraft- und Beweglichkeitstraining*)).

Німецькі фітнес-тренери надають кваліфіковану консультацію, підбирають програму тренувань та правильний режим харчування, дотримання правильної дієти. За допомогою вербальної комунікації фітнес-інструктори ФРН з різних країн світу досить часто використовують ті або інші види маніпулятивних прийомів та стратегій. У фітнес-дискурсі простежуємо також невербальну комунікацію, створену такими засобами: просодичними (темп, гучність, інтонація); кінестичними (система жестів, пантоміма, міміка); проксемічними (просторове розташування комунікантів).

У фітнес-залах, в роздягальні під час відвідування фітнес-клубів простежуємо також побутове спілкування «клієнт–клієнт», що відноситься до особистісно зорієнтованого фітнес-дискурсу з метою розширення кола знайомств, поглиблення знань та набуття власного досвіду в сфері фітнесу.

Німецькомовний фітнес-дискурс не функціонує ізольовано. Він взаємодіє з педагогічним дискурсом в комунікативній ситуації фітнес-тренування, фітнес-гри (фітнес-інструктор або фітнес-тренер вчить правильно виконувати вправи).

Фітнес-дискурс корелює також з іншими інституційними типами дискурсу (ознака інтердискурсивності): з юридичним (фітнес-правила та їх порушення, технічні регламенти), з політичним (фітнес-змагання міжнародного рівня), з релігійним (ритуали на фітнес-заняттях), психологічним (фітнес-інструктор підтримує та мотивує клієнта) та з медичним. Фітнес-дискурс і медичний дискурс взаємодіють у випадках відновлення після травм, реабілітації, а також надання першої медичної допомоги клієнтам. Фітнес-дискурс і рекламний дискурс також перетинаються: фітнес-блогери приваблюють увагу більшої кількості клієнтів, рекламуючи фітнес-технології, устаткування, екіпіровку та інвентар, наприклад, реклама фітнес-туру ASPRIA in Hamburg.

У ХХІ ст., зокрема у період пандемії, привертає увагу активне функціонування новітніх дигітальних технологій у німецькому фітнес-дискурсі:

- мобільних додатків для тренувань (*Fitness Apps auf iPhone, iPad, Apple TV*), наприклад *Apple Fitness+*;

- розумних пристроїв (*smart devices*);

- розумних тренажерів (*smart simulators*);

- розумних речей (*smart clothes*).

Отож, фітнес-дискурс стає різновидом дигітального дискурсу.

Мобільні додатки для тренувань відтворюють звукові та візуальні оповіщення про початок і закінчення фітнес-заняття, містять вказівки щодо виконання вправ, відслідковують прогрес тренування.

Принагідно згадаємо популярні розумні гаджети: розумні фітнес-годинники (індикатор рівня фізичної підготовки, пульсомір, зі вбудованими спортивними режимами для бігу, семиденним графіком тренувань), фітнес-трекери, датчики серцевого ритму, GPS-навігатори та смарт-окуляри (показують карти і відстежують активність користувача).

Вербальна взаємодія комунікантів фітнес-дискурсу здійснюється завдяки:

- електронним енциклопедіям про актуальні питання з фітнесу;

- електронним засобам масової інформації про фітнес-індустрію;

- сайтам фітнес-клубів (www.96fitness.de), персональним сайтам тренерів фітнесу, сайтам тренерів-аматорів фітнесу;

- електронним листам (розсилка фітнес-експерта та ліцензованого фітнес-тренера *Thomas Bluhm*).

Персональний сайт створює фітнес-тренер для охоплення більшої аудиторії учасників, пропагування сфери фітнесу, а також можливості створення персонального тренування.

Сучасні фітнес-сайти пропонують послуги спортивного та оздоровчого напрямку: тренувальні зали з обладнанням для йоги, силових тренувань, кардіо-тренувань; спортивні зали для групових та індивідуальних тренувань; масажні зали, сауни, солярії.

Фітнес-сайт, його дизайн, контент, засоби комунікації з інтернет-користувачем відіграють важливу роль в поширенні фітнес-послуг. А метою є збільшення кількості клієнтів за допомогою самого сайту. Відбувається комунікативна персоналізація сучасного фітнес-фахівця засобами німецькомовного блогу фітнес-тренера, авторського сайту, ютубканалу, професійної сторінки у соціальних мережах.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Сучасний німецькомовний фітнес-дискурс у комунікативному просторі фітнес-індустрії – це статусно зорієнтований дискурс, різновид інституційного дискурсу, вид соціальної практики репрезентантів німецької лінгвокультури зі своїми комунікативними та прагматичними особливостями. Фітнес-стратегії німецькомовного фітнес-дискурсу

концентруються навколо оздоровчої, розважальної, психотерапевтичної, спортивної, реабілітаційної, естетичної та інших цілей. Фітнес-дискурс корелює з усіма інституційними типами дискурсу.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні етнокультурної специфіки учасників німецькомовного фітнес-дискурсу, встановленні й інтерпретації їхніх ментальних рис.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоус І. М. Когнітивно-комунікативні та прагматичні особливості англійськомовного фітнес-дискурсу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2015. 19 с.
2. Павлюк І. Б. Фахова мова фітнесу (на матеріалі англомовних лексикографічних джерел та спеціальних текстів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2016. 18 с.
3. Шевченко І. С., Морозова О. І. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Харків, 2005. С. 21–28.

REFERENCES

1. Bilous, I. M. (2015). *Kognityvno-komunikatyvni ta prahmatychni osoblyvosti anhliiskomovnoho fitnes-dyskursu* [Cognitive-communicative and pragmatic features of English-language fitness discourse] (Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04). Zaporizhzhia. [in Ukrainian].
2. Pavliuk, I. B. (2016). *Fakhova mova fitnesu (na materialy anhlomovnykh leksykohrafichnykh dzherel ta spetsialnykh tekstiv)* [Professional language of fitness (based on the material of English-language lexicographic sources and special texts)]. (Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04). Lviv. [in Ukrainian].
3. Shevchenko, I. S., Morozova, O. I. (2005). *Dyskurs yak myslennievo-komunikatyvna diialnist* [Discourse as mental and communicative activity]. In I. S. Shevchenko (Ed.), *Dyskurs yak kognityvno-komunikatyvnyi fenomen*. [Discourse as a cognitive-communicative phenomenon] (pp. 21–28). Kharkiv: Konstanta. [in Ukrainian].

УДК 811.112

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-3>**Дун ЦІ,***orcid.org/0000-0003-3985-7207*

аспірантка кафедри англійської філології

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

(Київ, Україна) 443803917@qq.com

СТРАТЕГІЇ МАНІПУЛЮВАННЯ У АНГЛОМОВНИХ ПРОМОВАХ ЛІДЕРІВ КРАЇН

У статті розглядається маніпулятивний вплив як провідна дискурсивна соціальна практика, що є комплексом стратегічних і тактичних складових, спрямований на формування громадської думки на всьому медіапросторі. Інформаційною базою дослідження послужили англійські статті з електронних ресурсів британських та американських ЗМІ та публікації у соціальних мережах. Механізми мовної маніпуляції розглядаються з позицій тактико-стратегічного підходу. Виділено та описано базові характеристики маніпуляції. Маніпулятивні стратегії за ступенем спотворення інформації умовно поділені на стратегії фактологічного маніпулювання та стратегії ідеологічної поляризації. Досягнення ефекту в обох випадках відбувається через реалізацію макростратегії легітимації та дискредитації. Особлива увага приділяється найчастішим тактикам стратегії дискредитації, а макростратегія легітимації розглядається з позиції теорії проксимізації. Проксимізація є маніпулятивною стратегією звернення до подій, віддалених від поточного моменту в просторовому, часовому або аксіологічному плані, але здатним символічно переміститися на перший план (зусиллями актора), ближче до інформаційного центру, в якому знаходяться маніпулятор і маніпулюється. Реалізація всіх рівнів проксимізації сприяє досягненню маніпулятивного ефекту – впевненості об'єкта маніпулювання у необхідності негайних заходів щодо запобігання ризикам та дозволяє легітимувати плановані маніпулятором дії. Механізми мовної маніпуляції розглядаються з позицій тактико-стратегічного підходу. Виділено та описано базові характеристики маніпуляції. Маніпулятивні стратегії за ступенем спотворення інформації умовно поділені на стратегії фактологічного маніпулювання та стратегії ідеологічної поляризації. Досягнення ефекту в обох випадках відбувається через реалізацію макростратегії легітимації та дискредитації. Особлива увага приділяється найчастішим тактикам стратегії дискредитації, а макростратегія легітимації розглядається з позиції теорії проксимізації.

Ключові слова: медіапростір, маніпуляція, маніпулятивна стратегія, тактика, дискредитація, легітимація, проксимізація.

Dong QI,*orcid.org/0000-0003-3985-7207*

Graduate student at the Department of English Philology

National Pedagogical Dragomanov University

(Kyiv, Ukraine) 443803917@qq.com

STRATEGIES OF MANIPULATION IN ENGLISH SPEECHES OF STATE LEADERS

The article considers manipulative influence as a leading discursive social practice, which is a complex of strategic and tactical components aimed at forming public opinion in the entire media space. English-language articles from electronic resources of the British and American mass media and publications in social networks served as the information base of the research. Mechanisms of language manipulation are considered from the standpoint of a tactical-strategic approach. The basic characteristics of the manipulation are highlighted and described. According to the degree of information distortion, manipulative strategies are conventionally divided into strategies of factual manipulation and strategies of ideological polarization. Achieving the effect in both cases occurs through the implementation of the macro strategy of legitimation and discrediting. Particular attention is paid to the most frequent tactics of discrediting strategies, and the macrostrategy of legitimation is considered from the perspective of the theory of proximization. Proximization is a manipulative strategy of addressing events distant from the current moment in spatial, temporal or axiological terms, but able to symbolically move to the foreground (by the efforts of the actor), closer to the information center in which the manipulator and the manipulated are located. The implementation of all levels of proximization contributes to the achievement of a manipulative effect – the confidence of the object of manipulation in the need for immediate measures to prevent risks and allows to legitimize the actions planned by the manipulator. Mechanisms of language manipulation are considered from the standpoint of a tactical-strategic approach. The basic characteristics of the manipulation are highlighted and described. According to the degree of information distortion, manipulative strategies are conventionally divided into strategies of factual manipulation and strategies of ideological polarization. Achieving the effect in both cases occurs through the implementation of the macro strategy of legitimation and discrediting. Particular attention is

paid to the most frequent tactics of discrediting strategies, and the macrostrategy of legitimation is considered from the perspective of the theory of proximization.

Key words: *media space, manipulation, manipulative strategy, tactics, discredit, legitimation, proximization.*

Постановка проблеми. В останні два десятиліття інтерес до маніпуляції як провідної дискурсивної практики в лінгвістичних дослідженнях помітно зріс, що пояснюється роллю медіа, що неухильно збільшується, у формуванні внутрішньополітичного порядку денного держав.

Актуальність теми. На тлі зростаючого за експонентом інтересу до маніпулятивних технологій спостерігається розширення спектру нових носіїв інформації та інструментів комунікації, відбувається модифікація традиційних каналів спілкування, постійно вдосконалюється арсенал технологічних рішень, реалізація яких призводить до появи комунікативного продукту – традиційного або дедалі частіше мультимодального тексту. Цифрова революція диктує необхідність вивчення маніпулятивних стратегій в тісному зв'язку з полікодовістю, інтертекстуальністю, цифровим середовищем «проживання» текстів, адже Цифрове медіапростір – ідеальне середовище для реалізації наміру впливати на суспільну свідомість, де особливу роль відіграють соціальні мережі, які виконують соціальні мережі.

Вони фактично переходять у статус регулятора громадською думкою, «у громадськості відбувається створення ілюзії добровільного прийняття думки, що викладається... усвідомлення необхідності вчинення певних дій, очікуваних маніпулятором» (Clausner T., с. 1999).

Актуальність заявленої проблематики обумовлена також і тим, що в умовах глобалізації при домінуючій ролі англійської мови в медіапросторі вивчення маніпулятивних стратегій англomовного дискурсу (насамперед політичного) набуває особливої значущості як для ефективної міжкультурної взаємодії, так і для виявлення та усунення ризику суспільстві.

Метою дослідження є показати маніпулятивний вплив, що є комплексом стратегічних і тактичних складових, спрямований на формування громадської думки на всьому медіапросторі. Маніпулятивна стратегія – це довгострокове магістральне спрямування зусиль з подання інформації, підпорядковане досягненню максимального маніпулятивного на адресата. Реалізація стратегії передбачає створення необхідних та достатніх умов, вибір оптимальних мультимодальних (включаючи мовні) засобів маніпулювання.

Цікаво, що успішність комунікації, ув'язненої на маніпулювання, передбачає внутрішню емоційну

готовність реципієнта погодитися з адресантом, що виникає на тлі низької поінформованості про предмет розмови, стереотипність мислення, наявність хворобливих травм минулого в суспільстві або соціальній групі, до якої належить реципієнт.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адекватна комунікативна поведінка (розпізнавання маніпулятивного призову, його оцінка, усвідомлена реакція неприйняття медіаконтенту) свідчить про комунікативну невдачу в реалізації маніпулятивної стратегії.

Виділяється ряд базових показників маніпуляції. Насамперед, це відносини суб'єкта та об'єкта, або маніпулюючого та маніпулюваного. Акторами маніпуляції є люди, які мають доступ до будь-яких форм публічного дискурсу: політики, журналісти, науковці, письменники, маркетологи, блогери та інші фахівці зі створення медіаконтенту у соціальних мережах. Зауважимо, що сьогодні особливий маніпулятивний потенціал мають так звані «лідери думок» та інфлюенсери.

Об'єктом маніпулювання стають представники певної соціальної групи. Примітно, що маніпуляція звернена не до конкретної людини, а до соціальних груп і націлена на охоплення дедалі більшої аудиторії. При цьому для успішного досягнення мети актор має чітке уявлення про цільову групу та обирає маніпулятивні стратегії відповідно до цього знання. Актор управляє ставленням об'єкта до явищ навколишнього світу у потрібному йому руслі і досягає своєї мети завдяки тому й самому об'єкту маніпуляції. У ході маніпулювання інформація тією чи іншою мірою свідомо спотворюється, спостерігається домінування висловлювання думок над передачею фактів. Канал передачі такої інформації найчастіше мультимодальний.

Можливо умовно розділити маніпулятивні дискурсивні стратегії за ступенем спотворення інформації на стратегії фактологічного маніпулювання та стратегії ідеологічної поляризації (Freeman, 1995).

Фактологічне маніпулювання характеризується навмисним приховуванням та спотворенням інформації, запровадженням хибної інформації, загасуванням небажаної інформації, зміною фокусу висвітлення події та реалізується через такі стратегії, як фейк, дезінформація та пропаганда. Зауважимо, що «термін «фейк» не застосовується до оцінного судження. «Людина має право на будь-яку, в тому числі й хибну оцінку,

тому пряме вираження оцінки має оцінюватися не як факт, а як думка», – зазначають вчені.

Під «пропагандою» розуміють сучасну «політикориторичну діяльність, організовану державою і використовувану з метою управління поведінкою мас з допомогою символічного на емоційно-оцінну сферу і картину світу масового адресата». Пропаганда відрізняється високим ступенем інформаційної агресії.

Проте слід зазначити, що і фейки, і пропаганда багато в чому є реакцією попит з боку об'єкта маніпулювання. Люди «волюють ту інформацію, яка відповідає їхнім політичним поглядам чи їхній картині світу», що зумовлено схильністю до стереотипності мислення та невмінням критично проаналізувати ситуацію. Причину популярності та ефективності фейку як засобу маніпулювання також слід шукати у прагненні реципієнта уникнути когнітивного дисонансу. Якщо ж медіа-дискурс перестане апелювати до стереотипного знання, яке розділяють всі носії відповідної субкультури, цей дисонанс неминуче настане. Друга маніпулятивна стратегія – ідеологічна поляризація – реалізується через створення когнітивних моделей, які змушують реципієнта гостріше відчувати свою приналежність до «своїх» та відкидати «чужих». Цілями поляризації є позитивна презентація «Себе / Нас» та негативна – «Іншого / Їх», які закріплюють ідеологічну приналежність та ідеологічний конфлікт.

Досягнення ефекту в обох випадках відбувається за рахунок реалізації макростратегій легітимації та дискредитації.

У зв'язку з тим, що в чистому вигляді дані макростратегії зустрічаються рідко, а частіше комбінуються в одному висловлюванні, можна говорити про їх загальні інструменти впливу, а саме: використання моральної переваги та кредиту довіри; звернення до цінностей, авторитетів та фонду загальних знань; гіперболізація, метафоризація та порівняння; згущення негативних смислів; використання емоційних аргументів замість раціональних; евфемізація та дисфемізація (Bihunova & Zubilevych, 2017).

Розглянемо, як досягається маніпулятивний ефект з прикладу окремих тактичних рішень, що з дискредитацією актором свого опонента.

Тактика звинувачення полягає у створенні негативного образу опонента виключно за рахунок лексички чи конструкцій із негативною конотацією.

(1) The former first minister said that Ms Sturgeon had mislead parliament and broken the ministerial code with breaches including failing to inform the civil service in good time of her meetings with him (The Guardian).

Алекс Салмонд – лідер Шотландської національної партії до 2014 р. – звинувачує свою послідовницю Н. Стержен – першого міністра Шотландії.

(Приклад 1). За допомогою таких засобів, як mislead parliament (ввести в оману членів парламенту), break the code, fail to inform (порушити код, навмисно не поінформувати), створюється негативний образ Н. Стержен як людини, яка не виконує своїх зобов'язань і грубо порушує прийняті норми. Зауважимо, що критика не поширюється на політичні рішення Н. Стержен (оскільки вона є наступницею Салмонда та лідером очолюваної ним раніше партії), а спрямована на її моральні та ділові якості, які становлять, на думку автора звинувачення, загрозу стійкості роботи парламенту. Фактологічна база у заяві Салмонда відсутня.

Тактика викриття з метою викриття опонента полягає у приведенні аргументів, що роблять його винність доведеною, – статистичних даних та цитат із промов самого опонента. Так, наприклад, у дебатах із Д. Трампом Джо Байден підкріплює свою заяву про винність президента Трампа у смерті людей (responsible for many deaths) офіційною статистикою смертності від коронавірусу в США (приклад 2). Звинувачуючи його в недотриманні епідеміологічних заходів, він апелює до слів самого Трампа про те, що його зустрічі з виборцями відвідали сотні людей. Таким чином, звинувачення Байдена ("He's been totally irresponsible", "who's responsible for that many deaths", "He's a fool on this", "He's not worried about the people"), спираються на об'єктивну інформацію – дані статистики і свідчення опонента.

(2) Biden blames Trump for 200,000 US coronavirus deaths in explosive presidential debate. «Anyone who's responsible for that many deaths should not remain president of the United States of America,» he said. While Mr Trump boasted that thousands of people have attended his political rallies in recent months, Mr Biden said that was a black mark on the president's record, putting people's lives at risk. "He's been totally irresponsible the way in which he's handled the social distancing and people wearing masks, basically encouraging them not to. He's a fool on this. He's not worried about the people," Mr Biden said (The Independent).

Під час президентських дебатів 2016 р. Х. Клінтон викриває Д. Трампа, висуваючи як аргумент цитату з його промови, що доводить його причетність до виникнення іпотечної кризи. Вона звертається як до статистичних даних (дев'ять мільйонів людей втратили роботу, п'ять мільйонів людей втратили житло, сім'ї втратили доходи на суму 13 трильйонів доларів), так і апелює до цитати Трампа 2006 р. (приклад 3).

(3) In fact, Donald was one of the people who rooted for the housing crisis. He said, back in 2006, «Gee, I hope it does collapse, because then I can go in and buy some and make some money». Well, it did collapse. Nine million people – nine million people lost their jobs. Five million people lost their homes. And \$13 trillion in family wealth was wiped out (The New York Times).

Тактика образи передбачає бездоказове завдання образи, що супроводжується експлікацією емоційно-оцінного компонента. Проведення історичних, літературних чи соціальних паралелей між чином опонента та чином, наділеним різко негативними асоціаціями, у певному співтоваристві зближує цю тактику з тактикою створення «образу ворога».

Так, у зверненні Б. Джонсона до британської нації він дозволив собі змодельовати насолоду (дослівно захват), яку отримує В. Путін від чемпіонату світу з футболу 2018 р., за образом поведінки А. Гітлера під час проведення Олімпійських ігор у Берліні у 1936 р. (Приклад 4).

(4) Boris Johnson has predicted Vladimir Putin will revel in the World Cup in Russia this summer

in the same way that Adolf Hitler did in the Olympic Games in Berlin in 1936, and suggested the UK may advise English football fans to avoid travelling to the tournament for their own safety (The Guardian).

Висновки. Розглянуті в рамках статті маніпулятивні стратегії є необхідною основою для якісного та кількісного аналізу сучасних засобів маніпулювання масовою свідомістю з точки зору їх успішності. Реалізація макростратегій дискредитації та легітимації, спрямованих на опорочування опонента та одночасне виправдання власних дій, робить дискурс, що реалізується в медіапросторі, найвищою мірою маніпулятивним, де очікуваним результатом стає створення атмосфери страху та тривоги. Тенденційне посилення примітивного протистояння «свій-чужий», що спрощує сприйняття дійсності та нав'язує адресату хибно орієнтовані оцінки, сприяє поляризації настроїв та зниженню критичного мислення в суспільстві, що, у свою чергу, полегшує маніпулювання масовою свідомістю при проведенні дій загарбницького чи реагування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігунова С.А., Зубілевич М.І. Афіксальна номінація відантропонімних дериватив. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2017. № 64. С. 53–55.
2. Clausner T. C. Domains and image schemas. *Cognitive Linguistics*. 1999 Vol. 10, №. 1. P. 1–31.
3. Freeman M. Metaphor making meaning: Dickinson's conceptual universe. *Journal of Pragmatics*. 1995. №. 24. P. 643–666.
4. Кіщенко Н.Д. Вербалізація концепту WISDOM/МУДРИСТЬ у дискурсі англомовної авторської казки : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / КНЛУ. Київ, 2017. 189 с.
5. Kishchenko, N. Models of Artistic-Figurative Metaphors of Wisdom in English Fairy Tales. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*, 2019, №. 9. P. 87–94.
6. Mykhalchuk, N., Bihunova, S., Fridrikh, A., Vietrova, I. Cross-cultural understanding of metaphors in information technology sphere. *Cognitive Studies*. 2021. №. 21. P. 16.
7. The Guardian. <https://www.theguardian.com/politics/2022/dec/01/boris-johnson-will-stand-again-at-next-general-election-source-says>
8. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/11/10/us/judge-trump-clinton.html>
9. The Independent. <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-contempt-doj-prisoner-swap-taliban-latest-b2241953.html>

REFERENCES

1. Bihunova S.A., Zubilevych M.I. (2017) Afiksalna nominatsiia vidantroponimnykh deryvativ [Affixal nomination of anthroponymic derivatives] *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»* 2017. № 64. С. 53–55. [in Ukrainian]
2. Clausner T. C. Domains and image schemas. *Cognitive Linguistics*. 1999 Vol. 10, №. 1. P. 1–31. [in English]
3. Freeman M. Metaphor making meaning: Dickinson's conceptual universe. *Journal of Pragmatics*. 1995. №. 24. P. 643–666. [in English]
4. Kishchenko, N.D. Verbalizatsiya kontseptu WISDOM/MUDRIST' u diskursi anglo-movnoyi avtorskoyi kazky [Verbalization of the WISDOM/WISDOM concept in the discourse of an English-language author's fairy tale]: dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.04 / KNLU. Kyiv, 2017. 189 s. [in Ukrainian]
5. Kishchenko, N. Models of Artistic-Figurative Metaphors of Wisdom in English Fairy Tales. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*, 2019, №. 9. P. 87–94. [in English]
6. Mykhalchuk, N., Bihunova, S., Fridrikh, A., Vietrova, I. Cross-cultural understanding of metaphors in information technology sphere. *Cognitive Studies*. 2021. №. 21. P. 16. [in English]
7. The Guardian. <https://www.theguardian.com/politics/2022/dec/01/boris-johnson-will-stand-again-at-next-general-election-source-says>
8. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/11/10/us/judge-trump-clinton.html>
9. The Independent. <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-contempt-doj-prisoner-swap-taliban-latest-b2241953.html>

УДК 1.111'37

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-4>

Олена ЗАГРАНОВСЬКА,

orcid.org/0000-0002-2018-3727

асистент кафедри англійської філології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

(Івано-Франківськ, Україна) *olenazagranovska1@gmail.com*

Юлія ЛОВЧУК,

orcid.org/0000-0003-2395-5400

асистент кафедри англійської філології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

(Івано-Франківськ, Україна) *rredkoy@gmail.com*

СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЯМИХ ТА НЕПРЯМИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ ТА СПОСОБИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ

У статті проведено аналіз структурної природи прямих та непрямих мовленнєвих актів, на прикладах сучасною англійською мовою показано особливості їх реалізації в сучасному англійському мовленні.

У мовознавстві МА трактується як «цілеспрямована мовленнєва дія, яка відбувається відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації». МА вважається невід'ємним компонентом реалізації комунікативного процесу. Основоположником теорії МА вважають філософа Дж. Остін, який у 1955 р., у межах Джеймсівського курсу, Гарвардського університету розпочав висвітлювати дану проблему. Ідеї Остіна продовжували філософи-аналітики, логіки та прагматики Дж. Серль, П. Строссон, Г. Грайс, Дж. Ліч, лінгвісти А. Вежбицька, М. Нікітін та ін.

Структурними складовими акту є локуція, іллокуція та перлокуція. Кожен з цих складових здійснює певну фонетичну, граматичну та лексичну функцію, робить акт повноцінним, що веде до реалізації комунікативного процесу.

МА може бути прямим та непрямим. Для прямих МА характерне відкрите неприховане передавання змісту повідомлення та чітка структура. Серед них виділяють репрезентативи (асертиви), директиви, комісиви, експресиви, декларативи, що характеризуються певним семантичним змістом.

Стосовно непрямих МА, зміст висловлювання зазвичай є прихованим, імпліцитним. Комунікативний зміст непрямих мовленнєвих актів виводиться не із змісту (значення) пропозиції, а із засобів мовленнєвого коду, вжитих у конкретній ситуації, з конкретними мовцями, конкретною тематикою спілкування. Поширеними у вжитку є непрямі МА, що передають прохання, наказ, пораду, запрошення до дії, зацікавлення, докору тощо.

У дослідженні, на прикладах сучасною англійською мовою показано способи реалізації прямих та непрямих МА у сучасній англійській мові, що складають основу процесу спілкування. Знання структурних складових та семантичних особливостей властивих для обох типів МА та грамотне вживання даних актів у спілкуванні сприяє успішному досягненню бажаної комунікативної мети. Широке вживання прямих та непрямих МА у мові дає можливість чітко донести комунікативну мету, сприяє збагаченню лексичного складу комунікантів і робить процес спілкування між людьми бажаним та успішним.

Ключові слова: мовленнєвий акт, дискурс, комунікативна мета.

Olena ZAGRANOVSKA,

orcid.org/0000-0002-2018-3727

Assistant at the Department of English Philology

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) olenazagranovskal@gmail.com

Yuliia LOVCHUK,

orcid.org/0000-0003-2395-5400

Assistant at the Department of English Philology

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) rredkoy@gmail.com

STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF DIRECT AND INDIRECT SPEECH ACTS AND METHODS OF THEIR REALIZATION IN MODERN ENGLISH SPEECH

The article studies the structural nature of direct and indirect acts of speech, the peculiarities of their realization in the communicative process is shown on the examples given in the modern English language.

In linguistics, a speech act is interpreted as “a purposeful speech action that takes place in accordance with the principles and rules of speech behavior considered within the limits of a pragmatic situation”. A speech act is considered an integral component of the implementation of the communicative process. J. Austin, the philosopher, is considered to be the founder of the speech acts theory, who in 1955, within the framework of the James course at Harvard University, began to highlight this problem. Austin’s ideas were continued by analytical philosophers, logicians and pragmatists J. Searle, P. Strosson, G. Grice, J. Leach, linguists A. Vezhbytska, M. Nikitin, and others.

The structural components of the act are locution, illocution, perlocution. Each of these components performs a certain phonetic, grammatical and lexical function, makes the act complete which helps the communicative process to be carried out.

Speech acts can be direct and indirect. Direct acts are characterized by open undisguised expression of the message content and by a clear structure. Among them linguists distinguish assertive, directive, commissive, expressive acts and declarations. They are all characterized by a certain semantic meaning.

As for the indirect speech acts, the meaning of the expression is usually hidden (implicit). The communicative meaning of the indirect speech act is derived not from the content of the sentence, but from the means of the speech code used in a specific situation, with certain speakers and a specific topic of communication. Indirect acts conveying a request, order, advice, invitation to action, interest, reproach, etc. are widely used in modern speech. In our study, using the examples in the modern English language, the ways of usage of direct and indirect speech acts in the discourse which form the basis of the communication, are shown. The knowledge of the structural nature and semantic features characteristic of both types of speech acts and the competent implementation of these acts in communication contribute to the successful achievement of the desired communicative goal.

Key words: *a speech act, discourse, communicative aim.*

Постановка проблеми. У світлі сучасних досліджень лінгвістичних наук, вагомим є вивчення питання мовленнєвого акту як невід’ємного засобу реалізації комунікативної мети в межах людського спілкування. Зокрема, комунікативно зорієнтована лінгвістика зосереджена на дослідженні комунікативного процесу, що відбувається за допомогою мовленнєвих актів, з дотриманням норм та правил інтеракції. Саме тому аналіз мовленнєвого акту як цілеспрямованої мовленнєвої дії, що здійснюється відповідно до правил мовленнєвої поведінки, викликає дедалі більший інтерес як серед українських, так і зарубіжних мовознавців. Потреба дослідження мовної комунікації загалом та аналіз способів впливу на людину за допомогою слова зокрема стає дедалі актуальнішою у сучасній науці. Важливо зазначити, що успішність комунікативної взаємодії з дотриманням норм і правил комунікативної

поведінки учасників інтеракції у різних умовах спілкування визначається певними факторами, зокрема знанням лінгвістичного рівня мови, рівнем володіння правилами мовлення певної мовної спільноти. Поведінка та вибір засобів спілкування визначаються культурою, соціальними відносинами, моральними цінностями людей, які розмовляють цією мовою.

В мовознавстві мовленнєвий акт, (далі – МА) розглядається як спосіб досягнення індивідом поставленої мети спілкування, адже саме МА перетворює мовне висловлювання в носія комунікативного смислу. Ось чому дослідження поняття МА та його роль у здійсненні успішного спілкування є досить актуальним на даному етапі розвитку теорії (Бацевич, 2005: 186).

З вище сказаного витікає **актуальність** нашого дослідження МА як основного засобу реалізації спілкування, в якому комуніканти досягають чи

не досягають бажаної комунікативної мети. Спілкування людей відбувається у межах комунікативного акту, складовими якого є особистості учасників комунікації (адресанта і адресата) як носіїв соціальних ролей, психічних властивостей, психологічних якостей, духовних, естетичних тощо ідеалів, когнітивних особливостей; конститутивні елементи спілкування; повідомлення, яке поєднує комунікантів тощо (Бацевич, 2005: 186).

Аналіз досліджень. Основоположником теорії МА вважають філософа Дж. Остін, який у 1955 р., у межах Джеймсівського курсу, Гарвардського університету розпочав висвітлювати дану проблему. Ідеї Остіна продовжували філософи-аналітики, логіки та прагматики Дж. Серль, П. Строссон, Г. Грайс, Дж. Ліч, лінгвісти А. Вежбицька, М. Нікітін та ін. (Бацевич, 2005: 186).

У мовознавстві МА трактується як «цілеспрямована мовленнєва дія, яка відбувається відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації» (Арутюнова, 1990: 136). МА завжди співвіднесені з особою мовця і є складовою комунікативного акту поряд з актом адитивним (тобто комунікативною дією слухача) і комунікативною ситуацією (Вікіпедія, Електронний ресурс).

Основними рисами МА є інтенціональність, цілеспрямованість і конвенціональність. **Інтенціональність** (лат. *intentio* – намір, прагнення) – властивість свідомості бути спрямованою на деякий об'єкт. Одне з основоположних понять філософії феноменологізму, започаткованої Едмундом Гуссерлем, а також сучасної аналітичної філософії свідомості (Вікіпедія, Електронний ресурс). Позначає властивість свідомості і мови, яка ґрунтується на тому, що свідомість є завжди усвідомленням чогось, вона спрямована на предмети, що перебувають поза свідомістю, але розуміє їх згідно з власною природою і притаманними їй правилами функціонування.

Цілеспрямованість МА передбачає втілення у висловлюванні певної інтенції, певної комунікативної мети, що надає виразу конкретної семантичної спрямованості. Конвенціональність передбачає наслідки впливу смислового акту на конкретного адресата чи аудиторію. **Метою** нашого дослідження є прямі та непрямі МА, розгляд їхніх структурних складових та аналіз особливостей їх вживання в сучасному англійському мовленні. Звідси і основне **завдання** дослідження – розглянути структурну природу МА та на прикладах сучасною англійською мовою показати особливості їх реалізації в процесі комунікації.

Предметом дослідження є прямі та непрямі МА. Аналіз проводитимемо на матеріалі сучасної англійської мови.

У нашому дослідженні ми зупиняємося на розгляді МА, які бувають прямими та непрямыми. На відміну від прямого акту, як висловлювання, зміст якого сприймається буквально, неприховано, непрямий акт трактується як стиль мовлення, усне висловлювання, вираз, речення, мовленнєва дія, мовленнєвий акт адресанта, сенс якої виводиться не буквально, а з опертям на підтекст, прихований зміст, імплікатури дискурсу (Вікіпедія, Електронний ресурс).

Але, попри відмінності у передачі повідомлення, обидва типи МА є необхідними складниками реалізації комунікативного процесу. Також, їм притаманна певна структурна природа. Згідно досліджень Дж. Остіна виділяють локуцію, іллокуцію та перлокуцію в межах структурної природи актів:

– Локуція (англ. *locution* – мовний зворот) (локутивний акт) – побудова фонетично і граматично правильного висловлювання певної мови з певним смислом і референцією. Іншими словами, це акт «говоріння», вимовляння.

– Іллокуція (*il* – префікс, який має посилювальне значення, і англ. *locution* – мовний зворот) (іллокутивний акт) – втілення у висловлюванні, породжуваному в процесі мовленнєвого акту, певної комунікативної інтенції, комунікативної мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості.

– Перлокуція (лат. *per* префікс, який має посилювальне значення, і англ. *locution* – мовний зворот) (перлокутивний акт) – наслідки впливу іллокутивного акту на конкретного адресата чи аудиторію (Вікіпедія, Електронний ресурс).

Опираючись на аналіз структури МА, ми бачимо, що кожен акт характеризується чіткою побудовою (висловлювання повинно бути фонетично та граматично вірно сформованим), несе в собі певне семантичне навантаження, що допомагає у здійсненні комунікативної мети, адже є конкретний зміст та спрямований впливати на дії комунікантів, що приймають участь у дискурсі.

Оскільки метою нашої розвідки окрім розгляду структурної природи МА є ще аналіз особливостей їх вживання в сучасному англійському мовленні, спробуємо на прикладах сучасною англійською мовою показати як прямі та непрямі МА реалізуються в процесі комунікації. Для прямих МА характерне відкрите неприховане передавання змісту повідомлення та чітка структура.

Дж. Серль виділяв п'ять основних типів актів: репрезентативи (асертиви), директиви, комісиви, експресиви, декларації (Серль Дж., 1986: 170).

Якщо мова йде про *репрезентативи*, або *асертивни*, то такий тип МА характеризується істинністю висловлювання. Наприклад:

- All whales aren't fish (усі кити не є рибами).
- All men are mortal (всі люди є смертні).
- The Sun goes round the Earth (сонце обертається навколо землі).

– Water boils at 100 degrees Celsius (вода закипає при 100 градусах за Цельсієм).

Директиви виражають спонукання адресата робити або не робити щось. Наприклад:

– Don't use phones at the exam (не користуйтеся телефонами на екзамені).

- Drive carefully at night (їдь обережно вночі).

Комісиви зобов'язують виконати певні дії у майбутньому або дотримуватися певної лінії поведінки. Наприклад:

– Promise me you will never lie to me again! (пообіцяй, що ти ніколи більше мені не брехатимеш)

– I solemnly swear to look into the situation (я урочисто присягаюся розібратися з ситуацією)

– Follow all the instructions (дотримуйтеся усіх інструкцій)

– I swear, I will not violate the rules (присягаюся, я не порушуватиму правил);

Експресиви виражають психологічний стан мовця, характеризують міру його відвертості. Сюди належать подяка, вибачення, вітання. Наприклад:

– We thank you for helping me (ми дякуємо за допомогу мені).

– We are grateful that you have backed up our plan (ми вдячні, що підтримали наш план).

– Thanks for giving me a lift (дякую, що підвезли).

– I do apologize for having forgotten about our meeting (прошу вибачення, що забув за нашу зустріч.)

– We congratulate you on the promotion (ми вітаємо Вас з підвищенням.)

– I am sincerely sorry for letting you down (мені щиро прикро, що підвів Вас).

- Welcome to our city! (вітаємо у нашому місті!).

Декларативи – вживання даних актів змінює стан речей, а отже, дії є авторитетами, які їх здійснюють. Наприклад:

– I now pronounce you husband and wife (тепер я оголошую вас чоловіком та дружиною).

– I appoint you my assistant (назначаю тебе своїм асистентом).

– Bless you good luck (благословляю тебе на удачу).

Стосовно непрямих МА, зміст висловлювання зазвичай є прихованим, імпліцитним. Комунікатив-

ний зміст непрямих мовленнєвих актів виводиться не із змісту (значення) пропозиції, а із засобів мовленнєвого коду, вжитих у конкретній ситуації, з конкретними мовцями, конкретною тематикою спілкування. Поширеними у вжитку є непрямі МА, що передають прохання, наказ, пораду, запрошення до дії, зацікавлення, докору тощо.

Типові приклади непрямих мовленнєвих актів, які здебільшого є складовими діалогічного мовлення:

– It's cold in this room. Could you close the door («Ви не змогли б зачинити двері?») – комунікативний зміст «зачиніть (будь ласка) двері».

– Could you pass me the bread? («Чи можу попросити Вас передати мені хліб?») – комунікативний зміст «передайте (будь ласка) мені хліб».

– Will you give me your notes? («Ти не даси мені свій конспект?») – комунікативний зміст «дай мені (будь ласка) свій конспект».

– Could you make me a cappuccino? («Чи могли б Ви зробити мені капучино?») – комунікативний зміст «зробіть мені (будь ласка) капучино».

– You had better consult the reliable sources for the verified information («Вам би краще перевірити надійні джерела для перевіреної інформації») – комунікативний зміст «краще перевірте надійні джерела для достовірної інформації».

– I would rather you switched off your phones and put aside your notes («Я би хотіла щоб ви вимкнули телефони та відклали записи») – комунікативний зміст «вимкніть телефони та відкладіть записи».

– You'd better see the doctor and make sure you are alright («Вам би краще сходити до лікаря і запевнитися, що з Вами все гаразд») – комунікативний зміст «сходіть до лікаря і запевніться, що з Вами все гаразд».

– Will you be so kind and help me find the way to the central square? («Чи буде Ваша ласка допомогти мені з дорогою до центральної площі?») – комунікативний зміст «допоможіть мені дістатися центральної площі».

– Will you tell me the time? («Чи не скажете мені годину?») – комунікативний зміст «скажіть мені, будь ласка, годину».

Аналізуючи наше дослідження, робимо наступні **висновки**. МА – цілеспрямована мовленнєва дія, що здійснюється згідно з принципами і правилами мовленнєвої поведінки, прийнятими в даному суспільстві; мінімальна одиниця нормативної соціомовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації (Вікіпедія, Електронний ресурс).

Кожен МА характеризується чіткою структурою та побудовою. В процесі аналізу ми

з'ясували, що основними складовими МА є локуція, іллокуція та перлокуція, кожен з яких здійснює певну фонетичну, граматичну та лексичну функцію. Вагому роль у здійсненні спілкування відіграють МА, зокрема прямі та непрямі (імплицитні). Щодо прямих МА, то вони характеризуються конкретним чітким комунікативним наміром, що часто витікає із складових даного висловлювання. Непрямі МА, у свою чергу, характеризуються більш прихованим наміром у процесі висловлювання, коли співрозмовники вдаються до вираження наказу, поради, прохання тощо не прямо, а опираючись на контекст.

У дослідженні, на прикладах сучасною англійською мовою показано особливості ужитку прямих та непрямих МА у сучасній англійській мові, що складають основу процесу спілкування. Знання структурної природи та семантичних особливостей властивих для обох типів МА та грамотне вживання даних актів у спілкуванні сприяє успішному досягненню бажаної комунікативної мети. Широке вживання різних типів МА у мові дає можливість чітко донести комунікативну мету, сприяє збагаченню лексичного складу комунікантів і робить процес спілкування між людьми бажаним та успішним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс. Лингвистический энциклопедический словарь. М., 1990. С. 136–137.
2. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.]. М. : Высш. шк., 1986. 295 с.
3. Бацевич Ф.С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи: Монографія. Львів: ПАІС, 2005. 256 с.
4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Підручник. К. : Видавничий центр «Академія», 2009. 344 с.
5. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып.17. М.: Прогресс, 1986. С. 170–194.
6. Мовленнєвий акт: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мовленнєвий_акт (дата звернення: 15.01.2023).
7. Іntenціональність: веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Іntenціональність> (дата звернення: 15.01.2023).
8. Непрямий мовленнєвий акт: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Непрямий_мовленнєвий_акт (дата звернення: 15.01.2023).

REFERENCES

1. Arutiunova N. D. Diskurs. Lingvisticheskii entsiklopedicheskii slovar. [Discourse. Linguistic Encyclopedia]. M., 1990, pp. 136–137. [in Russian].
2. Arnold I. V. Leksikologiya sovremennogo angliiskogo yazyka. [Modern English Lexicology]. M., 1986, 295 p. [in Russian].
3. Batsevych F. S. Linhvistychna henolohiia: problemy i perspektyvy. [Linguistic genologia: problems and prospects]. Monograph. Lviv: PAIS, 2005, 256 p. [in Ukrainian].
4. Batsevych F. S. Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky. [The Principles of Communicative Linguistics]. K.: “Academy”, 2009, 344 p. [in Ukrainian].
5. Serl Dzh. Klasifikatsiia illokutivnyh aktov. [The classification of illocutionary speech acts]. New in foreign linguistics. № 17. M.: Progress., 1986, pp. 170–194. [in Russian].
6. Movlennievyyi akt [Speech act]: veb-sait. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Movlennievyyi_akt (data zvernennia: 15.01.2023). [in Ukrainian]
7. Intentsionalnist [Intentionality]: veb-sait. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Intentsionalnist> (data zvernennia: 15.01.2023). [in Ukrainian]
8. Nepriamyi movlennievyyi akt [Indirect speech act]: veb-sait. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Nepriamyi_movlennievyyi_akt (data zvernennia: 15.01.2023). [in Ukrainian]

УДК 811

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-5>

Наталія КИСЕЛЮК,
orcid.org/0000-0002-8401-8579
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) kyselyuk@ukr.net

Анжеліка ЯНОВЕЦЬ,
orcid.org/0000-0002-1626-5244
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) anzelikayanovec@gmail.com

АНАЛІЗ КОМУНІКАЦІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕМОТИВНОЇ ЕКОЛІНГВІСТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ)

Стаття присвячена одному з важливих критеріїв емотивної еколінгвістики – екологічності. Мета цього дослідження – встановити критерії, за якими можна було б ідентифікувати комунікацію як екологічну/неекологічну, а відтак – корелювати її задля досягнення комунікативних цілей у спілкуванні. Автори зазначають, що оскільки еколінгвістика розвинулась на основі емотіології, то доцільним є скористатися методами дослідження, які застосовують у цій науці. Заслужовує на увагу проведений авторами аналіз метод руйнації асоціацій, суть якого полягає у зануренні лексичної одиниці у контекст, відмінний від асоціацій з концептом цієї одиниці. Аналіз був здійснений на основі розгляду словникових дефініцій лексичних одиниць з негативною емотивною оцінністю і довів, що зміна контексту дозволяє змінити негативне емоційне значення на позитивне, особливо якщо воно супроводжується позитивною оцінною лексикою. Провідними концептуальними положеннями здійсненого авторами дослідження є твердження про те, що в емотивній комунікації між статусом емотивних одиниць та екологічністю/неекологічністю спілкування немає чітких кореляцій і одна й та ж лексична одиниця має як позитивний, так і негативний потенціал, який розкривається в конкретній комунікативній ситуації. На думку авторів в процесі комунікації не співпадають не лише ілюкція та перлюкція повідомлення, але й перлюктивний ефект на різних комунікантів може також різнитись. Здійснений у роботі аналіз довів, що успішна екологічна комунікація прямо залежить від емоційної компетенції мовців. Як показав фактичний матеріал, не завжди використання лайливої або обценної лексики викликає негативні емоції, продукує конфліктні ситуації та є свідченням неекологічності. Незважаючи на тісний зв'язок між негативними емоціями та неекологічними ситуаціями, слід зазначити, що прямого зв'язку цих емоцій з їхньою лінгвістичною репрезентацією не існує. З точки зору екологічності негативно марковані лексичні одиниці можуть викликати цілком позитивну емоційну реакцію і навпаки – позитивно забарвлена емотивна лексика може продукувати зворотню рефлексію. Доведено, що екологічним слід вважати таку комунікацію, причиною якої є конструктивні наміри мовця на кооперацію та орієнтація на досягнення комунікативного успіху.

Ключові слова: емотіологія, емоції, емотивна еколінгвістика, екологічні критерії, вербальні засоби, невербальні засоби, екологічна/неекологічна комунікація.

Natalia KYSELIUK,*orcid.org/0000-0002-8401-8579**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) kyselyuk@ukr.net***Anzhelika YANOVETS,***orcid.org/0000-0002-1626-5244**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) anzelikayanovec@gmail.com*

ANALYSIS OF COMMUNICATION THROUGH THE PRISM OF EMOTIONAL ECOLINGUISTICS (ON THE BASIS OF CONTEMPORARY ENGLISH DISCOURSE)

The article is devoted to one of the most important criteria of ecolinguistics – to ecological criteria. The purpose of this research is to establish criteria to identify communication as ecological/non-ecological, and therefore to correlate it in order to achieve communicative goals. The authors note that since ecolinguistics is developed on the basis of emotiology, it is appropriate to use its research methods. The authors' analysis by destroying associations, is worth attention. The idea of the method lies in immersing a lexical unit in a context different from the associations with the concept of this unit. The main conceptual idea of the research is the statement the absence of strict correlations between ecological/non-ecological criteria of lexical units. The same lexical unit possesses both positive and negative potential and this potential is revealed in a certain communicative situation. The authors believe that during communication illocution of the message differs from its perlocution. Moreover, the perlocutionary effect on different communicators may also differ. The analysis performed in this research proves that successful ecological communication depends directly on the emotional competence of the speakers. As actual material shows, the use of swearing or obscenities does not always produce negative emotions, conflict situations and is evidence of non-ecological communication. Despite the close relation between negative emotions and non-ecological situations, it should be noted that there is no direct connection between these emotions and their linguistic representation. From the point of view of ecological/non-ecological criteria of communication, negatively marked lexical units can cause a completely positive emotional reaction, and vice versa – positively colored emotives can produce a reverse effect. It has been proven that communication is considered ecological, if the speaker is oriented to achieving communicative success and has constructive intentions for cooperation.

Key words: *emotiology, emotions, emotive ecolinguistics, ecological criteria, verbal means, non-verbal means, ecological/non-ecological communication.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики обґрунтованим є вживання терміну «екологія мови», оскільки «екологія» – це наука про навколишнє середовище, а мова є тим середовищем, в якому людина постійно перебуває. Відтак, екологію мови можна вважати механізмом, що відіграє ключову роль у взаємодії людини з мовою. Зважаючи на той факт, що людина – істота емоційна, доцільно досліджувати екологію мови крізь призму людських емоцій, прояв яких безпосередньо впливає на досягнення комунікативних цілей мовців. На думку Н. С. Івченко, саме цим і пояснюється виникнення нової галузі лінгвістики – емотивної еколінгвістики, метою якої є дослідження мови крізь призму екологічної вмотивованості емоцій, репрезентованих емотивними засобами мови. Дослідниця вважає, що емоції є мотиваційною основою вербальної та невербальної поведінки і безпосередньо визначають вибір засобів мовлення (Івченко, 2021: 99-105).

Аналіз досліджень. Проблема емоційної еколінгвістики активно займаються такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як К. В. Тараненко, Н. С. Івченко, С. В. Іонова, В. І. Шаховський, В. О. Самохіна та інші. Так, Ксенія Тараненко вважає, що у сучасному інформаційному суспільстві слід приділити особливу увагу екоконтролю задля забезпечення екологічності спілкування з метою усунення шкідливого впливу на здоров'я людини та її психоемоційний стан (Тараненко, 2020: 67-70). Наталія Шульжук дотримується думки, що правильний вибір засобів мови, здатність виправдовувати очікування співрозмовника, виконання комунікативних ролей, визначених соціальним статусом, професією, національною приналежністю та ін., уміння керувати емоціями й вербалізувати розбіжності у коректній формі суттєво гармонізують соціальну практику спілкування (Шульжук, 2022: 346-350). Ми вважаємо, що відсутність у мовців належної емотивної

та емоційної компетенції можуть завдати шкоди емоційній сфері адресата у міжособистісному спілкуванні, а в мас-медійній комунікації навіть вплинути на емоційні настрої суспільства. Зважаючи на це, у лінгвістиці постало питання про визначення критеріїв екологічності (або неекологічності) мовних засобів з точки зору їх емоційного змісту та доцільності вживання в різних емоційних ситуаціях.

Мета нашого дослідження – встановити критерії, за якими можна було б ідентифікувати комунікацію як екологічну/неекологічну, а відтак – корелювати її задля досягнення комунікативних цілей у спілкуванні.

Виклад основного матеріалу. Оскільки емотивна еколінгвістика тісно пов'язана з емотивною лінгвістикою, вважаємо за доцільне поспілкуватися методами та прийомами дослідження цієї спорідненої науки. На нашу думку, слід аналізувати не лише вербальні, але й невербальні емотивні засоби репрезентації емоцій в текстах, оскільки невербальна поведінка може не лише доповнювати та пояснювати вербальну частину повідомлення, але й протиставлятися їй (Киселюк, 2009: 138-139). Доцільним буде також дослідити принципи поєднання та реалізації цих засобів у живій комунікації.

Один із методів, який можна застосовувати для аналізу екологічності/неекологічності мовних одиниць, це метод руйнації асоціацій, притаманних певній лексичній одиниці, або занурення цієї одиниці в інший контекст. Так, наприклад, при дослідженні лайливої лексики зазвичай використовують асоціації, що розкривають негативне значення цього слова. Але зміна контексту дозволяє змінити негативне емоційне значення на позитивне, особливо якщо воно супроводжується позитивною оцінною лексикою. Порівняємо два випадки вживання лексичної одиниці *Damn*, взяті з *Cambridge Dictionary*:

1) *It's broken! Damn!* (an expression of anger)

2) *Damn, that tastes good.* (used for emphasis) (*Cambridge Dictionary*).

Як свідчать вищенаведені приклади, у першому випадку лексична одиниця *Damn* виражає злість та роздратування і має негативне значення, тоді як в другому прикладі цю лексему вжито разом з позитивно оцінним словом *good* задля підсилення позитивних емоцій (задоволення, захоплення).

Таким чином, виникає питання: чи завжди використання негативно маркованої емотивної лексики продукує неекологічну комунікацію? Слід встановити фактори, що викликають розлад схеми стандартної схеми «негативний стимул –

негативна реакція» і пояснюють цей когнітивний дисонанс.

Спробуємо проаналізувати декілька прикладів з негативно маркованим емотивом *bastard*. Відповідно до словника *Collins English Dictionary*, ця лексична одиниця має негативне емотивне значення, оскільки вживається як образлива лексика: *bastard is an insulting word which some people use about a person who has behaved very badly. [rude, offensive, disapproval]* (*Collins English Dictionary*). Наприклад:

Some bastard slashed the tires on my car.

Наведений приклад свідчить про обурливість ситуації (порізані шини), яка продукує негативні емоційні рефлексії, а отже – і негативну емоційну оцінку, результатом якої є неекологічне вербальне повідомлення *some bastard*. Цим же словом ми можемо охарактеризувати людину, описати проблему або ситуацію як неприємну або негативну: *If someone describes a problem or a situation as a bastard, they mean that it is extremely annoying or difficult to deal with* (*Collins English Dictionary*). Наприклад:

I had to go early 'cos it's a bastard to get your motor out of the car park.

Безумовно, існує прямий зв'язок між неекологічним мовленням та негативними емоціями як між очевидним стимулом та результатом. Як видно з контексту, забрати машину зі стоянки є справжньою морокою для мовця, і ця ситуація продукує в нього негативні емоції та впливає на вибір негативного емотиву *bastard*. Таким чином, наведені приклади свідчать, що негативно забарвлені емотиви репрезентують негативні, а отже – неекологічні емотивні ситуації.

Спробуємо тепер проаналізувати вживання емотиву *bastard*, додавши до нього позитивно заряджену емотивну лексичну одиницю:

1) *Congratulations on getting the job, you lucky bastard!*

2) *'Dude, he's dating the hottest girl of the school'. 'Oh Lucky Bastard!'*

Два останні приклади також містять негативний емотив *bastard*, але у супроводі позитивно забарвленої оцінної лексичної одиниці *lucky*, що докорінно змінює тональність повідомлення з негативною на позитивну. Позитивний ефект підкреслюється також екскламаторністю повідомлення, про що свідчить пунктуація речення. Крім того, ситуації, що репрезентуються в наведених прикладах (отримання роботи, побачення з найпершою красунею школи) викликають у мовців приємні емоційні відчуття, а отже – вважаються екологічними. Як бачимо, використання в

мовленні лайливої лексики свідчить не про неекологічність емоційної ситуації, а про високий ступінь емоційного піднесення.

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що в емотивній комунікації між статусом емотивних одиниць та екологічністю/неекологічністю спілкування немає чітких кореляцій і одна й та ж лексична одиниця має як позитивний так і негативний потенціал, який розкривається в конкретній комунікативній ситуації. Саме тому проблема взаємозв'язку форми репрезентації емоційних станів та параметрів визначення екологічності або неекологічності комунікації потребує ретельнішого вивчення з урахуванням комунікативних цілей, які ставить перед собою комунікант.

Зважаючи на те, що людські емоції завжди індивідуальні і кожен індивід має своє власне розуміння та інтерпретацію емотивної лексики, можемо припустити, що в процесі комунікації не співпадають не лише ілокуція та перлокуція повідомлення, але й перлокутивний ефект на різних комунікантів може також різнитись. Це пояснюється тим, що на відміну від мислення та логіки, які піддаються певному контролю, якісний контроль за емоційними комунікативними процесами в принципі неможливий. Звичайно, ми можемо говорити про моральні або етичні норми поведінки, які дещо стримують бурхливий прояв емоцій у критичних ситуаціях, але суспільні норми та стереотипи не завжди можуть відігравати роль регуляторів емоційної комунікації. Саме тому свідоме прагнення комунікантів до екологічного емоційного спілкування, а також наявність базових знань про екологічні прийоми є надзвичайно важливим для успішної комунікації.

Наші дослідження довели, що інколи існує суттєва різниця між емоціями, які людина переживає, і емоціями, які вона репрезентує (Киселюк, 2009: 156-178). Так, наприклад, можна переживати емоцію, не репрезентуючи її, або, навпаки, репрезентувати емоцію, яку людина не переживає, або відмінну від тої, яку переживає насправді. Емотивність дозволяє трансферувати емоції з царини психіки до царини мови та мовлення і є підґрунтям для використання прийомів емоційного та емотивного «підлаштування» комунікантів, що сприяє розвитку їхньої екологічної свідомості. Наприклад:

“Good, Sarey!” she said warmly (or as warmly as she could manage). Rose smiled. “The lock? Don’t you worry about that. Just worry about being still. Still and silent. Do you understand me?”

“Lup.”(King, 2013: 337-338).

Наведений приклад свідчить про те, що емоційний контакт між співрозмовниками є надзвичайно важливим для успішної комунікації. Так, задля досягнення поставленої мети (змусити комуніканта поводитись тихо) мовець «підлаштує» свою комунікативну поведінку, використовуючи невербальні засоби, а саме: інтонацію та тембр голосу (*said warmly (or as warmly as she could manage)*), а також вербальну позитивну оцінку лексики (*“Good, Sarey!”*). Результатом такої поведінки є згода комуніканта, а отже – досягнення комунікативної мети.

Задля успішної комунікації мовці можуть свідомо впливати на емотивність спілкування попередньо оцінивши характер емоційної ситуації і демонструвати емпатію до співрозмовника використовуючи стратегію мітігації:

“Good.” Rose kissed her, then shut the door and snapped the padlock closed. She put the key in her zipper pack and leaned against the door. “Listen to me, sweetheart. If all goes well, you’ll get the first steam. I promise. And it will be the best you ever had.” (King, 2013: 237-338).

У поданому вище прикладі мовець прагне продемонструвати толерантність, довіру і приховати домінування, даючи вказівки. Для цього він використовує як позитивно заряджену емотивну лексику (*good, sweetheart*), так і невербальні тактильні компоненти, призначені для продукування позитивних емоцій (*Rose kissed her*). Завдання, яке жінка дає своїй співрозмовниці, є складним і небезпечним, тому, щоб зменшити ілокутивну силу впливу, вона прагне викликати довіру (*I promise*) і сподівання на краще (*it will be the best you ever had*).

Як вже було зазначено вище, жодна емоційна комунікативна ситуація ніколи повністю не повторюється, тому й вибір вербальних та невербальних засобів теж завжди різний. Зазвичай комуніканти використовують лексику загального значення, але емоційна компетенція та інтелект мовців є вирішальним при виборі того чи іншого мовного засобу. Створенню екологічної комунікації також сприяють вміння моделювати емоції в мовленні та створювати позитивні емоційні відчуття. Важливим також є правильне розуміння невербальних знаків, які можуть бути прямо протилежними вербальним. Це підтверджує наступний приклад:

She came downstairs wearing the pink flannel pajamas Momo had given her last Christmas. Her father was watching the Red Sox and drinking a glass of beer. She put a big smackeroo on his nose (he always said he hated that, but she knew he sort of liked it) and told him she was off to bed.

“La homework est complète, mademoiselle?”

*“Yes, Daddy, but the French word for homework is **devoirs**.”*

“Good to know, good to know. How was your mother? I ask because I only had about ninety seconds with her before you snatched the phone.”

*“She’s doing okay.” Abra knew this was the truth, but she also knew **okay** was a relative term. She started for the hall, then turned back. “She said Momo was like a glass ornament.” She hadn’t, not out loud, but she’d been thinking it. “She says we all are.”*

*Dave muted the TV. “Well, I guess that’s true, but some of us are made of surprisingly tough glass. Remember, your momo’s been up on the shelf, safe and sound, for many, many years. Now **come over here**, Abba-Doo, and give your Dad a hug. I don’t know if you need it, but I could use one.” (King, 2013: 196).*

У цьому прикладі один з комунікантів (донька) вдало використовує невербальний компонент «поцілунок» (дзвінкий «чмок» у ніс (*big smackeroo on his nose*)) для створення екологічного комунікативного середовища, незважаючи на попередні вербальні повідомлення про те, що іншому комуніканту (батькові) це не до вподоби (*he always said he hated that*). Це свідчить про те, що мовець добре володіє емоційною невербальною мовою, вірно вміє ідентифікувати знаки вербального та невербального спілкування та створювати позитивне емоційне середовище спілкування. Крім того, мовець виражає свої емоційні переживання опосередковано, підбираючи найвідповідніші слова, щоб передати емоційну інформацію про об’єкт розмови (*she also knew **okay** was a relative term*). Що ж до іншого учасника комунікації, то він підтримує екологію спілкування вербально, використовуючи повтор позитивних оцінних лексичних одиниць (*Good to know, good to know*), а також заохочує свою доньку до застосування позитивних невербальних знаків, які сприяють екологічності комунікації (*come over here, give your Dad a hug*).

Отже, на підставі опрацьованого матеріалу та наведених у роботі прикладів можемо зробити висновок про те, що людина – істота емоційна і емоції супроводжують будь-яку її діяльність. Це означає, що при аналізі будь-якої комунікативної ситуації слід враховувати не лише раціональну, але й емоційну сторону повідомлення. Аналіз емоційних комунікативних ситуацій довів, що вербалізовані емоції мають потужний вплив не лише на психічний, але й на фізичний стан людини. Таким

чином, доцільно говорити про емотивну та еколінгвістичну компетенції як складові загальної комунікативної компетенції мовця, оскільки саме вони впливають на формування емоційного інтелекту та на здатність адекватно реагувати на мовлення інших учасників комунікації і передбачити потенційний комунікативний ефект.

Здійснений у роботі аналіз довів, що успішна екологічна комунікація прямо залежить від емоційної компетенції мовців. Незважаючи на те, що певною мірою здатність до емоційної адаптації та «підлаштовування» під співрозмовника закладені в психіку людини від народження, все ж таки більша частина емоційної компетенції формується впродовж життя і корелюється принципами кооперативного спілкування. Це стосується досвіду поведінки в реальній ситуації емоційної комунікації, де комуніканти вчаться застосовувати та відпрацьовувати прийоми емоційного впливу на співрозмовників.

Емоції є мотиваційною основою свідомості, а отже – дозволяють зрозуміти мотиви мовленнєвої діяльності мовця беручи до уваги не лише денотативне значення емоційних одиниць спілкування, але й їхній конотативний зміст та функціональне спрямування. Іншими словами, вони допомагають зрозуміти не лише зміст повідомлення, але й мотиви вибору комунікантом саме цих засобів репрезентації емоційного стану.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що при визначенні критеріїв екологічності (або неекологічності) мовлення в кожній комунікативній ситуації доцільно враховувати характер репрезентованих емоцій. Як показав фактичний матеріал, не завжди використання лайливої або обсценної лексики викликає негативні емоції, продукує конфліктні ситуації та є свідченням неекологічності. Незважаючи на тісний зв’язок між негативними емоціями та неекологічними ситуаціями, слід зазначити, що прямого зв’язку цих емоцій з їхньою лінгвістичною репрезентацією не існує. З точки зору екологічності негативно марковані лексичні одиниці можуть викликати цілком позитивну емоційну реакцію і навпаки – позитивно забарвлена емотивна лексика може продукувати зворотню рефлексію. Тому, на нашу думку, екологічним слід вважати таке мовлення, причиною якого є конструктивні наміри мовця на кооперацію та орієнтація на досягнення комунікативного успіху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Івченко Н. С. Карнавалізований анімаційний екодискурс: екологія емотивних мовних засобів. *Нова філологія*. 2021. № 84. С. 99–105.

2. Киселюк Н. П. Вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану радості в художньому дискурсі (на матеріалі англomовної прози ХХ-ХХІ століть) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київ. нац. лінгвістич. ун-т. Київ, 2009. 240 с.
3. Тараненко К. В. Тенденції розвитку світової та вітчизняної еколінгвістики. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер. Філологія. Соціальні комунікації*, 2020. Том 31 (70) № 2. Ч. 1. С. 67–72.
4. Шульжук Н. В. Комунікативно-прагматичні виміри конфлікту як результату мовленнєвої агресії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологія»*. 2022. Вип. 13(81). С. 346–350.
5. Cambridge Dictionary: веб-сайт. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/damn> (дата звернення 22.01.2023).
6. Collins English Dictionary: веб-сайт. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english> (дата звернення 22.01.2023).
7. King S. *Doctor Sleep : a novel*. New York : Scribner, 2013. 376 p.

REFERENCES

1. Ivchenko N. S. Karnavalizovanyj animatsijnyj ekodyskurs: ekolohiia movnyh zasobiv [Carnivalized animated ecodiscourse: ecology of emotive language means]. *New Philology*. 2021. № 84. P. 99–105. [in Ukrainian].
2. Kyseliuk N. P. Verbal'ni ta neverbal'ni zasoby aktualizatsii emotsijnoho stanu radosti v hudozhniiomu dyskursi (na materialii anhlo-movnoii prozy XX–XXI stolit') [Verbal and Nonverbal Means of Actualizing the Emotional State of Joy in Literary Discourse (A Study of the 20th-21th Century English Prose).] : dis. ... cand. philol. science : 10.02.04 / Kyiv National Linguistic University. Kyiv, 2009. 240 p. [in Ukrainian].
3. Taranenko K. V. Tendentsii rozvytku svitovoji ta vitchyznianoji ekolinhvistyky [Trends in the development of world and domestic ecolinguistics]. *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Tavria National University . Series: Philology*. 2020. Vol. 31(70). № 2. Part. 1. P. 67 –72. [in Ukrainian].
4. Shulzhuk N. V. Komunikatyvno-prahmatychni vymiry konfliktu jak rezultatu movlennevoii ahresii [Communicative and pragmatic dimensions of conflict as a result of speech aggression]. *Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University: Philology Series*. 2022. Vol. 13(81). P. 346–350. [in Ukrainian].
5. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/damn> (accessed 22 January 2023).
6. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english> (accessed 22 January 2023).
7. King S. *Doctor Sleep : a novel*. New York : Scribner, 2013. 376 p.

УДК 811.11

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-6>

Наталія КИЩЕНКО,

orcid.org/0000-0002-7685-4518

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин та гуманітарних дисциплін
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(Київ, Україна) Natochka230@gmail.com

Ілля МОРГУН,

orcid.org/0000-0002-4891-7534

студент факультету політичних наук та журналістики

Університету імені Адама Міцкевича
(Познань, Польща) gamer1656565@gmail.com

ОСМИСЛЕННЯ КРИТЕРІЇВ МУДРОСТІ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Статтю присвячено розгляду критеріїв концепту МУДРІСТЬ через призму міжнародного осмислення цього концепту. У завдання лінгвокультурології входить вивчення та опис взаємовідносин мови та культури, мови та етносу, мови та народного менталітету, вона створена, за прогнозом вчених, «на основі тріади – мова, культура, людська особистість» і представляє лінгвокультуру як «лінзу, через яку дослідник може побачити матеріальну та духовну самобутність етносу». Основу категоріального апарату лінгвокультурології складають поняття мовної особистості та концепту, гносеологічне становлення яких ще не закінчено. Ця стаття присвячена терміну «концепт», який є стрижневим терміном понятійного апарату культурологічної лінгвістики. Його фундаментальне, багатоаспектне вивчення передбачає обов'язкове звернення вчених до аналізу різних рівнів або ярусів мови за допомогою застосування різних дослідницьких методик. Пріоритетним визнається лексико-фразеологічний рівень мови, на якому найбільш очевидно фіксуються у знаковій формі факти матеріальної та, відповідно, духовної культури людини, в цілому відображаються ціннісні орієнтації того чи іншого соціуму, система його моральних, етичних та естетичних уподобань, що ілюструє особливості менталітету спільноти. Термін «концепт» переживає епоху «лінгвістичного ренесансу» з початку 90-х років 20-го століття насамперед завдяки науковим працям видатних науковців, які реанімували його та дали йому свою ґрунтовну інтерпретацію. Активне вживання даного терміна в когнітивній лінгвістиці, в парадигмі лінгвістичного концептуалізму і в лінгвокультурології пояснюється необхідністю введення в їх категоріальний апарат недостатнього когнітивного «ланки», до змісту якого крім поняття входять асоціативні образні оцінки та уявлення про нього його користувачів. Концепт як ментальна освіта високого ступеня абстрактності пов'язаний здебільшого саме зі словом.

Ключові слова: концепт, міжнародні відносини, критерії.

Nataliia KISHCHENKO,

orcid.org/0000-0002-7685-4518

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of International Relations and Humanitarian Disciplines
Ukrainian State Dragomanov University
(Kyiv, Ukraine) Natochka230@gmail.com

Illia MORHUN,

orcid.org/0000-0002-4891-7534

Student of the Faculty of Political Sciences and Journalism

Adam Mickiewicz University
(Poznan, Poland) gamer1656565@gmail.com

UNDERSTANDING THE CRITERIA OF WISDOM IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL RELATIONS

The article is devoted to consideration of the criteria of the WISDOM concept through the prism of the international understanding of this concept. The task of linguistic culture includes the study and description of the relationship between

language and culture, language and ethnicity, language and national mentality, it was created, according to scientists, "on the basis of the triad – language, culture, human personality" and presents linguistic culture as "a lens through which the researcher can see the material and spiritual identity of the ethnic group." The basis of the categorical apparatus of linguistic and cultural studies are the notions of language personality and concept, the epistemological formation of which has not yet been completed. This article is devoted to the term "concept", which is the core term of the conceptual apparatus of cultural linguistics. Its fundamental, multi-faceted study requires scientists to turn to the analysis of different levels or tiers of language using various research methods. Priority is given to the lexical and phraseological level of the language, on which the facts of the material and, accordingly, spiritual culture of a person are most obviously recorded in a symbolic form, as a whole, the value orientations of this or that society, the system of its moral, ethical and aesthetic preferences are reflected, which illustrates the peculiarities of the mentality of the community. The term "concept" has been experiencing a "linguistic renaissance" since the beginning of the 90s of the 20th century, primarily thanks to the scientific works of prominent scientists who revived it and gave it their thorough interpretation. The active use of this term in cognitive linguistics, in the paradigm of linguistic conceptualism, and in linguistic cultural studies is explained by the need to introduce an insufficient cognitive "link" into their categorical apparatus, the content of which, in addition to the concept, includes associative figurative assessments and ideas about it by its users. The concept as a mental education of a high degree of abstraction is mostly associated with the word itself.

Key words: concept, international relations, criteria.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Теорія номінації тісно пов'язана з когнітивними дослідженнями мови, оскільки головним питанням є питання про те, яким чином існуючий в мисленні концепт отримує те чи інше найменування.

Розглядаючи частини мови з когнітивних позицій, Н.Д. Кіщенко зазначає, що частини мови призначені для передачі певних значень як структур знань. Частини мови здатні відображати не тільки спеціалізацію окремих типів значення, але й закріпленість подібних значень за різними знаками, співвіднесеність форми знаку зі способом представлення в ньому певної семантики (Kishchenko, 2019).

Таким чином, для практичного розуму дуже важливо вміти втілювати в повсякденному житті наступні критерії МУДРОСТІ

1. Всеохоплююча повсякденна любов (людина, яка наділена мудрістю повинна любити людей, себе, природу і т.п.).

You should be thinking about others. In fact, you should be thinking about me.

2. Радість життя настає лише в гармонії з любов'ю, розумом, знаннями.

Love is all very well in its way, but friendship is much higher. Indeed, I know of nothing in the world that is either nobler or rarer than a devoted friendship;

He knows more than we;

You always know when they are going to appear, and they are as delightful as my own fluteplaying.

3. Відповідність людського життя принципам та законам космічної Мудрості.

'So he is,' said the green man; 'and he rules the Emerald City wisely and well.

4. Безумовне виконання найвищого закону Мудрості: «Роби іншим те, чого бажаєш собі».

"Why, what a good heart you have!" cried his Wife; 'you are always thinking of others;

'I have no heart, you know, so I am careful to help all those who may need a friend, even if it happens to be only a mouse'. 5. Здатність передбачати майбутнє, уміння прогнозувати хід подій (Nuyts J., 1992).

If you only had brains in your head you would be as good a man as many of them. Brains are the only things worth having in this world, no matter whether one is a crow or a man;

Or could give me courage, just as easily as he could give me brains or give me a heart, or send me back to Kansas;

He had been thinking what was best to be done, and now he asked the Woodman to chop away the end of the tree that rested on their side of the ditch.

6. Виконання принципу єдності слова та діла, думки та вчинку, ідеалу та способу життя.

"Nay, but there is nothing better than Wisdom," said the Soul.

7. Мистецтво набування найвищих людських досконалостей на основі Мудрості: міцного здоров'я, гармонії матеріального та духовного багатства, повноти життєвого щастя.

It is fortunate for Kansas that you have brains;

'Men and their cubs are very wise. He may be a help in time'.

8. Оволодіння методами, способами, духовними законами досягати успіху в житті на основі Мудрості.

I thought this over and decided I would try hard to get some brains.

9. Прагнення згоди з іншими людьми, поважати думку інших людей.

Darzee's wife knew better than to do that, for a bird who looks at a snake's eyes gets so frightened that she cannot move;

'I think I understand what Two Tails means.' 'You'll understand better in a minute,' said Two Tails angrily.

10. Опанування Цілісної Істини (відмова від упевненості у постійній правоті).

For all the people seemed to think her a witch and she knew very well she was only an ordinary little girl who had come by the chance of a cyclone into a strange land;

'I know not what I know! I would not go; but I am drawn by both feet'.

11. Підтримка міри в усьому.

Can't you give me brains? asked the Scarecrow. You don't need them. You are learning something every day.

12. Уміння розмежовувати добро від зла, правду від брехні, чинити у відповідності з правдою, задля добра та справедливості, жити по совісті.

Baloo knows it; I know it; the Pack know it; and even the foolish, foolish deer know. Tabaqui has told thee, too'.

13. Навчитися таланту прислухатися до веління серця в триумвіраті волі, розуму та серця (навчитися «думати серцем»).

But the young Fisherman laughed. "Love is better than Wisdom," he cried, and the little Mermaid loves me" (Kishchenko, 2017).

Ім'я концепту МУДРІСТЬ. Питання про частини мови зв'язане з визначенням того простору, який «покривається» певною частиною мови, та аналіз відповідних емпіричних даних лексем та дискурсу дозволяє зробити висновок про те, які головні концепти домен включає та як ці концепти співвіднесені один з одним на основі концептуальної структури.

Вчені також вказують, що слово, з одного боку, виступає як одиниця лексичної системи, а з іншого – як граматичної та несе на собі відбиток і тої, і іншої. В цілому воно відображає зміни в структурі знань про означуване поняття та зберігає частково досвід попередніх поколінь. Концепт МУДРІСТЬ об'єктивується за допомогою слів, що належать до різних частин мови. Іменем концепту МУДРІСТЬ є прикметник wise. Під час аналізу словникового матеріалу були виділені й охарактеризовані засоби прямої номінації, а також деривати імені концепту МУДРІСТЬ в англійській мові дискурсі авторської казки, оскільки різні концептуальні структури, найменування яких здійснюються за допомогою одного кореня, є, за визначенням вчених, об'єднаними єдиним концептом, однією ідеєю у різних її модифікаціях.

Прототипові характеристики іменників та дієслів пов'язані з розумінням принципів звичайної свідомості.

Отже, при віднесенні того чи іншого об'єкту до класу предметів чи осіб, дії чи ознаки відбувається мисленнєве порівняння з тим, що впевнено відносять до відповідної категорії об'єктів та класифікують як предмет, процес чи ознаку. Тим самим в акті номінації в більшій чи меншій мірі свідомо відбувається певна категоризація.

В свідомості людини існує певна схема співвіднесеності об'єкта з його назвою, що виражається словом тієї чи іншої частини мови, що дає можливість визначити для великої кількості онтологічно означених сутностей, словами яких частин мови вони будуть означені.

Як зазначають дослідники, у деяких випадках частиномовний статус імені концепту визначається самим концептом. Так, концепт МУДРІСТЬ є ознаковим концептом, оскільки його іменем є прикметник. При цьому МУДРІСТЬ може також вербалізуватися за допомогою іменників (в реченні *The Mirror of Wisdom*) та прислівників, що свідчить про те, що за лексемами-найменуваннями МУДРОСТІ стоять різні структури знань, оскільки «в пам'яті людини ознаки предмета, дії і т.д. зберігаються як окремі одиниці, кожна зі своїм значенням».

Концептуалізація МУДРОСТІ здійснюється на базі знань та уявлень суб'єкта оцінки про якість, кількість, бажаність, корисність та включає як емоційну, так і раціональну оцінку.

Розглянемо концептуальні характеристики МУДРОСТІ, вербалізованої словами різних частин мови. Основними значеннями іменника *wisdom* є

– «глибокий розум, який опирається на життєвий досвід»: *my wisdom, all his wisdom.*

Now he is telling all his wisdom to the kites, but he told me everything before I broke his back.

'On account of your great wisdom and learning,' Puck replied, without a twinkle.

– «мудрість – абстрактне явище»

"Love is better than Wisdom," he cried, «and the little Mermaid loves me." "Nay, but there is nothing better than Wisdom", said the Soul.

Heartsick, for the Jungle's sake: Wood and Water, Wind and Tree, Wisdom, Strength, and Courtesy, Jungle-Favour go with thee!

Висновки. Отже, визначивши критерії МУДРОСТІ, ми можемо констатувати, що МУДРІСТЬ – це благородний сплав способів духовного, інтелектуального, поняттєво-ціннісного, інтуїтивного та практичного осягнення дійсності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіщенко Н.Д. Вербалізація концепту WISDOM/МУДРІСТЬ у дискурсі англomовної авторської казки : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / КНЛУ. Київ, 2017. 189 с.
2. Kishchenko, N. Models of Artistic-Figurative Metaphors of Wisdom in English Fairy Tales. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*, 2019, № 9. P. 87–94.
3. Nuyts J. Aspects of a cognitive-pragmatic theory of language. On cognition, functualism and grammar / Jan Nuyts. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1992. P. 384.

REFERENCES

1. Kishchenko, N.D. (2017) Verbalizatsiya kontseptu WISDOM/MUDRIST' u diskursi anglomovnoyi avtorskoyi kazky [Verbalization of the WISDOM/WISDOM concept in the discourse of an English-language author's fairy tale]: dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.04 / KNLU. Kyiv, 2017. 189 s. [in Ukrainian]
2. Kishchenko, N. (2019). Models of Artistic-Figurative Metaphors of Wisdom in English Fairy Tales. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*. 2019, № 9. P. 87–94.
3. Nuyts J. Aspects of a cognitive-pragmatic theory of language. On cognition, functualism and grammar / Jan Nuyts. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1992. P. 384.

УДК 811-81'25

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-7>

Юлія ЛІТКОВИЧ,

orcid.org/0000-0003-4962-0617

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології

Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) *litkovych@ukr.net*

Людмила ЯЦЕНКО,

orcid.org/0000-0002-7522-2623

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій
Державного податкового університету
(Ірпінь, Україна) *ludirpin@gmail.com*

Анастасія ШЕВЧУК,

orcid.org/0000-0002-5005-3800

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) *a.shevchuk@lutsk-ntu.com.ua*

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДОКУМЕНТІВ РАДИ ЄВРОПИ

У статті було розглянуто основні лексичні особливості мови офіційних документів Ради Європи. Доведено, що англійська мова документів РЄ характеризується домінуванням так званої англійської мови, яка вживається як міжнародна допоміжна мова (МДМ) – своєрідна «лінгва-франка» або «євроанглійська мова». Вживання цього «варіанту» англійської мови має значний вплив на лексико-семантичні особливості текстів документів РЄ. В документах РЄ простежується нейтральний, книжковий та спеціальний пласти лексичної системи англійської мови. В документах РЄ наявні інтернаціоналізми та неасимільовані словосполучення латинського чи французького походження, що пояснюється спрямованістю документів на декілька держав-реципієнтів. Характерним є використання офіційно-ділових стандартів, що є відмінною рисою офіційно-ділового стилю мовлення. Синонімічне вживання лексичних одиниць відрізняється в залежності від ступеня стандартизації того чи іншого документа. Доведено, що використання термінів зумовлене інформаційною та регламентуючою природою документів РЄ, тому при їх перекладі слід обирати один із запропонованих у роботі способів перекладу (практична транскрипція, транслітерація, традиційне відтворення, описовий переклад, синонімічне заміщення). Показано, що графічні та ініціальні скорочення вживаються в документах РЄ з метою економії місця та часу, а також з метою стандартизації назв документів для їх каталогізації і швидкого пошуку. Виявлено, що однією з найголовніших особливостей термінологічної лексики офіційних документів є використання в них термінів з різних термінологічних систем (не лише з політичними, економічними, соціальними, фінансовими та адміністративними, але й з багатьма специфічними проблемами, як-то навколишнє середовище, система охорони здоров'я, система прописки, тероризм).

Ключові слова: переклад, документи РЄ, стандартизація, інтернаціоналізми, акроніми.

Yuliia LITKOVYCH,

orcid.org/0000-0003-4962-0617

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of English Philology
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) litkovych@ukr.net*

Liudmyla YATSENKO,

orcid.org/0000-0002-7522-2623

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Language Training and Social Communications
State Tax University
(Irpin, Ukraine) ludirpin@gmail.com*

Anastasiia SHEVCHUK,

orcid.org/0000-0002-5005-3800

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) a.shevchuk@lutsk-ntu.com.ua*

LEXICAL FEATURES OF TRANSLATION OF COUNCIL OF EUROPE DOCUMENTS

The article deals with the main lexical features of the language of official documents of the Council of Europe. It is proved that the English language of the Council of Europe documents is characterized by the dominance of the so-called English used as an international auxiliary language (IAL) – a kind of “lingua franca” or “Euro-English”. The use of this “variant” of English significantly impacts the lexical and semantic features of the texts of the Council of Europe documents. The neutral, bookish, and special layers of the English lexical system can be traced in the Council of Europe documents. The Council of Europe documents contain internationalisms and unassimilated phrases of Latin or French origin, which is explained by the focus of the documents on several recipient states. The use of official business standards is characteristic, which is a distinctive feature of the official business style of speech. The synonymous use of lexical items differs depending on the degree of standardization of a particular document. It is proved that the use of terms is due to the informational and regulatory nature of the Council of Europe documents, so when translating them, a translator should choose one of the translation methods proposed in the paper (practical transcription, transliteration, traditional reproduction, descriptive translation, synonymous substitution). It is shown that graphic and initial abbreviations are used in the Council of Europe documents to save space and time, as well as to standardize the titles of documents for their cataloging and quick search. It is revealed that one of the most essential features of the terminological vocabulary of official documents is the use of terms from different terminological systems (not only political, economic, social, financial, and administrative, but also many specific problems, such as the environment, health care, residence registration system, terrorism).

Key words: translation, Council of Europe documents, standardization, internationalisms, acronyms.

Постановка проблеми. Діяльність Ради Європи в контексті сучасної міжнародної ситуації є надзвичайно важливою для розвитку її країн-членів. Оскільки Україна є членом Ради Європи (РЄ) з 1995 року, її активність і співпраця в межах даної організації здебільшого знаходить своє відображення в офіційних документах, які підлягають перекладу. Оскільки робочими мовами Ради Європи є англійська та французька, переклад відіграє дуже важливу роль у співпраці країн-членів. На засіданнях Парламентської Асамблеї, Кабінету Міністрів відбувається здебільшого усний синхронний переклад на 8-9 мов. Причому переклад відбувається не лише з мови виступу учасників, але й з мови перекладу, що називається «пере-

клад-реле» (relay interpretation). Письмові ж документи існують лише на двох мовах – англійська (на папері жовтого кольору) та французька (на папері рожевого кольору). На жаль, на сьогоднішній день кількість офіційних перекладів українською мовою обмежена.

Метою нашої статті є дослідження лінгвістичних мовленнєвих особливостей офіційних документів та їх вплив на переклад цих документів.

Виклад основного матеріалу. Діяльність перекладачів та тлумачів англійської мови, які залучені до діяльності Ради Європи, характеризується роботою з особливою мовою – англійською мовою міжнародного адміністративного спілкування, або з міжнародною допоміжною мовою»

(МДМ) («international auxiliary language»). Цей варіант англійської мови жартوما ще називають «Euroenglish» чи «Eurospeak». Може виникнути цілком логічне питання, чому саме англійська мова має такий статус. Цей факт зумовлюється тим, що «на сьогоднішній день англійська мова є домінуючою, чи офіційною мовою у більше ніж 60 країнах світу і представлена на всіх континентах» (Crystal, 2018). Оскільки Рада Європи включає різноманітні країни, жителі яких є носіями своїх власних національних мов, і англійська або французька для них є іноземними, «допоміжними» мовами, використовуючи їх під час спілкування, вони вносять в них певні лексичні, стилістичні, граматичні елементи власних мов. Цілком очевидно, що різні мови та культури структурно відрізняються, і таким чином люди не використовують мову однаково. Невід'ємним наслідком цього є ризик того, що практичні риси рідної мови мовця – наприклад, усталені вирази – накладаються на МДМ, що призводить до труднощів у розумінні, хоча і мовець і слухач говорять однією мовою, адже мовна компетенція в такому випадку може не співпадати з комунікативною компетенцією.

Крім того, всі письмові документи Ради Європи здебільшого не створюються носіями автентичної англійської мови, що і зумовлює певні їхні особливості, та дає підстави класифікувати і визначати таку англійську мову як МДМ (своєрідну «лінгва франка» – від італійського *lingua franca* – «франкська мова», тобто «змішана, інтернаціональна мова»). Англійські вчені зокрема зазначають, що «хоча в світі живе 360 мільйонів носіїв англійської мови, в світовому масштабі на сьогоднішній день неносії англійської мови численно перевищують автентичних носіїв» (Firth, 1996: 240). Той факт, що так багато людей по усьому світі використовують англійську мову, означає, що мова змінюється, оскільки люди спілкуються один з одним в той спосіб, який вони вважають найлегшим. Д. Крістал стверджує, що «причини мовних змін неможливо передбачити, оскільки вони спричиняються багатьма людьми. Чи радше їх розумами» (Crystal, 20018: 15).

Нині поняття «лінгва франка» є соціолінгвістичним терміном, який використовується для позначення однієї з декількох існуючих типів так званих контактних мов, які служать засобом міжетнічного спілкування (МДМ). Особливістю цього терміну є наявність у нього виразно вираженого позитивного оцінного компоненту: називаючи будь-який засіб міжетнічного спілкування терміном «лінгва франка», мовець однозначно

позитивно оцінює сам факт такого спілкування та переносить це позитивне ставлення на той засіб, який використовується.

Мовною базою англомовних документів РЄ є загальноновживана лексика нейтрального та книжкового пластів, яка пов'язана зі спеціальною термінологією (терміни різних галузей). Книжкова лексика надає тексту директивного значення. Книжкова лексика використовується виключно в преамбулах конвенцій та хартії РЄ, що надає їм відтінку патетичності та урочистості, наприклад:

<i>The Governments signatory hereto, being members of the Council of Europe, [...] reaffirming their profound belief in those fundamental freedoms which are the foundation of justice and peace in the world [...] have agreed as follows:</i>	<i>Уряди, що підписали дану конвенцію, і є членами Ради Європи, [...] підтверджуючи свою глибоку прихильність основним свободам, які є основою справедливості та загального миру [...] погодилися про наступне:</i>
---	---

(European Convention on Human Rights)

Під час використання загальноновживаної лексики у певному контексті відбувається звуження її семантичного діапазону, звільнення від частини існуючих значень, їх видозміна аж до виникнення нових. Загальноновживана лексика створює домінуючий фон. На цьому фоні спеціальна термінологія виконує лише інформативну функцію.

В документах з низьким рівнем стандартизації (рекомендаціях, запитах про подання, обмін листами), як правило, вживається нейтральна лексика, така як, наприклад:

дієслова (*question, regret, hamper, protest, fail, criticize, doubt, deplore*), усталені вирази (*be disappointed, be puzzled, be against*), прислівники (*unfortunately, unlikely*), означення (*adverse, harmful, unprecedented, questionable*), іменники (*disaster, failure, misery*), тощо.

Існує значна кількість слів, які вживаються у значенні, властивому їм лише у цих текстах, що належать до офіційно-ділового стилю. Деякі лексеми набувають нового значення, незафіксованого лексикографічними джерелами. Інші ж слова перекладачі під час перекладу українською мовою замінюють певними фіксованими відповідниками, закріпленими за конкретним англійським словом, що є свідченням ідіоматичної стандартизації (Зарума-Панських, 2001), наприклад:

desirous – *бажаючи*, *mindful* – *приймаючи до уваги*, *finding* – *зробивши висновок*, *to instruct* – *доручати*, *done* – *зовсім, абсолютно*, *invalid voice* – *недійсний голос*, *in respect of, with regard to* – *стосовно*.

Наведемо приклади відповідних текстів та їх перекладів:

In respect of the local and regional authorities on whose territory the number of residents who are users of regional or minority languages is such as to justify the measures specified below, the Parties undertake to allow and to encourage.

Стосовно органів місцевого та регіонального самоврядування, на території яких чисельність мешканців, що вживають регіональні мови або мови меншин, виправдовує вживання заходів, наведених нижче, Сторони зобов'язуються дозволяти і/або заохочувати.

(European Charter for Regional and Minority Languages)

Нетиповим для офіційних документів вважається вживання синонімів (ефект двозначності). Проте, значна кількість англійських стандартизованих виразів перекладається українською мовою однаково, що і є синонімією. Так, наприклад:

considering, taking account, bearing in mind, having regard, taking into consideration – часто перекладається одним і тим самим словом «*враховуючи*».

Синонімічне вживання лексичних одиниць відрізняється в залежності від ступеня стандартизації документа. Так, наприклад, для текстів конвенцій та резолюцій з високим рівнем стандартизації синонімія не є характерною рисою і для позначення того чи іншого поняття вживається певний усталений вираз. Проте, наприклад, для текстів висновків чи рекомендацій з низьким рівнем стандартизації синонімія є типовим явищем.

Наведемо приклади таких синонімів та їхні українські відповідники:

Boundary, frontier, border, barrier – кордон.

Workers, labor, manpower – робітники.

Traveling to meet trading partners, traveling for legitimate reasons, official journeys – відрядження, ділова поїздка.

Mafia, big time criminal, illegal carrier, organized crime, international terrorists, extremist movement – злочинець, організована злочинність.

External border, outer boundary – зовнішній кордон.

Signatory countries, states signatories – країни, що підписали той чи інший документ.

Propiska, residence registration, registration of residence – прописка.

(The Convention on the future of Europe)

Звичайно ж ці синоніми не завжди абсолютні, інколи вони виступають синонімами тільки в даному конкретному контексті. Наприклад слова, *honouring* та *fulfillment* із значенням 'виконання

певних обов'язків чи зобов'язань' вважаються синонімами, проте слід зазначити, що ці слова вживаються в різних контекстах. Якщо мова йде про виконання обов'язків та зобов'язань певною державою взагалі, на основі певних документів, то вживається *honouring (honouring of commitments and obligations by Ukraine)*. Якщо ж йдеться про виконання якогось певного, конкретного обов'язку, то вживається *fulfillment (fulfil Ukraine's obligations and commitments)*.

Проте, на нашу думку, при перекладі доцільно вживати один варіант. Це зумовлено тим, що різні частини певного документа складаються різними особами, а не автохтонними носіями англійської мови, і спосіб їх мислення накладається на спосіб вираження думок.

Характерною рисою є також функціонування неасимільованих словосполучень (здебільшого латинських та французьких) як загальноприйнятих міжнародних виразів, що зумовлено історією міжнародних відносин. Частіше такі словосполучення вживаються у текстах, що мають інформативний характер (доповіді, рекомендації) радше, ніж регламентуючий (конвенції, хартії). Їх роль полягає у наданні тексту офіційності, чіткості, точності.

Такі словосполучення виділяються в тексті курсивом, тому їх легко помітити при перекладі, і зазвичай їх не перекладають, а залишають в оригінальному вигляді. Часто вони є запозиченнями з латинської чи грецької мов. Корунець І.В. визначає їх як міжнародні сталі фразеологічні вирази, які при перекладі або залишаються незмінними, або замінюються абсолютними еквівалентами (Корунець, 2017). Наведемо приклади:

inter alia (між іншим), *in camera* (при зачинених дверях, в «закритому режимі»), *in situ* (на своєму місці), *de jure* (юридично), *de facto* (фактично), *ad hoc* (спеціальний), *actio popularis, acquis, sine qua non* (обов'язковий, невід'ємний), *prima facie* (на перший погляд).

Для документів РС характерна насиченість інтернаціоналізмами. Це пояснюється особливостями функціонування документів, які завжди призначені для кількох держав і розраховані на однозначне тлумачення. Кількість інтернаціоналізмів в міжнародних документах настільки велика, а їх переклад не являє собою особливих труднощів. При перекладі інтернаціоналізмів слід користуватись одним з таких способів: практична транскрипція, транслітерація, традиційне відтворення, описовий переклад, синонімічне заміщення (Корунець, 2017), наприклад:

Rehabilitation (реабілітація) *patient* (пацієнт) – транскрипція, *esopoty* (економіка), *ter-*

rorism (тероризм), system (система) – транслітерація.

До специфічних лексичних засобів можна також віднести так звані офіційно-ділові стандарти, які надають документам певний стилістичний відтінок. Мова йде про ряд сталих традиційних словосполучень, які неодноразово повторюються в конкретних ситуаціях і функціонують як готові мовленнєві штампи. Створені традицією штампи відрізняються однозначністю та точністю. Одні штампи служать для економії місця та часу, усувають двозначність висловлювання, завуальованість думки. Шаблонні фрази необхідні для оформлення документів, створення їх текстової архітектури.

В процесі створення документів офіційно-ділові стандарти не створюються заново, до них звертаються як до усталеної спеціальної фразеології мови офіційних документів, тому при перекладі слід також вживати усталені вирази, наприклад:

It must be hoped that the weaker dollar can soon revive US exports, and with them the overall US economy, and that a stronger euro and yen may stimulate overdue structural reform in the countries concerned, in order to permit them to play their full part in global economic recovery. An accommodating stance by, especially the European Central Bank is also desirable in order to enable the euro area economy to fulfill this role.

Необхідно сподіватись, що послаблений долар незабаром зможе відродити американський експорт, а разом із ним і всю економіку США, і що сильнішаючи євро та єна прискорять затриману структурну реформу в залучених країнах, з метою надання їм можливості відігравати повноцінну роль у відновленні глобальної економіки. Особливо бажано також залучення Європейського Центрального Банку з метою уможливлення економічного простору євро відігравати цю роль.

(Council of Europe report)

Офіційно-ділові стандарти документів можна назвати «маркуючими», оскільки саме вони сигналізують про приналежність тексту до офіційно-ділового стилю мови.

При перекладі офіційно-ділових стандартів необхідно приймати до уваги їх специфіку, а саме їх позитивну чи негативну емоційність, приналежність до книжкового чи розмовного стилю, їх вживання у юридичних, економічних чи соціально-економічних контекстах (Зарума-Панських, 2001). В документах РЄ здебільшого вживаються офіційно-ділові стандарти емоційно незабарвлені, та ті, що відносяться до нейтральної лексики,

проте зустрічаються також позитивно чи негативно забарвлені одиниці такого типу. Наприклад:

The legislative framework is fragmented, incomplete and despite efforts the United Nations have not been able to conclude a comprehensive convention on the fight against terrorism.

Правова система є фрагментарною, незавершеною та незважаючи на докладені зусилля Об'єднаним націям не вдалося прийняти всебічну конвенцію (негативно забарвлення) по боротьбі з тероризмом.

(Council of Europe report)

Ще одним цікавим аспектом важливим для перекладу документів РЄ є наявність в них скорочень та акронімів. Оскільки основною стилістичною рисою офіційних документів міжнародних документів організацій є ясність, чіткість та зрозумілість, наявність в них скорочень може сприйматися як дещо, що суперечить цьому. Проте скорочення та акроніми вживаються досить часто і є ряд причин, що викликають це явище.

Деякі вчені пояснюють вживання скорочень в офіційних документах намаганням економити мовленнєві засоби. Лаконізм скорочень дозволяє збільшити кількість інформації, що передається в певному документі, без збільшення його обсягу. Це є особливо важливим, оскільки ясність та точність стилю офіційних документів вимагають повноти інформації. Скорочення та акроніми звертають увагу читача на найголовніше і полегшують сприйняття інформації.

Серед всього розмаїття видів скорочень та акронімів в офіційних документах РЄ представлені два види: графічні та ініціальні скорочення.

Графічні скорочення в основному використовуються для допоміжних чи службових цілей. Сюди відносяться назви документів, або їх частин, наприклад:

Doc. 8646; Doc. 9918; Monitor/Inf(2003)3; Working Group GT-SOM3; etc.

Ми вважаємо доцільним при перекладі залишати такі скорочення незмінними, оскільки це може полегшити процес покликання на відповідний документ. Можна перекладати лише слово *document*, оскільки воно є інтернаціоналізмом.

Щодо ініціальних скорочень, то в документах РЄ використовуються загальнозвживані та широковідомі скорочення-акроніми міжнародних організацій та понять, таких як *OECD (Organization for Economic Cooperation and Development – Організація економічного співробітництва та розвитку)*, *WHO (World Health Organization – Світова*

організація охорони здоров'я), OSCE – ОБСЄ, DNA test – тест (аналіз) ДНК.

Проте, існує також значна кількість акронімів, що стосуються суто РЄ і тому являють собою більший інтерес для перекладача. В складі РЄ є значна кількість робочих груп, кожна з яких має свою назву, виражену акронімом. При перекладі таких одиниць можна залишати акронім незмінним, проте в дужках обов'язково давати повне значення, наприклад:

<i>SOC (Socialist Group)</i>	<i>SOC (Соціалістична група)</i>
<i>EPP (Group of the European People's Party)</i>	<i>EPP (Група Європейської народної партії)</i>
<i>EDG (European Democratic Group)</i>	<i>EDG (Європейська Демократична група)</i>

Через міжнародну природу організації РЄ та вживання акронімів в багатьох мовах можливі запозичення скорочень з інших мов, зокрема французь-

кої. В англійській мові вони вживаються без змін, хоча їх тлумачення відрізняється від оригінального французького варіанту, тому при перекладі на українську мову доцільно також залишати їх без змін та давати переклад-пояснення, наприклад:

<i>CODEXTER (Committee of Experts on Terrorism)</i>	<i>CODEXTER (Комітет експертів з тероризму)</i>
<i>CDMM (Committee on Mass Media)</i>	<i>CDMM (Комітет з засобів масової інформації)</i>

Висновки. Приймаючи до уваги прагнення України приєднатися до Євросоюзу та процес інтеграції до Європейських структур, досвід участі України в діяльності Ради Європи є важливим і корисним. Переклад відіграє у цьому процесі важливу роль, тому проведення досліджень в галузі перекладу офіційних документів сучасних міжнародних організацій є невід'ємним аспектом подальшого розвитку перекладознавчої науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зарума-Панських О.Р. Англомовна лексика міжнародних договорів: структурні, семантичні та дискурсні особливості: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2001. 134 с.
2. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). 5-те вид., виправ. і допов. Вінниця: Нова Книга, 2017. 448 с.
3. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language, Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 3-d edition. pp. 582.
4. Firth A. The discursive accomplishment of normality: On 'lingua franca' English and conversation analysis, Journal of Pragmatics, 26, 1996. pp. 237–259.

REFERENCES

1. Zaruma-Panskykh O.R. Anhlomovna leksyka mizhnarodnykh dohovoriv: strukturni, semantychni ta dyskursni osoblyvosti. [English vocabulary of international treaties: structural, semantic and discourse features]: avtoref. dys. ... kand. filol.nauk: 10.02.04. Lviv, 2001. 134 s. [in Ukrainian].
2. Korunets I.V. Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad). [Theory and practice of translation (aspectual translation)]. 5-te vyd., vyprav. i dopov. Vinnytsia: Nova Knyha, 2017. 448 s. [in Ukrainian].
3. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language, Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 3-d edition. pp. 582.
4. Firth A. The discursive accomplishment of normality: On 'lingua franca' English and conversation analysis, Journal of Pragmatics, 26, 1996. pp. 237–259.

Лю СЮЕНА,

orcid.org/0000-0002-2160-4271

аспірантка кафедри англійської філології

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

(Київ, Україна) xuenal_liu@foxmail.com

ВИДИ КОМП'ЮТЕРНИХ НОВОУТВОРЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Найважливішою умовою існування мови є її безперервний розвиток, що виявляється у появі нових слів та значень. Процес пізнання світу, поява нових і модернізація вже існуючих понять, зміни у суспільному житті, прогрес у науці та техніці, поява нових об'єктів позамовної дійсності відбуваються безперервно, що вимагає від мови забезпечити тих, хто говорить на ній необхідною кількістю нових лексичних одиниць. Величезна кількість нових слів, які щорічно з'являються в англійській мові, вимагають від дослідників не тільки фіксувати, а й досліджувати їх, часто обмежуючись певним періодом або вивченням новоутворень, що виникли в одній або кількох сферах життя суспільства. Ця робота присвячена розгляду нових лексичних одиниць у сфері комп'ютерних технологій, що з'явилися англійською за останні 10–12 років. Актуальність теми визначається необхідністю розгляду даного пласта лексики, оскільки кількість нових номінативних одиниць у цій сфері щороку зростає. Це зумовлено низкою причин, найважливішою з яких є стрімкий розвиток комп'ютерної техніки та не менш стрімке проникнення нових технологій у повсякденне життя людей. Незважаючи на те, що багато слів стають загальноживаними, досить велика їх кількість не виходить за межі професійного лексикону комп'ютерних фахівців. Більшість новоутворень у сфері комп'ютерних технологій створено за допомогою різних словотвірних моделей, продуктивність яких неоднакова і має певні особливості. **Наукова новизна** даного дослідження у тому, що у ньому вперше досліджується новітня комп'ютерна лексика з погляду продуктивності словотвірних моделей, що у її створенні. Крім того, робиться спроба розмежувати розглянуті новоутворення по семантичних підгрупах: *General, Internet/Networking, Privacy/Security, Hardware, Software* та визначити найпоширенішу. **Основна мета роботи:** виявити особливості освіти нових лексичних одиниць у сфері комп'ютерних технологій та класифікувати освіти відповідно до виділених семантичних підгруп.

Ключові слова: лексичні одиниці, комп'ютерні технології, словесні новоутворення.

Liu XUENA,

orcid.org/0000-0002-2160-4271

Graduate student at the Department of English Philology

National Pedagogical Dragomanov University

(Kyiv, Ukraine) xuenal_liu@foxmail.com

TYPES OF COMPUTER INNOVATIONS IN ENGLISH LANGUAGE

The most important condition for the existence of a language is its continuous development, which is manifested in the appearance of new words and meanings. The process of learning about the world, the emergence of new and modernization of existing concepts, changes in social life, progress in science and technology, the emergence of new objects of extra-linguistic reality occur continuously, which requires the language to provide those who speak it with the necessary number of new lexical units. The huge number of new words that appear in the English language every year require researchers not only to record, but also to study them, often limiting themselves to a certain period or to the study of new formations that arose in one or more spheres of social life. This work is devoted to the consideration of new lexical units in the field of computer technologies that have appeared in English over the last 10–12 years. The relevance of the topic is determined by the need to consider this layer of vocabulary, since the number of new nominative units in this area is growing every year. This is due to a number of reasons, the most important of which is the rapid development of computer technology and the no less rapid penetration of new technologies into people's everyday lives. Despite the fact that many words are becoming commonly used, quite a large number of them do not go beyond the professional lexicon of computer specialists. Most innovations in the field of computer technologies are created with the help of various word-formation models, the productivity of which is not the same and has certain features. The scientific novelty of this study is that it first examines the newest computer vocabulary from the point of view of the productivity of word-formation models involved in its creation. In addition, an attempt is made to differentiate the neoplasms under consideration by semantic subgroups: *General, Internet/Networking, Privacy/Security, Hardware, Software* and to determine the most common one. The main goal of the work: to reveal the peculiarities of the formation of new lexical units in the field of computer technologies and to classify the formations according to the selected semantic subgroups.

Key words: lexical units, computer technologies, verbal neoplasms.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Досягти поставленої мети можливо вирішенням наступних завдань:

1. Встановити часові рамки та джерела появи нових лексичних одиниць.
2. Дослідити словотвірні механізми, що у освіті аналізованих одиниць.
3. На підставі дефініційного аналізу віднести досліджувані новоутворення до тієї чи іншої семантичної підгрупи.

Предметом дослідження є нова лексика, що належить до сфери комп'ютерних технологій, обмежена періодом із 1994 по 2006 роки.

Об'єктом дослідження стала вибірка з 2000 лексичних новоутворень, з якої було відібрано 500 найбільш частотних одиниць для підтвердження основних положень дослідження, складена на матеріалі спеціалізованих зарубіжних та вітчизняних джерел: "77ze Word Spy"; "Matisse"; "The Urban Dictionary"; "Wikipedia"; «Англо-російський словник нових слів та словосполучень» за редакцією Ю.А. Зацного; «Англоросійський словник з обчислювальної техніки» за редакцією М.І. Гуткіна (2000); «Англо-російський словник скорочень з комп'ютерних технологій, інформатики, електроніки та зв'язку» за редакцією А.Т. Черепанова (2000) та деяких інших.

Для вирішення поставлених завдань використовуються такі методи та прийоми дослідження:

- метод суцільної вибірки із лексикографічних джерел;
- виявлення кількісних та відсоткових характеристик;
- формально-семантичний аналіз.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що його результати роблять певний внесок у теорію словотвору та неології.

Практична значимість дисертаційної роботи полягає в тому, що отримані результати дослідження можуть бути використані на лекціях з лексикології англійської мови та спецкурси зі словотворення.

Завдяки інтенсивному розвитку комп'ютерної термінології буде своєчасним розглянути термінологічну лексику з різних позицій, тобто проаналізувати її морфемі, словотвори та семантичну структуру (Mukhalchuk, Bihunova, Fridrikh, Vietrova, 2021).

Термінологія – це підсистема загальної лексико-семантичної системи мови, яка містить усі структурні види слів, усі семантичні процеси, які властиві лексиці загалом. Аналіз літератури з комп'ютерної термінології показав такі структурні види термінів: непохідні, похідні, складові,

термінологічні словосполучення та абрєвіатури. Модель структури термінів має на увазі загальну кількість термінів-елементів та організацію їхньої системи.

Монолексемні термінологічні одиниці становлять відносно малу частину загальної кількості проаналізованих лексичних одиниць. Тим не менш, ці терміни визначають основні поняття даної галузі та найчастіше вживаються. Структурна модель морфемного типу (напр., card, code, deck, file) найпродуктивніша серед непохідних комп'ютерних термінів англійською. Непохідні терміни відрізняються розвиненою семантичною системою. Метафоричні зміни та обмеження значень – два види семантичної зміни.

Синхронний аналіз комп'ютерних термінів англійської виявив значну кількість запозичень латинського походження чи термінів, створених з урахуванням латинських елементів. Діахронічний аналіз показує, що більшість однолексемних термінів утворюється шляхом міжмовних запозичень. Також існують запозичення з літературної мови, технічної та з наступних наук: математики та логіки, електроніки та організації виробничого процесу. Етимологічний аналіз показує, що зберігається зв'язок між тимчасовим значенням терміну та класичним початковим значенням. Збереження такого зв'язку веде до появи термінів з прозорою етимологічною структурою (напр., comparator – порівнювальний пристрій) та терміни, що базуються на зв'язках асоціативного термінологічного значення з лексико-семантичним варіантом латинського кореня (напр., processor) (Kishchenko, 2017).

У комп'ютерній термінології численні складні терміни. Найчастіше вживаються такі словотвори, як іменник і прикметник (adj+n), або іменник і іменник (n+n). Складні терміни відображають комп'ютерні поняття у різний спосіб. Існує зв'язок між структурою терміна та його лексичним значенням. Наприклад, терміни виду adj + n можуть описувати комп'ютерну структуру, параметри, програмне та технічне забезпечення, мови програмування: mainframe, general-purpose, low-level, high-end, high-density, long-term, discrete-time; контроль введення та виведення даних: hard-copy, full-screen, narrowband, serial-data, full-duplex, single-wire; назви комп'ютерних елементів, включаючи логічні схеми та інтегральні мікросхеми: open-collector, thin-film, single-chip, multiple-function, continuous-path, positivetemperature. Також можуть зустрічатись наступні моделі словосполучень: n+a+n, a+n+n, n+n+n, pi (participle i)+n, pii (participle ii)+n, a+pi. Іменні словосполучення

найактивніші. Компоненти, розташовані праворуч, є ядром словосполучень: system, computer, device, unit, data, code; а розташовані ліворуч є найактивнішими: control, card, address, machine, file. Термінологічне словосполучення є членом речення і може бути нескінченним. І цей факт призводить до стиснення, т. е. до утворення абревіатур. Значна кількість абревіатур пов'язана з термінами memory, register, unit, system, processor, etc.: RWmemory, RAM, USB-memory-stick; TBR, PR; CPU, NTU, ACU; DBS, ESS; НЕР, ISP. Відповідно до структурних характеристик комп'ютерні абревіатури – це алфавітні скорочення (акроніми). Деякі структурні частини мови (артиклі, частинки, та союзи), як і значущі частини мови можуть використовуватися для утворення абревіатур: CUE-ComputerUp-DateEquipment, NLP-Non-LinearProgramming. Іноді в абревіатурах можуть пропускатися значні частини мови (іменники, прикметники, дієприкметники) і навіть цілі словосполучення: BTM – Batch Time-Sharing Monitor, RO – Rub-Out Keyboard Key. Зустрічаються абревіатури такого вигляду, як PaaS (platform as a service), IaaS (infrastructure as a service), SaaS (software as a service), де поєднання as пишеться малими літерами (Kishchenko, 2019).

Семантика комп'ютерних термінів визначається здебільшого логікоконцептуальною системою цієї галузі. Грунтуючись на семантиці компонента-ядра, можна визначити лексико-семантичні категорії (ЛСК):

а) ЛСК «об'єкт/матеріальне тіло» (терміни, що визначають об'єкти дійсності: computers, details, elements, devices, etc.);

б) ЛСК «якість/особливість» (терміни, що визначають ступінь, характерні риси);

в) ЛСК «процес/рух» (терміни, що визначають процес, дію, положення);

г) ЛСК «абстрактні логічні поняття» (терміни, що визначають найбільш загальні логічні поняття, математичні терміни).

Підбиваючи підсумки, ми дійшли таких висновків:

1. У сфері комп'ютерних технологій продуктивне словотвори характеризується наявністю низки специфічних особливостей.

2. Незважаючи на дію закону економії мовних зусиль, 44% розглянутих новоутворень являють собою складні лексичні одиниці, що можна пояснити тим, що більшість нових слів виникає для позначення тих об'єктів та явищ позамовної дійсності, новизна яких потребує якнайточнішого та адекватного їх описи мовними засобами.

Закріпившись у мові, складна лексична освіта може зазнати так званого «згортання» – утворення більш компактною одиниці. Саме в цей момент набуває чинності закон мовної економії.

Загальний відсоток новоутворень, створених шляхом компресії, дорівнює 29% загальної вибірки, з яких 11,4%, 10% і 7,6% припадають на словозлиття, усічення та абревіатури відповідно. Афіксальні освіти зустрічаються в 19,4% випадків від сукупної кількості лексичних одиниць, що розглядаються, причому більше ніж у половині прикладів застосовуються префіксальні моделі – 13,8%, серед яких у кількісному відношенні переважають утворення з напівпрефіксом cyber-. Відсоток суфіксальних утворень – 5,6%.

Семантичне словотворення щодо малопродуктивне і становить 7,4% досліджених лексичних новоутворень. Конвертовані моделі практично відсутні – 0,2%. Розподіл нової комп'ютерної лексики по семантичних підгрупах Internet/Networking, General, Privacy/Security, Hardware, Software дозволило виявити, що у відсотковому відношенні найбільш широко представлена підгрупа Internet/Networking – 52,8% загальної вибірки. На чотири підгрупи, що залишилися, припадає 17,2%, 11,4%, 10,6% і 8% відповідно.

Збагачення словникового складу мови є безперервним процесом, чим і пояснюється інтерес великої кількості дослідників до різних новоутворень, що виникають у ньому.

При розгляді нової лексики лінгвісти враховують екстралінгвістичні та лінгвістичні фактори, що впливають на появу новоутворень, а також прагматичні потреби суспільства.

Величезна кількість нових лексичних одиниць, необхідність їх реєстрації та опису призвели до створення науки про неологізми – неології, яка до теперішнього часу не оформилася як самостійна наука, що пояснюється низкою проблем теоретичного плану: відсутність єдиного тлумачення поняття «неологія» та її основного поняття. неологізму. Існування безлічі визначень поняття «неологізм», а також термінів «окказіоналізм» і «потенційне слово» призвели до появи різних класифікацій, які, незважаючи на їх наукову значимість, не виразилися у створенні загальної методики їх розмежування. Тому у роботі ми використовуємо найбільш загальне поняття – лексичне новоутворення (Bihunova, Zubilevych, 2017).

Висновки. Отже, переважна більшість нових лексичних утворень створюється за допомогою словотвірних моделей, механізм дії яких знаходиться у віданні особливої лінгвістичної науки – словотвори, яке в сучасній лінгвістиці розглядається як

самостійна дисципліна, що має свою специфіку та об'єкт дослідження та нерозривно пов'язана з іншими галузями науки про мову: фонетикою, лексикологією, граматику, семантикою.

Основною одиницею словотвору є похідне слово, що має словотвірне значення, яке в процесі освіти слова вводиться словотворчим формантом.

Крім основної одиниці, виділяються комплексні одиниці словотвору: словотвірний тип, словотвірна категорія, словотвірне гніздо та словотвірна парадигма.

У рамках словотвору слово вивчається як знак, а й як одиниця номінації. Оскільки не всі явища дійсності можуть бути номіновані первинно, це веде до необхідності утворення одиниць вторинної номінації. Ставлення номінації розглядається у двох напрямках: семасіологічному та ономаціологічному.

Незважаючи на те, що кількість словотворчих моделей сучасної англійської мови дуже значна, не всі вони мають однакову продуктивність. До найбільш продуктивним традиційно належать словоскладання та афіксація; значна кількість лексичних одиниць утворюється з допомогою телескопного словотвори. Крім того, важливе місце займає семантичне словотворення, що створює нову номінативну одиницю на базі вже існуючої без використання словотвірних формантів.

Зроблений нами аналіз нової лексики сфери комп'ютерних технологій показав, що дана терміносистема є однією з найбільш активних з точки зору поповнення словникового складу англійської мови і водночас має низку характерних особливостей, а саме:

1) переважання складнооформлених одиниць;

2) активність префіксальної словотвірної моделі з напівпрефіксом cyber-;

3) приналежність значної частини розглянутих лексичних новоутворень до підгрупи Internet/Networking.

Близько половини – 44% розглянутих новоутворень є складними лексичними одиницями, що можна пояснити, зокрема, прагненням їх творців до якомога більш точного та адекватного опису суті нового позамовного об'єкта чи явища.

Закріпившись у мові, складна освіта може редукуватися – призвести до утворення компактнішої лексичної одиниці.

Відсоток новоутворень, створених шляхом компресії, значно менший і становить 29% від загальної вибірки.

За афіксальними моделями утворено 19,4% аналізованих лексичних одиниць, серед яких у кількісному відношенні переважають утворення з напівпрефіксом cyber-.

Семантичне словотворення відносно малопродуктивне, становлячи 7,4% загального корпусу досліджених лексичних одиниць. Число конвертованих утворень мізерно мало – 0,2%.

Серед виділених у нашій роботі семантичних підгруп, на які ми підрозділяємо комп'ютерні новоутворення, що розглядаються, у відсотковому відношенні найбільш широко представлена підгрупа Internet/Networking – 52,8% від загальної вибірки.

Розвиток комп'ютерних технологій передбачає появу нових мовних найменувань, а оскільки цей процес відбувається постійно, матеріал для дослідження безперервно збільшується в обсязі, у зв'язку з чим нам видаються перспективними подальші дослідження в даній галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігунова С.А., Зубілевич М.І. Афіксальна номінація відантропонімних дериватив. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2017. № 64. С. 53–55.
2. Кіщенко Н.Д. Вербалізація концепту WISDOM/МУДРІСТЬ у дискурсі англійської авторської казки : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / КНЛУ. Київ, 2017. 189 с.
3. Kishchenko, N. Models of Artistic-Figurative Metaphors of Wisdom in English Fairy Tales. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*, 2019, № 9. P. 87–94.
4. Mykhalchuk, N., Bihunova, S., Fridrikh, A., Vietrova, I. Cross-cultural understanding of metaphors in information technology sphere. *Cognitive Studies*. 2021. № 21. P. 16.

REFERENCES

5. Bihunova S.A, Zubilevych M.I. Afiksalna nominatsiia vidantroponimnykh deryvativ [Affixal nomination of anthroponymic derivatives] *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. 2017. № 64. С. 53–55. [in Ukrainian]
6. Kishchenko, N.D. (2017) Verbalizatsiya kontseptu WISDOM/MUDRIST' u diskursi anglomovnoyi avtorskoyi kazky [Verbalization of the WISDOM/WISDOM concept in the discourse of an English-language author's fairy tale]: dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.04 / KNLU. Kyiv, 2017. 189 s. [in Ukrainian]
7. Kishchenko, N. (2019). Models of Artistic-Figurative Metaphors of Wisdom in English Fairy Tales. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*. 2019, № 9. P. 87–94.
8. Mykhalchuk, N., Bihunova, S., Fridrikh, A., Vietrova, I. (2021) Cross-cultural understanding of metaphors in information technology sphere. *Cognitive Studies*. 2021. № 21. P. 16

УДК 811.11

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-9>

Лю ЮЙ,

orcid.org/0000-0002-4119-5209

аспірантка кафедри англійської філології

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

(Київ, Україна) 228420995@qq.com

МОВЛЕННЄВА ТАКТИКА ЯК ВИД КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ У АНГЛОМОВНОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ

Багатоаспектність та складність мовної сутності поняття «діловий дискурс» зумовлює наявність різних підходів у виробленні визначення цього поняття. Залежно від трактування зазначеного терміна розробка всієї структури ділового дискурсу будується в різних науково-методологічних парадигмах, що обмежують вирішення основних питань рамками своєї системи. У статті наводяться основні комунікативні стратегії та тактики, що застосовуються в ситуаціях ділових переговорів та надано їх визначення. Автор виділяє основні типи стратегії, такі як конвенційні, маніпулятивні та опозиційні. Конвенційна стратегія реалізується за допомогою застосування в процесі переговорів наступних тактик: зміцнення відносин, заклик до допомоги, тактика компліментів та ін. Говорячи про опозиційні стратегії, автор наголошує, що основним завданням комунікантів є перехід від стратегії конфлікту до конструктивної бесіди, в рамках якої можливе досягнення існуючих цілей та встановлення довгострокових взаємовигідних контактів та доброзичливих відносин. У ході вивчення дефініції ділового дискурсу різних лінгвістичних шкіл спробуємо запропонувати наступну дефініцію терміна: «діловий дискурс» являє собою систематизований процес взаємодії учасників комунікації, що протікає в рамках переговорного комунікативного процесу, з урахуванням соціокультурних особливостей адресанта та реципієнта, і виражений письмом. В кінці ми робимо висновок про необхідність подальшого вивчення та класифікації стратегій та тактик ділового дискурсу з метою забезпечення кращого лінгвістичного рівня та досягнення більш ефективної взаємодії бізнес-партнерів у ході ділової комунікації. Одним із ключових питань ділового дискурсу є опис та вибір його стратегій та тактик. Зазначений вибір визначається завданнями, що реалізуються бізнес-комунікантами під час переговорного процесу. Причому під комунікативною стратегією розуміється розроблена генеральна лінія проведення переговорів, спрямовану досягнення певних цілей.

Ключові слова: діловий дискурс, науково-методологічна парадигма, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, конвенційна стратегія, маніпулятивна стратегія, опозиційна стратегія.

Liu YU,

orcid.org/0000-0002-4119-5209

Graduate student at the Department of English Philology

National Pedagogical Dragomanov University

(Kyiv, Ukraine) 228420995@qq.com

SPEECH TACTICS AS A TYPE OF COMMUNICATION STRATEGY IN ENGLISH BUSINESS DISCOURSE

The multifacetedness and complexity of the linguistic essence of the concept of “business discourse” presupposes the presence of different approaches in the development of the definition of this concept. Depending on the interpretation of the mentioned term, the development of the entire structure of business discourse is built in various scientific and methodological paradigms that limit the solution of the main issues to the framework of their system. The article presents the main communicative strategies and tactics used in business negotiation situations and provides their definition. The author distinguishes the main types of strategies, such as conventional, manipulative and oppositional. The conventional strategy is implemented by using the following tactics in the negotiation process: strengthening relations, calling for help, compliment tactics, etc. Speaking about oppositional strategies, the author emphasizes that the main task of communicators is the transition from a conflict strategy to a constructive conversation, within the framework of which it is possible to achieve existing goals and establish long-term mutually beneficial contacts and friendly relations. In the course of studying the definitions of business discourse of different linguistic schools, we will try to offer the following definition of the term: “business discourse” is a systematized process of interaction of communication participants that takes place within the framework of the negotiation communicative process, taking into account the socio-cultural characteristics of the addressee and recipient, and expressed writing. At the end, we conclude on the need for further study and classification of strategies and tactics of business discourse in order to ensure a better linguistic level and achieve more effective interaction of business partners in the course of business communication. One of the key issues of business discourse is the description and selection of its strategies and tactics. The specified choice is determined by

the tasks implemented by business communicators during the negotiation process. Moreover, a communicative strategy means a developed general line of negotiations aimed at achieving certain goals.

Key words: *business discourse, scientific-methodological paradigm, communicative strategy, communicative tactics, conventional strategy, manipulative strategy, oppositional strategy.*

Постановка проблеми. Поняття «дискурс» настільки часто вживається у різній науковій та публіцистичній літературі, що може бути надмірним новий пошук та визначення даного терміна. Однак, як часто це буває, вироблення дефініції визначає подальший напрямок дослідження, задає певний вектор всій системі викладу аргументів і висновків. Щодо дискурсу, дослідник входить у ту чи іншу науково-методологічну парадигму, що визначає коло проблем та методів їх вирішення, у тому числі питання вибору стратегій та тактик, що використовуються у діловому дискурсі.

Актуальність теми. Таку думку підтримує ряд філологів. Так, на думку відомого дослідника дискурсивного аналізу М. Л. Макарова, «визначення такої категорії як «дискурс» вже передбачає деяку ідеологічну орієнтацію, власну точку зору на вивчення мови та мовне спілкування» (Harris, 1951).

Діловий дискурс можна розглядати широко – як соціально-комунікативного взаємодії людей під час бізнес-комунікації чи вузько як сукупність мовних засобів, використовуваних під час комунікаційного взаємодії різного виду. Наприклад, знаменитий американський лінгвіст З. Харріс визначає в цілому дискурс у своїй книзі «Дискурс-аналіз» як «послідовність речень, сказану або написану однією (або більше) людиною у певній ситуації» (Harris, 1951).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ході вивчення дефініцій ділового дискурсу різних лінгвістичних шкіл спробуємо запропонувати наступну дефініцію терміну: «діловий дискурс» являє собою систематизований процес взаємодії учасників комунікації, що протікає в рамках переговорного комунікативного процесу, з урахуванням соціокультурних особливостей адресанта та реципієнта.

Така дефініція визначає собою концептуальну та методологічну парадигму дискурсивного аналізу, також визначає низку проблемних питань для обговорення всередині цієї парадигми та способи та порядок їх вирішення.

Формулювання цілей. Одним із ключових питань ділового дискурсу є опис та вибір його стратегій та тактик. Зазначений вибір визначається завданнями, що реалізуються бізнес-комунікантами під час переговорного процесу. Причому під комунікативною стратегією розуміється розроблена генеральна лінія проведення переговорів, спрямовану досягнення певних цілей.

Метою статті є визначення тактик переговорів у діловому дискурсі – конкретні прийоми досягнення певних завдань кожному з етапів переговорів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наміри бізнес-партнера відображаються в стратегіях і тактиках комунікаційного процесу, що вибираються і використовуються, що реалізуються за допомогою застосування різних лінгвістичних засобів. Реакція у відповідь адресата стає новою вихідною точкою для продовження бізнес комунікації, при збереженні поточної комунікативної ситуації. Обидва бізнес-партнери, які вступають у ділову комунікацію, прагнуть досягти ефективного спілкування, яке може вважатися таким у разі досягнення хоча б одним із партнерів мети комунікації.

У рамках ділового дискурсу, що розглядається з погляду переговорного процесу, прийнято виділяти конвенційні та маніпулятивні макростратегії, що діляться, у свою чергу, на низку мікростратегій (Selivanova, 2008).

Аргументація, підтримка партнера, позиціонування та виявлення проблемних питань є конвенційною стратегією ведення переговорів. Маніпулятивна стратегія, у свою чергу, будується на таких складових як: аргументація, стратегія особистісних хитрощів, підпорядкування, дезінформація та організаційно-процедурна стратегія.

Можна виділити ще одне тип стратегії переговорів, т.зв. опозиційний чи стратегія конфлікту. В даному випадку ефективність міжособистісної взаємодії зникає, і основним завданням учасників комунікації стає пошук варіантів переходу від опозиції до конструктивної бесіди, яка передбачає виявлення спірних питань та встановлення взаємовигідних довірчих відносин (Harris, 1951).

У разі застосування конвенційних стратегій, управління ситуацією досягається шляхом встановлення сприятливої атмосфери для взаємодії учасників комунікації. Тут допустиме застосування таких тактик: зміцнення відносин; заклик до допомоги; компліментів; заохочення; підкреслення загального та ін.

Всі вони необхідні для досягнення довіри між комунікантами через позитивне ставлення до партнера або демонстрацію своїх позитивних якостей і вашу схожість з опонентом.

Конвенційні стратегії по суті уособлюють м'який підхід до ведення переговорів, коли кожен із учасників націлений на поважне ставлення до потреб співрозмовника та встановлення вза-

смовигідних відносин. Досягнення мети, цікавої обох учасників комунікації, досягається шляхом використання умовних пропозицій. Даний підхід часто використовується носіями британської бізнес-культури, однак не є єдиною лінією їх стратегічної поведінки, у зв'язку з тим, що не розрахований на довгострокову перспективу і негативно позначається на позиціях, що займаються сторонами, так як партнер не завжди відповідає взаємністю і діє згідно вищезазначеної стратегії.

Маніпулятивні стратегії варто застосовувати з метою прихованого впливу на адресата та зміни його поглядів на проблеми, що обговорюються. Необхідно вселити йому свою точку зору і зробити для нього пріоритетними ті цілі, які задовольняють вашим поглядам. Стратегії цієї групи застосовуються на переговорах, які у жорсткому стилі, властиві носіям американського варіанта англійської. Тут у промові опонента проявляються владність, харизма та почуття переваги.

За цих обставин адресант позбавлений права голосу, його інтереси не мають значення для опонента та рішення щодо обговорюваного питання як дії.

Маніпулятивні стратегії мають істотний недолік: при взаємодії двох лідерів можливий перехід від ділового протистояння до міжособистісного та боротьби за статус найсильнішого. У цьому випадку комуніканти відходять від основної мети бесіди, і зростає можливість безвихідної ситуації, або тієї, яка принесе користь лише одній із сторін.

Вдаватися до стратегій цього типу варто у виняткових випадках, коли важливо продемонструвати перевагу над партнером, досягти тієї чи іншої мети, без істотних втрат для власних інтересів, або у разі зацікавленості у короткостроковій співпраці.

Цілком передбачуваним результатом застосування стратегій маніпуляції може бути комунікативний зрив, що спонукає використання опозиційних (конфліктних) стратегій.

Вивчивши основні стратегії та тактики, які можуть бути покладені в основу переговорного процесу, необхідно наголосити на важливості подальшого вивчення та класифікації стратегій та тактик ділового дискурсу з метою забезпечення кращого лінгвістичного рівня взаємодії бізнес-партнерів у ході ділової комунікації.

Різновидом політичної комунікації, у якій яскраво проявляється зіткнення інтересів протилежних сторін, є електоральні дебати. Специфіка даного виду дискурсу обумовлена такими ознаками, як інституційність, ритуальність (проявляється в сценарності, усталеної рольової структури

тощо), особлива риторична організація, цільова спрямованість, діалогічність (дикусійність), конфліктність, театральність.

Націленість політичних дебатів не так на переконання суперника, але в перемогу над ним в очах масової аудиторії, що сприймає дебати, визначає високий ступінь персуазивності даного різновиду комунікації (персуазивність (від фр. *persuasif* – «переконливий», англ. *Persuade* – «переконувати») – ступінь ментальну сферу реципієнта з метою зміни його поведінки).

Успішний результат словесного поєдинку залежить від ефективної електоральної риторики, використання широкого інструментарію прагмасемантичних засобів впливу, а також засобів, що надають аргументам емоційного відтінку та допомагають переконати виборців у своїй правоті. Вибудовування тих чи інших способів на аудиторію визначається обраною комунікативною стратегією.

У широкому значенні термін «стратегія» має на увазі набір деяких «практик <...>», що застосовуються для досягнення соціальної, політичної, психологічної чи лінгвістичної мети» (Selivanova, 2008).

Під комунікативною стратегією нами розуміється алгоритм дій комуніканта, який реалізує певну цільову установку та здійснюється за допомогою набору тактик. Комунікативна стратегія охоплює сферу побудови процесу комунікації і включає планування мовної взаємодії залежно від конкретних умов спілкування. Комплекс мовних процесів, орієнтованих на досягнення комунікативної мети, здійснюється з допомогою мовних тактик.

Дослідники політичного дискурсу виділяють широкий спектр комунікативних стратегій: стратегії кооперації, боротьби за владу, апеляції до ціннісних категорій, стратегії презентації (мовне подання учасників комунікації), семантичні стратегії (ідеологічний вплив), аргументативні стратегії (ментальні дії), стратегії ін. Згадуються тактики інформування, коментування, аргументування, акцентування уваги, самопрезентації, оцінювання, заперечення, критики, солідаризації, звинувачення, дискредитації, заклику та ін.

Одними з найпоширеніших комунікативних стратегій, що застосовуються в політичному дискурсі, є стратегії на зниження та підвищення, а також на дистанціювання та зближення. Під стратегіями на зближення і на дистанціювання ми розумітимемо прагнення автора солідаризуватися не тільки з аудиторією, але й з якоюсь іншою стороною, оскільки, займаючи позитивну позицію по відношенню до того чи іншого питання, учасники політичної комунікації наділяють описуваний

об'єкт позитивними характеристиками і прагнуть солідаризувати (зблизитися) з ним, а критикуючи його – віддалитися від нього.

Розглянемо комунікативні стратегії та мовні тактики, які Бараком Обамою застосовують у третьому турі передвиборних дебатів.

Як відомо, президентська кампанія в США є багатокомпонентним процесом, що включає безліч ритуальних (повторюваних, сценарних) електоральних подій – збори в партіях, передвиборчі мітинги тощо. Найвищою за напругою точкою боротьби кандидатів у президенти є теледебати (Кіщенко, 2017).

Виступаючи в ролі представника влади, Барак Обама реалізує комунікативну стратегію на підвищення щодо держави, імплікуючи тезу про те, що в роки її президентства було досягнуто серйозних успіхів.

Однією з основних тактик, що використовуються, є мовна тактика самопрезентації, за допомогою якої політик постулює стабільність і позитивну динаміку розвитку політики та економіки, показуючи, наскільки сильна Америка: <America> is stronger now than when I came into office. <...> We ended the war in Iraq, we were able to refocus our attention on not only the terrorist threat but also beginning a transition process in Afghanistan. <...> Working with Israel, we have created the strongest military and intelligence cooperation between our two countries in history. In fact, this week we'll be carrying out the largest military exercise with Israel in history./ Зараз <Америка> сильніша, ніж коли я заступав на цю посаду. Ми завершили війну в Іраку, зосередили нашу увагу не лише на протидії тероризму, а й на підтримці перехідного режиму в Афганістані. <...> Працюючи спільно з Ізраїлем, ми створили найміцніший в історії союз збройних сил, а також розвідок наших країн. По суті,

цього тижня ми будемо здійснювати спільно з Ізраїлем найбільші військові навчання в історії. Президент США порівнює ситуацію чотирирічної давності із нинішнім станом справ, використовуючи негативно марковані лексеми war (війна), terrorist (терорист), threat (загроза), суперлативи the strongest (сильний), the largest (найбільший), риторичне повторення (in history).

Облігаторною складовою американського президентського дискурсу є опора на топоси – постулати, які визначають погляд на ту чи іншу проблематику.

Для дискурсу американських президентів характерна опора на топи єдності, оновлення, величі нації, наполегливої роботи та ін. У цьому прикладі Барак Обама вибудовує мову, спираючись на топос величі нації.

Висновки. Отже, мовленнєві стратегії та тактики англійського ділового дискурсу виступають потужним інструментом, що підвищує ефективність мовної взаємодії у бізнесі. Практики бізнесу наголошують, що ефективним діловим спілкуванням можна назвати конструктивну комунікацію. При цьому співрозмовник сприймається не як ворог над яким необхідно здобути перемогу, а як партнер, разом з яким можна дійти загального рішення, вигідного як з матеріального, так і з нематеріального боку. Таким чином, конфліктні стратегії у довгостроковій перспективі програють кооперативним. Принцип кооперації, що лежить в основі мовної взаємодії, діє в ситуаціях різного ступеня конфліктності.

Завдяки своєму універсальному прагматичному потенціалу мовленнєві тактики можуть не лише пом'якшувати/вирішувати конфлікти, а й підтримувати сприятливу атмосферу у ситуаціях взаємовигідного співробітництва, нейтральних комунікативних ситуаціях. Як видно з прикладів, на сьогоднішній день ця функція дуже потрібна в діловому дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіщенко Н.Д. Вербалізація концепту WISDOM/МУДРІСТЬ у дискурсі англійської авторської казки: дис. ... канд. філол. наук : 10.02. 04 "Германські мови" / Н.Д. Кіщенко. К., 2017. 189 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
3. Harris, Z.S. Methods in structural linguistics. University of Chicago Press. Phoenix Books the university of Chicago press Chicago &: London 1951. 408 с.
4. Maas U. Als der Geist der Gemeinschaft eine Sprache fand. Sprache im Nationalsozialismus. Opladen, 1984. 86 p.

REFERENCES

5. Kishchenko N.D. Verbalizatsiya kontseptu WISDOM/MUDRIST' u diskursi anglo-movnoyi avtorskoyi kazky [Verbalization of the WISDOM / WISDOM concept in the discourse of an English-language author's fairy tale]: dis. ... kand. filol. nauk : 10.02. 04 "Germanski movy" / N.D. Kishchenko. K., 2017. 189 s. [in Ukrainian]
6. Selivanova O. O. Suchasna lingvistyka: napryamy ta problemy. [Modern linguistics: directions and problems] Poltava: Dovkillya-K, 2008, 712 s [in Ukrainian]
7. Harris, Z.S. Methods in structural linguistics. University of Chicago Press. Phoenix Books the university of Chicago press Chicago &: London. 1951. 408 p.
8. Maas U. Als der Geist der Gemeinschaft eine Sprache fand. Sprache im Nationalsozialismus. Opladen [When the spirit of community found a language. language in National Socialism]. 1984. 86 p. [in German]

Оксана МАРТИНЮК,
orcid.org/0000-0003-4592-5309
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романської філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) oksanamartyniuk@ukr.net

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Статтю присвячено дослідженню особливостей французьких спеціалізованих текстів та труднощів їх перекладу. Спеціалізовані тексти характеризуються великою кількістю термінів, що вимагає від перекладача конкретних технічних знань для адекватного перекладу науково-технічної документації.

Розглянуто лексико-семантичні, граматичні, синтаксичні, культурні труднощі під час перекладу спеціалізованої літератури.

З'ясовано, що на лексичному рівні проблеми перекладу пов'язані з багатозначністю слів, неологізмами, скороченнями, аббревіатурою, інтернаціоналізмами та безеквівалентною лексикою. Граматичні труднощі перекладу стосуються питань темпоральності, виду, стану. У спеціалізованих текстах переважають складнопідрядні речення, які варто під час перекладу розділяти на декілька простих речень, щоб висловлення було зрозумілішим.

Крім того, характерною особливістю науково-технічних текстів є наявність пасивних конструкцій, інфінітивних речень, відсутність артиклів тощо.

Під час перекладу спеціалізованої літератури виникають також культурні проблеми, які пов'язані з відмінностями між культурними референтами та культурними конотаціями в цілому, що вимагає певної адаптації.

Щодо способів передачі термінологічних одиниць українською мовою, то найчастіше використовують такі прийоми і засоби: еквівалентні скорочення, транслітерація, описовий переклад тощо.

Було досліджено, що у спеціалізованих текстах використовується багато термінів, які зберегли своє латинське написання. Перекладач може зберегти латинський термін або застосувати описовий переклад, зважаючи на загальноприйнятну практику в культурі та текстах мови перекладу.

Спеціалізовані тексти характеризуються стислістю та точністю вираження думки, але, водночас, вони є інформаційно насиченими, що і вимагає від перекладача повного розуміння змісту, лінгвістичних та екстралінгвістичних знань, певної технічної підготовки.

Ключові слова: спеціалізовані тексти, труднощі перекладу, термін, адекватний переклад.

Oksana MARTYNIUK,
orcid.org/0000-0003-4592-5309
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Romance Philology
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) oksanamartyniuk@ukr.net

DIFFICULTIES OF TRANSLATING SPECIALIZED TEXTS (BASED ON MATERIAL IN FRENCH)

The article is devoted to the study of the peculiarities of French specialized texts and the difficulties of their translation. Specialized texts are characterized by a large number of terms that demand from the translator to have specific technical knowledge for an adequate translation of scientific and technical documentation. Lexical and semantic, grammatical, syntactic, cultural difficulties during the translation of specialized literature are considered. It was found that at the lexical level, translation problems are associated with ambiguous words, neologisms, abbreviations, internationalisms, and non-equivalent vocabulary.

Grammatical translation difficulties relate to issues of temporality, aspect, and state of the verb. Specialized texts are dominated by complex sentences, which should be divided into several simple sentences during translation to clarify the expression. In addition, a characteristic feature of scientific and technical texts is the presence of passive constructions, infinitive sentences, the absence of articles, etc. During the translation of specialized literature, cultural problems related to the difference between cultural referents and cultural connotations in general also arise, which requires some adaptation. As for the methods of transmitting terminological units in the Ukrainian language, the following methods and means are most often used: equivalent abbreviations, transliteration, descriptive translation, etc.

It has been investigated that specialized texts use many terms that have retained their Latin spelling. The translator may retain the Latin term or apply a descriptive translation, keeping in mind the common practice in the culture and texts of the target language. Specialized texts are characterized by brevity and accuracy of expression, but, at the same time, they are rich in information, which demands from the translator to have a complete understanding of the content, linguistic and extralinguistic knowledge, and specific technical training.

Key words: *specialized texts, translation difficulties, term, adequate translation.*

Постановка проблеми. Переклад спеціалізованих текстів є одним з найбільш складних видів перекладу, який вимагає точності та послідовності, адже будь-які помилки чи неточності у науково-технічній документації можуть призвести до серйозних наслідків.

Тому правильне розуміння змісту та володіння конкретними технічними знаннями дозволять забезпечити адекватність перекладу спеціалізованих текстів.

Аналіз досліджень. Переклад науково-технічних текстів був неодноразово об'єктом дослідження науковців, які зробили значний внесок у розвиток проблеми перекладу спеціалізованої літератури (зокрема Ж. Амаль, Ж. Мунен, Д. Куадек, Т. Кияк, К. Кириленко, В. Сухаревська, О. Чередниченко, І. Смушинська), однак це питання залишається актуальним, оскільки з розвитком науки та технологій з'являються нові терміни, які потребують адекватного перекладу.

Мета нашого дослідження – проаналізувати основні труднощі, які виникають під час перекладу спеціалізованих текстів, та встановити шляхи досягнення перекладацької еквівалентності досліджуваного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Спеціалізовані тексти містять інформацію наукового і технічного характеру і характеризуються за наступними ознаками, зокрема, наявність великої кількості вузькоспеціалізованих термінів; логічність викладу матеріалу; чітко встановлені граматичні норми; використання пасивних, безособових та неозначено-особових конструкцій; вживання великої кількості іменників та прикметників тощо.

Ці тексти належать до широкого кола секторів, наприклад, бізнес (економіка, баланси, річні звіти, менеджмент, маркетинг, реклама...), юриспруденція (сертифікати, договори, акти, довіреності...), наука (монографії, статті науково-технічного спрямування, довідники, фармація, біологія, медицина, хімія, патенти...) тощо. Перекладач повинен орієнтуватися в тематиці текстів, що набувається також із досвідом його роботи; а також уникати хибних термінів, якщо в певній термінологічній системі є їхні синоніми з доречнішою внутрішньою формою.

Специфіка науково-технічного перекладу зводиться до специфіки передачі мовних та стиліс-

тичних особливостей, які властиві тим чи іншим жанрам науково-технічної літератури. Більшість мовознавців характеризують цей вид перекладу як особливий вид діяльності, який визначається в першу чергу своїми функціональними, а не стилістичними чи жанровими особливостями (Кияк, 2007: 106).

Якщо технічна документація містить одиниці виміру, то необхідно не тільки правильно передати параметри, але й здійснити необхідні конвертування з однієї системи вимірювання в іншу. Для цього необхідно знати не тільки різні наукові виміри, але й формули, за допомогою яких необхідно конвертувати показники.

Дуже часто один той самий термін може бути перекладений різними способами при перекладі тексту декількома перекладачами одночасно (якщо відсутній відповідний термін у термінологічній базі української мови). У такому разі варто ознайомитися з раніше вже перекладеними текстами зі схожою тематикою або зі схожими текстами, які можна відшукати в мережі Інтернет. Крім того, перекладачі повинні проконсультуватися з фахівцями, які можуть дати пораду при опрацюванні схем та креслень, пояснити принцип дії механізму тощо.

У спеціалізованих текстах нерідко з'являються нові технічні терміни, пов'язані із розвитком нових технологій, і значення яких ще не зафіксоване у словниках, що і створює значні труднощі під час роботи над перекладом. Переклад такої безеквівалентної лексики вирішується шляхом використання інших мовних засобів. Перекладач повинен добре знати переваги та недоліки кожного з цих прийомів та обрати найбільш ефективний для даного тексту (Бараненкова, Литвин, 2014).

Технічні терміни вимагають однозначності тлумачення, але інколи одне і те саме слово може мати різні значення у різних сферах застосування, наприклад: термін "tube" в машинобудуванні означає «труба», в радіотехніці – «лампа», в хімії – «пробірка», в текстильній промисловості – «шпуля», в військовій галузі – «торпедний апарат», «гармата», в медицині – «стравохід», "tube d'aspirine", "tube d'entifrice" «упаковка аспірину» «упаковка зубної пасти» (Larousse).

Коли термін має декілька значень, вирішальну роль відіграє контекст. Проблеми виникають тоді,

коли потрібно перекласти науково-технічні терміни поза контекстом (наприклад, список запчастин, таблиці тощо).

Перепоною до адекватного перекладу можуть також бути «хибні друзі перекладача», наприклад, деталь (машина) – не “*détail*”, а “*pièce*” електронна лампа – не “*lampe*”, а “*tube*” коливальний контур – не “*contour*”, а “*circuit oscillant*” характер місцевості – не “*caractère du terrain*”, а “*nature du terrain*” (Пітин, 2017).

Якщо розглянути для прикладу медичну термінологію, зокрема, переклад французьких медичних скорочень, то труднощі полягають у тому, що одне і те саме скорочення може мати декілька тлумачень. Так абревіатура TS має 15 значень, з яких чотири стосуються медицини, наприклад: *Transfusion sanguine* – переливання крові; *Temps de saignement* – час кровотечі (період згортання крові); *Tentative de suicide* – спроба вчинити самогубство; *Thyroïde silencieuse* – безсимптомний тиреодит тощо (Куликова, Черновол, 2017: 117).

Щодо способів передачі медичних термінологічних скорочень українською мовою, то найчастіше використовують: еквівалентні скорочення (AP: *Accouchement prématuré* – ПП: *Передчасні пологи*); транслітерація (BCG /*bacille de Calmette-Guérin*) – БЦЖ / *бацила Кальметта – Герена*); описовий переклад (M/T (*médecin traitant*) – особистий лікар); створення української термінологічної абревіатури (HDJ: *Hôpital du jour* – ДС: *Денний стаціонар*) або ж використання нової лексичної одиниці (CI: *chambre d'isolement* – *ізолятор*).

Розглянемо інший вид перекладу спеціалізованих текстів – переклад юридичної термінології. Варто зазначити, що юридичний дискурс має чітко встановлені шаблони розгортання мовленевої ситуації, насичений непростими, заплутаними формулюваннями, властивими правовим документам, тому, для неспеціаліста розібратися в юридичних документах навіть рідною мовою досить складно.

Труднощі, пов'язані з перекладом юридичних текстів, виникають через розбіжності правових систем держав, а саме через розбіжності обсягів понять, що передаються термінами-аналогами; а також труднощі, викликані існуванням специфічних одиниць, перекладацькі еквівалентні яких є відсутніми в інших правових системах (Радецька, 2021: 144).

Специфіка цього виду перекладу вимагає від перекладача ґрунтовних знань різних юридичних процесів, наприклад, як укладаються договори та угоди, як працюють механізми оподаткування

тощо, щоб юридично грамотно і точно перекласти текст. Перекладачеві нерідко доводиться працювати з фінансовими і бухгалтерськими документами, де є велика кількість цифр. При перекладі слід враховувати національні особливості написання чисел і математичних знаків в різних країнах (Верховцова, 2018: 37–40).

Необхідно зазначити, що значний вплив на юридичну лексику французької мови мала латинська мова. У сучасній французькій юридичній мові використовується багато термінів, які зберегли своє латинське написання, наприклад: *Nullum crimen, nulla poena sine lege* – *Principe de la légalité: pas de crime, pas de peine, sans loi* (принцип права, відповідно до якого ніхто не може бути покараний за вчинення чогось, що не заборонено законом тощо. Перекладач може зберегти латинський термін: *ad hoc* – для цього (випадку); *statu quo* (статус-кво, стан речей); *conditio sine qua non* (обов'язкова умова) або перекласти його: *restitutio in integrum* – буквально «*restitution en entier*», цей вираз перекладається французькою як «*réparation intégrale*» (повернення до колишнього стану), зважаючи на загальноприйнятну практику в культурі та юридичних текстах мови перекладу.

Ще одним складним видом перекладу науково-технічних текстів є патентний переклад. Під час перекладу технічної патентної літератури перекладач повинен мати не лише глибокі лінгвістичні знання, знати технічну лексику певної галузі, але й екстралінгвістичні знання: структури Франції та Європейського Союзу, які відповідають за патентну справу, документацію та всі рівні її подання та затвердження.

На рівні макротексту патент має дві основні частини: опис винаходу та його формулу. Опис, найважливіша частина, складається з опису рівня техніки, короткого змісту винаходу та його детального опису. Переклад опису винаходу у патенті також повинен відповідати стандартам, що діють у кожній країні (Hamburg, Cross, 2010).

Для цього, окрім знання мови та відповідного тезауруса, перекладач повинен знати структуру, стиль і термінологію патентних описів мови перекладу та мови оригіналу.

Лише кваліфікований перекладач із високим досвідом у відповідній галузі здатний зрозуміти складність оригінального тексту, щоб перекласти зміст патенту якомога точніше. Еквівалентність між технічними термінами мови оригіналу та мови перекладу повинна бути ретельно дотримана.

Нові терміни можуть виникати на основі загальноновживаної лексичної одиниці, наприклад

«*ouvrages d'art*» має значення «штучні споруди» у залізничній термінології.

При перекладі фахових текстів виникає ряд проблем, зокрема, лексико-семантичні, граматичні, синтаксичні, прагматичні, культурні тощо.

Лексико-семантичні проблеми – це ті, які можна вирішити за допомогою словників, глосаріїв, термінологічних банків та експертів. Це стосується термінологічних чергувань, неологізмів, семантичних прогалин, контекстуальних синонімів та антонімів (які стосуються багатозначних одиниць: синонімія / антонімія стосується лише одного значення, і саме контекст дає змогу знати, яке значення слід брати до уваги), семантична неперервність (процес узгодженості, який працює шляхом пригадування загальних семантичних ознак між двома або більше термінами).

Граматичні проблеми стосуються, наприклад, питань темпоральності, виду (вид вказує на те, як процес або стан, виражений дієсловом, розглядається з точки зору його розвитку – на відміну від часу), займенників, пояснення або ні займенника-підмета.

У спеціалізованих текстах переважають складні (зокрема складнопідрядні) речення, що зумовлено необхідністю доповнити думку. Якщо речення містить декілька підрядних та головних речень, то в деяких випадках в перекладі варто розділити цю фразу на два і більше речень, щоб думка була зрозумілішою.

Синтаксичні проблеми можуть виникати через синтаксичні паралелізми, пасивний стан, інфінітивні речення тощо.

У французьких спеціалізованих текстах іноді спостерігається відсутність артиклів, службових слів, а також наявність слів, які заміняють іменник, щоб не повторюватися. Наприклад: *On distingue trois sortes de traverses: en bois, métalliques, en béton armé. Parmi celles-ci, les traverses en bois, sont les plus usitées.* – «Розрізняють три види шпал: дерев'яні, металеві, залізобетонні. Серед цих видів дерев'яні шпали використовуються найбільше». В українському перекладі вказівний займенник «*celles-ci*» опущено (Пустоvoyт, 2019: 71).

Характерною особливістю науково-технічної літератури є точність і стислість вираження думки, з одного боку, та суворі логічна послідовність і повнота висловлення – з іншого. Саме цим зумовлено певний характер мовних засобів, типових для цього виду літератури. Найголовнішою визначальною рисою науково-технічного типу тексту є його когнітивність, інформаційна насиченість (Корунець, 2008: 23).

Під час перекладу спеціалізованих текстів можуть виникати культурні труднощі. Культурні проблеми – це ті, які виникають через відмінності між культурними референтами, назвами їжі, фестиваліями та культурними конотаціями в цілому. Перекладач вдається до локалізації, іншими словами, культурної адаптації вмісту. Наприклад, переклад дати у фінансовому тексті. Якщо текст написано англійською мовою, є велика ймовірність – але не впевненість – що 06/05/2015 означає 5 червня. Однак, як відомо, таким же правописом в інших мовах позначатиметься 6 травня.

Дослідники традиційно відзначають, що «науково-технічні терміни як мовні знаки, що презентують поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки, становлять суттєву складову науково-технічних текстів і одну з головних труднощів їх перекладу з огляду на їх неоднозначність, відсутність перекладних термінів-відповідників (у випадку термінів-неологізмів) та національну варіативність» (Абабілова, Білокамінська, 2015: 126).

Перекладаючи терміни, варто пам'ятати, що семантика термінологічної одиниці може передаватися різними способами. Лише повне розуміння інформації, знання предмета дослідження, урахування контексту дозволять перекладачу максимально точно передати вміст оригіналу і, таким чином, забезпечити адекватність та еквівалентність перекладу.

Висновки. Отже, аналіз французьких спеціалізованих текстів дає підстави стверджувати, що основними їхніми характеристиками є точність, однозначність, нормативність та стилістична нейтральність.

Перед перекладачем поставлене завдання грамотно передати зміст, суть документа, відшукати еквівалентні терміни, щоб його зрозумів інженер або інший технічний фахівець.

Робота із класичними технічними словниками може дати двозначні трактування або помилкове розуміння термінів. Поняття, слова, позначення мають легко зчитуватися як в інструкціях, так і кресленнях. Адже адекватний переклад термінологічної лексики в технічному тексті забезпечує повне розуміння тексту фахівцями певної галузі, що сприяє науковому прогресу та розвитку новітніх технологій.

Будь-які зміни, які відбуваються у науково-технічній сфері, неминуче впливають і на мову, що зумовлює появу нової науково-технічної термінології. Тому, перспективним ми вбачаємо дослідження неологізмів у французьких спеціалізованих текстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абабілова Н. М., Білокамінська В. Л. Особливості перекладу термінів українською мовою. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 126–128.
2. Бараненкова Н. А., Литвин С. В. Експлікація як спосіб перекладу безеквівалентної лексики науково-технічного стилю. *Вісник НТУУ «КПІ». Філологія. Педагогіка : збірник наукових праць*. 2014. Вип. 4. С. 6–13.
3. Верховцова О. М. Труднощі перекладу французької юридичної термінології українською мовою. *Science Review*. 2018. № 3 (10). Vol. 7. С. 37–40.
4. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2007. № 32. С. 104–108. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf> (дата звернення: 09.01.2023).
5. Ключник О., Грицик Г. Труднощі науково-технічного перекладу. *Наукова конференція*. Київ, 2013. С. 1–7. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1408> (дата звернення: 11.01.2023).
6. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.
7. Куликова В. Г., Черновол А. О. Лексико-семантичні особливості відтворення французьких медичних скорочень у перекладі. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: матеріали II-ї Міжнародної науково-практичної конференції. 16 квітня 2015 р. НТУУ «КПІ». К. : Кафедра, 2015. С. 116–118.*
8. Пітин В. М. Особливості науково-технічного перекладу французької мови та способи його навчання. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3 (44.3). С. 204–208.
9. Пустовойт Н. І Характеристика та особливості перекладу текстів залізничної тематики з французької мови українською. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2019. Т. 30 (69), № 3, ч. 2. С. 69–72. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.3-2/13>.
10. Радецька С. Юридичний дискурс та переклад: вплив сучасних тенденцій на встановлені норми. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 35. Том 7. С. 142–147.
11. Amal J. Une méthodologie de la traduction médicale. Paris : Les Presses de l'Université de Montréal, 2015. 25 с.
12. Broekman J. M., Fleerackers F. Legal Conversation as Signifier. *Elgar Studies in Legal Theory*. Edward Elgar Publishing Limited, UK, 2017. P. 3–7.
13. Couadec D. Terminologie, traduction et rédaction spécialisées. *Languages. La terminologie : nature et enjeux*. 2005. № 157. P. 14–24.
14. Hamburg V. C., Cross M. Translating Patents : Issues in Prosecution. *New York Law Journal*. 2010. Vol. 244. № 28. URL: https://patenttranslations.com/Publications/NYLJ_Article_08-10-10.pdf (дата звернення: 21.01.2023).
15. Larousse. Dictionnaire en ligne. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/tube/80119> дата звернення: 19.01.2023).

REFERENCES

1. Ababilova N. M., Bilokamineska V. L. Osoblyvosti perekladu terminiv ukrayins'koyu movoyu [Peculiarities of the translation of terms in the Ukrainian language]. *Molodyy vchenyy*. 2015. No. 2 (17). С. 126–128 [in Ukrainian].
2. Baranenkova N. A., Lytvyn S. V. Eksplikatsiya yak sposib perekladu bezekvivalentnoyi lekshyky naukovo-tekhnichnogo styliu [Explication as a method of translation of non-equivalent vocabulary of scientific and technical style]. *Visnyk NTUU "KPI". Filolohiya. Pedagogika: zbirnyk prats'*. 2014. Vyp. 4. P. 6–13. [in Ukrainian].
3. Verkhovtsova O. M. Trudnoshchi perekladu frantsuz'koyi yurydychnoyi terminolohiyi ukrayins'koyu movoyu [Difficulties of translating French legal terminology into Ukrainian]. *Science Review*. 2018. No. 3 (10). Vol. 7. P. 37–40 [in Ukrainian].
4. Kyiak T. R. Funktsiyi ta pereklad terminiv u fakhovykh tekstakh [Functions and translation of terms in professional texts]. *Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Zhytomyr, 2007. No. 32. P. 104–108. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf> (access date: 01/09/2023) [in Ukrainian].
5. Klyuchnyk O., Hrytsyk H. Trudnoshchi naukovo-tekhnichnoho perekladu [Difficulties of scientific and technical translation]. *Naukova konferentsiia*. Kyiv, 2013. P. 1–7. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1408> (access date: 11.01.2023) [in Ukrainian].
6. Korunets I. V. Vstup do perekladoznavstva [Introduction to translation studies]. Vinnytsia : Nova knyha, 2008. 512 p. [in Ukrainian].
7. Kulykova V. H., Chernovol A. O. Lekshyko-semantichni osoblyvosti vidtvorennya frantsuz'kykh medychnykh skorochen' u perekladі [Lexico-semantic features of reproduction of French medical abbreviations in translation]. *Movy profesiynoyi komunikatsiyi: lnhvokul'turnyy, kohnityvno-dyskursyyny, perekladoznavchyy ta metodychnyy aspekty: materialy II-yi Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. 16 kvitnya 2015 r. NTUU "KPI". K. : Kafedra, 2015. S. 116–118. [in Ukrainian].*
8. Pityn V. M. Osoblyvosti naukovo-tekhnichnoho perekladu frantsuz'koyi movy ta sposoby yoho navchannya [Peculiarities of scientific and technical translation of the French language and methods of its teaching]. *Molodyy vchenyy*. 2017. № 4.3 (44.3). S. 204–208. [in Ukrainian].
9. Pustovoyt N. I Kharakterystyka ta osoblyvosti perekladu tekstiv zaliznychnoyi tematyky z frantsuz'koyi movy ukrayins'koyu [Characteristics and features of the translation of railway-related texts from French into Ukrainian]. *Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu imeni V. I. Vernads'koho. Seriya "Filolohiya. Sotsial'ni komunikatsiyi"*. 2019. T. 30 (69), № 3, ch. 2. S. 69–72. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.3-2/13>. [in Ukrainian].

10. Radets'ka S. Yurydychnyy dyskurs ta pereklad: vplyv suchasnykh tendentsiy na vstanovleni normy [Legal discourse and translation: the influence of modern trends on established norms]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk*. 2021. Vyp 35. Tom 7. S. 142–147. [in Ukrainian].
11. Amal J. Une méthodologie de la traduction médicale [A methodology of medical translation]. Paris : Les Presses de l'Université de Montréal, 2015. 25 c. [in French].
12. Broekman J. M., Fleerackers F. Legal Conversation as Signifier. *Elgar Studies in Legal Theory*. Edward Elgar Publishing Limited, UK, 2017. P. 3–7.
13. Couadec D. Terminologie, traduction et rédaction spécialisées [Specialized terminology, translation and writing]. *Languages. La terminologie : nature et enjeux*. 2005. № 157. P. 14–24. [in French].
14. Hamburg B. C., Cross M. Translating Patents : Issues in Prosecution. *New York Law Journal*. 2010. Vol. 244. № 28. URL: https://patenttranslations.com/Publications/NYLJ_Article_08-10-10.pdf (date of access: 21.01.2023).
15. Larousse. Dictionnaire en ligne [Online dictionary]. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/tube/80119> (date of access: 19.01.2023) [in French].

Наталія МИХАЛЬЧУК,

orcid.org/0000-0003-0492-9450

доктор психологічних наук, професор,
завідувачка кафедри практики англійської мови та методики викладання
Рівненського державного гуманітарного університету
(Рівне, Україна) *natasha1273@ukr.net*

Ернест ІВАШКЕВИЧ,

orcid.org/0000-0001-7219-1086

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практики англійської мови та методики викладання
Рівненського державного гуманітарного університету
(Рівне, Україна) *ivashkevych.ee@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЛІКАЦІЇ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ В ПАРАДИГМІ МОДЕЛІ «ОДЯГ»

У статті показано, що вчені визначають мотивацію як процес, внутрішню форму, як засіб передачі ознак або властивостей денотата, і власне вмотивованість є результатом словоутворювального акта. Автори статті вважають мотивацію своєрідним довербальним психологізованим актом, мета якого – відобразити в семантиці слова домінуючі ознаки денотата. Показано, що внутрішня форма мовного знака є способом експлікації в семантиці слова позамовного змісту, мотивувальної ознаки, а вмотивованість слова є результатом номінативного акту, в якому відображено мотивувальну ознаку денотата.

Як правило, первинні процеси номінації – не досить розповсюджене явище в сучасних мовах. У переважній більшості випадків утворення нової лексичної одиниці імені відбувається на базі вже існуючої номінації в мові, тобто – в процесі вторинної номінації. Остання, в свою чергу, ґрунтується на встановленні асоціативних зв'язків між двома або більше об'єктами навколишньої дійсності. Цей висновок також підтверджує асоціативну природу мислення особистості.

Будь-який акт вторинної номінації заснований на встановленні асоціативної зв'язку за подібністю або за суміжності між властивостями і ознаками, характеристиками об'єктів навколишньої дійсності, відображеними в уже існуючому значенні імені. При цьому новими властивостями позначається певний об'єкт саме шляхом переосмислення цього первинного (або базового, домінуючого) значення.

Асоціативні ознаки, які використовуються в процесі вторинної номінації, можуть відповідати компонентам переосмислення значення, а також таким смисловим ознаками, які не входять до складу дистинктивних ознак значення, а, при цьому, співвідносяться з фоновими знаннями носіїв мови щодо даної реальності або стосовно внутрішньої форми значення. Іншими словами, в різних мовах одні й ті ж самі реальності навколишнього світу можуть викликати у їх носіїв неоднакові, різні асоціації, зумовлені суттєвою різницею в соціально-історичних умовах існування соціумів та мовних спільнот.

Висвітлено, що вмотивованість внутрішньої форми слова залежить від її співвіднесення з лексичним значенням. В акті мотиваційної номінації людина встановлює зв'язок між вихідними судженнями щодо вже існуючих в мові нових суджень, в яких відображуються окремі елементи вихідного судження. І, оскільки до найменувань одягу, утворених вторинними (вмотивованими) номінаціями, як правило, відносяться лексичні одиниці, що увійшли до ужитку на більш пізніх етапах розвитку англійської та української мов, вони переважною більшістю є зрозумілими для сучасних носіїв мови. При цьому носії мови з легкістю можуть визначити принцип номінації певного об'єкта.

Метою статті було проаналізувати вторинну номінацію як філологічне явище; розкрити особливості експлікації вторинної номінації в парадигмі моделі «одяг». Доведено, що в англійській мові більшість лексичних одиниць, що позначають одяг, вмотивовані прикметниками (62,75%). Всі інші частини мови набагато меншою мірою мотивують моделі одягу. Зокрема, прислівники – 21,36%, іменники – 9,32%, дієслова – 6,57%. Показано, що всі моделі одягу, проаналізовані нами, є полівмотивованими.

Ключові слова: вторинна номінація, модель «одяг», мотивація, домінуючі ознаки денотата.

Nataliia MYKHALCHUK,
 orcid.org/0000-0003-0492-9450
 Doctor of Psychology, Professor;
 Head of the Department of English Language Practice and Teaching Methodology
 Rivne State University of the Humanities
 (Rivne, Ukraine) natasha1273@ukr.net

Ernest IVASHKEVYCH,
 orcid.org/0000-0001-7219-1086
 PhD in Psychology,
 Associate Professor at the Department of English Language Practice and Teaching Methodology
 Rivne State University of the Humanities
 (Rivne, Ukraine) ivashkevych.ee@gmail.com

CHARACTERISTICS OF EXPLANATION OF THE SECONDARY NOMINATION IN THE PARADIGM OF THE MODEL “CLOTHING”

The article shows that scientists define motivation as a process, an internal form, as means of conveying signs or characteristics of denotation. In such a way motivation itself is the result of the word-forming act. The authors of the article consider motivation to be a kind of preverbal psychologized act, the purpose of which is to reflect the dominant features of the denotation in the semantics of the word. It is shown that the internal form of a linguistic sign is a way of the explication in the semantics of a word's extra-linguistic content, a motivational sign, and the motivation of a word is the result of a nominative act, which reflects the motivational sign of the denotation.

As a rule, primary processes of nomination are not a widespread phenomenon in contemporary languages. In the vast majority of cases the formation of a new lexical unit of a name takes place on the basis of already existing nomination in the language, that is, in the process of secondary nomination. The latter, in turn, is based on the establishment of associative relationships between two or more objects of the surrounding reality. This conclusion also confirms the associative nature of the person's thinking.

Any act of secondary nomination is based on establishing of associative relationships based on similarity or contiguity between qualities, characteristics of objects of surrounding us reality, having been reflected in already existing meaning of the name. At the same time, a certain object is marked with new characteristics precisely by reinterpreting this primary (or basic, dominant) meaning.

Associative signs having been used in the process of secondary nomination may correspond to the components of the reinterpretation of the meaning, as well as such semantic signs that are not part of the distinctive signs of the meaning, but, at the same time, correlate with the background knowledge of the native speakers of the given reality or of the internal form of the meaning. In other words, in different languages the same realities of the surrounding world can cause different associations in their speakers due to a significant difference in the socio-historical conditions of existence of societies and language communities.

It is highlighted that the motivation of the internal form of the word depends on its correlation with the lexical meaning. In the act of motivational nomination a person establishes a connection between original judgments with new suggestions, which already exist in the language, which reflect individual elements of the original judgment. And, since names of clothing have been formed by secondary (motivated) nominations, as a rule, include lexical units that came into use at later stages of the development of the English and Ukrainian languages. These stages are mostly understandable for modern native speakers. At the same time, native speakers can easily determine the principle of nomination of a certain object.

The purpose of the article was to analyze secondary nomination as a philological phenomenon; to reveal the peculiarities of the explication of the secondary nomination in the paradigm of “the clothing” model. It is proved that in the English language the most amount of lexical units denoting clothes are motivated by the adjectives (62,75%). All other parts of speech motivate clothing models to a much lesser extent. In particular, adverbs – in 21,36%, nouns – in 9,32%, verbs – in 6,57%. It is shown that all the clothing models have been analyzed by us are semi-motivated.

Key words: secondary nomination, “clothing” model, motivation, dominant signs of denotation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У філології вчені визначають «номінацію» як поєднання узагальнюючого змісту лексичної одиниці і мовленнєвої діяльності особистості (Bates, Maechler, Volker & Walker, 2014). Отже, в процесі свого створення

лексичної одиниці проходять шлях від ментально знакової парадигми до комунікації, а це означає, що вивчення лексичного ярусу будь-якої мови має охоплювати всі стадії становлення мовленнєвої діяльності як такої – від створення мовленнєвих кліше до їхнього функціонування. Актуальність даної теми дослідження викликана ще й тим, що

з моменту зародження лінгвістики як науки вчені не залишають спроб вивчення процесу актуалізації ментальних образів і фактів дійсності, їх переходу у факти мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Створення нової лексичної одиниці завжди відбувається під впливом суспільно-історичного досвіду носіїв мови, їхніх суб'єктивних і прагматичних оцінок. Теорія номінації спрямована, перш за все, на вивчення процесу переходу фактів дійсності у факти мовлення (Cilibrasi, Stojanovik, Riddell & Saddy, 2019). У кожному окремо взятому мовленнєвому акті цей процес сприймається як специфічний, неповторний і навіть унікальний.

Однак існують і деякі універсальні механізми, які застосовуються до будь-якої лінгвістичної системи. І тільки вивчення номінативних систем двох або більше мов у порівняльному аспекті дозволяє окреслити коло однотипних і специфічних характеристик, що визначають національну своєрідність лексичних одиниць. Таким чином, кумулятивна функція мови дозволяє співрозмовнику не тільки накопичувати, але й фіксувати і передавати досвід багатьох поколінь.

У плані номінації кумулятивна функція мови виявляється в тому, що членування мовленнєвих актів відбувається не тільки на основі матеріально відмінних один від одного словесних знаків, але й також і з огляду на смислові трансформації одних і тих же знаків; інакше кажучи, матеріальне втілення знань особистості щодо світу експлікується не просто в словах, але й у фразах, які потенційно мають здатність передавати не одне, а кілька значень, тобто з урахуванням змістового значення лексичної одиниці постають різними одиницями номінації (Alahmadi & Foltz, 2020). У «Тлумачному словнику української мови» (2020) предмет номінації визначається як «...вивчення та опис загальних закономірностей утворення мовних одиниць, які мають на увазі взаємодію мислення, мови і дійсності в пізнавальних процесах, актуалізують роль особистісно значущого (прагматичного) фактора у виборі ознак, що покладені в основу номінації, дослідження мовленнєвої техніки експлікації номінації тощо – її актів, засобів, методів і способів» (Тлумачний словник української мови, 2020: 339).

Номінативна діяльність лексичних одиниць в лінгвістиці експлікується у вигляді тріади «реалія – поняття – ім'я». Будь-яка мова окреслюється кожним компонентом цієї парадигми специфічними, характерними лише для цієї мови ознаками.

Номінація, експлікована в понятті, є думкою, що в узагальненій формі відображує предмети або явища дійсності, підтверджує зв'язки між ними за допомогою фіксації загальних і специфічних ознак, якими постають властивості предметів і явищ, відносини між ними тощо (Тлумачний словник української мови, 2020: 413).

Поняття представляє собою зміст номінації, в якій крім власне мовних ознак і категорій входять і емотивно-експресивні засоби. Ім'я розпізнається свідомістю як певна послідовність звуків, співвідноситься з тим чи іншим специфічним мовним кодом, індивідуальним для кожної етнокультурної спільноти. В результаті процесу номінації народжуються лексичні одиниці мови – категорії, що позначають дійсність, які в сукупності утворюють цілісну мовну картину світу (Drigas & Karyotaki, 2017).

За час свого існування мова формує певний набір словотворчих прийомів. Вони можуть доповнюватися або трансформуватися з плином часу, але одне завжди залишається незмінним – номінативний механізм породження в кожній мові, незважаючи на наявність універсальних рис, є неповторним і унікальним. І саме цей факт робить існування мови можливим. Значення, що закріплюється за одиницею в момент її появи у комунікативному акті, є її своєрідним лінгвокультурним індексом. У лінгвістиці у процесі визначення лексичного значення прийнято враховувати необхідні семантичні ознаки і диференційні ознаки денотату. За умов організації лексичних одиниць в групи за основу, як правило, береться лексема-представник, що виражає ознаку, загальну для всіх категорій, які входять до даної парадигми (Heidari, 2019).

Формулювання цілей статті, постановка завдань. *Метою* статті є проаналізувати вторинну номінацію як філологічне явище; розкрити особливості експлікації вторинної номінації в парадигмі моделі «одяг».

Завдання статті:

1. Розкрити сутність теорії мотиваційної (похідної) номінації.
2. Описати базові характеристики вторинної номінації.
3. Схарактеризувати мотивацію як процес, внутрішню форму, як засіб передачі ознак або властивостей денотата.
4. Навести приклади полівмотивованих лінгвокультурем, що позначають модель «одяг», які вмотивовані різними частинами мови: іменниками, прикметниками, прислівниками та дієсловами.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Невід’ємною складовою теорії номінації (і, перш за все, – вторинної за своєю природою), безумовно, є теорія мотиваційної (похідною) номінації, яка розроблялася в працях зарубіжних лінгвістів (Ware, Damnee, Djabelkhir, Cristancho, Wu & Benovicі, 2017). Мотиви номінації також вивчаються лінгвістами переважно в парадигмі когнітивної лінгвістики (Mykhalchuk & Bihunova, 2019). Основним завданням теорії мотиваційної номінації є виявлення і опис принципів означення об’єктів реальної дійсності, мотивів, що визначають вибір мовних засобів з метою номінації позамовних реалій (Aistle & Scerif, 2011). Назви одягу як англійської, так і української мов в синхронічному аспекті можна розділити на дві групи: 1) назви первинної номінації; 2) назви вторинної номінації.

Найменування первинної номінації – це лексичні одиниці, в структурі яких немає чітких ознак характеристик процесів переосмислення або семантичної деривації, які в переважній більшості випадків просто нівелювалися в ході історичного розвитку мови. Якщо акт первинної номінації являє собою двочленну композицію, де один з членів – це звукова оболонка (або словоформа), а інший – іменованний об’єкт навколишньої дійсності (референт), то акт вторинної номінації – це вже тричленна структура, де до вже наявних компонентів (словоформи і референту) додається асоціація, образ, який уможливує сам по собі процес вторинної номінації (див. рис. 1).

У лінгвістиці найменування первинної номінації також визначаються як невмотивовані терміни; вони сприймаються носіями мови як «первісні» і визначати спосіб або мотиви їхнього утворення можна лише за допомогою етимологічного або історичного аналізу (Levelt, 1983). В результаті того, що ми не ставили собі за мету проводити такий аналіз, основну увагу в нашій роботі ми приділили вторинній номінації, одиниці якої сприймаються як морфологічні або смислові похідні першої.

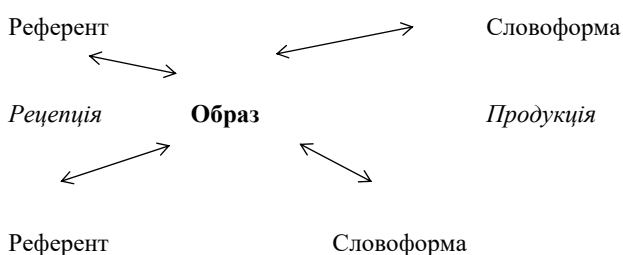

Рис. 1. Процес вторинної номінації

Таким чином, до невмотивованих назв одягу в англійській мові відносяться: a skirt, boots, trousers і т.п.; в українській мові це такі лексичні одиниці: спідниця, чоботи, штани. З поняттям вторинної номінації щільно пов’язані такі поняття: вмотивованість, мотивація, мотивувальна ознака (мотивант) і внутрішня форма слова. Під вмотивованістю прийнято розуміти властивості слова, зв’язок звучання і значення якого можна пояснити за допомогою співвіднесення даного слова з однокореневими і/або одноструктурними утвореннями (Alahmadi, Shank & Foltz, 2018).

Вчені визначають мотивацію як процес, внутрішню форму, як засіб передачі ознак або властивостей денотата, і власне вмотивованість є результатом словоутворювального акта (Engle, 2002). Ми вважаємо мотивацію своєрідним довербальним психологізованим актом, мета якого – відобразити в семантиці слова домінуювальні ознаки денотата. Внутрішня форма мовного знака є способом експлікації в семантиці слова позамовного змісту, мотивувальної ознаки, а вмотивованість слова є результатом номінативного акту, в якому відображено мотивувальну ознаку денотата.

Ми вважаємо, що вмотивованість внутрішньої форми слова залежить від її співвіднесення з лексичним значенням. В акті мотиваційної номінації людина встановлює зв’язок між вихідними судженнями щодо вже існуючих в мові нових суджень, в яких відображуються окремі елементи вихідного судження. І, оскільки до найменувань одягу, утворених вторинними (вмотивованими) номінаціями, як правило, відносяться лексичні одиниці, що увійшли до ужитку на більш пізніх етапах розвитку англійської та української мов, вони переважно більшістю є зрозумілими для сучасних носіїв мови. При цьому носії мови з легкістю можуть визначити принцип номінації певного об’єкта.

Так, наприклад, для нас не є складним встановити принцип такої назви одягу англійською мовою, як: soaker (від “soak” – вбирати) – ті, що не промокають, дитячі трусики (підгузник), або українського ліхтарик (від «ліхтар») – вид рукава і т.п. Назви одягу, утворені вторинною номінацією, визначаються також як вмотивовані терміни, адже за такого способу створення нових лексичних одиниць беруться до уваги один або кілька конкретних особливостей (мотивувальних ознак) того чи іншого об’єкта. Питання щодо ступеню довільності вибору мотивувальної ознаки постає основою для нового імені й досі залишається дискусійним. Відповідь, дійсно, не є однозначною.

Наведемо приклади лінгвокультурам, що позначають модель «одяг», вмотивованих різними частинами мови: іменниками, прикметниками, прислівниками та дієсловами. Всі ці моделі утворені за допомогою суфікса *-s* і мають словотворче значення «носії ознаки».

Tight – Tights (тугий – колготки)

Вмотивованість лексичної одиниці «*tights*»
прикметниками:

- нап’ятий, тугий – *tight, taut*;
- щільний – *tight, dense, thick, solid, compact, massive*;
- напружений – *tight, taut, elastic, stout, robust, vigorous*;
- напружений – *tight, strained, stressfull, stretched, arduous, strung*;
- тісний – *tight, close, narrow, intimate, cramp, pinched* (Тлумачний словник, 2022).

Вмотивованість лексичної одиниці «*tights*»
прислівниками:

- ґрунтовно – *tightly, tight, capitally*;
- тісно – *tight, closely, intimately, narrowly, nearly*;
- туго – *tight, tightly*;
- щільно – *tight, densely, closely, hermitically, massively* (Тлумачний словник, 2022).

Slack – Slacks (провисати – слакси, вільні брюки)

Вмотивованість лексичної одиниці «*slacks*»
прикметниками:

- в’ялий – *slack, flabby, stagnant, flaccid, sapless, lifeless*;
- погано натягнутий – *slack*;
- неспішний – *slack, slow, unthriving*;
- повільний – *slack, slow, sluggish, laggard, lagging, leisurely*;
- слабкий – *slack, weak, weakly, poor, faint, feeble*;
- неактивний – *slack, inert, indolent*;
- ненапружений – *slack* (Тлумачний словник, 2022).

Вмотивованість лексичної одиниці «*slacks*»
іменниками:

- бездіяльність – *slack, inaction, inactivity, standstill, hibernation, torpidity*;
- зазор – *slack, clearance, air gap, airspace, yawp*;
- ненапружена частина – *slack*;
- затишшя – *slack, calm*;
- ледарювання – *slack, loaf, loll, kaif*;
- люфт – *slack, clearance, looseness* (Тлумачний словник, 2022).

Вмотивованість лексичної одиниці «*slacks*»
дієсловами:

- ослаблювати – *slack, weaken, attenuate, impair, lower, subdue*;

- приглушувати – *slack*;
- слабшати – *slack, weaken, wane, fall, abate, ebb*;
- сповільнювати – *slack, slow down, retard, slacken, gear down* (Тлумачний словник, 2022).

Short – Shorts (короткий – шорти)

Вмотивованість лексичної одиниці «*shorts*»
прикметниками:

- короткий – *short, brief, concise, near, recapitulative, compendious*;
- короточасний – *short, brief, momentary, flashy, horary*;
- малорослий – *short, dwarfish, bantam*;
- куций – *short, with short tail*;
- недостатний – *short, insufficient, poor, deficient, scarce, meager*;
- неповний – *short, incomplete, half, imperfect, defective*;
- низький – *short, low, base, bass, dirty, nidding* (Тлумачний словник, 2022).

Вмотивованість лексичної одиниці «*shorts*»
прислівниками:

- близько – *short, close, about, near, around, nearly*;
- коротко – *short, briefly, shortly, in few, in summary, summarily*;
- куцо – *short, shortly*;
- передчасно – *short, prematurely, untimely, too soon*;
- різко – *short, sharply, abruptly, harshly, acutely, roundly* (Тлумачний словник, 2022).

Вмотивованість лексичної одиниці «*shorts*»
іменниками:

- короткий зміст – *short, argument*;
- скляночка – *short, bucket, cone* (Тлумачний словник, 2022).

Scanty – Scanty gowns (мізерний – короткі сукні)

Вмотивованість лексичної одиниці «*scanties*»
прикметниками:

- малородючий – *scanty*;
- ощадливий – *scanty, saving, economical, prudent, thrifty, frugal*;
- убогий – *scanty, wretched, squalid, niggardly, roky* (Тлумачний словник, 2022).

Slip – Slips (ковзати – сорочка або ліфчик)

Вмотивованість лексичної одиниці «*slips*»
іменниками:

- гранка – *slip*;
- комбінація – *slip, combination, scheme*;
- помилка – *slip, error, mistake, fault, delusion, fallacy*;
- довга вузька смужка – *slip*;
- ковзання – *slip, slide, slipping, glide, skidding, backlash*;

– лаштунки – slip, stage;
 – сорочка – slip, shirt, chemise, caul;
 – ліфчик – slip, bra, brassiere, camisole;
 – недомисел – slip, misconception, false thinking, fault, error;
 – описка – slip, erratum;
 – паросток – slip, sprout, shoot, offspring, outgrowth, provine (Тлумачний словник, 2022).

Вмотивованість лексичної одиниці “*slips*” дієсловами:

– буксувати – slip;
 – ковзати – slip, slide, glide, skid, swim;
 – підсовувати – slip, put under, palm off, foist;
 – посковзнутися – slip, slide;
 – вилетіти – slip, fly out, take a flight, soar up, run out, drop;
 – промайнути – slip, flash, pass, fly, glance, glimpse;
 – вислизнути – slip, slip away, slide away, slip off;
 – рухатися тихо – slip;
 – сковзнути – slip (Тлумачний словник, 2022).

False – Falsies lash (помилковий – накладні вії)

Вмотивованість лексичної одиниці “*falsies lash*” прикметниками:

– дволичний – false, insincere, twofold, ambidextrous, ambidexter, two-faces;
 – фальшивий – false, counterfeit, bogus, phony, faked, falsified;
 – криводушний – false, unjust, iniquitous;
 – хибний – false, erroneous, mistaken, faulty, bad, phony;
 – неправдивий – false, untrue, mendacious, pseudo, artificial, debased;
 – несправжній – false, unreal, untrue, assumed, mimic, pasty;
 – нещирий – false, insincere, disingenuous, dissembling, underhand, feigning;
 – підставний – false, dummy (Тлумачний словник, 2022).

Вмотивованість лексичної одиниці “*falsies lash*” іменниками:

– фальш – false, falseness (Тлумачний словник, 2022).

Brief – Briefs (короткий – труси)

Вмотивованість лексичної одиниці “*briefs*” прикметниками:

– короткий – brief, short, concise, near, recapitulative, compendious;
 – різкий – brief, abrupt, harsh, acute, stark, brusque;
 – короточасний – brief, short, momentary, flashy, horary;

– лаконічний – brief, laconic, neat, laconical, pithy, short-spoken;
 – нетривалий – brief, small, impermanent, succinct (Тлумачний словник, 2022).

Вмотивованість лексичної одиниці “*briefs*” іменниками:

– досє – brief, dossier, file, folder;
 – справа – brief, case, business, thing, affair, point;
 – підсумок – brief, result, total, output, resume, tally
 – клієнт – brief, client, customer, patron;
 – резюме – brief, resume, summary, abstract, synopsis, recap (Тлумачний словник, 2022).

Вмотивованість лексичної одиниці “*briefs*” дієсловами:

– докладно інформувати – brief;
 – резюмувати – brief, sum up, summarize, recapitulate, abstract, resume (Тлумачний словник, 2022).

Як бачимо, в англійській мові більшість лексичних одиниць, що позначають одяг, вмотивовані прикметниками (62,75%). Всі інші частини мови набагато меншою мірою мотивують моделі одягу. Зокрема, прислівники – 21,36%, іменники – 9,32%, дієслова – 6,57%. Проте, всі моделі одягу, проаналізовані нами, є полівмотивованими.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Проведений нами аналіз дозволяє зробити такі висновки. Як правило, первинні процеси номінації – не досить розповсюджене явище в сучасних мовах. У переважній більшості випадків утворення нової лексичної одиниці імені відбувається на базі вже існуючої номінації в мові, тобто – в процесі вторинної номінації. Остання, в свою чергу, ґрунтується на встановленні асоціативних зв'язків між двома або більше об'єктами навколишньої дійсності. Цей висновок також підтверджує асоціативну природу мислення особистості.

Будь-який акт вторинної номінації заснований на встановленні асоціативної зв'язку за подібністю або за суміжності між властивостями і ознаками, характеристиками об'єктів навколишньої дійсності, відображеними в уже існуючому значенні імені. При цьому новими властивостями позначається певний об'єкт саме шляхом переосмислення цього первинного (або базового, домінувального) значення.

Асоціативні ознаки, які використовуються в процесі вторинної номінації, можуть відповідати компонентам переосмислення значення, а також таким смисловим ознаками, які не входять до складу дистинктивних ознак значення, а, при цьому, співвідносяться з фоновими знаннями

носіїв мови щодо даної реалії або стосовно внутрішньої форми значення. Іншими словами, в різних мовах одні й ті ж самі реалії навколишнього світу можуть викликати у їх носіїв неоднакові, різні асоціації, зумовлені суттєвою різницею в соціально-історичних умовах існування соціумів та мовних спільнот.

Асоціації можуть приймати як індивідуальний, так і колективний характер. У першому випадку вони впливають на вживання лексичної одиниці окремим індивідом, у другому – визначають місце цієї лексичної одиниці в системі координат мови в цілому. Тим самим позамовні, за своєю суттю, асоціації закріплюються в мові і стають її фактами.

Отже, ми вважаємо, що у випадку моделей на позначення одягу вибір мотивувальної ознаки є, як правило, випадковим: найменування від-

бувається у більшості випадків не за головною, домінуючою ознакою, а за найбільш помітною, хоча нерідко – випадковою ознакою. Вибір самої ознаки певного факту дійсності, що покладено в основу назви, виявляється довільною, або, вірніше, більш-менш випадковою, яка залежить від ступеню експлікації, а не від ступеню змістовності. При цьому предмет має цілу низку ознак, істотних і несуттєвих, і вибір їх для позначення номінації одягу є, як правило, випадковим, що підтвердили результати проведеного нами дослідження.

В подальших наших публікаціях ми будемо займатися проблемою синхронічної реконструкції словотворчого акту, що дозволяє відтворити таким чином той словотвірний процес, який фасилітував виникнення похідного (вмотивованого) слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тлумачний словник. 2022. URL: <https://multitran.com>
2. Тлумачний словник української мови. 2020. URL: <https://slovyk.ua>
3. Alahmadi A., Foltz A. Effects of Language Skills and Strategy Use on Vocabulary Learning Through Lexical Translation and Inferencing. *Journal of Psycholinguistic Research*, 2020. Vol. 49(6). P. 975–991. URL: <https://doi.org/10.1007/s10936-020-09720-9>
4. Alahmadi A., Shank C., Foltz A. Vocabulary learning strategies and vocabulary size: Insights from educational level and learner styles. *Vocabulary Learning and Instruction*, 2018. Vol. 7(1). P. 1–21. URL: <https://doi.org/10.7820/vli.v07.1.alahmadi>
5. Astle D., Scerif G. Interactions between attention and visual short-term memory (VSTM): What can be learnt from individual and developmental differences? *Neuropsychologia*, 2011. Vol. 49. P. 1435–1445. URL: <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2010.12.001>
6. Bates D., Maechler M., Bolker B., Walker S. lme4: Linear mixed-effects models using Eigen and S4. *Journal of Package Version*, 2014. Vol. 1(7). P. 1–23.
7. Cilibrasi L., Stojanovik V., Riddell P., Saddy D. Sensitivity to Inflectional Morphemes in the Absence of Meaning: Evidence from a Novel Task. *Journal of Psycholinguist Research*, 2019. Vol. 48. P. 747–767. URL: <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09629-y>
8. Drigas A., Karyotaki M. Attentional control and other executive functions. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (IJET)*, 2017. Vol. 12(3). P. 219–233. URL: <https://doi.org/10.3991/ijet.v12i03.6587>
9. Engle R. W. Working memory capacity as executive function. *Current Directions in Psychological Science*, 2002. Vol. 11. P. 19–23. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00160>
10. Heidari K. Willingness to communicate: A predictor of pushing vocabulary knowledge from receptive to productive. *Journal of Psycholinguistic Research*, 2019. Vol. 48(4). P. 903–920. URL: <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09639-w>
11. Levelt W.J.M. Monitoring and self-repair in speech. *Cognition*, 1983. Vol. 33. P. 41–103. URL: [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(83\)90026-4](https://doi.org/10.1016/0010-0277(83)90026-4)
12. Mykhalchuk N., Bihunova S. The verbalization of the concept of “fear” in English and Ukrainian phraseological units. *Cognitive Studies | Études cognitives*, Варшава (Польща), 2019. Vol. 19. P. 20–43. URL: <https://doi.org/10.11649/cs.2043>
13. Ware C., Damnee S., Djabelkhir L., Cristancho V., Wu Y.H., Benovici J. Maintaining cognitive functioning in healthy seniors with a technology-based foreign language program: A pilot feasibility study. *Frontiers in Aging Neuroscience*, 2017. Vol. 9. P. 42. URL: <https://doi.org/10.3389/fnagi.2017.00042>

REFERENCES

1. Tlumachnyi slovnyk [Explanatory dictionary] (2022). <https://multitran.com>. [in Ukrainian].
2. Tlumachnyi slovnyk ukraïnskoï movy [Explanatory dictionary of Ukrainian] (2020). URL: <https://slovyk.ua> [in Ukrainian].
3. Alahmadi, A. & Foltz, A. (2020). Effects of Language Skills and Strategy Use on Vocabulary Learning Through Lexical Translation and Inferencing. *Journal of Psycholinguist Research*, 49(6), 975–991. URL: <https://doi.org/10.1007/s10936-020-09720-9>
4. Alahmadi, A., Shank, C., & Foltz, A. (2018). Vocabulary learning strategies and vocabulary size: Insights from educational level and learner styles. *Vocabulary Learning and Instruction*, 7(1), 1–21. URL: <https://doi.org/10.7820/vli.v07.1.alahmadi>

5. Astle, D. & Scerif, G. (2011). Interactions between attention and visual short-term memory (VSTM): What can be learnt from individual and developmental differences? *Neuropsychologia*, 49, 1435–1445. URL: <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2010.12.001>
6. Bates, D., Maechler, M., Bolker, B., & Walker, S. (2014). lme4: Linear mixed-effects models using Eigen and S4. *Journal of Package Version*, 1(7), 1–23.
7. Cilibrasi, L., Stojanovik, V., Riddell, P. & Saddy D. (2019). Sensitivity to Inflectional Morphemes in the Absence of Meaning: Evidence from a Novel Task. *Journal of Psycholinguist Research*, 48, 747–767. URL: <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09629-y>
8. Drigas, A. & Karyotaki, M. (2017). Attentional control and other executive functions. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 12(3), 219–233. URL: <https://doi.org/10.3991/ijet.v12i03.6587>
9. Engle, R. W. (2002). Working memory capacity as executive function. *Current Directions in Psychological Science*, 11, 19–23. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00160>
10. Heidari, K. (2019). Willingness to communicate: A predictor of pushing vocabulary knowledge from receptive to productive. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48(4), 903–920. URL: <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09639-w>
11. Levelt, W.J.M. (1983). Monitoring and self-repair in speech. *Cognition*, 33, 41–103. URL: [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(83\)90026-4](https://doi.org/10.1016/0010-0277(83)90026-4)
12. Mykhalchuk, N. & Bihunova, S. (2019). The verbalization of the concept of “fear” in English and Ukrainian phraseological units. *Cognitive Studies | Études cognitives*, Варшава (Польща), 19, 20–43. URL: <https://doi.org/10.11649/cs.2043>
13. Ware, C., Damnee, S., Djabelkhir, L., Cristancho, V., Wu, Y.H. & Benovici, J. (2017). Maintaining cognitive functioning in healthy seniors with a technology-based foreign language program: A pilot feasibility study. *Frontiers in Aging Neuroscience*, 9, 42. URL: <https://doi.org/10.3389/fnagi.2017.00042>

UDC 811.112.2(07)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-12>

Oksana NAIDIUK,

orcid.org/0000-0002-5614-106X

PhD in Philology, Associate Professor,

*Lecturer at the Language Training Center of Hennadii Udovenko
Diplomatic Academy of Ukraine at the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) oksana78126@gmail.com*

Viktoriiia PRYKHODKO,

orcid.org/0000-0001-8171-9823

PhD in Philology, Associate Professor,

*Associate Professor at the Foreign and Ukrainian Philology Department
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) prykhodko_vika@ukr.net*

PRECEDENT NAMES AND STATEMENTS IN FOREIGN LANGUAGE DISCOURSE

The article deals with precedent names and statements in foreign language discourse as types of precedent signs. The pragmatic functions of precedent names are analyzed. Methods of their involving into the discourse are also revealed and the concepts to which the precedent statements appeal are analyzed. It is noted that the text-discursive category of inter-semiotics manifests itself in a recursive connection with what has already been created, that is, in the orientation of communicators' knowledge of science, literature, art, and culture. The literary text reflects what you have read, seen, heard, or experienced before. The author of the work uses fragments from "other people's texts", gives the names of famous authors or the titles of their works, the names or works of famous artists or architects, cultural figures, etc., uses linguistic (or non-linguistic) signs that appeal to well-known and valuable for society facts, events, prototypical characters from works of world (or national) literature, political situations that took place in the life of society, etc. Such language signs are interpreted as precedent texts / phenomena / statements / names / cultural signs. It was investigated that in T. Fontane's work "Frau Jenni Treibel" precedent proper names of famous people are used: writers, poets, architects, historical figures. In the text, they perform the following pragmatic functions: 1) the function of character characterization; 2) evaluative-modal function (express the subjective attitude of the characters to each other or the author's position). The concepts to which the precedent statements of the work appeal are also highlighted and analyzed: "CLASSIC"; "MARRIAGE PROPOSAL"; "MARRIAGE". It is proved that according to the method of involving precedent statements into the discourse (that is, according to the method of citation), they are divided into: a) complete; b) incomplete; c) modified. It is claimed that phraseological units, which are subject to modification in a new context, should be included in PS.

Key words: precedent sign, precedent name, precedent statement, concept, cohesion, coherence, discourse.

Оксана НАЙДЮК,

orcid.org/0000-0002-5614-106X

кандидат філологічних наук, доцент,

викладач Центру мовної підготовки

*Дипломатичної академії імені Геннадія Удовенка при Міністерстві закордонних справ України
(Київ, Україна) oksana78126@gmail.com*

Вікторія ПРИХОДЬКО,

orcid.org/0000-0001-8171-9823

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземної та української філології

Луцького національного технічного університету

(Луцьк, Україна) prykhodko_vika@ukr.net

ПРЕЦЕДЕНТНІ ІМЕНА ТА ВИСЛОВЛЮВАННЯ В ІНШОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядаються прецедентні імена та висловлювання в іншомовному дискурсі, як види прецедентних знаків. Аналізуються прагматичні функції прецедентних імен. Виявляються також способи їх введення в дискурс та аналізуються концепти, до яких апелюють прецедентні висловлювання. Зауважено, що текстово-дискурсивна категорія інтерсеміотичності проявляє себе у рекурсивному зв'язку з тим, що вже створено, тобто, в орієнтації

комунікантів на знання науки, літератури, мистецтва, культури. У художньому тексті відлунює читане, бачене, почуте, чи пережите раніше. Автор твору вживає фрагменти із «чужих текстів», наводить імена відомих авторів, чи назви їх творів, імена чи праці відомих митців чи архітекторів, діячів культури і т.ін. – одним словом, вживає мовні (чи немовні) знаки, які апелюють до відомих та ціннісних для суспільства фактів, подій, прототипічних персонажів із творів світової (чи національної) літератури, політичних ситуацій, які мали місце в житті суспільства і т.п. Такі мовні знаки трактуються як прецедентні тексти / феномени / висловлювання / імена / культурні знаки. Досліджено, що у творі Т. Фонтане “*Frau Jenni Treibel*” вжиті прецедентні власні імена відомих людей: письменників, поетів, архітекторів, історичної особи. У тексті вони виконують такі прагматичні функції: 1) функцію характеристики персонажів; 2) оцінно-модальну функцію (виражають суб’єктивне ставлення персонажів один до одного чи авторську позицію). Також виділено та проаналізовано концепти, до яких апелюють прецедентні висловлювання твору: «КЛАСИЧНИЙ»; «ПРОПОЗИЦІЯ ОДРУЖЕННЯ»; «ОДРУЖЕННЯ». Доведено, що за способом введення прецедентних висловлювань у дискурс (тобто за способом цитування) вони розподіляються на: а) повні; б) неповні; в) модифіковані. Встановлено, що до ПВ слід віднести також фразеологізми, які підлягають модифікації у новому контексті.

Ключові слова: прецедентний знак, прецедентне ім’я, прецедентне висловлювання, концепт, когезія, когерентність, дискурс.

Formulation of the problem. The text-discursive category of intersemiotics manifests itself in a recursive connection with what has already been created, that is, in the orientation of communicators’ knowledge of science, literature, art, and culture (Selivanova, 2004: 237). The literary text reflects what you have read, seen, heard, or experienced before. The author of the work uses fragments from “other people’s texts”, gives the names of famous authors or the titles of their works, the names or works of famous artists or architects, cultural figures, etc., uses linguistic (or non-linguistic) signs that appeal to well-known and valuable for society facts, events, prototypical characters from works of world (or national) literature, political situations that took place in the life of society, etc. Such language signs are interpreted as precedent texts / phenomena / statements / names / cultural signs (Karaulov, 1987; Slyshkin, 2000).

In this article, we will focus on precedent statements and precedent names as types of precedent signs. The **goal** of this article is the analysis of precedent statements and names, their pragmatic functions, as well as ways of involving them into discourse and identifying the concepts to which they appeal.

Research analysis. First of all, a proper name is used as a precedent – “a word, phrase or sentence that serves to distinguish the object named by it from a number of similar ones, individualizing and identifying this object” (Iliushkina, 2004). Precedent names include precedent anthroponyms (proper names of people), theonyms (proper names of deities), ideonyms (proper names of cultural objects).

A precedent statement (PS), according to the definition of V. Krasnykh, D. Hudkov, O. Selivanova, is a reproduced product of speech and thought activity; a complete and self-sufficient unit, which may or may not be predicative (Krasnykh, 2003; Hudkov, 2003; Selivanova, 2006) (in addition, it may also

be polypredicative). Among the PS, the following ones are usually distinguished: proverbs, sayings, catchphrases and other stable speech formulas. The question of whether phraseology belongs to the PS remains controversial. We believe that phraseological units, which are subject to modification in a new context, should be included in the PS.

Presentation of the main material. To achieve this goal, we will turn to classical German literature, namely, we will analyze fragments from the work of T. Fontane “*Frau Jenni Treibel*”. So, in one of the fragments of the novel, the author gives a conversation between Jenny Treibel and Professor Willibald Schmidt:

“Nun ja, ja”, sagte der Professor. “Man kann es so nennen. Aber ich denke, sie wird sich noch wieder zurückfinden. Freilich, einen Stich ins Moderne wird sie wohl behalten. Schade. Das war anders, als wir jung waren, da lebte man noch in Phantasie und Dichtung...”

Er sagte so hin, mit einem gewissen Pathos, als ob er seinem Sekundanern eine besondere Schönheit aus dem Horaz oder aus dem Parzival (denn er war Klassiker und Romantiker zugleich) zu demonstrieren hätte. Sein Pathos war aber doch etwas theatralisch gehalten und mit einer feinen Ironie gemischt... (Fontane, 1984: 12).

The author compares the pathos of the last Willibald’s words with the pathos that would be relevant when analyzing the works of Horace and the epic of W. von Eschenbach. So, T. Fontane uses two precedent names: *Horaz* and “*Parzival*” (Horace and “*Partisival*”). The first is the proper name of a Roman poet of the 8th century B.C. Quintus Horace Flaccus, the second is the name of the epic work of the German poet of the 12th century Wolfram von Eschenbach. Professor Willibald (as the author says) was a classicist and a romantic at the same time (*denn er war Klassiker und Romantiker zugleich*).

This author's remark, in our opinion, helps the reader to understand the function of the given precedent names, namely: they primarily characterize the breadth of interests (and knowledge) of Professor Willibald Schmidt. On the other hand, the comparison used by the author testifies to the ironic attitude of Professor Willibald towards Jenni Treibel (whom he has known since his youth and who pretends to be an intelligent person, but in fact subordinates his feelings to mercantile interests). At the surface level of the text's perception, these two precedent names are used as a standard of comparison, at the deep level – the intellectual and spiritual world of Horace and Eschenbach is incompatible with the spirituality that Jenni Treibel claims. Hence the ironic attitude of the professor towards his "girlfriend". So these two precedent names (anthroponym and ideonym) perform the following pragmatic functions:

- a) characterizations: to characterize the character;
- b) evaluative-modal: to express the character's ironic attitude towards the interlocutor.

It should be noted that in the first case the author refers to the name of the poet, referring to his works. In the second – to the title of the work itself "Partzival", without specifying the author. An epic is a literary genre where the author's personality is formally eliminated as much as possible.

Among the precedent statements in the work "Frau Jenni Treibel" according to "authorship" the following are distinguished:

- 1) sayings of famous historical figures (*Monteculus Wort (100), die Blut- und Eisentheorie von Bismark*) (Fontane, 1984: 33);

- 2) biblicalism (*das vierte Gebot* (Fontane, 1984: 164), *Geschichte von dem Kamel und dem Nadelöhr* (Fontane, 1984: 10-11), „*Dies alles schenke ich dir*“ (Fontane, 1984: 131), „*Das eine tun und das andere nicht lassen*“) (Fontane, 1984: 39);

- 3) catchphrases from the literary works („*Werde, der du bist*“ (Fontane, 1984: 177), (*Pindar „Die zweite Pythische Ode*“), „*Genieße fröhlich, was du hast*“ (Fontane, 1984: 110) (*Ch. Gellert „Zufriedenheit mit seinem Zustande*“), „*Milk der frommen Denkungsart*“ (Fontane, 1984: 95) (*Schiller „Wilhelm Tell*“), „*vergeben und vergessen*“ (Fontane, 1984: 177) (*Madame der Stael*) „*ein guter Mensch und doch ein schlechter Musikant*“ („*Ponce de Leon*“) (Fontane, 1984: 104);

- 4) sayings and proverbs („*Ein gut Gewissen ist eine Ruhekuissen*“ (Fontane, 1984: 141), „*Ärgere dich nicht, wundere dich bloß*“) (Fontane, 1984: 95);

- 5) idioms („*um die Hand eines Mädchen anhalten*“ (Fontane, 1984: 52), „*die große Wasser spielen zu lassen*“ (Fontane, 1984: 52).

According to the way of citing precedent statements, we divide them into the following three types:

- 1) complete precedent statements, it means that such statements are presented in the text in full („*Werde, der du bist*“, (Fontane, 1984: 177), „*Ich weiß nicht, was soll es bedeuten?*“ (Fontane, 1984: 117), „*Gold ist nur Chimäre*“ (Fontane, 1984: 28), „*Und wenn ihr euch nur selbst vertraut, vertrauen euch auch die anderen Seelen*“ (Fontane, 1984: 61), „*Das ist Tells Geschoß.*“) (Fontane, 1984: 104);

- 2) incomplete precedent statements, when only a part of them is used in the text, it can be the beginning of a statement („*Schnell fertig ...*“ (Fontane, 1984: 70), „*Nach Frankreich zogen zwei Grenadier und ließen die Köpfe hangen*“ (Fontane, 1984: 116)), or the middle of this statement („*unter Larven die einzig fühlende Brust*“ (Fontane, 1984: 100)).

- 3) modified quotations, it means that statements that are slightly changed in the text („*Das Alte fällt, es ändert sich die Zeit*“ (Fontane, 1984: 61) („*Das Alte stürzt, es ändert sich die Zeit*“), „*vergeben und vergessen*“ (Fontane, 1984: 67) (*verstehen heißt verzeihen*), „*mehr der Not gehorchend als dem eigenen Triebe.*“ (Fontane, 1984: 29) („*Der Not gehorchend, nicht dem eigenen Trieb*“), „*Oder das eine tun und das andere nicht lassen?*“ (Fontane, 1984: 39) („*Dies sollte man tun und jenes nicht lassen*“), „*und damit sprech'ich ein großes Wort gelassen aus*“ (Fontane, 1984: 76) („*Du sprichst ein großes Wort gelassen aus*“), „*Da ruhen die Wurzeln deiner Kraft.*“ (Fontane, 1984: 78) („*Hier sind die starken Wurzeln deiner Kraft*“)) „*Ich kenne meinen Pappenheimer*“) (Fontane, 1984: 102) („*Daranerkenn ich meine Pappenheimer*“), „*Milch der frommen Denkungsart*“ (Fontane, 1984: 95) („*In gärend Drachengift hast du / Die Milch der frommen Denkart mir verwandelt*“), „*Gold ist Trumpf*“ (Fontane, 1984: 78) („*Gold ist nur Chimäre*“).

We will analyze some of the mentioned PS on the actual material. The following fragment of the work is a monologue by Professor Willibald Schmidt.

- 1) „*Du bist ein Glückskind. Sieh, das ist das, was man das Höhere nennt, das wirkliche Ideale, nicht das von meiner Freundin Jenny. Glaube mir, das Klassische, was sie jetzt verspotten, das ist das, was die Seele frei macht, das Kleinliche nicht kennt und das Christliche vorahnt und vergeben und vergessen lehrt, weil wir alle des Ruhmes mangeln. Ja, Corinna, das Klassische, das hat Sprüche wie Bibelsprüche. Minunter beinah noch etwas drüber. Da haben wir zum Beispiel den Spruch: „Werde, der du bist“, ein Wort, das nur ein Grieche sprechen konnte. Freilich, dieses Werdeprozeß, der hier gefordert wird, muß*

sich verlohnen, aber wenn mich meine väterliche Befangenheit nicht täuscht, bei dir verlohnt es sich“ (Fontane, 1984: 176-177).

In the given example, we find two precedent statements: to forgive and to forget (*vergeben und vergessen*) and “Be what you are” („*Werde, der du bist*“). The first precedent statement is a modified quote from the work “Corinna or Italy” by the French-Swiss writer Louise Germaine de Sael-Holstein (1766 – 1890) (Fontane, 1983: 386). In the original text, these words are given in French „*comprendre c'est pardonner*“. In the work of T. Fontane, these words sound from Distelkamp's mouth also in French. In his own monologue, Willibald presents them in German and in a modified form. The second precedent statement is introduced into the text in the form of an unchanged quote, unlike the previous statement. The phrase «Be what you are» is taken from the second ode (verse 12) of Pindar, a Greek writer who was admired by Willibald Schmidt (Fontane, 1983: 354).

This text fragment is coherently united by a microtheme “Das Klassische” (classical, it is about classical literature). For Professor W. Schmidt, classical is a concept, the understanding of which is expressed in the lexical units that the professor uses to convince Corinna of the importance and greatness of classical literature: *das Klassische – das Höhere, das wirkliche Ideale, was die Seele frei macht, das Kleinliche nicht kennt, das Christliche nicht vorahnt, vergeben und vergessen lehrt, hat Sprüche wie Bibel-sprüche, z.B. Den Spruch „Werde, der du bist“, ein Wort, das nur ein Grieche sprechen konnte* (classical is real, ideal, what makes the soul free, what does not know pettiness, is not despised by a Christian, teaches to forgive and forget, it has maxims like the Bible).

Two precedent statements “*vergeben und vergessen*” and „*Werde, der du bist*“, form among other linguistic units in this text the complex concept “CLASSIC”, reveal some of its many features.

In the following fragment an idiom is a precedent statement. Some of the content of the work: on his way home from the party at the Treibels, Marcell talks to Corinna about her behavior at the party.

2) “*Nein, Marcell, das letztere gewiß nicht; ich bin nicht für Zudringlichkeiten. Aber wenn Leopold morgen bei meinem Vater antritt – denn ich fürchte beinah, daß er zu denen gehört, die sich, statt der Hauptperson, erst der Nebenpersonen versichern, – wenn er also morgen antritt und um diese rechte Hand deiner Cousine Corinna anhält, so nimmt ihn Corinna und fühlt sich als Corinne au Capitole*” (Fontane, 1984: 52).

The concept that is the basis of this idiom “MARRIAGE PROPOSAL” has variable forms of

its expression on the surface level, for example “Ich bitte dich, meine Frau werden”, „Ich halte um deine Hand an“, „Möchtest du meine Frau zu werden?“, „Wie siehst du das, daß wir heiraten?“ etc., which is caused by different stylistic markings, the degree of officiality / unofficiality, etc. In this fragment of the conversation “to ask for the right hand of your cousin Corinna” (“*um diese rechte Hand deiner Cousine Corinna anhält*”) є модифікацією відомого фразеологізму “*um die Hand eines Mädchens anhalten*” (“ask for a girl's hand in marriage”). This idiom interacts with other idiom and catchphrases, which also appeal to the concept “MARRIAGE PROPOSAL”. Marcell scolds Corinna for playing comedy throughout the party with one goal in mind: to please Leopold. Although Corinna denies it, she admits: even if she played comedy, it was so that everyone could see it. She has set herself a goal, but she cannot name it directly, since a girl, despite the fact that she can be classified as an emancipated woman, does not think it is appropriate to make a marriage proposal to a boy, she adheres to the good old rules: *ein Mädchen wirbt nicht, um ein Mädchen wird geworben* (A girl is not courting, a girl is courted) (Fontane, 1984: 51). But, Corinna continues, Eva's right allows girls to “muddy the water” (*die großen Wasser spielen lassen*) and do everything to court the girls. Marcell, while agreeing with her in many respects, notes: “*Aber ... du mußt die großen Wasser an der rechten Stelle, das heißt also vor den rechten Leuten springen lassen, vor solchen wo's paßt, wo's hingehört, wo sich's lohnt*” (You must muddy the water in the right place, in front of the right people) (Fontane, 1984: 51). Marcell is categorically against Corinna's intention to marry Leopold.

The phraseological units and catchphrases indicated in this fragment are coherently related to the concept “MARRIAGE PROPOSAL”. They form the following features of this concept: asking for a girl's hand; a girl is not courting, a girl is courted; Eve's right allows a girl to “muddy the water”, which implies: to encourage a guy to make a marriage proposal to a girl.

3) „*...In meinem Hause existiert keine Verlobung und keine Corinna. Damit ist es vorbei. Das alte Lied vom Undank erfähr' ich nun an mir selbst und muß erkennen, daß man unklug daran tun, Personen zu verwöhnen und gesellschaftlich zu sich heraufzuziehen. Und mir steht es nicht besser. Auch du hättest mir diesen Gram ersparen können und diesen Skandal. Daß du verführt bist, entschuldigst dich nur halb. Und nun kennst du meinen Willen, und ich darf wohl sagen, auch deines Vaters Willen, denn soviel Torheiten er begeht, in den Fragen, wo die Ehre seines Hau-*

ses auf dem Spiele steht, ist Verlaß auf ihn. Und nun geh, Leopold, und schlafe, wenn du schlafen kannst. Ein gut Gewissen ist ein gutes Ruhekipfen..." (Fontane, 1984: 141).

There is a proverb in the given fragment of the PS "*Ein gut Gewissen ist ein gutes Ruhekipfen*" ("Who has a clear conscience goes to sleep peacefully"). The commercial adviser was very angry when she found out that her son got engaged to Corinna Schmidt without her consent. The specified proverb in this passage is used with the replacement of one word (*sanftes* to *gutes*). However, another source provides such a version of this proverb "*Ein gutes (reines) Gewissen ist das beste Ruhekipfen*" (Phraseological dictionary of German, 1964: 238). The modification of the proverb is carried out within synonymous substitution *gut (das beste) – sanft*, which in principle does not change the conceptual essence of the proverb. At the end of the conversation with her son, in which the business advisor tells him that the honor of their house is at stake, Jenni suddenly orders him to go to bed, demonstrating her ownership of her son: he must do whatever she says. However, she doubts whether he will be able to sleep, since *only someone with a clear conscience can sleep*. The proverb used by her implies the meaning "he is unlikely to fall asleep". At the same time, in the context of the previous statement, it performs the function of argumentation, and at the same time the function of intrigue, since Jenni seems to be waiting for Leopold to make excuses and admit his guilt. To make Leopold think, Jenni gives another catchphrase "*Der Segen der Eltern baut den Kindern Häuser*" ("The blessing of parents builds houses for children") (Fontane, 1984: 141) and advises him not to destroy the foundations that support life (*die Fundamente, das Leben tragen*) (Fontane, 1984: 141) and without which there is no true happiness.

These catchphrases, which are used in this context, imply the statement of the fact that Leopold does not receive the consent of his parents to marry Corinna, thus he will lose the help of his parents, and if he goes against their will, he will doubt his own happiness. So, on the one hand, PS in this example implicitly

appeal to the concept "MARRIAGE PERMISSION", which is associatively connected with more general concept "MARRIAGE". On the other hand, there is a relationship with the concept "PARENTS AND CHILDREN". The appeal to the concept "PARENTS AND CHILDREN" is also carried out in the next fragment of the work.

4) „*Mein eigentliches Getränk „Milch der frommen Denkungsart“ würde Papa sagen. Ach, es ist zum Ärgern, alles zum Ärgern. Bevormundung, wohin ich sehe, schlimmer, als ob ich gestern meinen Einsegnungstag gehabt hätte. Helene weißt alles besser, Otto weißt alles besser, und nun gar erst die Mama. Sie möchte mir am liebsten vorschreiben, ob ich einen blauen oder grünen Schlips und einen graden oder schrägen Scheitel tragen soll. Aber ich will mich nicht ärgern. Die Holländer haben ein Sprichwort: „Ärgere dich nicht, wundere dich bloß“. Und auch das werd' ich mir schließlich noch abgewöhnen*“ (Fontane, 1984: 95).

„*Milch der frommen Denkungsart*“ – incomplete modified quote from F. Miller's work "Wilhelm Tell" ("In gärend Drachengift hast du / Die Milch der frommen Denkart mir verwandelt" 4. Aufzug, 3. Szene) (Fontane, 1983: 387).

Conclusions. So, on the basis of the analyzed fragments of T. Fontane's work "Frau Jenni Treibel" as a precedent, the proper names of famous people (writers, poets, architects, historical figures and the founder of a well-known salon in the city) were used. In the text, they perform the following pragmatic functions:

- a) character characterization function;
- b) evaluative-modal function (express the subjective attitude of the characters to each other or the author's position).

It was analyzed that according to the method of involving the precedent statements into the discourse (that is, according to the method of citation), they are divided into: a) complete; b) incomplete; c) modified.

Concepts to which precedent statements appeal are also highlighted: the concept «CLASSIC», concept "MARRIAGE PROPOSAL", concept "MARRIAGE", concept "PARENTS AND CHILDREN".

BIBLIOGRAPHY

1. Гудков Д. Теория и практика межкультурной коммуникации. М.: Гнозис, 2003. 288 с.
2. Илюшкина М. Прецедентные феномены в печатной рекламе. *Linguistica Juvenis*. Екатеринбург, 2004. Вып. 4. С. 81–92.
3. Караулов Ю. Язык и языковая личность. М.: Наука, 1987. 261 с.
4. Красных В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? М.: Гнозис, 2003. 375 с.
5. Селиванова Е. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. К.: Брама, 2004. 336 с.
6. Селиванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
7. Слышкин Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. М.: Academia, 2000. 128 с.

8. Фразеологічний словник німецької мови. Укл. Л. Осовецька, К. Сільвестрова. К.: Радянська школа, 1964. 715 с.
9. Fontane T. Frau Jenny Treibel. München, Wien: Carl Hanser Verlag, 1984. S. 4–186.
10. Fontanes Werke in 5 Bdn. Berlin und Weimar: Aufbau-Verlag, 1983. Bd. 3: Anmerkungen. S. 376–392.

REFERENCES

1. Hudkov D. Teoriia i praktika mezhkul'turnoi kommunikatsii [Theory and practice of intercultural communication]. Moscow: Hnozis, 2003. 288 p. [in Russian].
2. Iliushkina M. Pretsedentnye fenomeny v pechatnoi reklame [Precedent phenomena in print advertising]. Linguistica Juvenis. Yekaterinburg, 2004. Issue 4. Pp. 81–92 [in Russian].
3. Karaulov Yu. Yazyk i yazykovaia lichnost [Language and linguistic personality]. Moscow: Nauka, 1987. 261 p. [in Russian].
4. Krasnykh V. "Svoi" sredi "chuzhikh": mif ili real'nost'? ["Own" among "strangers": myth or reality?]. Moscow: Hnozis, 2003. 375 p. [in Russian].
5. Selivanova Ye. Osnovy lingvisticheskoi teorii teksta i kommunikatsii [Fundamentals of Linguistic Theory of Text and Communication]. Kyiv: Brama, 2004. 336 p. [in Russian].
6. Selivanova O. Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia, 2006. 716 p. [in Ukrainian].
7. Slyshkin H. Ot teksta k simvolu: lingvokul'turnye kontsepty pretsedentnykh tekstov v soznanii i diskurse [From Text to Symbol: Linguistic and Cultural Concepts of Precedent Texts in Consciousness and Discourse]. Moscow: Academia, 2000. 128 p. [in Russian].
8. Frazеологічний словник німецької мови [Phraseological dictionary of German language]. Compilers: L. Osovetska, K. Silvestrova. Kyiv: Radianska shkola, 1964. 715 p. [in Ukrainian].
9. Fontane T. (1984). Frau Jenny Treibel. [Mrs. Jenny Treibel] München, Wien: Carl Hanser Verlag. S. 4–186 [in German].
10. Fontanes Werke in 5 Bdn. [Fontane's works in 5 vols.] Berlin und Weimar: Aufbau-Verlag, 1983. Bd. 3: Anmerkungen. S. 376–392 [in German].

Світлана ПОТАПЧУК,

orcid.org/0000-0002-7907-3565

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Національного університету водного господарства та природокористування

(Рівне, Україна) *s.s.potarchuk@niwmt.edu.ua*

Ірина ВЕТРОВА,

orcid.org/0000-0003-3673-7082

кандидат педагогічних наук, доцент,

професор кафедри практики англійської мови і методики викладання

Рівненського державного гуманітарного університету

(Рівне, Україна) *irvetr@ukr.net*

ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ФОНДАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

У пропонованій статті розглядається специфіка переходу прецедентних феноменів (ПФ) у фразеологічні фонди англійської та української мов. В ході дослідження розглянуто поняття прецедентного феномену, типи прецедентних феноменів (прецедентне ім'я, прецедентна ситуація та прецедентне висловлювання) і способи їх фразеологізації з огляду на відмінність у структурі.

Предметом дослідження стали національно-прецедентні ПФ (відомі середньому представнику англо-американської або української лінгвоспільноти, входять в національну когнітивну базу) як репрезентанти національної культури. Матеріал дослідження становлять фразеологічні одиниці англійської та української мов, що містять компонент-прецедентний феномен загальною кількістю 119 од. (76 одиниць в англійській мові та 43 – в українській).

Виявлено, що значення фразеологізму з компонентом-прецедентним ім'ям утворюється на основі диференційної ознаки, яка містить характеристики об'єкта (риси характеру, зовнішність) або актуалізується через прецедентну ситуацію. Фразеологізмами стають прецедентні імена, які максимально відповідають уявленням представників англійської та української лінгвоспільнот про певні характеристики об'єкта. Ті з них, що стали фразеологічними одиницями, є носіями еталонних ознак, з якими співставляються аналогічні ознаки інших об'єктів в англійській та українській лінгвокультурах. Мінімізовані знання про конкретну ситуацію (історичну чи віртуальну), співставлені з системою оцінок етносу, стають підґрунтям утворення фразеологізмів, побудованих на основі прецедентних ситуацій. Прецедентні висловлювання закріплюються у фразеологічному фонді шляхом переосмислення прямого значення та збереження знань про прецедентний феномен. Мовна поведінка орієнтована на інваріант, що зберігається в когнітивній базі, а складовими останньої є не особисті знання та уявлення окремих індивідів, а мінімізовані національно-детерміновані інваріанти їх сприйняття.

Ключові слова: прецедентний феномен, прецедентне ім'я, прецедентне висловлювання, прецедентна ситуація, фразеологічна одиниця.

Svitlana POTAPCHUK,

orcid.org/0000-0002-7907-3565

PhD in Philology,

Associate Professor at the Foreign Languages Department

National University of Water and Environmental Engineering

(Rivne, Ukraine) s.s.potapchuk@nuwm.edu.ua

Iryna VIETROVA,

orcid.org/0000-0003-3673-7082

PhD in Pedagogy, Associate Professor,

Professor at the Department of English Language Practice and Teaching Methodology

Rivne State University of the Humanities

(Rivne, Ukraine) irvetr@ukr.net

PRECEDENT PHENOMENA IN THE PHRASEOLOGICAL FUNDS OF THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

The article examines the specifics of the transition of precedent phenomena (PP) into the phraseological funds of the English and Ukrainian languages. In the course of the study the concept of a precedent phenomenon, types of precedent phenomena (precedent name, precedent situation and precedent statement) and methods of their phraseologisation in view of the difference in structure were considered.

The subject of the study is the national-precedent PP (known to the average representative of the Anglo-American or Ukrainian linguistic community, included in the national cognitive base) as representatives of the national culture. The research material presents phraseological units of the English and Ukrainian languages containing a component-precedent phenomenon totaling 119 units (76 units in English and 43 in Ukrainian).

It was clarified that the meaning of a phraseological unit with a component-precedent name is formed on the basis of a differential feature that contains the characteristics of the object (personality, appearance) or is actualized due to a precedent situation. Those precedent names that correspond as much as possible to the ideas of representatives of the English and Ukrainian language communities about certain characteristics of the object can become phraseological units. Precedent names-phraseologisms have reference features, with which similar features of other objects in English and Ukrainian linguistic cultures are compared. Minimized knowledge about a specific situation (historical or virtual), compared with the system of evaluations of ethnicity, becomes the basis for the formation of phraseological units built on the basis of precedent situations. Precedent statements are fixed in the phraseological fund by metaphorization of the direct meaning and preserving knowledge about the precedent phenomenon. Speech behavior is focused on an invariant stored in the cognitive base, and the components of the latter are not the personal knowledge and ideas of an individual, but minimized nationally determined invariants of their perception.

Key words: *precedent phenomenon, precedent name, precedent situation, precedent statement, phraseological unit.*

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Об'єктом досліджень лінгвокультурології є взаємодія культури – історичної пам'яті народу – та мови, що виступає транслятором культурної інформації, а основним завданням – аналіз культурно-мовної компетенції членів певного етносу. Це зумовлює пріоритетність досліджень культурної семантики мови у вітчизняному і зарубіжному мовознавстві (М.Ф. Алефіренко, І.О. Голубовська, В.В. Жайворонок, Т.В. Радзієвська, Г.Г. Слишкін, Г.М. Яворська). Принципово важливим для лінгвокультурології є те, що взаємний вплив мови і культури відбувається на рівні свідомості. У свідомості культурна інформація обробляється і систематизується; свідомість визначає вибір мовних засобів, які застосовуються в конкретній комунікативній ситуації. Одиницями-репрезентантами культури виступають прецедентні феномени

(ПФ), відомі значній частині лінгвоспільноти, які є актуальними в когнітивному плані та постійно відтворюються у мові. Прецедентні феномени як компонент знань, що є складовою когнітивної бази етносу, стали предметом дослідження мовознавців наприкінці ХХ століття. Вони розуміються як ядро когнітивної бази носіїв культури, є невід'ємною складовою спілкування людей, а їх некоректне вживання або незнання призводить до порушення взаєморозуміння у процесі міжкультурної комунікації. Саме тому дослідження прецедентних феноменів є завжди на часі. У нашому дослідженні ми спираємось на визначення ПФ, запропоноване О. Селівановою: «компонент знань, позначення та зміст якого добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальний й використаний у когнітивному й комунікативному плані» (Селіванова, 2006: 492) та класифікацію ПФ, запропоновану В.В. Крас-

них (Красних, 2002: 47-49), а саме: прецедентні імена, прецедентні висловлювання, прецедентні ситуації та прецедентні тексти.

Питання про співвідношення фразеологічних одиниць і ПФ лишається дискусійним. Обидва явища мають однакові характеристики, а саме: апеляція до певного прототипу, метафоричність, відтворюваність, експресивний ефект, здатність представляти стереотипну ситуацію. Водночас, їх структура, походження, властивості суттєво відрізняються. З іншого боку, результати досліджень фразеологічних фондів англійської та української мов засвідчують наявність в них фразеологізмів, які або співвідносяться з прецедентними феноменами, або містять ПФ у своєму складі. Шляхи переходу прецедентних феноменів у фразеологічні фонди англійської та української мов недостатньо вивчені, що і зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття прецедентності у лінгвістичному розумінні запропонував Ю.М. Караулов. Він називав прецедентними тексти, що є значущими для особистості в пізнавальному та емоційному планах, мають надособистісний характер (тобто, добре відомі широкому колу людей), звернення до яких постійно відбувається в процесі комунікації. Подальший розвиток теорія прецедентності здобула у працях В.Г. Костомарова, Д.Б. Гудкова, В.В. Красних, І.В. Захаренко, Г.Г. Слишкіна (Гудков 1999; Красних 2002; Захаренко та ін. 2015; Слишкін 2000) та інших мовознавців, які розробили поняття «прецедентний феномен» та класифікували ПФ на прецедентні імена (імена відомих людей, літературних персонажів, назви артефактів, пов'язані з відомим текстом або прецедентною ситуацією), прецедентні ситуації (реальні події або такі, що належать віртуальній реальності мистецтва), прецедентні висловлювання (репродукований продукт мовномисленнєвої діяльності: дитячі віршики, цитати, афоризми тощо) і прецедентні тексти (відомі твори, актуалізовані в інших текстах: пісні, тексти реклами та ін.). Вважається, що термін «прецедентний феномен» має більш широке значення, однак достатності в його тлумаченні нема. Зазвичай до прецедентних відносять такі феномени: 1) добре відомі усім представникам лінгвоспільноти; 2) актуальні в когнітивному плані; 3) до яких постійно відбувається апеляція в мові представників етносу (Красних, 2002: 44-45). Суттєвими характеристиками ПФ є відтворюваність, інваріантність, «персоніфікованість», аксіологічна маркованість, еталонність.

У сучасному мовознавстві теорія прецедентності розробляється в комунікативно-прагматичному (функціонування прецедентних ПФ у мові носіїв) та лінгвокогнітивному (сприйняття та інтерпретація носіями мови у процесі комунікації) аспектах. Вивчення прецедентних феноменів є актуальним напрямком мовознавства, в руслі якого здійснено багато вітчизняних та зарубіжних досліджень, присвячених актуалізації ПФ у різножанрових дискурсах, зокрема, політичному, рекламному та медійному (Ф.С. Бацевич, А.А. Берестова, І.В. Богданова, І.О. Голубовська, Ж.В. Колоїз, С.В. Лазаренко, І.В. Лесик, Л.Й. Меркотан, Н.В. Кондратенко, М.В. Рослицька, О.О. Селіванова, Н.В. Слухай та ін.).

У статті ми ставимо за мету проаналізувати специфіку переходу прецедентного феномену (імені, ситуації, висловлювання) у фразеологічний фонд мови, з огляду на відмінність структури зазначених типів ПФ. Дослідження фразеологічних одиниць, які містять у своєму складі прецедентний феномен, засвідчують, що переважно фразеологізуються універсально-прецедентні феномени, утворені на основі міфологічних, біблійних, античних текстів і прецедентних ситуацій (*Achilles' heel*, *поцілунок Іуди*, *сізіфова праця*), тобто такі, що входять в «універсальну» когнітивну базу. У розвідці ми не брали до уваги такі фразеологізми. Предметом дослідження стали національно-прецедентні ПФ (відомі середньому представнику англо-американської або української лінгвоспільноти, входять в національну когнітивну базу) як репрезентанти національної культури. Фактичний матеріал становлять фразеологічні одиниці англійської та української мов, що містять компонент-прецедентний феномен загальною кількістю 119 од. (76 одиниць в англійській мові та 43 – в українській).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Фразеологічні фонди англійської та української мов багаті на фразеологізми, які або співвідносяться з прецедентними феноменами, або містять ПФ у своєму складі. Наприклад: англ. *Peeping Tom, Jekyll and Hyde, Rip Van Winkle, go Yorkshire; come from Wigan*; укр. синдром *баби Палажки* і *баби Параски*, *Триндичиха*, *Проня Прокопівна*.

Процес входження прецедентних феноменів у фразеологічний фонд мови відбувається у два етапи. Спочатку виникає і закріплюється певна одиниця (ім'я, текст), до якої надалі неодноразово звертаються носії мови і культури. Таким чином, текст або ім'я стають елементами когнітивної бази середнього представника певної лінгвоспільноти, тобто, прецедентним феноменом. На другому

етапі відбувається фразеологізація ПФ; така одиниця входить у фразеологічний фонд мови, відповідно, стає фразеологізмом, водночас залишаючись прецедентним феноменом. Наприклад, вираз *night of the long knives* позначає прецедентну для британської лінгвокультури історичну ситуацію, коли у 472 році саксонці під керівництвом Хенгіста запросили на пир знатних представників кельтських племен, де їх підступно вбили (ТЕТМ, 2002: 105). Вираз *night of the long knives* уперше вживається в «Історії бритів» (1138 р.) Гальфрідом Монмутським, де він у такий спосіб описує дану подію, оскільки бритів зарізали вночі довгими сакськими ножами. Як фразеологічна одиниця вираз має значення “ruthless purge, terror, cabinet reshuffle” (ТЕТМ, 2002:105), і в сучасній історії пов’язується, як правило, з двома подіями: масштабною перестановкою в Кабінеті Міністрів Великої Британії 13 липня 1962 року: *This was on ‘the night of the long knives’, when Macmillan dismissed seven of his Cabinet* (GS) та подіями в Німеччині 30 червня – 2 липня 1934 року, коли відбулася розправа А. Гітлера над командуванням СА: *But Rothermere’s action was mainly caused by ... the link in the public mind between its political creed and the far more sinister and violent events of the Night of the Long Knives of 30 June 1934 in Germany* (FB).

Розглянемо особливості входження різних типів прецедентних феноменів у фразеологічний фонд мови. Прецедентне ім’я, висловлювання, ситуація відрізняються за структурою, отже, з’ясуємо, яким чином ця різниця прослідковується у відповідних фразеологізмах.

Прецедентне ім’я (ПІ) – це індивідуальне ім’я, пов’язане з широко відомим текстом або прецедентною ситуацією. На відміну від власного імені, воно позначає конкретну людину, подію, місце. Прецедентними є тільки ті індивідуальні імена, які входять до когнітивної бази етносу; тобто, інваріантне уявлення про «культурний предмет», що вони позначають, є спільним для всіх представників лінгвокультурної спільноти і сприймається як зразок властивостей, притаманних групі об’єктів; при цьому ПІ не втрачають своєї індивідуальності (Красних, 2002: 126). У вузькому розумінні (Гудков 1999) до категорії ПІ відносять індивідуальні імена, пов’язані з відомими літературними текстами (англ. *Don Juan, a Shylock*, укр. *Котигорошко*) та реальною чи міфічною ситуацією, яка є підґрунтям виникнення ПІ (англ. *Harry Potter, Morton’s fork, Hobson’s choice*, укр. *козак Мамай*); у широкому (Красних 2002) – до ПІ належать різні типи власних імен (антропоніми, гідро-

німи, топоніми, етнімі) та загальні імена, що мають культурну, історичну, суспільну значущість (англ. *Watergate*, укр. *Золота Орда*). У нашому дослідженні ми дотримуємось широкої інтерпретації ПІ.

Структуру прецедентного імені складають диференційні ознаки (ядро інваріанта сприйняття ПІ) та атрибути (периферія) (Красних, 2002: 48). Диференційні ознаки, як правило, містять характеристики об’єкта (риси характеру, зовнішність) або актуалізуються через прецедентну ситуацію.

Коли ПІ входить у фразеологічний фонд мови, розширюється коло об’єктів, які воно позначає, і послаблюється зв’язок з прецедентною ситуацією або текстом, де воно уперше було зафіксоване як стійкий зворот. Але особливістю фразеологізації прецедентних феноменів є те, що в когнітивній базі носіїв мови асоціативний зв’язок з прецедентним текстом або ситуацією певною мірою зберігається. Так, у ПІ така здатність зумовлюється закріпленням за ним певного значення: номінативного – називає об’єкт, позначений іменем; денотативного – містить характерні риси, що відображають культурно-історичну інформацію, пов’язану з первинним референтом (фіксується в словниках культури) та сигніфікативного, що пов’язане з наявністю в імені понятійного компонента. Наприклад, вираз *Jekyll and Hyde* має значення “double character; person with two very different sides to their personality, alternating between good and evil” (ТЕТМ, 2002: 829). Доктор Джекіл – головний персонаж повісті Роберта Льюїса Стівенсона «Химерна пригода з доктором Джекїлом та містером Гайдом». Отже, ПІ *Jekyll and Hyde* як фразеологізм позначає не тільки відомого літературного персонажа, але і будь-яку людину, в якій поєднуються протилежні сторони: світла й темна. Відповідно, *баба Палажка і баба Параска*, як фразеологізм, що має значення: «сварливі баби», «пересічні люди», «сварка» (Лукаш, 2017: 48); «язикатий, чванливий, пихатий» (ФСМ, 1999: 16) асоціюються у представника української лінгвоспільноти не тільки з персонажами повісті І. Нечуя-Левицького.

Особливістю функціонування прецедентного імені є те, що воно вживається як складний знак, оскільки, окрім низки значень, має певний інваріант сприйняття, що стоїть за іменем «предмета» (Красних, 2002: 83). У наведених прикладах має місце апеляція до диференційних ознак ПІ, які складають ядро інваріанта його сприйняття. Значенням фразеологізму стає основна диференційна ознака (характеризує об’єкт за рисами характеру (англ. *Scrooge, Lady Macbeth, a Cromwell in pet-*

ticoats), зовнішності (англ. *Marquis of Granby*) поведінкою (англ. *Peter Pan, Pollyanna*; укр. *Голохвастов, Проня Проконівна*)), яка в першу чергу асоціюється у носіїв мови з даним ім'ям і позначає, як правило, людину певного характеру, зовнішності або поведінки. Так, диференційна ознака прецедентного імені *Lady Macbeth*, що характеризує об'єкт за особливостями поведінки і характеру, зумовила значення фразеологізму, утвореного від цього ПІ: "a type of a hard and ambitious woman, usually manipulating a weaker husband" (ТЕТМ, 2002: 831). Одарка і Карась – персонажі першої української опери С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм». Диференційна ознака, що актуалізується через прецедентну ситуацію сварки і характеризує об'єкт за особливостями поведінки, вмотивувала значення фразеологізму *Одарка і Карась* – «сімейна пара, що свариться» (Лукаш, 2017: 186).

Отже, фразеологізмами стають ПІ, які максимально відповідають уявленням представників англійської та української лінгвоспільнот про певні характеристики об'єкта. Прецедентні імена, що стали фразеологічними одиницями, є носіями еталонних ознак, з якими співставляються аналогічні ознаки інших об'єктів в англійській та українській лінгвокультурах. Вони не потребують коментарів, пояснення ситуації, в якій вживаються, є самодостатніми

Прецедентна ситуація (ПС) – це «ідеальна», еталонна ситуація, що мала місце в реальній дійсності (історична прецедентна ситуація), або така, що належить віртуальній реальності створеного людиною мистецтва, наприклад, літератури. Така ситуація добре відома носіям певного ментально-лінгвального комплексу, є актуальною в когнітивному плані, до неї часто звертаються в комунікації представники відповідних лінгвокультурних спільнот. Прикладами ситуації першого типу можуть бути англ. *send to Coventry, meet his Waterloo, wear Hector's cloak, do a Dunkirk, Hobson's choice*, укр. *Золота Орда, Гетьманщина, як Мамай пройшов*. Як приклади літературних ПС можна навести ситуації, описані у таких творах, як "Robinson Crusoe", "Alice in Wonderland", "Peter Pan", «Тарас Бульба», «За двома зайцями», «Наталка Полтавка» та багатьох інших працях класичної англійської та української літератури, дитячих віршах, казках тощо. ПС зберігається в когнітивній базі носія лінгвокультури як інваріант сприйняття, який містить певні мінімізовані й національно детерміновані знання про саму ситуацію, що включають й конотації, пов'язані з даною ситуацією. Інваріант сприйняття ПС вби-

рає в себе як знання про певну конкретну ситуацію, так і попередній досвід лінгвокультурної спільноти, представлений у системі уявлень і оцінок, є квінтесенцією розуміння «доброго і поганого» і в цьому смислі наближається до архетипу (Красних, 2002: 61). Розглянемо, яким чином інваріант ПС зберігається в когнітивній базі етносу. Так, фразеологічні одиниці *wear Hector's cloak* зі значенням "the reward of treason" і *take Hector's cloak* – "deceive someone who has trusted you" виникли на основі конкретної історичної ситуації, що мала місце у Британії у XVI сторіччі, йдеться про Північне повстання 1569 року. Гектор Армстронг зрадив Томаса Персі, який був ключовою фігурою цього повстання, за винагороду. Отримані гроші не пішли йому на користь, оскільки він помер у злиднях (ТЕТМ, 2002: 63). В аксіологічній картині світу англійської лінгвоспільноти зрада – це зло, отже, сумний кінець життя Гектора Армстронга – справедлива кара за підступне дійство. З історичної точки зору, сама ситуація ширша і драматичніша, але в когнітивній базі англійського етносу відбулася мінімізація понятійного об'єму реальної ситуації до рівня прецедентної, зумовлена існуючою системою уявлень і оцінок, що призвело до виникнення фразеологічних одиниць на позначення зради, підґрунтям для яких стала прецедентна історична ситуація.

Прецедентне висловлювання (ПВ) – це продукт мовленнєво-розумової діяльності, закінчена і самодостатня одиниця, що може бути представлена як: 1) прецедентний текст (або його частина), наприклад, дитячі вірші, прислів'я; 2) мовна одиниця (словосполучення, речення), що асоціюється з прецедентною ситуацією. Це складний знак, значення якого відрізняється від простої суми значень його компонентів. ПВ може мати як предикативну структуру (англ. *It takes two to tango; Take it or leave it; Don't trouble trouble until trouble troubles you; Elementary, my dear Watson; To be or not to be*; укр. *Взула і забула; куди Макар телят не ганяв; Борітеся – поборете; Тиха вода береги ломить; Баба з возу – кобилі легше; Горбатого могила не направить*), так і структуру без формально вираженого предиката (англ. *on the side of the angels; not the only pebble on the beach*; укр. *ангельський голос, а чортова натура; кров не водиця; катюзі по заслужі*). За критерієм автономності щодо джерела походження, прецедентні висловлювання поділяються на неавтономні та автономні. Прикладами прецедентних висловлювань першого типу є цитати з відомих творів класиків української та світової літератури: В. Шекспіра, П. Мирного, Т. Шевченка та ін. (англ. *To be*

or not to be? укр. *Хіба ревуть воли, як ясла повні?*). Прецедентні висловлювання другого типу функціонують як незалежні від текстів (прецедентних чи неprecedентних) одиниці дискурсу (за *царя Гороха, п'яте через десяте*). В когнітивній базі представників етносу ПВ зберігаються у вигляді кліше, тому фразеологічні одиниці, утворені від них, переважно відтворюють їх структуру або є частиною прецедентного висловлювання.

ПВ має свою структуру: 1) поверхнєве значення, яке дорівнює сумі значень компонентів висловлювання; 2) глибинне значення, що є семантичним результатом сполучення компонентів ПВ і не дорівнює сумі значень його компонентів; 3) системний смисл, який складають глибинне значення висловлювання та знання прецедентного феномена (текста або ситуації) і конотацій, пов'язаних з ним (Красних, 2002: 101). Наприклад, в діалогах: *Alan: You're always arguing! Stop arguing all the time. Jane: I can't argue all by myself. It takes two to tango. Fred: Did you hear? Janice got herself pregnant. Jill: Well, she didn't do it all by herself. Takes two to tango, you know* (DAI, 2005: 357) вживається фразеологічна одиниця *it takes two to tango*, що утворилась від прецедентного висловлювання. Аналізоване ПВ має поверхнєве значення, що дорівнює сумі значень його компонентів, і глибинне значення, що є семантичним результатом сполучення його компонентів. Глибинне значення ПВ відображене в його ідіоматичному значенні “you cannot isolate one when the other is also involved; you cannot blame the pregnancy solely on the man (or the woman)” (TETM, 2002: 899); “some things cannot happen by one person acting alone” (DAI, 2005: 357). В системному смислі ПВ об'єднуються його глибинне значення і знання як прецедентного текста-джерела пісні, яку виконував Луї Армстронг, і яка була дуже популярною в 1930-х роках. У такий самий спосіб переосмислюється українське ПВ *лупайте сю скалу*. Системний смисл включає глибинне

значення “продовжувати наполегливо працювати” і знання джерела походження ПВ – вірша Івана Франка «Каменярі»: *Бо не навчився поки читати мови знаків. Топчешся перед входом на одному місці. Інколи берешся у стіні вибивати власні двері. Думаєш, майже за Франком, «лупайте сю скалу». Та коли вже зовсім знесилений, бо і мозолі на руках, ногах, спині, душі болять, кидаєш під ноги сокиру, приходять прозріння: слід просто зробити крок у навстіж розчинені двері* (<http://uacorus.org/Kyiv/ua>). Як бачимо, семантична структура фразеологізмів, що утворились від прецедентних висловлювань, містить усі три рівні смислової структури ПВ.

Отже, результати нашого дослідження уможливили такі **висновки**. Прецедентні феномени – це потужний засіб збереження культурної пам'яті етносу. Мовна поведінка орієнтована на інваріант, що зберігається в когнітивній базі, а складовими останньої є не особисті знання та уявлення окремих індивідів, а мінімізовані національно-детерміновані інваріанти їх сприйняття. ПФ відрізняються за структурою, що зумовлює різні шляхи їх переходу у фразеологічний фонд. Переносне значення фразеологізму з компонентом-прецедентним ім'ям утворюється на основі диференційної ознаки, яка містить характеристики об'єкта (риси характеру, зовнішність) або актуалізується через прецедентну ситуацію. Така ознака пов'язується з ПІ і стає компонентом фразеологічної одиниці. Мінімізовані знання про конкретну ситуацію (історичну чи віртуальну), співставлені з системою оцінок етносу, стають підґрунтям утворення фразеологізмів, побудованих на основі прецедентних ситуацій. Прецедентні висловлювання закріплюються у фразеологічному фонді шляхом переосмислення прямого значення та збереження знань про прецедентний феномен.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку вважаємо аналіз шляхів переходу у фразеологічний фонд прецедентних текстів.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ФСУМ – Фразеологічний словник української мови / укл.: В.М. Білоноженко. Київ: Наукова думка, 1999. 984 с.

DAI – McGraw-Hill's Dictionary of American Idioms and Phrasal Verbs / ed. R.A. Spears. New York: The McGraw-Hill Companies, Inc., 2005. 2080 p.

TETM – A Thesaurus of English Traditional Metaphors / ed. P.R. Wilkinson. L. & N.Y.: Routledge, 2002. 777 p.

GS – Judge H. A generation of schooling: English secondary schools since 1944. Oxford: OUP, 1984. P. 1–98. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (Last accessed: 06.02.2023).

FB – Thurlow R. Fascism in Britain: a history, 1918–1985. Oxford: Blackwell, 1987. P. 22–118. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (Last accessed: 06.02.2023)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданова І. В. Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку ХХІ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2016. 22 с.
2. Гудков Д. Б. Прецедентное имя и теория прецедентности: монография. Москва: Изд-во МГУ, 1999. 152 с.

3. Захаренко І.В., Красных В.В., Гудков Д.Б., Багаева Д.В. Прецедентное высказывание и прецедентное имя как символы прецедентных феноменов. *Язык, сознание, коммуникация*. Вып. 1, 2015. С. 95–100.
4. Красных В. В. Этнопсихолингвистика и лингвокультурология. Москва: ИТГДК «Гнозис», 2002. 284 с.
5. Лукаш Г. П. Словник конотативних власних назв. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 280 с.
6. Приповідки або українсько-народна філософія / за ред. В.С. Плав'юка. Едмонтон: Асоціація Українських Піонерів Альберти, 1998. 352 с.
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
8. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе: монография. Москва: Academia, 2000. 139 с.
9. Cambridge International Dictionary of Idioms / ed. E. Walter. Cambridge: Cambridge University Press. 587 p.
10. Dictionary of Idiomatic English Phrases / ed. J.M. Dixon. London, Edinburgh and New York: T. Nelson and sons. 1891. 384 p.
11. The Oxford Dictionary of Allusions / ed. A. Delahunty, Sh. Dignen. New York: Oxford University Press, 2001. 453 p.
12. The Oxford dictionary of quotations / ed. E. Knowles. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1768 p.

REFERENCES

1. Bohdanova I. V. Suhestyvnyi potentsial pretsedentnykh odynyts v ukrainskomu mediinomu dyskursi pochatku XXI st. [The suggestive potential of precedent units in Ukrainian media discourse at the beginning of the 21st century]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Vinnytsia, 2016. 22 s. [in Ukrainian]
2. Hudkov D. B. Pretsedentnoe imia i teoriya pretsedentnosti [Precedent name and the theory of precedent]: monohrafiya. Moscow: Yzd-vo MHU, 1999. 152 s. [in Russian]
3. Zakharenko Y.V., Krasnykh V.V., Hudkov D.B., Bagaeva D.V. Pretsedentnoe vyskazyvanie i pretsedentnoe imia kak simvoly pretsedentnykh fenomenov [Precedent statement and precedent name as symbols of precedent phenomena]. *Язык, сознание, коммуникация*. Вып. 1, 2015. С. 95–100. [in Russian]
4. Krasnykh V. V. Etnopsikholingvistika i lingvokulturologiya [Ethnopsycholinguistics and linguoculturology]. Moscow: ITGDK «Gnozis», 2002. 284 s. [in Russian]
5. Lukash H. P. Slovyk konotatyvnykh vlasnykh nazv [Glossary of connotative proper names]. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa, 2017. 280 s. [in Ukrainian]
6. Prypovidky abo ukrainsko-narodna filosofii [Proverbs or Ukrainian folk philosophy] / za red. V.S. Plaviuka. Edmonton: Asotsiatsiia Ukrainykykh Pioneriv Alberty, 1998. 352 s. [in Ukrainian]
7. Selivanova O.O. Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K, 2006. 716 s. [in Ukrainian]
8. Slishkin G. G. Lingvokulturnye kontsepty pretsedentnykh tekstov v soznaniyi i diskurse [Linguistic and cultural concepts of precedent texts in consciousness and discourse]: monografia. Moscow: Academia, 2000. 139 s.
9. Cambridge International Dictionary of Idioms / ed. E. Walter. Cambridge: Cambridge University Press. 587 p.
10. Dictionary of Idiomatic English Phrases / ed. J.M. Dixon. London, Edinburgh and New York: T. Nelson and sons. 1891. 384 p. [in English]
11. The Oxford Dictionary of Allusions / ed. A. Delahunty, Sh. Dignen. New York: Oxford University Press, 2001. 453 p.
12. The Oxford dictionary of quotations / ed. E. Knowles. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1768 p.

УДК 811.111'25:61

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-14>

Антоніна СЕМЕНЮК,

orcid.org/0000-0002-4437-179X

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри практики англійської мови

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) *aseteniuk70@gmail.com*

Галина ТРИГУБ,

orcid.org/0000-0002-4455-5978

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) *galyatrigub@gmail.com*

Оксана ХНИКІНА,

orcid.org/0000-0002-3851-0677

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) *likhach.oks@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті розглядаються характерні особливості англomовного медичного тексту. Значний прогрес у галузі науки та техніки, зокрема медицини, сприяє збагаченню медичного вокабуляру, що вимагає його ретельного дослідження. Тексти медичного спрямування належать до науково-технічного стилю. У процесі їх перетворення перекладач повинен враховувати об'єктивність, точність, стандартизованість, імперсональність, логічність, абстрактний характер медичних текстів, що є їх основними характеристиками. Переклад медичної літератури покладає на перекладача велику відповідальність, оскільки навіть незначна помилка або неточність може призвести до важких наслідків, пов'язаних із життям та здоров'ям людей. Тому перекладач повинен не лише на високому рівні володіти іноземною мовою, але й бути обізнаним у галузі медицини.

У процесі дослідження встановлено базові типології медичних текстів. Особливу увагу приділено термінологічній насиченості аналізованих текстів, що є їхньою головною властивістю. Розглянуто найважливіші лексичні, структурні та словотворчі особливості медичної термінології. Нові досягнення науки та техніки, розвиток медицини, нові технології, поява нових соціальних явищ є ключовими джерелами поповнення медичної термінології в сучасній англійській мові, яка традиційно базується на словниковому запасі класичних мов, що зумовлює її інтернаціональний характер у процесі формування нових термінологічних словосполучень та термінів. Значну увагу приділено корпусу грецької та латинської термінології, яка є основою сучасної медичної мови. Схарактеризовано ключові загальномовні явища, які діють у медичній термінології, а саме: численні аббревіатури та акроніми, синонімія, полісемія, епоніми, омоніми, пароніми, фразеологізми, метафори, латинські й грецькі запозичення та їх похідні. Вищезазначені особливості медичних текстів створюють певні труднощі при перекладі літератури медичного напрямку.

Ключові слова: медичний текст, медична термінологія, медичні аббревіатури, запозичення, омоніми, епоніми.

Antonina SEMENIUK,
orcid.org/0000-0002-4437-179X

PhD in Philology,
Associate Professor at the Conversational English Department
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) asemeniuk70@gmail.com

Halyna TRYHUB,
orcid.org/0000-0002-4455-5978

PhD in Psychology,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Natural Sciences and Mathematics
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) galyatrigub@gmail.com

Oksana KHNYKINA,
orcid.org/0000-0002-3851-0677

PhD in Philology,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Natural Sciences and Mathematics
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) likhach.oks@gmail.com

PECULIARITIES OF ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY TRANSLATION

The article highlights the basic characteristic features of English medical texts. Significant progress in the field of science and technology, medicine in particular, contributes to the enrichment of the medical vocabulary, which requires its careful study. Medical translation is a challenging task for the translator and may be regarded as one of the most specific and serious fields of translation where the life and health of the people are the main concern. Therefore, the translator must not only have a high level of foreign language proficiency, but also be knowledgeable in the field of medicine.

Medical texts belong to the scientific-technical style and possess the following features: unambiguity, precision, logic, abstract character, impersonality, objectivity, standardization which should be taken into account in the course of the source text translation. Basic types of medical texts have been established in the process of our research. Great attention is paid to the terminology of the texts under consideration, which is their main property. Medical text understanding depends on the knowledge of the medical terminology. The most peculiar lexical, structural and word-forming features of medical terminology are described. The authors pay thorough attention to the corpus of Greek and Latin terminology, which is the basis of modern medical language. The Greek and Latin dominance in medical terminology is undeniable. The key general language phenomena that operate in medical terminology are characterized, namely: numerous abbreviations and acronyms, synonyms, polysemy, eponyms, homonyms, paronyms, phraseological units, metaphors, Latin and Greek borrowings and their derivatives. The main difficulties and problems of medical texts and terminology translating are substantiated.

Key words: medical text, medical terminology, medical abbreviations, borrowings, homonyms, eponyms.

На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається інтенсивний прогрес у галузі науки та техніки. Сфера медицини та охорони здоров'я також характеризується постійним розвитком, що зумовлено поширенням співпраці з іноземними фахівцями та обміном досвіду. Виявлення нових хвороб, таких як Covid-19 та його різновидів, потребують розробки і впровадження нових ліків та методів діагностики й лікування, використання сучасних технологій. Такі процеси потребують вербалізації, яка значно впливає на збагачення медичної термінології. Ця спеціалізована лексика є однією з найбагатших через постійне поповнення новими термінами, що потребують постійного вивчення. Саме тому виникає нагальна потреба у якісному перекладі медичної літератури, що зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Медичний переклад є одним з найважливіших напрямів перекладацької діяльності, який постає як різновид науково-технічного. Інформаційні ресурси медичної галузі необхідно розглядати не лише з огляду на їх застосування на практиці, але й з урахуванням особливостей вживання медичної термінології в міжкультурній комунікації, що зумовлено процесами глобалізації в сфері медицини й комунікативних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості перекладу медичного тексту та термінології неодноразово потрапляли до кола уваги багатьох науковців. Серед праць, присвячених цій проблемі, значне місце посідають дослідження А. В. Боцмана (Боцман, 2006), який розглядав способи творення медичних термінів; С. В. Вострової (Вострова, 2003), яка займалася проблемою етимо-

логії медичних термінів; М. Руло (Rouleau, 2012) приділяв увагу основним критеріям медичного перекладу; В. С. Калашник, І. Корнейко, М. Пилипенко (Калашник, Корнейко, Пилипенко, 2011) проаналізували ряд труднощів, що виникають під час перекладу медичних текстів. О. П. Снежик, Ю. О. Бондар (Снежик, Бондар, 2010) зосередили свої дослідження на упорядкуванні та особливостях перекладу медичної термінології. Проблеми медичного перекладу також досліджували такі вчені, як О. Й. Снітовська (Снітовська, 2017), котра описує фармацевтичні тексти; І. В. Кучеренко, М. М. Адаменко (Кучеренко, Адаменко, 2018), роботи яких зосереджені на німецькій термінології. І. В. Корунець (Корунець, 2008) провів комплексний аналіз труднощів медичного перекладу у цій царині, що вказує на безумовну актуальність нашого розгляду, матеріалом для якого слугує вибірка з автентичного словника (Dictionary of Medical Terms, 2004).

Мета дослідження полягає в аналізі характерних особливостей медичної термінології, які необхідно враховувати при перекладі медичних текстів.

Досягнення означеної мети передбачає вирішення **таких завдань**:

- 1) охарактеризувати медичний текст, його основні види та особливості;
- 2) розглянути медичний термін як одиницю перекладу;
- 3) виявити характерні особливості медичної термінології;
- 4) дослідити основні тенденції розвитку сучасної медичної терміносистеми.

Медичний текст вирізняється серед інших стилів клішованими та жорсткими формами, імперсональністю, об'єктивністю, логічністю, точністю та чіткістю формулювання інформації із застосуванням конкретної медичної термінології. Ці характеристики визначають добір лексичних засобів, структурування тексту, логічні зв'язки всередині англійського медичного тексту та попереджає помилкову інтерпретацію викладеного матеріалу. Такий підхід запобігає неточній діагностиці, хибному розумінню наукових досягнень в царині медицини. Саме тому переклад медичних текстів вважається одним з найбільш важких і відповідальних (Лобанова, 2019).

Процес перекладу автентичного медичного тексту відбувається на різних рівнях мови, зокрема, лексичному, граматичному та стилістичному. Медичний текст є спеціалізованою медичною публікацією або текстом приватного характеру, зміст якого безпосередньо пов'язаний із

здоров'ям людини. Специфіка наукових медичних текстів полягає в їх призначенні для вузького кола фахівців в області медицини.

Медичні тексти відзначаються специфічними синтаксичними структурами, стійкими виразами, іменниковими конструкціями, а також змістовністю щодо оформлення думки. Тексти медичного спрямування характеризуються суворим, одноманітним, практично позбавленим будь-якої експресивності стилем наукового викладу з використанням термінології і скорочень. Їх метою є обмін досвідом й оприлюднення даних досліджень.

Серед видів медичних текстів виокремлюють: медична документація (епікризи, виписки, історії хвороби, результати лабораторних та інструментальних обстежень, протоколи операцій, висновки фахівців); документація з клінічних досліджень лікарських препаратів (договір про проведення клінічного дослідження, протокол дослідження, брошура дослідження, форма обізнаної згоди, індивідуальна реєстраційна картка); фармацевтична документація (анотація лікарських препаратів, листки-вкладиші, інформація для лікарів і пацієнтів, документація з контролю якості); документація до медичного устаткування й інструментарію (інструкції з експлуатації, посібники, описи, рекламні матеріали, каталоги, презентації); сайти з медицини, фармації, клінічних випробувань, медичного устаткування й інструментарію; науково-популярна література з медицини; наукова медична література (наукові статті, матеріали конференцій, огляди, автореферати, дисертації, монографії, довідники, посібники, навчальні посібники для лікарів і студентів медичних вузів (Фоміна, 2013).

Найважливішою особливістю медичних текстів є їх термінологічна насиченість. Існують різні підходи до трактування терміну та медичної термінології. В. І. Карабан визначає термін як мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки (Карабан, 2001). Під медичною термінологією слід розуміти систему понять, які позначають стани та процеси, що протікають у людському організмі, хвороби та їхні прояви, методи діагностування, профілактики та лікування захворювань, медичне обладнання, лікарські засоби тощо (Макаренко, Ткаченко, 2014). Тому терміни можна умовно поділити на ті, що представляють різні розділи теоретичної та клінічної медицини, а саме: фармакології, медичної техніки і суміжних наук, передусім біології, генетики, біофізики і біохімії та ін.

Розуміння медичного тексту залежить від знання медичної термінології майбутнього читача. У медич-

ному тексті, як правило, термінологічна лексика становить 75–80%. На рівні лексики нейтральна або міжстильова термінологія налічує приблизно 50% лексичного наповнення медичних текстів. Часткою вузькоспеціалізованих термінів є 35%, які мають в словнику конкретну позначку («мед.» тощо). Близько 15% становить загальнотермінологічна лексика, що супроводжується позначками «книжк.», «наук.», «спец.» або «техн.» (Лобанова, 2019).

Морфологія наукового медичного тексту обумовлена використанням, як правило, іменників і двох видів дієслів: ті, що з'єднують термінологічну лексику і ті, що відображають процеси. Медична термінологія характеризує не об'єктивну реальність, а явища штучно створені самою людиною для пізнання (значення, знаки, моделі, інтерпретації); є комплексом знань, який потребує опису; відображає визначальні властивості описуваного предмета або цілий комплекс понять; піддається змінам завдяки розвитку науки і техніки; залежить від наукової концепції; називає поняття і використовується для швидкого пояснення процесів, що відбуваються.

З метою адекватного перекладу медичної термінології перекладачеві важливо бути обізнаним в галузі медицини, мати достатню когнітивну базу в цій царині та враховувати словотвірну й морфологічну структуру терміна (Макаренко, Ткаченко, 2014).

Терміносистема медицини є інтернаціоналізованою, що зумовлюється використанням багатьма мовами греко-латинського фонду як джерела словотвірних формантів. Кількість інтернаціональних термінів у медицині дорівнює приблизно 89% (Калашник, Корнейко, Пилипенко, 2011). Іншою причиною домінування грецької та латинської медичної термінології є переваги греко-латинських термінів як міжнародних, об'єктивних, коротких і точних. Медичні тексти далекі від культурних аспектів, оскільки вони пояснюють загальні факти, випадки та процеси, які впливають на кожну людину в однакової мірі. Використання міжнародної мови, включаючи греко-латинські терміни, полегшує професійний процес як для авторів, так і для читачів.

Загальновідомим є той факт, що три чверті медичної термінології бере свої витoki з грецької мови в V столітті до нашої ери, оскільки саме Греція слугувала основою раціональної медицини. Отже, поява медичної термінології, назви хвороб або медичних процесів сходять до давньогрецької цивілізації. Іншою важливою причиною домінування грецьких похідних у медичних текстах є той факт, що саме грецька мова підходить

для створення сполук та нових слів. Наведемо декілька поширених медичних термінів грецького походження: *colon* – товста кишка, *diastole* – діастола, *systole* – систола, *stomach* – шлунок, *synthesis* – синтез, *analysis* – аналіз, *bronchiol* – бронхіола, *pneumo* – легеня, *encephalo* – головний мозок, *narco* – оніміння.

Латинська мова, як і старогрецька, є своєрідним будівельним матеріалом, основним джерелом розвитку й поновлення термінологічних систем різних галузей науки, у тому числі фармації та медицини. Латинська мова відіграє значну роль в анатомії і фармакології. Всі органи й частини людського тіла, а також ліки мають латинські або латинізовані назви. Рецепти виписують латинською. Латинь значно вплинула і сформувала західноєвропейські мови та становить величезну частину їхнього словникового запасу. Медична освіта неможлива без володіння основами латині. До прикладу, від латинського слова *tumor* походить англійський медичний термін – *tumour* (пухлина, прунухлість), *lingua* (язик), *corpus* (тіло), *dens* (зуб), *digitus* (палець), *duodenum* (дванадцятипала кишка), *pharynx* (глотка), *respiratio* (дихання) та інші медичні терміни.

Важливим джерелом поповнення медичної термінології є новоутворення на основі вже існуючих у мові морфем. У морфологічний спосіб утворюються терміни шляхом злиття декількох кореневих основ та словотворчих афіксів. Зокрема, найбільш продуктивними є суфіксація, префіксація, префіксально-суфіксальний спосіб, конверсія, словоскладання, складно-суфіксальний спосіб, зрощення та аббревіація. Тексти, опубліковані в професійних медичних та наукових журналах, включають латинські та грецькі похідні, суфікси та префікси. Знання латинських і грецьких коренів та афіксів полегшують розуміння усього тексту, а довідкова інформація про корені, суфікси та префікси допомагають читачеві проаналізувати медичні тексти та зробити компонентний аналіз медичних термінів.

Найбільш поширеним видом термінологічного словотворення є суфіксальний спосіб, в основі якого лежить приєднання суфікса до кореня або похідної основи. Базовими основами переважно слугують іменникові, за допомогою яких утворюються слова, що позначають поняття та явища об'єктивної дійсності, зокрема медичні терміни. На основі аналізу клінічної термінології греко-латинського походження, а саме префіксально-суфіксального словотворення (Міхно, 2021), наведемо приклади.

Одним із способів утворення медичних неологізмів є злиття, тобто поєднання усічених основ

Таблиця 1

Словотворення за допомогою латинських суфіксів

Латинс. суфікс	Значення	Приклад
<i>-itis, idis+ основа (назва органа)</i>	хвороба запального характеру	<i>gastritis</i> (запалення слизової оболонки шлунку)
<i>-osis, is</i>	хвороба незапального характеру речовина, яка викликає хворобу збудник захворювання, інфекції	<i>neurosis</i> (дегенеративне ураження нервової системи) <i>toxicosis</i> (хвороба, викликана отруйними речовинами) <i>ascaridosis</i> (аскаридоз, захворювання, викликане аскаридами).
<i>-iasis, is</i>	назви хвороб незапального характеру, ознаки хвороб	<i>nephrolithiasis</i> (нирковокам'яна хвороба)
<i>-ismus</i>	хворобливий стан	<i>daltonismus</i> (неможливість розрізняти червоний та зелений кольори)
<i>-oma, atis</i>	наявність пухлин	<i>mioma</i> (доброякісна гормонозалежна пухлина матки); <i>carcinoma</i> (ракове новоутворення)
<i>-ema, atis</i>	наявність висипів, наривів, набряків	<i>erythema</i> (висип на шкірі, почервоніння).

Таблиця 2

Словотворення за допомогою латинських префіксів

Латинс. префікс	Значення	Приклад
<i>co-</i>	поєднання, сумісна дія	<i>consilium</i> (консиліум, нарада лікарів)
<i>de- des-</i>	погіршення	<i>degeneratio</i> (виродження, переродження)
<i>in- (-im)</i>	заперечення	<i>insanabilis</i> (невиліковний (про хворобу))
<i>post-</i>	після	<i>postoperativus</i> (післяопераційний)
<i>re-</i>	зворотність, повторність	<i>reinfectio</i> (повторне зараження)
<i>trans-</i>	переміщення у просторі	<i>transfusio</i> (переливання)

Таблиця 3

Словотворення за допомогою грецьких префіксів

Грець. префікс	Значення	Приклад
<i>a-, an-</i>	заперечення	<i>anuria</i> (відсутність сечі)
<i>dys-</i>	розлад функції	<i>dystrophy</i> (дистрофія, неправильне харчування)
<i>dia-</i>	через, крізь, серед	<i>diathermia</i> (прогрівання тканин тіла)
<i>eu-</i>	нормальна функція	<i>eutopia</i> (нормальне розташування органа)
<i>hyper-</i>	перевищення	<i>hypertrophy</i> (гіпертрофія, надмірне харчування, розростання)
<i>hypo-</i>	недостатність	<i>hypothermia</i> (охолодження)
<i>meta</i>	зміна, перенесення	<i>metabolism</i> (обмін речовин, зміна метаболізму)
<i>syn-, sym-</i>	поєднання, сумісна дія	<i>syndactylia</i> (зрощення пальців)

двох або більше лексичних одиниць. Наприклад: злиття слів *coronavirus+phobia=Coronaphobia*, що позначає страх перед коронавірусом, *quarantine+vacation=Coronavacation* (перебування в самоізоляції через епідемію коронавірусу), *immune+modulator=immunomodulator* – імуномодулятор (ліки, що зміцнюють імунну систему людини).

У сучасній англійській мові існує розвинена система медичних аббревіатур. Однак великою проблемою може стати пошук відповідних аббревіатур. Останнім часом все більш популярним стає використання так званих омоакронімів,

аббревіатур-акронімів, омонімічних звичайним словами (*BAL – blood alcohol level, CAT – computerized axial tomography, CHF – chronic heart failure, CPPE – COVID personal protective equipment, DDA – Dangerous Drugs Act, DOB – date of birth, ECG – electrocardiogram, FH – family history, GC – general condition, HBP – high blood pressure, HR – heart rate, ID – infectious disease, O/E – on examination, RBC – red blood cell, WHO – World Health Organization, XR – X-ray*).

Фразові дієслова є ще однією характерною особливістю медичних текстів, з якою зустрічається перекладач. Найуживанішими фразовими

дієсловами, що властиві медичним текстам є: *to get over – to recover; pass out – to faint; bring up – to cough up material such as mucus from the lungs or throat; pick up – to catch a disease; cough up – to cough hard to expel a substance from the trachea; to put on – to prescribe; prop up = to support a person, e. g. with pillows.*

Значну роль у формуванні та збагаченні медичної терміносистеми англійської мови відіграє метафора, під якою прийнято розуміти слова чи словосполучення, вжиті в переносному значенні для позначення якогось поняття в медичній термінології за подібністю певних ознак. Проте при перекладі українською мовою вона найчастіше перетворюється в стилістично нейтральну, втрачаючи свою образність. Медичні мовні терміни-метафори можуть передаватися наступними способами: 1) метафоричним словом: *abdominal ring – пахове кільце; axon hillock – аксонний горбик; bronchial tree – бронхіальне дерево; splanchnic wall – стінка внутрішнього органа; endolymphatic sack – ендолімфатичний мішок*; 2) неметафоричним словом: *abrasion spoon – кюретка; agar plate – шар живильного середовища; incontinence bag – сечоприймач або калоприймач* (Крамар, Баранець, 2019).

Мовленнєві або образні медичні терміни-метафори не мають усталених перекладних відповідників, можуть мати однакове трактування в обох мовах, або суттєво різнитися, що вказує на різні концептуальні картини світу вихідної та цільової мов перекладу. До прикладу: *nail bed – нігтьове ложе, stationary bridge – незнімний мостоподібний зубний протез; pigtail – катетер у формі свинячого хвостика, wooden belly – різке напруження м'язів черевної порожнини, bread pill – плацебо, bird-arm – атрофічне вкорочення передпліччя, bird – дихальний мішок*. Отже, метафоризація медичних термінів в англійській та українській мовах часто співпадає, і багато метафор мають прямі відповідники у двох мовах. Проте асоціативна база метафоричного переносу може відрізнятися в українській та англійській мовах (Крамар, Баранець, 2019).

Однією з характерних рис медичних текстів є наявність омонімів, які іноді призводять до непорозумінням, наприклад, *atopia* – може означати як нез'ясовану природу захворювання, так і відсутність органу (слово грец. походження, префікс *a* – заперечення і *topos* – положення), *dermatome* – означає або зачаток сполучної тканини у ембріона, або інструмент для зняття шкірних клаптів. Наявність

паронімів у англомовній медичній терміносистемі також створюють певні труднощі під час перекладу текстів медичного напрямку. Наприклад: *nephritis* (нефрит, запалення нирки) і *neuritis* (неврит, запалення нерва в місці з'єднання з протокою підшлункової залози; ампула (*ampoule*), як скляна запаяна з обох сторін ємність для зберігання лікарської речовини, так і різні розширення в організмі, наприклад, ампула Фатера (*ampulla of Vater*), представляє собою розширену частину жовчної протоки.

Полісемія медичних термінів також може спричинити непорозуміння при перекладі: одному й тому ж терміну можуть відповідати кілька значень. Наприклад, термін *screen* має чотири тільки медичних значення: 1. *a thin layer of any substance for separating, concealing, sheltering, or protecting an object from exposure* – фільтр (тонкий шар будь-якої речовини, що використовується для захисту об'єкта від впливу); 2. *the surface of an electronic device on which images appear* – екран (те, на що проектується зображення); 3. *a system of checking for the presence or absence of a disease* – обстеження; 4. *to use roentgen device* – робити рентген та інші (Dictionary of Medical Terms, 2004). У зв'язку з тим, що медична термінологія в даний час містить також терміни з інших наук (фізики, хімії, радіології, біології, мікробіології та інших наук.), і кількість термінів величезна, синонімія стає неминучою. Наприклад, інфекціоністи використовують терміни *Siberian plague* і *splenic fever* для позначення сибірської виразки, гінекологи використовують терміни *delivery, labor, parturition* для позначення пологів.

Таким чином, медична термінологія складає основу і є головною характерною особливістю медичних текстів. Нові досягнення науки та техніки, прогрес у розвитку медицини, нові технології, поява нових соціальних явищ є ключовими факторами, що сформували медичну терміносистему. З метою влучного і точного перекладу медичних текстів перекладачеві, окрім обізнаності в галузі медицини, потрібно враховувати головні властивості медичної текстів, а саме: наявність численних абревіатур, синонімії, полісемії, епонімів, омонімів, паронімів, фразеологізмів, метафор, латинських та грецьких похідних.

Перспективи дослідження вбачаємо у проведеному комплексному аналізі базових способів, закономірностей перекладу медичних наукових текстів та виявленні основних перекладацьких труднощів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боцман А. В. Структурно-семантичні та прагматичні особливості фармацевтичних текстів (на матеріалі англійських інструкцій до вживання лікарських препаратів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2006. 20 с.
2. Вострова С. В. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні особливості сучасного англійського медичного дискурсу (на матеріалі медичних текстів з проблематики ВІЛ/СНІДУ) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. 17 с.
3. Калашник В. С., Корнейко І., Пилипенко М. Проблеми перекладу медичної термінології. *Людина та образ у світі мови : вибрані статті*. Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. С. 328–333.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина 2. «Нова книга». 2001. 300 с.
5. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Вінниця : Нова Книга. 2008. 512 с.
6. Крамар В. Б., Баранець І. М. Аспекти перекладу англійських медичних метафоричних термінів українською мовою. *Наукові доробки магістрантів Інституту філології*. Київ, 2019. Т. 3.
7. Кучеренко І. В., Адаменко М. М. Особливості перекладу медичних термінів. XIV Міжнародна наукова інтернет-конференція. *Advanced technologies of science and education* (19–21 квітня 2018 р.). URL: <https://intkonf.org/kucherenko-iv-adamenkomm-osoblivostiperekladu-medichnih-termimv/>. [дата запису 24.01.2023].
8. Лобанова В. В. Деякі проблеми перекладу англійських медичних текстів українською мовою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Філологія. 2019. № 39 том 2. С. 53–55.
9. Макаренко Ю., Ткаченко І. До проблеми перекладу медичних термінів в науковому англійському медичному тексті. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип 21. С. 268–271.
10. Міхно С. В., Нефедченко О. І. Латинська мова та клінічна термінологія. Суми, 2021. 52 с.
11. Снежик О. П., Бондар Ю. О. Проблеми перекладу та упорядкування медичної термінології (на матеріалі французької та української мов). *Плуриназіоні, Італія*. 2010. №12. С. 171–186.
12. Снітовська О.Й. Медична термінологія англійських текстів інструкцій медичних препаратів та відтворення її в українських перекладах. *Записки з романо-германської філології*. 2017. Том 2. №39. С. 108–117.
13. Фоміна Л. В., Калініченко О. В., Скорбач Т. В.. Медичний переклад – різновид науково-технічного перекладу. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД* : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 324–325.
14. Dictionary of Medical Terms. A & C Black London. 4th ed. 2004. 481 p.
15. Rouleau M. La traduction médicale: Une approche méthodique. Montreal : Linguattech Editeur, 2012. 326 p.

REFERENCES

1. Botsman A. V. Strukturno-semantychni ta prahmatychni osoblyvosti farmatsevtichnykh tekstiv (na materialii anhlomovnykh instruksii do vzhivannia likarskykh preparativ). [Structural-semantic and pragmatic features of pharmaceutical texts (on the material of English-language instructions for the use of medicinal products)]: autoref. thesis ... Candidate Philol. Sciences: 10.02.04. Kyiv, 2006. 20 p. [in Ukrainian].
2. Vostrova S. V. Linhvokognityvni ta komunikativno-prahmatychni osoblyvosti suchasnoho anhlomovnoho medychnoho dyskursu (na materialii medychnykh tekstiv z problematyky VIL/SNIDU). [Linguistic and communicative-pragmatic features of modern English-language medical discourse (based on medical texts on HIV/AIDS): autoref. thesis ... Candidate Philol. Science: 10.02.04 “Germanic Languages”. Kyiv. National University named after T. Shevchenko. Kyiv, 2003. 17 p. [in Ukrainian].
3. Kalashnyk V. S., Korneyko I., Pylypenko M. Problemy perekladu medychnoi terminolohii. [Problems of translation of medical terminology]. Man and image in the world of language: selected articles. H.: KHNU named after V. N. Karazina, 2011. pp. 328–333. [in Ukrainian].
4. Karaban V. I. Pereklad anhliskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. [Translation of English scientific and technical literature]. Part 2. “New book”. 2001. 300 p. [in Ukrainian].
5. Korunets I. V. Vstup do perekladoznavstva. [Introduction to translation studies]. Vinnytsia: New Book. 2008. 512 p. [in Ukrainian].
6. Kramar V. B., Baranets I. M. Aspekty perekladu anhliskykh medychnykh metaforychnykh terminiv ukrainskoiu movoiu. [Aspects of translation of English medical metaphorical terms into Ukrainian]. Scientific works of master’s students of the Institute of Philology. Kyiv, 2019. Vol. 3. [in Ukrainian].
7. Kucherenko I. V., Adamenko M. M. Osoblyvosti perekladu medychnykh terminiv. [Peculiarities of translation of medical terms]. In: XIV International Scientific Internet Conference. Advanced technologies of science and education (April 19–21, 2018 p.). URL: <https://intkonf.org/kucherenko-iv-adamenkomm-osoblivostiperekladu-medichnih-termimv/> [in Ukrainian].
8. Lobanova V. V. Deiaki problemy perekladu anhliskykh medychnykh tekstiv ukrainskoiu movoiu. [Some problems of translating English medical texts into Ukrainian]. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser. : Philology. 2019. No. 39, volume 2. pp. 53–55. [in Ukrainian].
9. Makarenko Yu., Tkachenko I. Do problemy perekladu medychnykh terminiv v naukovomu anhlomovnomu medychnomu teksti. [To the problem of translation of medical terms in a scientific English-language medical text]. Scientific notes of the International Humanitarian University. 2014. Issue 21. pp. 268–271. [in Ukrainian].
10. Mikhno S. V., Nefedchenko O. I. Latynska mova ta klinichna terminolohiia. [Latin language and clinical terminology]. Sumy, 2021. 52 p. [in Ukrainian].

11. Snezhik O. P., Bondar Yu. O. Problemy perekladu ta uporiadkuvannia medychnoi terminolohii (na materialii frantsuzkoi ta ukrainskoi mov). [Problems of translation and arrangement of medical terminology (based on French and Ukrainian materials)]. Illuminazioni, Italy. 2010. No. 12. pp. 171–186. [in Ukrainian].
12. Snitovska O.Y. Medychna terminolohiia anhlovnykh tekstiv instruktzii medychnykh preparativ ta vidtvorennia yii v ukrainskykh perekladakh. [Medical terminology of English-language texts of instructions for medical preparations and its reproduction in Ukrainian translations]. Notes on Romano-Germanic Philology. 2017. Volume 2. No. 39. pp. 108–117. [in Ukrainian].
13. Fomina L. V. Medychnyi pereklad – riznovyd naukovo-tekhnichnoho perekladu [Medical translation as a type of scientific and technical translation]. The Conference “Problems and prospects of the development of science in the beginning of the third millennium in the CIS” : materials of IX international scientific-practical e-conference. Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University, 2013. pp. 324–325. [in Ukrainian].
14. Dictionary of Medical Terms. A & C Black London. 4th ed. 2004. 481 p.
15. Rouleau M. La traduction médicale: Une approche méthodique. [Medical translation: A methodical approach] Montreal : Linguattech Editeur, 2012. 326 p. [in French].

УДК [811.161.2'373:355.422(477)]:321.161.2.09
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-15>

Наталія СОВТИС,
orcid.org/0000-0001-6025-545X
докторка філологічних наук, професорка,
завідувачка кафедри української мови імені професора К.Ф. Шульжука
Рівненського державного гуманітарного університету
(Рівне, Україна) NataliaSowtys@gmail.com

Наталія ВОЛОС,
orcid.org/0000-0002-3433-1292
кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри української мови імені професора К.Ф. Шульжука
Рівненського державного гуманітарного університету
(Рівне, Україна) shcherbachuk.natalia@gmail.com

Марина СОЙКО,
orcid.org/0000-0002-2363-7050
учителька української мови та літератури
Рівненського академічного ліцею «Престиж»
імені Лілії Котовської Рівненської міської ради
(Рівне, Україна) sojkomarina12@gmail.com

КОНЦЕПТ «ВІЙНА» В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЛІНИ КОСТЕНКО

У статті з урахуванням лінгвокультурологічного підходу досліджено особливості функціонування концепту «війна» в індивідуально-авторській мові творів Ліни Костенко. Зосереджено увагу на семантиці сучасних варіантів трактування поняття війна. З'ясовано, що концепт війна є більш поширеним об'єктом наукового вивчення гуманітарних досліджень, ніж концепт мир, та на сьогодні розглянуто в етнолінгвістичній і лінгвоконцептологічній площинах. У розвідках з позиції лінгвокультурологічного підходу зацентровано увагу на виокремленні суттєвих ознак поняття, що залежать від культури етносу та реалізації в мовленні фактів історії, психології, соціології й інших наук. Як суспільно-політичне явище концепт війна знаходить своє відображення в кожній національно-мовній та індивідуально-мовній картинах світу. Базова лексема війна лежить в основі лексико-семантичного поля «війна» і є головним репрезентантом цього концепту. Визначено, що номінативне поле концепту війна в текстах Ліни Костенко вербалізоване ядерними лексемами-номенами війна, військо, військовий, воєнний. Найчастотніші ключові слова відтворюють концептуальні семантичні змісти: війна – це смерть, несправедливість, руїна, горе, втрати тощо. У текстах виокремлено зображення війни як природного явища з глибоким культурним корінням. Установлено зв'язки концепту війна із близькими за семантикою концептами мовної картини світу нашого народу, тобто субконцептами на зразок битва, бій, ворог тощо. Вони належать до асоціативного поля концепту війна, оскільки їх об'єднує сема 'протистояння сторін'. Взаємозв'язок сучасності та історії засвідчує, що мовотворчість поетеси є художньою картиною світу, складним синтезом мови та культури. Концепт війна в мовній картині світу творів Ліни Костенко має розгалужене номінативне поле та об'єднує індивідуально-авторські смисли та народні уявлення. Упродовж історії змінювалися вороги українського народу, що відобразилося в поезіях: турецько-татарська навала, польська зрада, російський гніт та агресія. Саме тому концепт війна стає маркером епохи та сьогодення, а концепт свобода є відображенням сутності українця та України.

Ключові слова: концепт війна, лінгвокультурологічний підхід, індивідуально-авторська мовна картина.

Natalia SOVTYS,

orcid.org/0000-0001-6025-545X

Doctor of Philological Sciences, Professor;

Head of the Department of the Ukrainian Language named after Professor K.F. Shulzhuk

Rivne State University of the Humanities

(Rivne, Ukraine) NataliaSowtys@gmail.com

Natalia VOLOS,

orcid.org/0000-0002-3433-1292

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of the Ukrainian Language named after Professor K.F. Shulzhuk

Rivne State University of the Humanities

(Rivne, Ukraine) shcherbachuk.natalia@gmail.com

Maryna SOYKO,

orcid.org/0000-0002-2363-7050

Lecturer at the Department of Ukrainian Language and Literature

Rivne Academic Lyceum "Prestige" named after Lilia Kotovska of the Rivne City Council

(Rivne, Ukraine) sojkomaruna12@gmail.com

CONCEPT "WAR" IN THE INDIVIDUAL AUTHOR'S PICTURE OF THE WORLD BY LINA KOSTENKO

In the article, taking into account the linguoculturological approach, the peculiarities of functioning of the concept "war" in individual author's language of works by Lina Kostenko are studied. Attention is focused on the semantics of modern interpretations of the concept "war". It was found out that the concept of "war" is a more widespread object of scientific humanitarian research than the concept of "peace". Today, it is considered in the ethnolinguistic and linguo-conceptological planes. In studies from the position of the linguoculturological approach, attention is focused on highlighting the essential features of the concept, depending on the culture of the ethnic group and the implementation of the facts of history, psychology, sociology and other sciences. As a sociopolitical phenomenon, the concept of "war" is reflected in every national-linguistic and individual-linguistic picture of the world. The basic lexeme "war" underlies the lexico-semantic field "war" and is the main representative of this concept. It is determined that the nominative field of the concept "war" in the texts of Lina Kostenko is verbalized by core lexemes-nomens – war, army, military, military. Frequent keywords reproduce conceptual semantic meanings: war is death, injustice, ruin, grief, loss, etc. In texts, it is highlighted the image of war as a natural phenomenon with deep cultural roots. The connections of the concept "war" with semantically close concepts of the linguistic picture of the world of our people that is subconcepts like battle, battle, enemy, etc. are established. They belong to the associative field of the concept "war", as they are united by seven 'confrontation sides'. The interrelation between modernity and history shows that the poetess's formation of new words and expressions is an artistic picture of the world, a complex synthesis of language and culture. The concept "war" in the linguistic picture of the world of Lina Kostenko's works has a branched nominative field and combines individual author's meanings and folk representations. Throughout history, the enemies of the Ukrainian people have changed, which is reflected in the poems: the Turkish-Tatar invasion, the Polish betrayal, the Russian harassment and aggression. That is why the concept "war" becomes a marker of the era and the present, and the concept of freedom reflects the essence of the Ukrainians and Ukraine.

Key words: *concept "war", linguoculturological approach, individual author's linguistic picture.*

Кожна епоха запам'ятовується своїми війнами. На жаль, ми пишемо ці рядки, коли триває кривава та жорстока військова агресія росії проти нашої країни. Кожен з нас, і не лише той, хто на фронті, але і той, хто в тилу або в окупації, чітко усвідомлює зміст цього поняття. Зрозумілою виявилася межа між миром та війною, між вірою та зневірою, поміж Людиною та людиною. Щоб стати Героєм, необов'язково бути Солдатом, щоб залишитися Людиною необов'язково бути Героєм.

Сучасні варіанти визначення поняття *війна* виходять за межі вузького трактування цього

явища, адже вони натепер вже мають не багато спільного з давніми поясненнями. Наприклад, у XIX столітті першим етапом війни був розрив дипломатичних відносин, далі оголошення про її початок та сам акт агресії проти певної держави.

Від найдавніших часів в історії усіх цивілізацій особливу роль відігравали військові. Спочатку не було різниці між цивільними і солдатами, адже всі дорослі чоловіки були воїнами і брали участь у військових діях. Згодом воювати починають обрані: армія складалася з людей, покликаних до зброї лише під час небезпеки (загальний збір), або

тих, хто воював професійно, переважно за плату (найманці). Воїни, які досягали успіху у збройних конфліктах, впливали на долю держави, правителів, здобували повагу та високу соціальну позицію.

Спостерігаючи за змінами у стратегії, організації військ чи техніці ведення бою, ми також можемо їх простежити і в житті людини протягом століть. Хоча війна – це, насамперед, військові дії, історія знає кілька прикладів, коли держави перебували у формальному чи неформальному стані війни, але прямих бойових дій не вели. Наприклад, у вересні 1939 року Франція та Англія оголосили війну Третьому рейху, але не почали воювати (її назвали Дивною війною). Після Другої світової війни до розпаду СРСР ми спостерігали Холодну війну, тобто стан майже півстоліття, у якому два політичні блоки країн (НАТО зі США та Варшавський договір з СРСР) перебували в постійній напрузі, яка могла перерости у відкритий збройний конфлікт. На початку XXI століття російсько-українську війну називали *гібридною*, а пряме вторгнення російських військ 24 лютого 2022 року російський інфопростір кваліфікує як *спецоперацію*. Ще у XX столітті невійськові методи ведення війни набули поширення, про що свідчать терміни «економічна війна», «психологічна війна» або «холодна війна».

Концепт *війна* належить до більш актуальних об'єктів наукового вивчення гуманітарних досліджень, ніж концепт *мир*. У мовознавстві переважно зосереджено увагу на специфіці функціонування цього поняття в певних стилях, використанні його в семантичній площині текстів різних жанрів або як складової ідіостилю письменника (на матеріалі конкретних мов).

Наукові праці вітчизняних та зарубіжних мовознавців (Ю. І. Авраменко, С. М. Богдан, В. Б. Волкова, О. В. Головань, Г. І. Зіатдінової, В. О. Хоруженко) стали теоретично-лінгвістичною основою для вивчення концепту як ментального феномену, як специфічного мовомислення автора художнього твору та відображення його картини світу.

Концепт *війна* натеper розглянуто в різних площинах: етнолінгвістичній, лінгвоконцептологічній. Дослідження з позиції лінгвокультурологічного підходу зосереджено на виокремленні суттєвих ознак поняття, «занурених» у культуру етносу та об'єктивованих у мовленні, що передбачає звернення до фактів історії, психології, соціології та інших наук.

На думку Ю. С. Степанова, концепт представляє собою «згусток культури в свідомості людини: те, у вигляді чого культура входить у ментальний

світ людини» (Совтис, 2016: 61). Аналіз художніх текстів дозволяє дослідникові проникнути в емоційну сферу особистості митця, а також дає змогу створити уявлення про константи через поєднання індивідуальних художніх концептів.

У світовій історії та культурі поняття *війна* не втрачає, на жаль, своєї актуальності. Як суспільно-політичне явище воно знаходить своє відображення в кожній національно-мовній та індивідуально-мовній картинах світу. Л. М. Венедиктова зазначає, що концепт «*війна* – це етнічно, культурно зумовлене, складне, структурно-смісловне, вербалізоване утворення, яке ґрунтується на понятійній основі і включає у свою архітектуру образ і оцінку. Понятійна складова формується актуальною інформацією про війну як реальне явище, що слугує основою для утворення концепту. Образна складова культурного концепту *війна* пов'язана зі способом пізнання дійсності, і в неї входять усі ті наївні уявлення, які існують у свідомості різномовних індивідів у зв'язку з цим концептом» (Богдан, 2014: 46). Людина наділяє це поняття ключовими етичними та моральними бінарними опозиціями: ділить на «зло» і «добро», переходить від низького і гостро негативного до героїчного. Найчастотніші ключові слова яскраво відтворюють концептуальні семантичні обсяги: *війна – це смерть, несправедливість, руїна, горе, втрати* тощо.

Із перших днів війни Ліна Костенко активно висловлює свою громадянську позицію щодо ситуації, яка зараз відбувається в нашій країні. 14 липня, у день національного свята Французької Республіки, посол Франції в Україні Етьєн де Понсен вручив їй орден Почесного легіону. Після офіційної церемонії поетеса відповіла журналістам на найактуальніші питання. Вона зізналася, що про війну росії з Україною знала і відчувала давно. «І навіть у цій книжці про «українського сумасшедшого» («*Записки українського самашедшого*», роман Костенко 2010 року – ред.), – вони думали, що це сумасшедший, а він там єдиний був нормальний. Він знав, що одного разу Україна прокинеться в іншій країні. Так ми і прокинулись, під час війни. Ну, нічого, нічого... Я ж казала вам, що французи казали про українців: перемога або смерть!... Розумієте, я ж належу до покоління, яке пережило Другу світову війну, і мені оці бомби о 4 ранку, вони мені звичні. З мого дитинства. А тепер, знову почула ті самі бомби, тільки страшніші, от. І Ви знаєте, мушу вам сказати, що я не злякалась. Я ні разу не пішла в укриття. Воно гуде – я думаю, ну добре, уб'є то уб'є. В укриття не пішла і весь час писала. Перший місяць, правда,

не дуже писалося. Перший місяць – весь час слідувала за кожним кроком, нюансом цієї війни, а потім взяла себе в руки і почала писати, писати і все. А інші люди, кожен у своїй професії робить своє» (Рух за мову).

Ліна Костенко пережила Голодомор, Другу світову війну, сталінські репресії, з 2014 року разом з усіма українцями переживає страшну та безглузду війну з росією. Багато творів поетеси присвячені цій тематиці: *Мій перший вірш написаний в окопі, / на тій сипкій од вибухів стіні, / коли згубило зорі в гороскопі / моє дитинство, вбите на війні* (Костенко, 1989: 31). Рядки про боротьбу українського народу протягом попередніх століть стають пророчими сьогодні:

*Це ж треба мати сатанинський намір,
чайть в собі невиліковний сказ,
щоб тяжко так знущатися над нами,
та ще й у всьому звинувачувати нас!* (Костенко, 1999).

В основі лексико-семантичного поля «війна» перебуває базова лексема *війна*, яка, без сумніву, є головним репрезентантом цього концепту. У «Словнику української мови» подано значення цієї лексеми як «1. Організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо. 2. перен. Стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимсь; боротьба» (Словник української мови, 1970–1980: 669).

В «Етимологічному словнику української мови» знаходимо відсилання до дієслова воювати, яке має праслов'янське походження і є похідним від прасл. *voję «воїн», що споріднене з *вина*, і позначеннями полювання в інших індоєвропейських мовах, виводиться від праіндоєвропейського кореня *uei-a-, *uei- «прагнути, домагатися, гнатися» (Етимологічний словник української мови, 1982–1989: 431).

Концепт *війна* для найдавніших слов'ян був близьким до концепту *полювання*, у мовній картині світу наших предків світоглядне осмислення війни не відповідало індоєвропейській традиції й утворилися на власному мовному ґрунті. Слід зазначити, що *укр. армія* є похідним утворенням від назви зброї (латинськ. *арма* «зброя»), що виводиться з індоєвропейського кореня зі значенням «з'єднувати, прилагоджувати» (Верьовкін, 2017: 11). *Укр. зброя* пов'язана з позначеннями рубання, зарубок, і, зрештою, споріднене з *брити*. Отже, це слово не є спеціальним позначенням знаряддя війни вже навіть на праслов'янському рівні.

Номінативне поле концепту *війна* в текстах Ліни Костенко вербалізоване лексемами *війна*, *військо*, *військовий*, *воєнний*. Ці номени станов-

лять його ядерну зону. Периферію (*близьку або приядерну*), за нашими спостереженнями, утворюють номінації *ворог*, *бій*, *боротися*, *зброя*, *герой*, *героїчний*, *зрада*, *зрадити*, *перемога*, *перемогти*. Периферію *віддалену* формують лексеми *служити*, *барикади*, *окопи*, *ранені*, *біженці*, *оборона*, *облога* тощо.

Пряме вживання лексеми *війна* в текстах Ліни Костенко про однойменні події належить до частотних: *Година. / Тиждень. / Місяць... / Роки! / Сини з війни не повернулись. / Спустили храми голубині, / і розхитався ветхий танок...* (Костенко, 1969). *Рожеві оті немовлята, / що білий світ / побачили в рік війни?! / А світ був не білий. / Він чорний був і кривавий. / Лежали під небом обвуглені пустирі* (Костенко, 1969).

Варто виокремити ті художні контексти, які є описами реальних днів війни. Нашу увагу привертає відображення в них емоційного стану поетеси, яка була свідком багатьох трагічних подій: *Але ввійшло в дитячі дні / небачене / і неймовірне доти / – червоний колір крові на війні / і чорний колір людської скорботи* (Костенко, 1969).

Лексема *війна* використовується з прийменниками часових відношень (до війни, під час війни, після війни), з прикметниками на позначення тягlosti в часі (тривала війна); на окреслення етапів життя людини або суспільства. Часові відношення часто зображено метафорично: *Солдат із сірого Граніту / стоїть по груди у землі. Неначе вийшов із могили, холодну землю розколов. / З його грудей закам'янілих / Сочиться пурпурова кров. / Але ж війна вже за плечима!* (Костенко, 1969).

У текстах виокремлюємо зображення війни як природного явища, що має глибоке культурне коріння. Відомий античний теоретик війни Фулід порівнював її з природними лихами та непередбачуваними бідами, від яких потерпає людський рід. Отже, поширеною метафоричною схемою репрезентації війни є *війна – це руйнівна стихія*. Війна порівнюється з неконтрольованою силою: *Вся Україна полум'ям горить, і він і на цьому теж нагрів руки* (Костенко, 1979). *Вся Україна знову у вогні. / Цвіте земля, задивлена в свободу* (Костенко, 1979).

В українській мові відомі вирази *вогонь війни*, *пройти крізь вогонь війни*, які раніше асоціювалися, насамперед, з описами подій Другої світової війни, а тепер із сучасними подіями. У межах цієї схеми *війна* виступає як жива сила: *Часи були непевні, лиховісні. / Як хмари в небі, купчилась війна* (Костенко, 1979). Це приклад яскравої індивідуально-авторської метафори, яка, однак, не виходить за межі описаної моделі. Виокрем-

люємо когнітивну метафору *війна* – це епідемія смертельної хвороби. *Не те щоб глухо або люди злі./ Чумою вродить, коли років два ще / так війна походить по землі* (Костенко, 1979).

Засвідчуємо також вислів *війна забрала* (одібрала, взяла), який набуває актуальності при описі сучасної війни, яка забирає в матері синів, у молодих – кохання і надії. Отже, активно використовується образ війни як стихії, але людині у цій схемі теж відводиться активна роль: *Різні бувають естафети. / Воїни воїнам передають багнети* (Костенко, 1969).

Відзначаємо зв'язки концепту *війна* з іншими, близькими за семантикою концептами мовної картини світу нашого народу, які окреслюємо як субконцепти. Це, зокрема, *битва, бій, ворог* тощо. Усі ці слова належать до асоціативного поля концепту *війна*, оскільки їх об'єднує сема 'протистояння сторін'.

Похідними від ключової лексеми *війна* та асоціативно з нею пов'язаними є номінації *військо* – *військовий* (іменник), *військовий* /-е, -а (прикметник) та *воїн* – *вояки, воїнство* тощо: *Різні бувають естафети / Воїни воїнам передають багнети* (Костенко, 1969). *Гояться довго глибокі рани. / А рани воїнів – завжди глибокі* (Костенко, 1969).

Синонімом до слова *воїн* виступає лексема *солдат*: *Посеред райдужного цвіту, / у трав'янистому теплі, / Солдат із сірого Граніту / стоїть по груді у землі (114 ст). Хто ж цей солдат? / І кров звідкіль?.. / – Скажи, хто ти? / – Граніт кровоточивий. / – Скажи, хто ти? / Закам'янілий біль* (Костенко, 1969).

Сема 'конфронтація' імплікована в художніх текстах з дієсловами: *розпочати війну, піти на війну, оголосити війну, узброїтися, озброїтися, вернутися з війни, атакувати, рватися в бій*.

До приядерної зони відносимо одну з найбільш частотних лексем – *боротися*: *Є боротьба за долю України. / Все інше – то велике мискоборство* (Костенко, 1999). *У цій страшній великій боротьбі / не вмієм так сказати о собі, / щоб світ здригнувся і на всі віки / були преславні наші козаки – / як ті Ахілли і як ті Геракли. / На це у нас щось розуму забракло* (Костенко, 1999). *Чи справді вірив я у перемогу / в такій тяжкій нерівній боротьбі? / Так, вірив я. Найперше вірив – Богу. І вірив людям. Людям і собі* (Костенко, 1999). Як бачимо, авторка називає боротьбу українського народу великою та страшною, водночас подвиги українських козаків, які не поступаються мужністю відомим легендарним героям, залишаються, на жаль, маловідомими. Віра в перемогу безпосередньо пов'язана з вірою у свій народ.

У текстах використано назви зброї відповідно до контексту твору: *Десь нагла смерть чатує поблизу. / Дрімотні міни – круглі черепахи – в землі шорсткій воруються, повзуть* (Костенко, 1969). *Із неї кров іти не перестане, / аж поки буде зброя на землі* (Костенко, 1969). *Але минав за віком вік: / проти людей пістолі і мортири, / а проти звіра – просто дробовик. / Бронєю змінювались лати. / І вже до того кожжен звик: / проти людини – / бомби і гармати. / А проти звіра – / той же дробовик...* (Костенко, 1969). *Вони ставали сивими, як дим, / коли пожежі землю шматували / і чорні кулі хлопцям молодим / холодну смерть поспішно роздавали... / Змети, / Майбутнє, / горе і жалі. / Живі живих не будуть убивати. / І цілим поколінням на землі / здаватиметься світ голубуватим* (Костенко, 1969). Авторка вживає у словосполученні *чорні кулі* прикметник *чорні*, який в українській культурній традиції використовується з негативною конотацією на позначення біди, смутку, горя.

Традиційно особливості лексичного поля «ознаки війни» в нашій мові окреслює ряд прикметників. За специфікою оцінки їх класифікуємо на такі групи: позитивно марковані – народна, священна, визвольна війна; негативно забарвлені – страшна, несправедлива; нейтральні – турецька, громадянська (офіційні назви воєн). У творах Ліни Костенко ознаковий ряд *війни* репрезентований такими прикметниковими лексемами: *хто боїться бути збитим, наче в кеглі. / Смерть – це ще не поразка. / В переможних боях / теж бувають полеглі* (Костенко, 1969). *Двоє в тридцять третьому, двоє в тридцять сьомому, / це троє лишилося для наступної війни* (Костенко, 1969).

Тісно з поняттям «війна» пов'язане поняття «свобода», яке містить два основних значення – внутрішню та зовнішню свободу людини. Свобода є однією з найважливіших цінностей у житті людини та суспільства в цілому. Кожний прагне бути вільним: *Не пощастило нашому народу. / Дав Бог сусідів, ласих до нашість. / Забрали все – і землю, і свободу. / Тепер забрати хочуть вже і честь* (Костенко, 1999). *Було єдине – мрія про свободу* (Костенко, 1999). *Не випросив. Не вкрав. Не збогарадив. / Узяв свободу, приналежну нам* (Костенко, 1999). *Бездомні люди, спрагли за свободою, свої селитьби слободами зуть. / Але ж яка біда цьому народу! / Що він біду міняє на біду. / Бо хтозна, чи він знайде там свободу, / чи ще одну збудує слободу* (Костенко, 1999). *Ох, у житті свобода лиш єдина, / одна свобода – та, що у мені!* (Костенко, 1999). *Не темний бунт, Не чорне віроломство / не на розбій нагострені шаблі, / не ради слави і не задля помсти, – / а за свободу рідної*

землі! (Костенко, 1999). І знову актуальними та пророчими стають слова поетеси:

Боролись ми. Боролись наші предки.

Вже наших втрат неміряне число.

*А знов **свободу** починай з абетки.*

А знову скрізь те саме, що й було (Костенко, 1999).

Діалог сучасності та історії свідчить, що мовотворчість поетеси є своєрідним палімпсестом, цілісною динамічною системою, художньою картиною світу, складним синтезом мови та культури. Наша країна часто перебувала на роздоріжжі

між Заходом та Сходом, і впродовж своєї історії змушена відстоювати право на життя із ворогами-сусідами, тому концепт *війна* стає маркером епохи та сьогодення. Концепт *війна* в мовній картині світу творів Ліни Костенко має розгалужене номінативне поле та об'єднує індивідуально-авторські смисли та народні уявлення. Упродовж історії змінювалися вороги українського народу, це знаходить своє вираження в поезіях: турецько-татарська навала, польська зрада, російський гніт та агресія. Саме тому концепт *свобода* є відображенням сутності українця та України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богдан С. Вербалізація війни в епістолярних текстах Лесі Українки. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Мовознавство*. Тернопіль : ТНПУ, 2014. Вип. 2 (24). С. 43–49.
2. Верьовкін В. В. Відображення уявлень про війну в античній і сучасній мовній свідомості (на матеріалі давньогрецької, латинської, англійської, німецької та української мов) : автореф. дис. ... к-та філол. наук : 10.02.17. Київ, 2017. С. 22.
3. Етимологічний словник української мови. Київ, 1982–1989. Т. 1–3.
4. Костенко Ліна. Берестечко. 1999. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13779>
5. Костенко Ліна. Історичний роман у віршах «Маруся Чурай». 1979. URL: (формат word) https://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=1042#google_vignette
6. Костенко Л. В. Вибране. К. : Дніпро, 1989. 559 с.
7. Костенко Л. В. Поезії : Українське Вид-во СМОЛОСКИП ім. В. Симоненка, 1969. URL: <https://coollib.com/b/310885-lina-kostenko-poeziyi/read>
8. Рух за мову. URL: <https://m.facebook.com/ZaMovuUa/photos/a.1754657478088448/3328988803988633/>
9. Словник української мови: в 11 т. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11.
10. Совтис Н. М. Українсько-польський лінгвокультурний діалог у творах Л.Е. Венглінського [Текст] : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01, 10.02.03. Київ, 2016. 387 с.

REFERENCES

1. Bohdan S. Verbalizatsiia viiny v epistoliarlykh tekstakh Lesi Ukrainky. [Verbalization of war in Lesya Ukrainka's epistolary texts]. Ternopil. TNPU, 2014, № 2 (24), pp. 43–49 [in Ukrainian].
2. Vervovkin V. V. Vidobrazhennia uiaavlennia pro viinu v antychnii i suchasni movnii svidomosti (na materialii davnogrečkoï, latynskoi, anhliïskoi, nimetskoï ta ukrainskoï mov) [Representation of war conception in ancient and modern linguistic consciousness (a study of the Greek, Latin, English, German and Ukrainian languages)]. avtoref. dys. ... k-ta filol. nauk : 10.02.17. Kyiv, 2017. P. 22 [in Ukrainian].
3. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoï movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv, 1982–1989. T. 1–3 [in Ukrainian].
4. Kostenko Lina. Berestechko. 1999. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13779> [in Ukrainian].
5. Kostenko Lina. Istorychnyi roman u virshakh «Marusia Churai» [Historical novel in verse “Marusya Churai”]. 1979. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=1042#google_vignette [in Ukrainian].
6. Kostenko L. V. Vybrane [Selected Works]. Kyiv : Dnipro, 1989. 559 p. [in Ukrainian].
7. Kostenko L. V. Poezii [Poems]. Ukrainian Publishing House SMOLOSKYP named after V. Simonenko, 1969. URL: <https://coollib.com/b/310885-lina-kostenko-poeziyi/read> [in Ukrainian].
8. Rukh“Zamovu”[Movement“ForLanguage”]: URL: <https://m.facebook.com/ZaMovuUa/photos/a.1754657478088448/3328988803988633/> [in Ukrainian].
9. Slovnyk ukrainskoï movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Kyiv: Nauk. Dumka, 1970–1980. V. 1–11. [in Ukrainian].
10. Sovtys N. M. Ukrainsko-polskyi linhvokulturnyi dialoh u tvorakh L.E. Venhlynskoho [Ukrainian-Polish linguistic and cultural dialogue in the works of L.E. Venglinsky] [Tekst] : dys. ... d-ra filol. nauk : 10.02.01, 10.02.03. Kyiv, 2016. 387 p. [in Ukrainian].

УДК 82.0:811.112.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-16>**Vita СТЕРНІЧУК,***orcid.org/0000-0002-2510-6157*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземної та української філології

Луцького національного технічного університету

(Луцьк, Україна) *vita_stern1076@ukr.net***СТАТУС РЕГУЛЯТИВНИХ ОДИНИЦЬ В ЕПІТЕКСТАХ: РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ**

У статті розглядаються роль та функції регулятивних одиниць в епістолярних текстах. З'ясовано, що вибір регулятивів залежить від комунікативної стратегії автора та адресата. Регулятивна стратегія тісно пов'язана з категорією модальності, тобто враховується емоційно-оцінне ставлення мовця до предметно-сміслового змісту свого висловлювання. Прослідковано, що «експресивна інтонація» (М. Бахтін) листовних послань – емоція, оцінка «народжується» в умовах діалогічної ситуації. Адресант та адресат напружують свій особливий контекст, що зумовлює вибір мовних засобів, технік, кодів. Відтак важливу роль для розуміння епітекстів відіграють «елементи впливу» (Т. Матвійчук) – регуляторні одиниці. Прослідковано, що засобами впливу на мовця в епітекстах слугують демінутивні утворення, оказіоналізми, стилістично маркована лексика, використання іншомовних слів і конструкцій. Аналіз демінутивних лексем дає підстави стверджувати, що їхнє використання стилістично зумовлене. Лексеми мають здебільшого негативно-оцінне значення (пейоративне), найпродуктивніший спосіб творення епітекстових пейоративів – афіксація. Специфіка та функціонування оказіональних утворень в епітекстах Ніковського засвідчує індивідуальну творчу манеру автора епістолярних послань та вказує на особливість ідіостилю. В епітекстах автора зафіксовано такі основні способи оказіональної деривації: префіксація, суфіксація, власне основокладання. Здебільшого для новотворів використані дієслова, що вжиті у різних граматичних формах (минулого часу множини, чоловічого роду однини), рідше неозначеної форми та теперішнього часу, а також іменники та прикметники. Авторські метафори слугують засобом підсилення впливу на адресанта та мають іронічно-викривальний характер. Зафіксовано здебільшого метафори субстантивні, вербальні та атрибутивні. В епітекстах виокремлюємо шести-, семи-, восьми- та дев'ятикомпонентні авторські адвербіальні фраземи, переважна більшість з яких має оцінне значення. Іншомовні слова та конструкції, що представлені у листах, виконують естетичну функцію, підсилюють авторський вплив на адресата та водночас ускладнюють розуміння тексту. Частовживані русизми демонструють іронічний скептицизм автора та опосередкований натяк уникати суржику. Отже, регулятиви в епітекстах є важливою складовою комунікативної стратегії автора та адресата. Ці лексеми передають емоції, почуття, настроєвість респондентів, таким чином увиразнюючи епістолярну інформацію.

Ключові слова: оказіоналізми, регулятиви, конативна спрямованість, лексема, демінутивні утворення, експресивна інтонація.

Vita STERNICHUK,*orcid.org/0000-0002-2510-6157*

PhD (Philology),

Associate Professor at the Foreign and Ukrainian Philology Department

Lutsk National Technical University

(Lutsk, Ukraine) *vita_stern1076@ukr.net***STATUS OF REGULATORY UNITS IN EPITEXTS: ROLE AND FUNCTIONS**

The article deals with the role and functions of regulatory units in epistolary texts. It was found that the choice of regulations depends on the communicative strategy of the author and the addressee. The regulatory strategy is closely related to the category of modality, i.e. the emotional and evaluative attitude of the speaker to the subject-semantic content of his utterance is taken into account. It was observed that the “expressive intonation” (M. Bakhtin) of letter messages - emotion, evaluation “is born” in the conditions of a dialogical situation. The addresser and the addressee develop their own special context, which determines the choice of language means, techniques, and codes. Therefore, an important role for understanding epitexts is played by “elements of influence” (T. Matviychuk) - regulatory units. It was observed that diminutive formations, occasionalisms, stylistically marked vocabulary, the use of foreign words and constructions serve as means of influencing the speaker in epitext. The analysis of diminutive lexemes gives grounds for asserting that their use is stylistically determined. Lexemes mostly have a negative evaluative meaning (pejorative), the most productive way of creating epitextual pejoratives is affixation. The specificity and functioning of occasional formations in Nikovsky's epitexts testify to the individual creative manner of the author of epistolary messages and

indicate the peculiarity of the idiostyle. In the author's epitexts, the following main methods of occasional derivation are recorded: prefixation, suffixation, proper stem formation. Mostly, new works use verbs used in different grammatical forms (past tense plural, masculine singular), less often indefinite form and present tense, as well as nouns and adjectives. The author's metaphors serve as a means of strengthening the impact on the addressee and have an ironic-revealing character. Mostly substantive, verbal and attributive metaphors were recorded. We distinguish in the epitexts six-, seven-, eight-, and nine-component author adverbial phrasemes, the vast majority of which have an evaluative value. Foreign language words and constructions presented in letters perform an aesthetic function, strengthen the author's influence on the addressee and, at the same time, complicate the understanding of the text. Often used russianisms demonstrate the ironic skepticism of the author and an indirect hint to avoid surzhik. Therefore, regulations in epitexts are an important component of the communicative strategy of the author and the addressee. These lexemes convey the emotions, feelings, mood of the respondents, thus expressing the epistolary information.

Key words: occasionalisms, regulations, conative orientation, lexeme, diminutive formations, expressive intonation

Постановка проблеми. Регулятивна стратегія тексту спрямована на те, щоб зрозуміти основний контекст, беручи до уваги кожне висловлювання автора та адресата, що проявляється експліцитно та імпліцитно (текстологічний аналіз), а також прослідкувати психологічні та часові зв'язки. Регулятивні можливості будь-якого тексту залежать від типу регулятивних структур, специфіки, спектру дії, типів текстів, в рамках яких здійснюється аналіз.

Структурним елементом організації епістолярних текстів (епістолярних діалогів) є авторська позиція, підвищеній емоційності викладу (завдяки протечності жанру), предметно-тематична змістовність, діалогічність, конативна спрямованість (вплив на адресата), письмова фіксація, інтертекстуальність тощо. Створюючи текст листа, автор (відповідно й адресат) свідомо «грають» із різними перспективами – перспективою акту писання та читання. При цьому жонґлюють різними оповідними техніками, кодуючи інформацію. Відтак важливу роль для розуміння та декодування епістолярних текстів (епістолярних діалогів) відіграють регулятивні одиниці та регулятивна можливість текстів.

Епістолярний діалог («затягнута комунікація») – це сприйняття тексту через його автора іншим співрозмовником, посередництвом жестів та міміки усної комунікації, яка компенсується на письмі стилістичними прийомами, себто мовною грою. Регулятивними засобами впливу на мовця в епістолярному тексті слугують демінутивні утворення, окаянізми та тропи, стилістично маркована лексика, стилістичні фігури. Ці лексеми передають емоції, почуття, настроєвість респондентів, таким чином увиразнюючи епістолярну інформацію.

Відповідно сприйняття тексту відбувається за допомогою лінгвальних (фонографічні, лексичні, словотвірні, синтаксичні) та позалінгвальних (композиційні, логічні) засобів, що пов'язані з текстовою модальністю, емотивністю, експресивністю й прагматичністю.

Статус регулятивних одиниць отримують не тільки лінгвокультурофеномени, національні концепти тощо, а й ті, що належать до кількісно незначного мовного соціуму чи обмежені індивідуальним слововжитком, однак відзначаються функційною виразністю у межах цілого тексту (регулятиви-концепти) або його фрагмента (регулятиви-локативи) (Болотнова, 2011: 34).

Аналіз досліджень. Детальний аналіз експресивних лексем (демінутивів, окаянізмів, тропів, іншомовних слів, фразем) представлені в дослідженнях багатьох мовознавців. Вагомі напрацювання актуальної теми знаходимо в працях Н. А. Адах, Г. М. Віняр, Г. М. Вокальчук, Н. В. Гаврилюк, Є. А. Карпіловської, Ж. В. Колоїз, В. В. Максимчука, А. М. Нелюби, О. В. Семенюк, Г. М. Сюти, І. М. Лебедева, Л. В. Мельник, Н. М. Сологуб, Л. А. Лисиченко, Н. І. Бойко, Л. І. Мацько. Однак залишається ще багато питань, пов'язаних з окаянісною деривацією в системі епістолярної комунікації, що потребує ґрунтовного вивчення українських мовознавців.

Мета статті – змодельовати та дослідити семантику та засоби вираження лексичних регулятивів в епітекстах, визначити індивідуально-авторські особливості епістолярної мовотворчості Андрія Ніковського.

Виклад основного матеріалу. Особливістю стилю епістолярних послань А. Ніковського є колоритна авторська лексика, яка подається в епістолярному корпусі без змін. Враховуючи редакторські здібності автора послань, епістолярний діалог прочитується як добре вичитана газетна стаття чи розповідь. Стиль епістолярної комунікації повністю відповідає індивідуальності її автора: щирий, прямолінійний, педантичний, відповідальний. «Інтонія вправного редактора» відчувається в епістолярному слові та в дотриманні єдиного стилю й манери під час написання листів. (Стернічук, 2018: 98).

Метафоричність та легкість адресованого слова, структурованість, надзвичайна інформативність, експресивність, емотивність, створюють

ефект епістолярного спілкування з незаданими параметрами оповіді, що суголосні зі спонтанним мовленням. Регулятивна стратегія автора, а саме висловлення емоцій, почуттів, і є елементом налагодження комунікації з адресантом. Особливою експресивністю і характером уживання відзначаються такі лексеми, які є індивідуально авторськими утвореннями (оказіоналізмами). Їхнє функціонування пов'язане з «інтелектуально-мовна грою, що у своїй більшості розрахована на інтелектуальну еліту суспільства» (Зацний, 1997: 189).

Оказіональні утворення в епітекстах А Ніковського – явище не випадкове – автор в такий спосіб демонструє свій літературний талант та «відчуває при цьому естетичне задоволення від своїх мовотворчих здібностей, а той, хто його сприймає, дивується хистові автора і, в свою чергу, дістає естетичне задоволення від співучасті в акті творчості, від розуміння своєї підготовленості до цього акту» (Колоїз, 2004: 34).

Індивідуально-авторські новотвори досить чисельні та дуже різноманітні. Здебільшого автор листів використовує дієслова вжиті у різних граматичних формах (минулого часу множини, чоловічого роду однини), рідше неозначеної форми та теперішнього часу, іменники та прикметники: «...з цього приводу прокляв українство, збештав себе, напроорокував нещасливу будучність» (Ніковський, с. 39); «...історія вже добре сприкрила і остобісіла» (Ніковський, с. 32); «Не можу очуматись од того оповідання...» (Ніковський, с. 169); «...взагалі весь розгвинтився, почуваю себе кепсько» (Ніковський, с. 83); «...от бачите яке нікольство: й листа ніколи дописати» (Ніковський, с. 170); «...але ...mania Grinchenkovirosa: біографія с. Павленка починається Грінченком і ним же кінчиться» (Ніковський, с. 88); «...а Христюка жало. Ходить зелений, кислоокій» (Ніковський, с. 249); «...у всьому безумне безладдя...я зовсім збезпантеличений» (Ніковський, с. 124); «...О.П. Косач заявила, що це я зумиссне ні слова про «Молоду Україну не сказав» (Ніковський, с. 137); «видавецьке здоров'ячко для нас, скрипоперів, та для «Ради щось важить» (Ніковський, с. 168). Ступінь експресивності авторських новотворів в листовних посланнях залежить від кількості логіко-семантичних, структурних і формальних порушень при утворенні okazіонального слова – слабка, помірна і значна okazіональність (Чабаненко, 2002: 15).

Особливістю стилю епістолярних послань А. Ніковського є колоритна лексика, використання фразеологізмів, які часто не зафіксовані у слов-

нику: «...розперезався цілою філіпикою (Ніковський, с. 215); «... не так широко роззявлений рот в майбутніх несподіванках» (Ніковський, с. 127); «...бере на цугундер...» (Ніковський, с. 119); «...довідався, що справа з депутацією знов захрясла» (Ніковський, с. 302); «...пропав у пиві та бухгалтерії до того пива» (Ніковський, с. 145); «...видавцеві моє майбутнє редакторство, певно, не витанцьовується» (Ніковський, с. 118).

В епітекстах виокремлюємо шести-, семи-, восьми- та дев'ятикомпонентні авторські адвербіальні фрази, переважна більшість з яких має оцінне значення. В своїх листовних посланнях Ніковський самокритичний з притаманною йому іронією до життєвих обставин: «...образився як генерал від українства» (Ніковський, с. 119); «Бачите, я як той збочений кінь, – все завертаю до редакційної справи» (Ніковський, с. 149); «Бухгалтер з мене як з сучого хвоста батіг...» (Ніковський, с. 238); «...провінціал, що вчора вискочив з безвісти...» (Ніковський, с. 211); «Роботи до чорта, а шансів як на лотарейі» (Ніковський, с. 211); «...цілий тиждень ходив як мора» (Ніковський, с. 300).

Варто зазначити, що використання тропів (метафор, епітетів, метонімії), сприяють створенню діалогічної ситуації в листуванні А. Ніковського з листовними опонентами. Тому логічно, що авторські метафори слугують засобом підсилення впливу на адресанта та мають іронічно-викривальний характер. У листах фіксовано здебільшого метафори субстантивні, вербальні та атрибутивні: «запідний патріот», «високоморальні свині», «клизотна писанина», «хрипливатого тембру піаніно», «анархісти-кавуністи», «газетні пістолети», «шлункові справи», «врода хворої мавпи», «анормальна людина», «потріпувана репутація».

Демінутивні утворення представлені в епітекстах іменниками та прикметниками, що мають здебільшого негативно-оціночне значення (пейоративне). Найпродуктивніший спосіб творення епітекстових пейоративів – афіксація. Іменникові суфікси -к-, -чик-, -ок- передають іронічно-глузливе ставлення: «... боязко і побожно складав дописи і статесчки в центр» (Ніковський, с. 125); «Він не тільки обмежена людина, справній міщанин духа, а й упертий і мстивий чоловічок» (Ніковський, с. 120); «Ваші два слова відіграли велику роль в моєму рішенцеві» (Ніковський, с. 132); «...вони мають і розкрадають два мільйончики» (Ніковський, с. 102); «...я собі це запишу в книжочку» (Ніковський, с. 102).

Вирізнальними для епістолярних діалогів Андрія Ніковського можемо вважати використання

іншомовних лексем, які з одного боку виконують естетичну функцію та водночас є свідченням мовної вправності автора, а з іншого – ускладнюють розуміння цілісного тексту послань: «... злоба дня примушує боротися за façon de parler (стиль мовлення – фр.)» (Ніковський, с. 118); «... державні іспити одкладу od calendas graecas (на невизначений термін – лат.)» (Ніковський, с. 88); «Виходить препогане perpetum mobile (вічний двигун – лат.)» (Ніковський, с. 114); «...індивідуалізм українця, який боїться coup en coeur (постріл у серце – фр.)» (Ніковський, с. 114); «... дякую, що дали мені змогу audire alteram partem (вислухати іншу сторону – лат.)» (Ніковський, с. 38); «L'Ukraine c'est moi – се девіз багатьох українських діячів в історії і тепер (Україна – це я – фр.)» (Ніковський, с. 36); «...жулик, вимагачель і sub specie future (з погляду майбутнього – лат.) – доносчик» (Ніковський, с. 292).

Національне становлення Ніковського відбувалося на тлі суспільних змін в імперії, коли частково було скасовано заборони на українське друковане слово: «Я – опеньок, що виріс після дощу українського слова» (Ніковський, 2010: 292). З листовних послань стає очевидним, що майбутній редактор критикував правопис газети, особливу увагу звертаючи на русизми та галицизми, які, на думку автора, знецінювали та збіднювали українську мову: «Галичанщина – біда, а незнання законів української мови, основних законів її фонетики – ще гірша біда (Ніковський, 2010: 191). Тому чимала кількість русизмів в епістолярних посланнях Ніковського – це іронічний скептицизм автора та опосередкований натяк уникати суржику: «Як приїхав, зараз же вернувся в первобытное состояние»» (Ніковський, с. 191); «...інакше росіяне мають право говорити про не в меру раздраженное национальное чувство»» (Ніковський, с. 129); «І вона подалася в отхожие промыслы, в саму густу Кацапію» (Ніковський, с. 75); «...ніби гарно виходить, а прочитав вдруге... мысль изреченная есть ложь» (Ніковський, с. 164); «...його формалізм не більше як защитный цвет» (Ніковський, с. 164); «тепер пишу статті «скорополительно»» (Ніковський, с. 117); «А про нас каже – списатель пописывает, а читатель почитывает: значить, все мляво» (Ніковський, с. 145); «В Одесу не хочу

вертатись: одставний редактор хахлацкой газеты» (Ніковський, с. 249).

Використання прислів'їв та приказок створюють в листах ситуацію невимушеної бесіди, додають легкості та підсилюють авторський вплив на адресата: «Правити рукописи – це не значить бога за ноги впіймати» (Ніковський, с. 148); «Дай йому, Боже, вовка з'їсти» (Ніковський, с. 249); «Велика рада – рідкий борщ» (Ніковський, с. 238); «Лихий думці не запобіжиш» (Ніковський, с. 238); «Але що написано пером, того не вирубаєш топором» (Ніковський, с. 115); «Не всяка липа пахне і – не всякий декадент морально вище за міщанина» (Ніковський, с. 119); «Я не настільки багатий, щоб купувати дешеві речі» (Ніковський, с. 228).

Висновки. Отже, регулятиви в епітекстах є важливою складовою комунікативної стратегії автора та адресата. В епістолярному тексті слово отримує інформаційне навантаження лише у взаємодії з іншими мовними одиницями. Регулятиви, що діють в межах номінативного поля, «забезпечені» ядерними лексемами (інша назва – опорні слова, ключові слова, слова-маркери. Тобто, значення лексем зумовлене контекстом та поза номінативним полем потенціал мовних одиниць трактується по-іншому).

Регулятивними засобами в епітекстах виступають стилістичні фігури, стилістично маркована лексика, тропи тощо. Можна стверджувати, що розуміння епістолярного тексту відбувається за посередництва третього тексту (регулятеми). Такими регулятемами можуть бути епіграфи, текст-у-тексті (цитати, алюзії тощо), мотиви, символи.

Аналіз фразем, okazіоналізмів, демінутивних одиниць, іншомовних слів, крилатих висловів, авторських прислів'їв та приказок в епітекстах Ніковського дає підстави стверджувати, що їхнє використання стилістично виправдане. В такий спосіб адресат та адресант розширюють інтелектуальну, експресивно-психологічну площину своїх текстів. Листування, власне, є інтелектуальною грою обох комунікантів, яка збагачує текст новими загадками, можливостями, пронизує сумнівом та відсилає до тексту першоджерела, у нашому випадку – до попереднього листовного повідомлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болотнова Н. с. О типологии регулятивных структур в тексте как форме коммуникации. *Вестник ТГПУ*. 2011. Вып. 3. С. 34–40.
2. Стернічук В.Б. Індивідуальний стиль епістолярію та мемуаристики Уве Йонсона. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. Філологія. 2018. № 30, т. 1. С. 96–99.
3. Зацний Ю.А. Неологізми англійської мови 80–90-х років ХХ століття. Запоріжжя: РА «Тандем-У», 1997. 396 с.
4. Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.

5. Колоїз Ж. Оказіональні утворення в романі Уласа Самчука «Марія». *Мандрівець*, 2004. № 1. С. 211–215.
6. Чикаленко Є. Листування. 1908–1921 роки / за ред. Миронець, Ю. Середенко, І. Старовойтенко. Київ : Темпора, 2010. 448 с.

REFERENCES

1. Bolotnov N. O tipologii regulyativnykh struktur v tekste kak forme kommunikatsii [On Typology of Regulatory Structures in the Text As a Form of Communication]. *Bulletin of TSPU*. 2011. Issue. 3. Pp. 34–40. [in Russian].
2. Sternichuk V. Individual'nyi styl' epistol'yarii ta memuarystyky Uve Yonsona [Individual Style of Uwe Jonson's Epistolary and Memoirs]. *Scientific Bulletin of International Humanitarian University. Philology*. 2018. № 30. Vol. 1. Pp. 96–99 [in Ukrainian].
3. Zatsnyi Yu. Neolohizmy anhliys'koi movy 80–90-kh rokiv XX stolittia [Neologism of English Language in the 70s and 80s of the 20th Century]. Zaporizhzhia: Tandem-U. 1997. 396 p. [in Ukrainian].
4. Chabanenko V. Stylistyka ekspresyivnykh zasobiv ukrains'koi movy [Stylistics of Expressive Means of Ukrainian Language]. Zaporizhzhia. 2002. 351 p. [in Ukrainian].
5. Koloiz Zh. Okazional'ni utvorennia v romani Ulasa Samchuka "Mariia" [Occasional Formations in Ulas Samchuk's Novel "Mariia"]. *Mandrivets*. 2004. № 1. Pp. 211–215. [in Ukrainian].
6. Chykalenko Ye. Lystuvannia. 1908–1921 roky [Correspondence. 1908–1921 years]. Kyiv: Tempora. 2010. 448 p. [in Ukrainian].

УДК 811.161.2'282.2:392.81(477.82)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-17>

Наталія ШКЛЯЄВА,

orcid.org/0000-0002-2113-9154

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) metrolog971@gmail.com

Тамара НИКОЛЮК,

orcid.org/0000-0003-1324-8841

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) toma.lntu@ukr.net

ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ КУЛІНАРНИХ ВИРОБІВ У ФОЛЬКЛОРИ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ ТА ЗАХІДНОЇ ЧАСТИНИ ВОЛИНИ

У статті досліджено лексику на позначення кулінарних виробів у фольклорі Західного Полісся та західної частини Волині. Зазначено, що вивченням цієї проблеми займались переважно з ХХ століття, а до того часу кулінарні традиції України залишались поза увагою науковців. Зафіксовано чимало давніх українських назв страв, декотрі з них зникли, а деякі зберегли своє звучання. З'ясовано: лексика на позначення кулінарних виробів поділяється на декілька різновидів: діалектизми; лексеми, які позначають назви страв, що вже переважно не готують; лексеми, які замінили іншими, сучаснішими назвами.

Найбільше слів у фольклорі Західного Полісся та західної частини Волині на позначення кулінарних виробів із борошина: кукурудзяний хліб, коржі, паляниці, бабки, круглий хліб, галушки, перепічки, коржики.

Деякі назви страв виникли через особливості їх виготовлення (наприклад, різновиди галушок (щипані, рвані, різані). Деякі номінації з'явилися через означення структури виробу (наприклад, бобівниками названі пироги тому, що були начинені бобами).

Назви окремих виробів виникли через особливе емоційне ставлення кухарів до страви (наприклад, пироги на Поліссі зазвичай називають пиріжками).

Деякі страви мають синоніми, причому ці назви не залишилися у сучасній кухні (наприклад, локиа, макар – лексеми на означення локишини, які активно вживались раніше у словнику поліщуків).

Виявлені лексеми на позначення обрядових страв. На свята готували особливі страви з тіста, як-от коровай, шишки.

Виявлено різні номінації дерунів: драники, драчанки, терчанки і різні варіанти назв на позначення борщу: червоний, зелений, з бурякових пагонів, капустаний.

З'ясовано, що слова на позначення страв з картоплі витіснили багато слів на позначення борошняних виробів, тому фіксовано ряд лексем, що означають овочеві страви.

Ключові слова: гастрономічна культура, лексеми, номінації.

Natalia SHKLIATIEVA,

orcid.org/0000-0002-2113-9154

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Foreign and Ukrainian Philology
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) metrolog971@gmail.com*

Tamara NYKOLIUK,

orcid.org/0000-0003-0440-5358

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Foreign and Ukrainian Philology
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) toma.lntu@ukr.net*

VOCABULARY FOR DEFINING CULINARY PRODUCTS IN THE FOLKLORE OF THE WESTERN POLISSYA AND THE WESTERN PART OF VOLYN REGION

The article examines the vocabulary used to designate culinary products in the folklore of Western Polissya and the western part of Volyn region. It is revealed that the study of this problem is mainly carried out since the 20th century, and before that time the culinary traditions of Ukraine remains outside the attention of scientists. Many ancient Ukrainian names of dishes are recorded, some of them disappeared, and some saved their pronunciation. It is clarified: the vocabulary used to denote culinary products is divided into several varieties: dialectics; lexemes denoting the names of dishes that are mostly not cooked anymore; lexemes that are replaced by other modern names.

The most words in the folklore of Western Polissya and the western part of Volyn refer to culinary products made from flour: corn bread, korzh (dry biscuit), palianytsia (flattened cake), babka (sweet bread), round bread, halushka (boiled dough), perepichka (fried dough), korzhuk (dry biscuit).

Some names of dishes arose due to the peculiarities of their manufacture (for example, types of dumplings (pinched, torned, cutted). Some nominations appeared due to the designation of the structure of the product, for example, bobivnyk (bean cake) – a pie stuffed with beans.

The names of individual products arose due to the special emotional attitude of cooks to the dish, for example, pies in Polissya are usually called pyrizhky (small-pies).

Some dishes have synonyms, and these names have not remained in modern cuisine (for example, loksha, makar – lexemes for noodles, which were actively used earlier in the dictionary of Polissya inhabitants).

Special lexemes for the designation of ceremonial dishes are identified. On ritual holidays, special dishes are prepared from dough, such as a sweet bread and cone-cake.

Different denominations of potato-pancake are identified: dranyky, drachanky, terchanky, and different names for borscht: red, green, from beetroot, from cabbage.

It is been found that potato dishes have replaced many flour products, so some number of lexemes for vegetable dishes have been fixed.

Key words: *gastronomic culture, lexemes, nominations.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Гастрономічна культура України різноманітна, багата, має давні традиції. Кухня наших пращурів була збалансованою, здоровою, вони мали культуру не лише приготування страв, а й їх споживання, адже перед кожним прийняттям їжі промовляли молитву. Коли випікали коровай, то до механізму приготування було чимало рекомендацій та застережень, а споживання їжі на великі свята – це не лише задоволення фізіологічної потреби, а й частина сакральних ритуальних дій.

Існує безліч давніх назв українських страв: балабушки, багнуш, вергуни, горохляники, драгалі, затірка, книші, кльоцьки, лемішка, перепічки, пундики, пуптя, січеники, сластьони, соломаха,

тетеря, урда, хляки, толмач. Деякі з цих номінацій – діалектизми (як-от, драгалі (холодець), деякі – назви страв, що вже переважно не готують (наприклад, лемішку), а деякі лексеми замінили іншими, сучаснішими назвами (толмач – товчена картопля).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До початку XX століття в українській фольклористиці та етнографії не було спеціальних праць, присвячених українській народній їжі та харчуванню. Спроби дослідити народні кулінарні рецепти з'являються аж у середині XIX ст. Це дослідження М. Маркевича (Маркевич, 1991), П. Чубинського (Чубинський, 1872), Хв. Вовка (Вовк, 1995), у яких подано описи народних рецептів і перші систематизації страв. Уперше з'являються комплексні дослідження народної кулінарії у XX ст.

Наприклад, у праці В. Скуратівського «Русалії» представлено розділи про роль хліба в обрядах та святах та про обрядові напої, у яких йдеться про частину матеріальної культури Полісся. Автор подає багато рецептів та назв традиційного обрядового хліба (жайворонки, хресці, карачун, жиловники, балабушки та ін.) (Скуратівський, 1996: 535). О. Воропай у книзі «Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис» описує і тексти деяких народних рецептів, пов'язаних із різними обрядами та віруваннями українців (Воропай, 1991: 75).

Особливої уваги, на нашу думку, потребують регіональні кухні, тому **ціль статті** – фіксувати назви кулінарних виробів у кухні Західного Полісся та західної частини Волині. Як виявилось, цей регіон багатий на давні традиційні українські страви, які мають розмаїття назв.

Виклад основного матеріалу статті. Чи не найбільше страв у кулінарії поліщуків із хліба, а отже, чимало лексем саме на означення борошняних виробів: *кукурудзяний хліб, коржі, паляниці, бабки, круглий хліб, галушки, перепічки, коржики*.

«Спочатку сіяли муку, потім мололи в млині, а потім сіяли муку в нецьки (сито, решето). Розчиняли на сироватці, давали дріжджі, коли воно підрухалося, то місили. Воно нарухалося, ми виробляли хліб. Випікали в п'єзі (печі). Коли вигорало, ми коцюбою (згорталка) вигортали той жар. На бляхи, то пекли бабки, а на черені – то брали на лопатку і пекли круглий хліб. Якщо осталося тісто, то ше паланиці пекли» (Записала Най Богдана від Никитюк Марії Антонівни, 1953 р.н. у м. Луцьк).

Перепічки готувалися так: «Тісто замішували так, як на хліб, але робили такі маленькі піріжки, що жарились у печі. Їли їх зі шкварками або зі сметаною» (Записала Мосійчук Богдана від Деревчанчук Софії Никанорівни, 1958 р.н. у смт. Голоби Ковельського району Волинської області). Або ж: «Робили їх з тіста, але його не тримали кілька годин, як на хліб, а закваску робили швидко. Ліпили з тіста великі булочки, не чекаючи, поки тісто підійде декілька разів, і випікали. Перепічки були заміниками хліба» (Мацюк, Пугач, 1994: 170).

Галушки розрізняють *щипані, рвані та різані*. Щипані – відщипували шматочки тіста, рвані – рвали, різані – розділяли ножом смужки тіста. Отже, нові номінації з'явилися через означення способу виготовлення виробу. У деяких регіонах перепічки й галушки – одне й те ж.

Пироги теж по-різному називаються: *пироги, піріжки, пироги з різними начинками*. Деякі

пироги з начинками мають ще інші номінації залежно від того, чим начинені, наприклад, *бобівники* (начинені бобами). Отже, лексема з'явилась через означення структури виробу.

Цікаво, що інформатори називають пироги саме піріжками, надаючи тим самим лексемі пестливого значення, емоційно маркуючи ставлення до цього виробу.

Окремий різновид виробів із тіста – пісні. Їх виготовляли з заквашеного або пісного тіста, начинені картоплею, сиром, товченою коноплею, такі страви мали різні назви: *резнічки, книші, баники, бухти, гомбовці, галушки з маком, галушки з молоком*: «Бухти – булочки з конфітюрами, маленькі тістечка з крутого тіста з дірочкою, які перекладали джемом і оздоблювали засмаженими в цукрі вишеньками» (Сметана, 2019: 113).

«Гомбовці – це парові булочки-кульки із дріжджового тіста. Всередину тіста я додавала солоні ягоди. Після приготування обвалювала їх у крихтах підсмажених сухарів із цукром» (Сметана, 2019). У етнографічній літературі такі солодкі піріжки називають загальною назвою – «сластиони». «Сластиони – страва з пшеничного тіста, смажена в олії. Їх виготовляли на гостини, вечорниці, свята, на гостинці для дітей» (Чубинський, 1872: 25).

Окремі номінації мають назви страв з вареного тіста: *вареники, затірка, локшина (локша, макар), кваша, лемішка, клюцки*.

Вареники як традиційна українська страва залишилась популярною до сьогодні, а от затірка – давній традиційний рецепт: готується добряче підсолене пшеничне тісто, котре потім розтирається у макітрі з пшеничним борошном. Розтирати тісто потрібно, доки воно не перетвориться на мілкі розсипчасті кульки розміром з горошину. Ці кульки відварюються у воді, молоці або бульйоні. Схожа за рецептурою до затірки *мамалига*, але у «мамалигах» у киплячу рідину закидали не тісто, а борошно.

Цікавими синонімами до *локшина* стали назви *локша* та *макар*. Ось її рецепт: «Замісити тісто, розкочати його, щоб було тонке (2–3 мм), порізати на дрібні шматочки (2–4 мм), тоді розкласти його на решето і поставити на ніч, щоб висохло. Після цього кидали в кип'ячену воду, щоб зварилось, залити молоком і подавати до столу (можна додати масло)» (Пономарьов, 199: 239). Локшина була улюбленою стравою волинян та поліщуків. Її готували переважно у неділю.

На обрядові свята готували особливі страви з тіста, як-от *коровай, шишки*.

«Шишка – це рівна гілка з дерева довжиною 50–60 см, негруба, обстругана від кори. Її обмо-

тували тістом, «ковбаскою», пекли в печі. Потім шишку прикрашали барвінком, квітками і вставляли в коровай. Така шишка повинна була мати розгалуження з 2-х або 3-х гілок (називались «двійчани» або «трійчани») (Воропай, 1991: 74).

Страви з м'яса їли переважно на свята, коли кололи кабана. Це *ковбаси, м'ясні рулети, кров'янка*.

Чимало цікавих назв потрав із овочів, особливо з картоплі: *дід, печениці, картопля з сиром, печонка, товмачі, малах, кришани, толпачі, малаї, пизи, клюцки, кнедлики, кмизлі, деруни, беці, картопля з сім'ям льону*. Страви з картоплі витіснили багато борошняних виробів. У поліських селах, де постійно відчувалася нестача зернових і хліба, картопля була другим хлібом і чи найголовнішим був рецепт так званого «діда». «Найдавніша традиційна страва в нашій родині мала назву «дід». Картоплі у кожного було вдосталь, її варили завжди і скрізь. Для приготування цієї страви було потрібно: натерти картоплю на тертку, стерти одну цибулину, усе перемішати, додати спеції (сіть, часник, перець), викласти у чугун, окремо пересмажити сало і вилити у суміш, витопити піч, вигребти жар і поставити чугун пектись. Через півгодини можна вживати страву. Цю страву передавали із покоління у покоління дітям і внукам» (Записала Малюк Вікторія від Малюк Людмили Олексіївни, 1956 р.н. у селі Чудля Володимирецького району Рівненської області).

Печениці – кидали картоплю в жар і так запікали, *печонка* – кидали непочищену картоплю в піч. *Товмачі, малах, кришани, толпачі* – це синонімічний ряд назв на означення помитої, звареної та потовченої картоплі.

«Кльоцки» – у варену потовчену холодну картоплю додати муки і замісити тісто. З тіста зробити круглу довгу паличку, трошки притиснути її і нарізати невеликими кусочками. Закип'ятити воду, вкинути кусочки, варити до готовності» (Записав Карась Олег від Карась Олени Порфирівни, 1938 р.н. у м. Луцьк).

«Кнедлики» – я завжди любила готувати дітям кнедлики. Натираємо картоплю, трошки хай постоїть (10–15 хв.), після цього зцідуємо з неї сік, щоб на дні залишився крохмаль з картоплі. Потім добавляємо муку, яйця і замішуємо тісто. Не забути посолити до смаку. Тоді з тіста скручуємо маленькі кусочки. Після цього кидаємо їх в окріп, попередньо посолити його, на 15–20 хв. Виймаємо з води і даємо охолонути. Робимо зажарку: обсмажуємо моркву та цибулю в олії та добавляємо до кнедликів. Страва готова» (Записав Блянюк Олексій від Блянюк Надії,

1946 р.н. у селі Поліське Старовижівського району Волинської області).

«Пизи» – 4–5 картоплини, жовток яйця, спеції до смаку, цибуля, морква. На дрібну тертку натерти картоплю. Після цього видушити її. Коли вода осяде і залишиться крохмаль, то рідину вилити, а крохмаль мішати із видушеним картоплиням. Перемішується і додається жовток яйця. Робляться маленькі кружечки та варяться у воді 10–15 хвилин. Тим часом робиться заправка із цибулі та моркви. Овочі ріжемо тоненькими кусочками та запарюємо. Після того, як зваряться картопляні кружечки, заправляємо їх зажаркою і подаємо на стіл» (Записала Клімук Софія від Федчук Оксани Феодосіївни, 1941 р.н. у селі Рудка Володимирецького району Рівненської області).

«Кмизлі» – терли картоплю, додавали яйця і виробляли такі галушки, і кидали на воду, і салом зажарували» (Записала Бутова Марія від Бутової Любові Василівни, 1964 р.н. у с. Нова Руда Маневичького р-ну Волинської обл.).

«Беці готувалися з тертої картоплі, цибулини, яйця і трішки муки. Все це виливалося у спеціальний посуд і готувалося в печі. Після цього подавали беці зі шкварками та сметаною» (Записала Малюк Вікторія від Малюк Людмили Олексіївни, 1956 р.н. у селі Чудля Володимирецького району Рівненської області).

«Кришани» – «Чистили картоплю, заливали водою. Якщо було м'ясо, то кидали раніше за картоплю, якщо були гриби, то кидали разом з картоплею, запарювали маслом або олією» (Записала Клімук Софія від Федчук Оксани Феодосіївни, 1941 р.н. у селі Рудка Володимирецького району Рівненської області).

Картопля з сім'ям льону: «Варили непочистьону картоплю. Сім'є льону жарили, товкли, виходило щось похоче на муку і такею мукою посипали ту картоплю» (Записала Клімук Софія від Федчук Оксани Феодосіївни, 1941 р.н. у селі Рудка Володимирецького району Рівненської області).

У народних переказах трапляються різні номінації *дерунів: драники, драчанки, терчанки*. У всіх рецептах дерунів картопля третється на тертку, додаються яйця, цибуля, борошно, в декотрих варіаціях може кидатись картопляний крохмаль, формуються оладки та смажаться.

Ще одним важливим овочем у стравах була капуста. З неї готували чимало страв, отже, є й номінації, нетрадиційні для сучасної кулінарії: *горицки, засипана капуста, квашена капуста, тушена капуста, голубці*. «Засипана» капуста – знадобиться: капуста (свіжа чи квашена), пшоно,

молоко, сало (на шкварки), цибуля. Готувати можна зі свіжої капусти і з квашеної. Квашену капусту промити, цибулю дрібно нарізати, протушити на маслі. Пшоно перебрати, залити окропом, щоб пшоняна каша не гірчила. Потім воду злити, пшоно залити молоком і варити. Напівготову пшоняну кашу додати до капусти. Солити. Накрити кришкою і залишити на 15 хвилин. Тушковану цибулю викласти на пшоно з капустою. Приготувати шкварки, з ними й подавати капусту або із зеленню. Подавати гарячою. Під час посту варили без молока і сметани, а поливали зверху підсмаженою на олії цибулею» (Записала Дихавка О.О. від Яремчук Надії Іванівни, 1949 р.н., у селі Володимирець, Рівненської області, від Акулини Герасимівни Яремчук, 14.05.1914 р.н., у селі Озеро Володимирського району Рівненської області).

Морква на Волині й Поліссі також була і є одним із найуживаніших овочів. Її завжди висіювали у великій кількості, збирали урожай і готували з неї найрізноманітніші страви. Найчастіше її варили з різними продуктами: *морква з молоком, морква з бобом, волок*. «Волок» – молоде зілля лободи, бурячиння (молоде), морква, цибуля, спеції за смаком. Добре промиваємо бурячиння та зілля лободи. Ріжемо на маленькі кусочки. Розігриваємо пательню та висипаємо все туди. Для смаку додаємо натерту моркву і цибулю. Додаємо спеції за смаком: сіль, перець. Смажимо до готовності. Також волок добре смакує із вареним яйцем» (Записала Бродович Наталія від Ганни Шемшей, 1947 р.н. у селі Несвіч Луцького району Волинської області).

Спостерігаємо і різні варіанти назв на позначення борщу: *червоний, зелений, з бурякових пагонів, капустяний*. У наукових розвідках вирізняють три типи борщу: червоний, зелений та холодний, але в текстах рецептів Західного Полісся згадується ще капустяний. «Капустяний» – літом: свіжа капуста, морква, буряк, картопля, гриби, по можливості додавали рибу або м'ясо. Зимом: квашена капуста і все, що було» (Пономарьов, 1996: 239).

У гастрономічній культурі Західного Полісся і західної частини Волині є чимало рецептів супів зі старими традиційними назвами: *соломаха, кендюшник, пшоняник*. Соломаха – «З гречаного борошна розбовтували рідке тісто, вливали у підсолений окріп і заварювали, розмішуючи. Коли соломаха була готова, додавали олію, а у

м'ясоїд – смалець, затирали часником» (Сметана, 2019: 113).

Кендюшник – «назва супу походить від назви шлунка свині, який називали черево. Вона ж, відваривши, очистивши від слизу шлунок, дрібно його ріже і кидає в каструлю, де вже майже готова порізана картопля. Поки суп вариться, замішується домашня локшина на яечних жовтках і, підсушивши на печі, кидається в воду. Після кладу порізаний кріп, петрушку, терту моркву, спеції. Нехай хвилину покипить, пару хвилин постоїть, а потім – по тарілках» (Записала Комзюк Олександра від Савчук Надії Григорівни, 1939 р.н. у селі Дольськ Любешівського району Волинської області).

Супи в Україні колись готували зазвичай без м'яса, а м'ясні тоді, коли кололи кабана.

Дуже часто на Поліссі готували каші, тому вирізняємо чимало назв на означення каш різного способу приготування: *крупник, куліш, запечена каша, гарбузова каша, хамула*. Усі вищезгадані страви готують і зараз, крім хамули. Її давній рецепт згадують інформатори: «У каструлю насипаємо свіжих вишень, черешень, щепляка з агрустом, малину. Заливаємо водою і кип'ятимо. Беремо муку, заливаємо водою, розмішуючи, щоб вийшло, як рідка сметана. Потім, помішуючи компот, ложкою вливаємо суміш муки з водою і кип'ятимо, солодимо до смаку. Краще пити холодною» (Записала Кривенюк Олена від Кривенюк Ольги Матвіївни, 1945 р.н. у селі Глухи Старовижівського району Волинської області).

Фіксуємо локальну назву підливи – *маченку*, яку готували як до солодких страв (до сирників), так і до звичайних. Маченка може бути солодка, м'ясна, грибна. У сучасній кухні вона називається підливою.

Не мають особливих назв рецепти з яйцями, їх або смажили, або варили, тому вироби мають загальну назву – *яйця*. Це був делікатесний продукт, що в будні не їли, а лише на свята.

Висновки. Отже, лексику на позначення кулінарних виробів у фольклорі Західного Полісся та західної частини Волині можна умовно поділити на назви, що позначають діалекти, на номінації, що позначають кулінарні вироби, які вже не готують та назви, які замінили новішими. Найбільше лексичних одиниць на позначення хлібних виробів, менше – овочів, каш. Серед лексем є синоніми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовк Ф.К. Студії з української етнографії та антропології. К.: Мистецтво, 1995. С. 233.
2. Воропай О. Звичай нашого народу. Етнографічний нарис. Т. 1–2. К., 1991. С. 72–87.
3. Маркевич Н. Обычай, поверья, кухня и напитки малороссиян. К., 1991. С. 117.

-
4. Пономарьов А.П. Етнічність та етнічна історія України: Курс лекцій. К.: Либідь, 1996. С. 239.
 5. Рідна моя Україна / уклад. І.І. Сметана. Х.: Віват, 2019. С. 113.
 6. Скуратівський В.Т. Русалії. К.: Довіра, 1996. С. 518–570.
 7. Українознавство: Посібник / Уклад.: В.Я. Мацюк, В.Г. Пугач. К.: Зодіак-ЕКО, 1994. С. 170.
 8. Чубинский П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Материалы и исследования, собранные д.чл. П.П. Чубинским. Т. 7. С. 25.

REFERENCES

1. Vovk F.K. (1995) Studii z ukraïnskoi etnografii ta antropologii [Studies in Ukrainian ethnography and anthropology]. K.: Mystetstvo, 1995. S. 233. [in Ukrainian]
2. Voropai O (1991) Zvychai nashoho narodu. Etnografichni narys [Customs of our people. Ethnographic essay] T. 1–2. K. S. 72–87. [in Ukrainian]
3. Markevych N. (1991) Obychay, poveria, kukhnia y napytky malorossyian [Customs, beliefs and drinks of Little Russians]. K. S. 117. [in Russian]
4. Ponomarov A.P. (1996) Etnichnist ta etnichna istoriia Ukrainy: Kurs leksii [Ethnicity and ethnic history of Ukraine. Course of lectures]. K.: Lybid. S.239. [in Ukrainian]
5. Ridna moia Ukraina / uklad. I.I. Smetana (2019) [My native Ukraine]. Kh.: Vivat. S. 113. [in Ukrainian]
6. Skurativskiy V.T. (1999). Rusalii [Mermaids] K.: Dovira. S. 518–570. [in Ukrainian]
7. Ukrainoznavstvo: Posibnyk / Uklad.: V.Ya. Matsiuk, V.H. Puhach (1994) [Ukrainian studies]. K.: Zodiak. EKO. Studies in Ukrainian ethnography and anthropology. S. 170. [in Ukrainian]
8. Chubynskiy P.P. Trudy etnografychesko-statystycheskoi ekspedytsyy v Zapadno-Russkyi krai. Materyaly y yssledovaniya, sobrannyye d.chl. P.P. Chubynskym [Proceedings of an ethnographic-statistical expedition to the Western Russian region. Materials collected by Chubinsky]. T. 7. S. 25. [in Russian]

УДК 811

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-18>

Анжеліка ЯНОВЕЦЬ,
orcid.org/0000-0002-1626-5244
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) anzelikayanovec@gmail.com

Наталія КИСЕЛЮК,
orcid.org/0000-0002-8401-8579
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) kyselyuk@ukr.net

ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ОЦІНОЧНИХ КОНОТАЦІЙ ВІДПОВІДНО ДО APPRAISAL MODEL

Експлікація та імплікація емоцій в політичному контексті є потужним інструментом, який використовується для вирішення долі суспільства. У нашому дослідженні емотивна лексика в політичній комунікації розглядається як інструмент «формування» реальності, переконання і маніпуляції та використовується політиками для розпалювання емоцій (негативних чи позитивних) і для впливу на судження співрозмовника, щоб спонукати слухача/читача оцінити ситуацію чи ідею. Метою дослідження є профілювання оціночної лексики з негативною та позитивною конотацією, її класифікація та інтерпретаційний аналіз з використанням моделі оцінки APPRAISAL MODEL Дж. Мартіна та П. Уайта. У статті досліджено прояв негативного і позитивного ставлення до певних подій, висловлене Данальдом Трампом у його промові (2016), охарактеризовано лексичні ресурси категорії ATTITUDE та проаналізовано способи реалізації підкатегорій AFFECT, JUDGEMENT, APPRECIATION. Політичним промовам Дональда Трампа характерне вживання емоційно-навантажених лексичних одиниць, так званої “thick” або “emotive” лексики, що свідчить про його схильність до моделювання та створення емоційних реакцій у адресатів задля досягнення маніпулятивних цілей та пропаганди. Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що лексичні одиниці категорії JUDGEMENT вживаються частіше ніж лексика з категорії AFFECT та APPRECIATION. Лексика з негативними конотаціями є домінуючою у порівнянні з позитивною. Доведено, що Дональд Трамп використовує NEGATIVE AFFECT, а саме лексику з категорії UNHAPPINESS, частіше ніж POSITIVE AFFECT, щоб виразити своє неприйняття поточної політичної ситуації, обіцяючи покращити її, якщо його підтримають виборці. В категорії JUDGEMENT Трамп використовує однакову кількість позитивних і негативних суджень. Однак він використовує SOCIAL SANCTION JUDGEMENTS частіше, ніж SOCIAL ESTEEM JUDGEMENTS, намагаючись завоювати прихильність своєї аудиторії та отримати її схвалення. Результати показують, що мовець використовує позитивну оцінку підкатегорії VALUATION частіше, ніж негативну в категорії APPRECIATION.

Ключові слова: емоція, емотивна лексика, політична комунікація, модель оцінки, негативна оцінка, позитивна оцінка.

Anzhelika YANOVETS,

orcid.org/0000-0002-1626-5244

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology

Lutsk National Technical University

(Lutsk, Ukraine) anzelikayanovec@gmail.com

Natalia KYSELIUK,

orcid.org/0000-0002-8401-8579

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology

Lutsk National Technical University

(Lutsk, Ukraine) kyselyuk@ukr.net

EXPRESSIVENESS OF POLITICAL SPEECHES: LINGUISTIC INTERPRETATIVE ANALYSIS OF EVALUATION CONNOTATIONS ACCORDING TO THE APPRAISAL MODEL

Explication and implication of emotions in a political context is a powerful tool used to decide the fate of society. In our research, emotive vocabulary in political communication is considered as a tool for “shaping” reality, persuasion and manipulation and is used by politicians to incite emotions (negative or positive) and to influence the judgment of the interlocutor in order to encourage the listener/reader to evaluate a situation or an idea. The purpose of the study is to profile evaluative vocabulary with negative and positive connotations, its classification and interpretive analysis using the APPRAISAL MODEL by J. Martin and P. White. The article examines the manifestation of negative and positive attitudes towards certain events expressed by Donald Trump in his speech (2016), characterizes the lexical resources of the ATTITUDE category, and analyzes the ways of implementing the AFFECT, JUDGEMENT, APPRECIATION subcategories. Donald Trump’s political speeches are characterized by the use of emotionally loaded lexical units, the so-called “thick” or “emotive” vocabulary, which indicates his tendency to model and create emotional reactions of addressees in order to achieve manipulative goals and propaganda. Analysis of actual material shows that lexical units of the JUDGEMENT category are used more often than vocabulary from the AFFECT and APPRECIATION categories. Vocabulary with negative connotations is dominant compared to positive ones. It has been proven that Donald Trump uses NEGATIVE AFFECT, namely vocabulary from the UNHAPPINESS category, more often than POSITIVE AFFECT to express his disapproval of the current political situation, promising to improve it if the voters support him. In the JUDGEMENT category Trump uses equal number of positive and negative judgments. However, he uses SOCIAL SANCTION JUDGEMENTS more often than SOCIAL ESTEEM JUDGEMENTS in an attempt to gain the favor and approval of his audience. The results show that the speaker uses a positive evaluation of the VALUATION subcategory more often than a negative evaluation of the APPRECIATION category.

Key words: emotion, emotive vocabulary, political communication, appraisal model, negative evaluation, positive evaluation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Тема емоцій і політичної комунікації дуже складна і охоплює різні аспекти в сучасному соціальному та лінгвістичному контексті. Завдяки технологічним можливостям, зокрема за допомогою соціальних мереж, спілкування стає прямим, без посередників і доступним для всіх, навіть для політиків, адже вони можуть взаємодіяти безпосередньо з громадянами через свої профілі в соціальних мережах. Спілкування за посередництва технологій та нові медіа стають експресивними, з сильними емоційними конотаціями, особливо якщо мова йде про теми, що викликають особливий суспільний інтерес або зачіпають нагальні проблеми громадян та країни.

«Емоції, як позитивні, так і негативні, завжди були основним елементом ведення політики, а

отже, й політичної комунікації. Просто подумайте про цінність, яку ми зазвичай приписуємо слову «прихильність» та розцінюємо як мотив для особистої відданості та залученості політика. Виборча кампанія є тим контекстом, у якому драматизація наративної політики досягає своїх вершин. Цьому процесу також сприяють риторика і стиль, які значно персоналізували, популяризували популістські стилі спілкування політичних лідерів і кандидатів, а також запровадили тенденцію до патемізації висвітлення новин» (Serpnich & Novelli, 2018: 1).

Не викликає сумніву той факт, що експресивні, емоційно забарвлені та маніпулятивні політичні промови є характерною рисою політичної комунікації. Варто зазначити, що раніше політики послуговувалися більш офіційною, технічною мовою, яка була важкою для розуміння пересіч-

ними громадянами. Сьогодні ж політичні діячі воліють використовувати повсякденну мову для обговорення популярних тем та апелювати до почуттів виборців, що є інструментом маніпуляцій та пропаганди. Така зміна риторики та стилю офіційного спілкування є інструментальним використанням політичної комунікації для спілкування на емоційно забарвленому рівні і технікою маніпуляції думкою громадян та провокує неоднозначні реакції та суб'єктивні трактування.

Необхідно також усвідомлювати зв'язок між політикою, спілкуванням, традиційними та новими регістрами мовами та всіма емоціями, щоб орієнтуватися в аналізі того, що зараз відбувається в епоху "onlife". Цей процес неминучий для повної реалізації громадянських прав активних членів суспільства, в якому емоції є раціональними процесами, а їх вплив потрібно усвідомлювати і вміти ними керувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираємося в дослідженні. Мова та мовлення сповнені потоками емоцій, які пронизують усі види людської діяльності. Вивчення експресивної функції мови знаходить своє відображення у працях В. фон Гумбольдта, Ш. Баллі, В. В. Виноградова, О. О. Потебні, В. І. Шаховського, О. В. Александрової, О. Е. Філімонової, Л. Г. Бабенко, А. Вежбіцької, І. Арнольд та ін. За словами Л. Г. Бабенко, «емотивна лексика ситуативна в своїй денотативній основі, адже емоції невід'ємно пов'язані з суб'єктом, який їх відчуває, та об'єктом, що їх спонукає» (Бабенко, 1989: 49). Емотивна мова – це «мова, призначена для вираження або пробудження емоційної реакції на предмет або адресата; відрізняється від референційної (або наукової) мови, яка має на меті лише назвати предмет чи явище» (Cuddon, 1998). Емотивна мова також визначається як мова, яка має незалежне емоційне значення, де останнє «є зарядом почуття, яке несе конкретне слово в даному висловлюванні чи тексті» (Beardsley, 1981: 120; Meidner, 1997: 113). Згідно з Ханстоном (Hunston, 2011: 1) емоційна мова – це та мова, яка виражає ставлення до людини, позиції чи іншої сутності, і є водночас суб'єктивною та пов'язаною із соціальною системою цінностей».

Лопес (Lopez, 2000: 19) зазначає, що емотивна мова – це використання описових слів, які додають кольору або драматизму до висловлювання або тексту. Вони використовуються, щоб зробити мову чи текст цікавішим, а також можуть спровокувати упереджене ставлення у адресатів. Нарешті, емоційна мова «схиляє емоції аудиторії або

за, або проти представленої точки зору» (Lum, 2001: 23).

Таким чином, проаналізувавши більшість визначень, можна стверджувати, що основна функція емотивної мови – стимулювати певні почуття та реакції у слухача/читача.

Формулювання цілей статті, постановка завдань. Слово – це інструмент та зброя за допомогою яких ми виражаємо наші емоції та очікуємо на певну емоційну реакцію у читача чи слухача в процесі комунікації або мовної взаємодії. Емотивні конотації реалізуються в дискурсі за допомогою використання емоційно забарвлених лексичних одиниць. Емотивний – це прикметник, який використовується для опису значення або експресивної мети використання мови.

Слова надзвичайно важливі в політичній комунікації. Тексти та виступи професійних політиків мають великий вплив на адресатів та передбачають певні реакції, тому політична комунікація заслуговує на ґрунтовне вивчення. Політики у своїх промовах намагаються бути красномовними, щоб отримати перевагу один над одним; вони вміло використовують експресивні лексичні одиниці (особливо з позитивним відтінком) як лінгвістичний механізм, щоб переконати більшість своєї аудиторії та отримати бажаний результат.

У нашому дослідженні зроблено спробу продемонструвати, як опора на модель уможливило послідовний та обґрунтований аналіз оціночної складової в текстах політичних промов.

Аналіз даних проводився відповідно до моделі оцінювання Мартіна та Уайта (Martin, 2005) "*The Language of Evaluation: Appraisal in English*". Ця модель пов'язана з тим, як автори/промовці інтерпретують емоції та як вони створюють зі своїх читачів/слухачів цільову чи ідеальну аудиторію. Вона базується на вивченні лексико-граматичної структури висловлювання та базується на трьох основних категоріях оцінки: ATTITUDE, ENGAGEMENT та GRADUATION.

У своїй промові на президентських виборах 2016 року Трамп використовує лексичні одиниці, які можна охарактеризувати як "loaded words" або ж «етичні» чи емоційні слова. Він намагається змодельовати реакцію аудиторії, щоб вплинути на її оцінку ситуації та отримати прихильність до своєї кандидатури.

Застосовуючи теоретичні ідеї Appraisal Theory Дж. Мартіна та П. Уайта, це дослідження має на меті проаналізувати політичну промову та виявити способи реалізації емотивності в політичному дискурсі.

Конкретні цілі: профілювати вираження емоцій в категорії ATTITUDE у відповідності до Appraisal Theory Дж. Мартіна та П. Уайта та таксономії системи оцінки; охарактеризувати ресурси підсистеми ATTITUDE на прикладі промов Трампа; проаналізувати способи реалізації підкатегорій AFFECT, JUDGEMENT, APPRECIATION у політичних промовах Трампа.

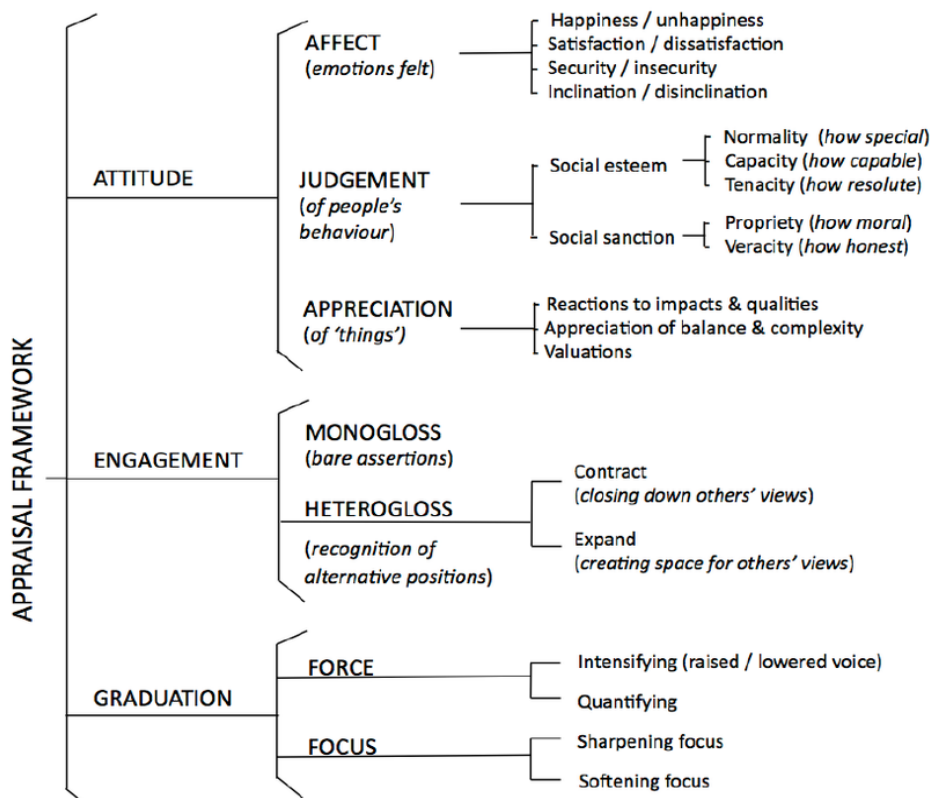
Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Теорія оцінки Дж. Мартіна та П. Уайта (Appraisal Theory) для лінгвістичного аналізу функціонування оцінки в англійській мові широко використовується як зарубіжними так і вітчизняними науковцями. Модель Мартіна та Уайта містить низку інструментів для багаторівневого та багатокомпонентного аналізу, результати якого дозволяють аргументовано інтерпретувати текст. Ця модель оцінки вважається найповнішою (Thompson, 2014: 48) хоча і суб'єктивною і не позбавлена деяких недоліків. Теорія оцінки (Appraisal Theory) була розроблена Дж. Мартіном (Martin, 2000) та його колегами (Martin, 2003; Martin, 2005) в рамках системної функціональної лінгвістики М. А. К. Хеллідея і для стислості називається в літературі «теорією» (Martin, 2017: 22-23) хоча по суті є моделлю оцінки, яка

дозволяє систематизувати лексичні ресурси, які використовуються мовцем/автором щоб спонукати адресата оцінити висловлювання з метою об'єднання учасників комунікації на основі спільних цінностей (Thompson, 2014: 80).

Для аналізу мовного матеріалу за основу було взято принцип, запропонований Синклером (Sinclair, 2004: 8) і підтримуваний Томпсоном для роботи з моделлю: **trust the text**. Такий підхід дозволяє мінімізувати розмитість при виокремленні об'єктів оцінки та попередити виникнення вільних трактувань, оскільки в першу чергу аналізуються явно вказані в тексті лексичні одиниці оцінки, якими зазвичай є іменники, прикметники (предикативні і атрибутивні), дієслова (присудок) чи прислівники.

Теорія оцінки описує мовні одиниці, що використовуються для передачі думок та емоції як узагальнену організаційну таксономію дискурсу та дає можливість аналізувати оціночні лексичні одиниці на основі їх міжособистісного позиціонування в текстах. Теорія оцінки складається з трьох основних категорій, зображених на мал. 1: ATTITUDE, ENGAGEMENT та GRADUATION.

ATTITUDE здебільшого стосується тих лексичних одиниць, які ідентифікують особисті почуття та цінності того хто оцінює і підрозділяється на емоційний відгук (AFFECT), оцінку поведінки

Мал. 1. Структура системи оцінювання, адаптована за Дж. Мартіном та П. Уайтом

(JUDGEMENT) та вдячність (APPRECIATION). Емоційний відгук стосується автора емоції, вираженої імпліцитно чи експліцитно в тексті. Оцінка/судження стосується оцінки характеру і поведінки інших людей, які базуються на культурних та ідеологічних цінностях адресата. Мартін і Уайт групують судження на ті, що стосуються загального захоплення та поваги, наприклад, наскільки особа є особливою, впевненою чи рішучою (соціальна оцінка), а також на ті, що стосуються поведінки: соціальних кодексів, етики або правил (соціальне схвалення). Вдячність стосується оцінки товарів і процесів, оцінки якостей, естетики або цінності «речей». Тобто, оцінка того, наскільки вартим був той чи інший захід, наскільки добре структурована промова чи щось інше, що привернуло увагу.

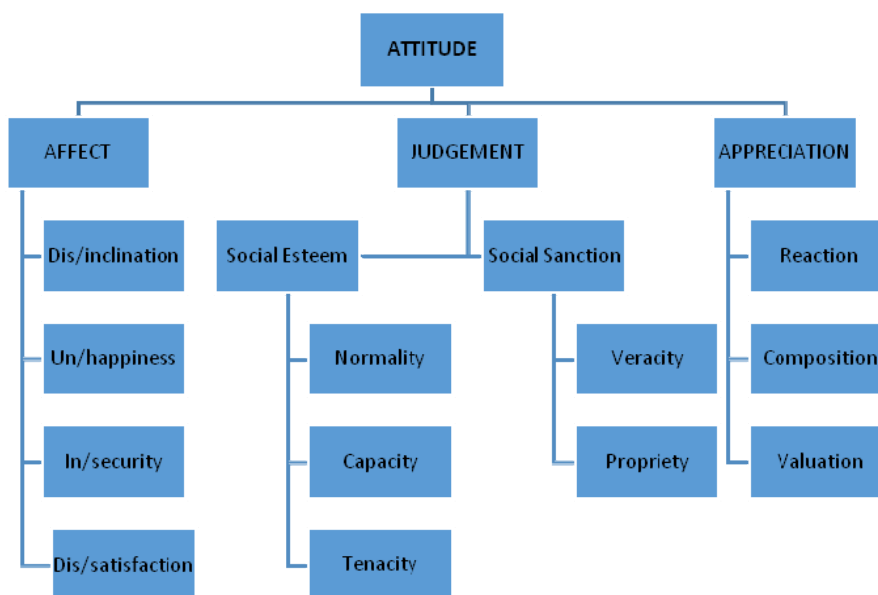
Підсистеми ENGAGEMENT та GRADUATION стосуються міжособистісних установок оцінювача, адже комунікація це не лише репрезентація мовця, але й діалог, що відбувається на тлі вже промовленого і в очікуванні майбутньої відповіді. ENGAGEMENT враховує ступінь, до якого автор зважає на те, що вже сказано та на будь-які інші незручності, які можуть стосуватися альтернативних думок та поглядів. Наприклад, така фраза, як “he is a fantastic lecturer”, є твердження, яке не визнає жодної іншої точки зору та не передбачає протиріччя з іншим враженням. Це було названо «моногловим», оскільки воно включає лише одну думку автора. На відміну від цього, твердження, яке починається з “In my view...” або супроводжується модальними дієсловами чи прислівниками (could, possibly) вказує на наявність різних точок зору (гетероглосія), оскільки автор відчуває потребу

позиціонувати свій погляд з повагою до альтернативної думки. GRADUATION стосується посилення мови. Те, що описано як “good” або “nice”, має меншу силу та фокус, ніж те, що описано словами “exhilarating” або “truly inspirational”.

APPRAISAL FRAMEWORK є системною моделлю лише на рівні семантики тексту, куди входять три взаємодіючих підсистеми: ставлення (ATTITUDE), залучення (ENGAGEMENT), градування (GRADUATION).

У нашому дослідженні були опрацьовані лексичні ресурси категорії ATTITUDE, до якої входять мовні способи вираження емоційного відгуку (affect), оцінки об’єктів (appreciation) та поведінки людини (judgement). Оцінки поведінки людини поділяються на дві групи: 1) «повага у суспільстві» (social esteem) включає оцінки: «відповідність нормі» (normality), «здатність» (capacity), «стійкість» (tenacity); 2) «схвалення суспільства» (social sanction) поділяється на оцінки «правдивості» (veracity) та «правильності» (з точки зору виконання норм поведінки та моралі) (propriety).

Для досягнення цілей дослідження лексичні засоби, які належать до категорії ATTITUDE були профільовані за трьома семантичними групами: AFFECT (вираження позитивних і негативних емоцій: happy, sad, confident, anxious, interested, bored ... etc.), JUDGMENT (оцінка людей та їх поведінки), та APPRECIATION (оцінка речей та природних явищ). Потім, всі відібрані тексти кожної семантичної групи поділялися на підкатегорії та аналізувалися залежно від позитивних (+) або негативних (-) конотацій відповідно до малюнку 2.

Мал. 2. Модель оцінки

Вибрані дані є промовою Дональда Трампа під час президентської кампанії 2016 року (Donald Trump's best speech of the 2016 campaign). Після якісного дослідження цей політичний дискурс аналізується відповідно до моделі оцінки, щоб з'ясувати, якими лексичними одиницями Трамп висловлює свої особисті судження, трактування та відношення до певних подій в країні, використовуючи їх як спосіб впливу на свою аудиторію.

1. *I'd like to take a moment to talk about the **heartbreak and devastation** in Louisiana, a state that is very special to me.*

Трамп демонструє свою прихильність і залученість, починаючи свою промову з лексичних одиниць негативного впливу “heartbreak” і “devastation”. Вони належать до підкатегорії **unhappiness: misery**. Номіналізація “heartbreak” усвідомлюється як ментальна налаштованість, а “devastation” – як прояв поведінки.

2. *Our prayers are with the families who have lost loved ones, and we send them our **deepest condolences**. Though words cannot express the **sadness** one feels at times like this, I hope everyone in Louisiana knows that our country is praying for them and standing with them to help them in these difficult hours.*

В проаналізованому реченні Трамп продовжує висловлювати свою ширшу прихильність сім'ям Луїзіани, використовуючи лексичні одиниці з категорії **negative affect**, які належать до підкатегорії **unhappiness: misery**. Це реалізується як ментальна налаштованість. У той же час вживаючи лексему “loved”, яка належить до підкатегорії **happiness: affection**, він передає **positive affect**, який реалізується як поведінкова налаштованість. Трамп також висловлює свою оцінку жалості до цих сімей, використовуючи **positive appreciation** вживаючи прикметник “deepest”, який належить до підкатегорії **valuation**. Крім того, мовцю важко висловити свої емоції смутку щодо цих родин, хоча він займає позицію, орієнтовану на **negative affect** вживаючи іменник “sadness”, який належить до підкатегорії **unhappiness: misery** і реалізується як ментальна налаштованість мовця.

3. *On Monday, I laid out my plan to defeat **Radical Islamic Terrorism**.*

У цьому прикладі Трамп критикує феномен “terrorism”, вживання цього іменника вказує на **negative affect**, який належить до підкатегорії **disinclination: fear** та реалізується як ментальна налаштованість. Тероризм описується прикметниками “radical” та “Islamic”, які вказують на **negative social esteem judgement**, та підпадають під підкатегорію **normality**.

4. *The **chaos and violence** on our streets, and the assaults on law enforcement, are an attack against all **peaceful** citizens. If I am elected President, this chaos and violence will end – and it will end very quickly.*

Іменники “chaos” і “violence” репрезентують **negative social sanction judgement**, та належать до підкатегорії **propriety**. В проаналізованому прикладі Трамп засуджує відсутність порядку на американських вулицях і обіцяє дуже швидко покінчити з цим безладом та повернути спокій на вулиці. Він також, як емотор, хвалить громадян, характеризує їх прикметником “peaceful”, який вказує на **social sanction judgement** та належить до підкатегорії **positive propriety**.

5. *We cannot make America **Great** Again if we leave any community behind.*

Тут Трамп оцінює Америку як велику країну, використавши прикметник “great”, але лише за умови, що всі люди будуть захищені та отримають можливості, і ніхто не залишиться позаду. Прикметник “great” є проявом **positive appreciation** та належить до підкатегорії **valuation**.

6. *Nearly Four in ten African-American children are living in poverty. I **will not rest** until children of every color in this country are fully **included** in the American Dream.*

В цьому прикладі Трамп виражає свій стан неспокою, спрямовуючи свою позицію на **negative affect**. Про це свідчить заперечна форма “will not rest”, яка належить до підкатегорії **insecurity: disquiet** і вказує на поведінкову реакцію. У той же час лексема “involved”, яка стосується американських дітей, є ознакою **positive affect** та належить до підкатегорії **satisfaction: interest** і виражає ментальну налаштуваність.

7. *Jobs, safety, opportunity. **Fair and equal** representation. This is what I promise to African-Americans, Hispanic-Americans, and all Americans.*

В цьому прикладі Трамп продовжує звертатися до всіх американців, зокрема афроамериканців, обіцяючи їм забезпечити чесне та рівне представництво їх інтересів. У цьому реченні “fair” і “equal” передають **social sanction judgement** та належать до підкатегорії **positive judgement of propriety**.

8. *As you know, I am not a politician. I have worked in business, creating jobs and rebuilding neighborhoods my entire adult life. I've **never wanted** to use the language of the insiders, and I've **never been politically correct** – it takes far too much time, and can often make more **difficult**.*

В цьому реченні Трамп оцінює самого себе. “Never wanted to” – це прояв **negative affect**, що

входить до підкатегорії **disinclination: desire** та свідчить про ментальну налаштуваність. Крім того, Трамп озвучує ставлення до своєї поведінки як політика. “Never been politically correct” – виражає **social sanction judgement**, є негативною оцінкою і належить до підкатегорії **propriety**. Прикметник “difficult” також передає негативну оцінку та належить до підкатегорії **valuation**.

9. *Sometimes, in the heat of debate and speaking on a multitude of issues, you don't choose the right words or you say the wrong thing. I have done that, and I regret it, particularly where it may have caused personal pain. Too much is at stake for us to be consumed with these issues.*

В цьому прикладі Трамп також оцінює свою поведінку. Прикметник “right” належить до підкатегорії **positive social sanction judgement**, а прикметник “wrong” передає негативну оцінку. Обидва прикметники належать до підкатегорії **propriety**.

10. *But one thing I can promise you is this: I will always tell you truth.*

В цьому прикладі Трамп хвалить себе за свою правдивість. Іменник “truth” передає позитивну оцінку в категорії **social sanction judgement** та належить до підкатегорії **veracity**.

11. *That's why I am running: to end the decades of bitter failure and to offer the American people a new future of honesty, justice and opportunity.*

У проаналізованому реченні Трамп намагається розпалити емоції своєї аудиторії, висловлюючи свою негативну позицію щодо проміжку часу у десятки років, оскільки вони сповнені гіркими провалами. “Bitter” і “failure” виражають негативні емоції, які належать до підкатегорії **unhappiness: misery**. Прикметник “bitter” передає ментальну налаштуваність, а іменник “failure” є проявом поведінки. Потім мовець прямо вихваляє майбутнє, яке хоче запропонувати американському народу, використовуючи іменники “honesty” і “justice”, які належать до категорії **positive social sanction judgements**. Перший іменник належить до підкатегорії **veracity**, а другий – до підкатегорії **propriety**.

12. *We will use military, cyber, and financial warfare and work with any partner in the world and the Middle East that shares our goal in defeating terrorism. I have a message for the terrorists trying to kill our citizens. We will find you, we will destroy you and we will absolutely win and we will win soon.*

В цьому реченні іменники “terrorism” і “terrorists” також є проявами **negative affect**. Ці слова належать до підкатегорії **disinclination: fear** та реалізуються як ментальна налаштуваність.

Трамп адресує своє повідомлення терористам, розповідаючи їм, наскільки рішуче він і його партія налаштовані знищити їх.

13. *I am glad that I make the powerful, and I mean very powerful a little uncomfortable now and again, including some of the powerful people, frankly, in my own party because it means that I'm fighting for real change, real change.*

У цьому реченні Трамп виражає своє почуття щастя. Він використовує **positive affect**, який проявляється у вживанні прикметника “glad”, який належить до підкатегорії **happiness: cheer** і усвідомлюється як безперервний ментальний процес. Своє захоплення тим, що він вже зробив, Трамп передає прикметником “powerful”, який свідчить про **positive social esteem judgement** та належить до підкатегорії **capacity**. Мовець наголошує на цьому слові повторивши його більше одного разу, намагаючись спонукати адресатів до дії. Однак, прикметник “uncomfortable” є вираженням **negative affect** та відноситься до підкатегорії **insecurity: disquiet** і реалізується як ментальна налаштуваність.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. За результатами дослідження можна зробити такі висновки:

1. У промові Дональда Трампа найчастіше використовується лексика категорії JUDGEMENT, яка вживається частіше ніж AFFECT і APPRECIATION. Це вказує на те, що політик зацікавлений в оцінці своїх вмінь творити чи діяти, в порівнянні з іншими політичними діячами.

2. Аналіз свідчить, що політик використовує лексику категорії social sanction judgements більше, ніж social esteem judgements з підкатегорією propriety, яка є домінуючою. Це вказує на те, що Трамп хоче показати своїй аудиторії, наскільки він правдивий і наскільки, з іншого боку, далека від етики та естетики нинішня політична партія.

3. Виявлено, що негативні конотації вживаються мовцем частіше, ніж позитивні, причому negative social sanction judgement є домінуючою категорією в порівнянні з affect і appreciation.

4. Таким чином можна зробити висновок, що справжні мотиви мовця-політика можна дослідити за допомогою моделі оцінки, оскільки вона має справу з емоційною мовою через систему трьох семантичних полів, що охоплюють емоції, етику та оцінки разом з їх реалізацією у діапазоні лексико-граматичних структур.

Незважаючи на умовність кількісних та суб'єктивність якісних підрахунків при дослідженні такого складного та багатозначного фено-

мену, як категорія оцінки, проведений аналіз дає підстави вважати, що опора на модель оцінки Мартіна та Уайта дозволила виділити та аргументовано інтерпретувати експліковані та імпліковані оціночні значення в політичному дискурсі. Використана у роботі модель лінгвістичного аналізу оцінки пропонує ряд інструментів з опорою на

лексико-граматичну структуру висловлювання, характеризується прозорістю етапів і може бути релевантна для інших типів дискурсу, особливо дискурсу ЗМІ, оскільки допоможе інтерпретувати точки зору, що транслюються і ретранслюються масмедіа і, відповідно, мають значний вплив на суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко Л. Г. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке. Свердловск : Изд-во Уральского ун-та, 1989. 184 с.
2. Гірняк О. Г. Емоція гніву у сучасній емотивній лексиці: теоретичний аспект. *Львівський філологічний часопис*. 2019. № 5. С. 30–34. URL: <https://doi.org/https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-5-5> (дата звернення 12.11.2022).
3. Cepernich, C. & Novelli, E. Sfumature del razionale. La comunicazione politica emozionale nell'ecosistema ibrido dei media. *Comunicazione politica, Quadrimo strale dell'Associazione Italiana di Comunicazione Politica*. 2018. № 1. P. 13–30.
4. Cuddon, J. A. *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. London: Penguin Books. 1998. 175 p.
5. Donald Trump's best speech of the 2016 campaign, annotated. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/08/19/donald-trumps-best-speech-of-the-2016-campaign-annotated/> (дата звернення 10.09.2022).
6. Hunston, S. *Corpus Approaches to Evaluation: Phraseology and Evaluative Language*. Routledge. 2013. 212 p.
7. Martin J. R. The discourse semantics of attitudinal relations : Continuing the study of lexis. *Russian Journal of Linguistics*. 2017. No 21 (1). P. 22–47.
8. Martin J. R. *The Language of Evaluation : Appraisal in English*. New York : Palgrave Macmillan. 2005. 278 p.
9. Sinclair J. *Trust the Text : Language, Corpus and Discourse*. London : Routledge. 2004. 212 p.
10. Thompson G. *Evaluation in context*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 2014. 431 p. URL: https://languageofevaluation.info/seminar1/wp-content/uploads/2019/03/Thompson-Alba-Juez_ed.-Evaluation-in-Context.pdf (дата звернення 26.09.2022).

REFERENCES

1. Babenko L. G. *Leksicheskiye sredstva oboznacheniya emotsiy v russkom yazyke* [Lexical means of denoting emotions in Russian language]. Sverdlovsk: Ural University. 1989. 184 p [in Russian].
2. Hirnyak O. H. *Emotsiya hnivu u suchasniy emotyvnyi leksytsi: teoretychnyy aspekt* [The emotion of anger in modern emotional vocabulary: theoretical aspect]. Lviv Philological Magazine. 2019. № 5. С. 30–34. [in Ukrainian] URL: <https://doi.org/https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-5-5>
3. Cepernich, C. & Novelli, E. *Sfumature del razionale. La comunicazione politica emozionale nell'ecosistema ibrido dei media*. [Shades of rationality. Emotional political communication in the hybrid media ecosystem] *Comunicazione politica, Quadrimo strale dell'Associazione Italiana di Comunicazione Politica*. 2018. № 1. P. 13–30. [in Italian]
4. Cuddon, J. A. *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. London: Penguin Books. 1998. 175 p.
5. Donald Trump's best speech of the 2016 campaign, annotated URL: <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/08/19/donald-trumps-best-speech-of-the-2016-campaign-annotated/>
6. Hunston, S. *Corpus Approaches to Evaluation: Phraseology and Evaluative Language*. Routledge. 2013. 212 p.
7. Martin J. R. The discourse semantics of attitudinal relations: Continuing the study of lexis. *Russian Journal of Linguistics*. 2017. No 21 (1). P. 22–47.
8. Martin J. R. *The Language of Evaluation : Appraisal in English*. New York: Palgrave Macmillan. 2005. 278 p.
9. Sinclair J. *Trust the Text : Language, Corpus and Discourse*. London : Routledge. 2004. 212 p.
10. Thompson G. *Evaluation in context*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company. 2014. 431 p. URL: https://languageofevaluation.info/seminar1/wp-content/uploads/2019/03/Thompson-Alba-Juez_ed.-Evaluation-in-Context.pdf

Людмила ЯСНОГУРСЬКА,

orcid.org/0000-0003-3039-447X

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Рівненського державного гуманітарного університету

(Рівне, Україна) *kafedrarshu@ukr.net*

Наталія МІЧУДА,

orcid.org/0000-0001-7936-7996

старший викладач кафедри іноземних мов

Рівненського державного гуманітарного університету

(Рівне, Україна) *kafedrarshu@ukr.net*

Ірина МАСЛО,

orcid.org/0000-0002-8637-5000

асистент кафедри іноземних мов

Національного університету водного господарства та природокористування

(Рівне, Україна) *i.m.maslo@nuwm.edu.ua*

КРОС-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ У ПИТАННІ МЕТАФОРИЧНОСТІ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ

У статті досліджуються питання метафоричності англомовного дискурсу як засобу ефективного мовленнєвого впливу у двох аспектах: риторики, тобто з погляду вибору стратегій і тактик мовленнєвої поведінки, та врахування комунікативної специфіки тієї чи іншої культури. Метафоричність розглядається як важливий засіб риторичного впливу в широкому розумінні терміну «риторика», а метафора/риторична фігура – як мовленнєве явище, що відображає базовий когнітивний механізм. Лінгвістичний аналіз цього явища показує, що в сучасному англомовному дискурсі воно має багатоступеневий характер, а його вивчення може значно підвищити нашу компетентність щодо комунікативної специфіки тієї чи іншої культури. Крос-культурні дослідження дискурсу загалом можуть мати на меті виявлення культурно зумовленої картини світу, що стоїть за розповідями про подію або новину, що запам'яталася найбільше.

Автори статті прагнуть довести, що саме тому, що наше мислення має метафоричний характер, а абстрактні концепти неодмінно, хоч і несвідомо, наділяються метафоричною формою, концептуальна метафора відображає всі сфери людської діяльності та повсякденного досвіду. Робиться висновок, що ефективна мовленнєва взаємодія передбачає правильний вибір стратегій і тактик мовленнєвої поведінки в контексті того чи іншого дискурсу. Цей вибір зумовлений завданнями переконання й аргументації, тобто головними складовими риторичного впливу. Важливу роль у проектуванні стратегій і тактик відіграє метафоричність, яку розглядають як мовленнєве явище, що відображає базовий когнітивний механізм, і яка містить у собі комунікативну специфіку тієї чи тієї культури та субкультури. Зазначається, що не тільки слова, а й цілі метафоричні системи, тексти та правила, що регулюють спілкування, характеризують ту чи іншу культуру, субкультуру, політичну або економічну еліту. У сучасному англомовному дискурсі різні види метафор, що становлять найчастіші групи «мертвих» метафор, групуються для концептуалізації тієї чи іншої сфери діяльності та відносин, при цьому найчастіше спостерігається явище багатоступеневої метафоризації.

Ключові слова: концептуальна метафора, стерті метафори, англомовний дискурс, риторика, стратегії й тактики мовленнєвої поведінки, крос-культурний аспект.

Liudmyla YASNOHURSKA,
orcid.org/0000-0003-3039-447X
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Rivne State University of the Humanities
(Rivne, Ukraine) kafedrarshu@ukr.net

Natalia MICHUDA,
orcid.org/0000-0001-7936-7996
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Rivne State University of Humanities
(Rivne, Ukraine) kafedrarshu@ukr.net

Iryna MASLO,
orcid.org/0000-0002-8637-5000
Assistant at the Department of Foreign Languages
National University of Water and Environmental Engineering
(Rivne, Ukraine) i.m.maslo@nuwm.edu.ua

CROSS-CULTURAL ASPECT IN THE ISSUE OF METAPHORICALITY OF ENGLISH DISCOURSE

The article investigates the issues of metaphoricality of English discourse as a means of effective speech influence in two aspects: rhetoric, i.e. in terms of choosing strategies and tactics of speech behavior; and taking into account the communicative specifics of a particular culture. Metaphoricality is seen as an important means of rhetorical influence in the broad sense of the term «rhetoric», and metaphor/rhetorical figure is seen as a linguistic phenomenon that reflects a basic cognitive mechanism. A linguistic analysis of this phenomenon shows that in modern English-language discourse it has a multistage character, and its study can significantly increase our competence in the communicative specifics of a particular culture. Cross-cultural discourse studies in general can aim to reveal the culturally determined worldview behind the stories of a memorable event or news item.

The authors of the article seek to prove that precisely because our thinking is metaphorical, and abstract concepts are inevitably, albeit unconsciously, endowed with metaphorical form, conceptual metaphor reflects all areas of human activity and everyday experience. It is concluded that effective speech interaction involves the correct choice of strategies and tactics of speech behavior in the context of a particular discourse. This choice is conditioned by the tasks of persuasion and argumentation, i.e. the main components of rhetorical influence. An important role in the design of strategies and tactics is played by metaphoricity, which is considered as a linguistic phenomenon that reflects the basic cognitive mechanism and which contains the communicative specificity of a particular culture and subculture. It is noted that not only words, but also entire metaphorical systems, texts, and rules governing communication characterize a particular culture, subculture, political or economic elite. In modern English-language discourse, different types of metaphors, which constitute the most frequent groups of «dead» metaphors, are grouped to conceptualize a particular field of activity and relations, and the phenomenon of multi-stage metaphorization is most often observed.

Key words: conceptual metaphor, erased metaphors, English discourse, rhetoric, strategies and tactics of speech behavior, cross-cultural aspect.

Постановка проблеми. Метафора не є суто мовленнєвим явищем, притаманним виключно поетичному мовленню або риториці у вузькому розумінні цього терміну. Крім того, в сучасних дослідженнях, присвячених детальному вивченню такого явища, як метафоричність, наголошується, що метафора в поетичному мовленні в більшості випадків є виявом базових концептуальних метафор, що використовуються у повсякденному житті. Метафоричні інновації поетів полягають не у створенні метафоричної думки, а у використанні вже існуючих форм метафоричної думки для того, щоб створювати нові поєднання метафоричних схем. Мовну метафору розглядають як

явище, що має вторинний характер стосовно концептуальної метафори, закладеної в понятійній системі людини й такої, що відображає її сприйняття, мислення та діяльність (Lakoff, Johnson, 2003: 7).

Аналіз останніх досліджень. Детальну класифікацію метафор подано у працях Дж. Лакоффа, (Lakoff, 1993: 214), М. Джонсона (Johnson, 2000: 156) та М. Тернера (Turner, 1996: 11). Для концептуалізації різних сфер діяльності (зовнішньої політики та міжнародних відносин, права, економіки тощо) найчастіше використовують такі найпоширеніші групи метафор: «держава як людина» (держави можуть бути друзями, бра-

тами, ворогами, сусідами тощо), метафори руху, метафори чуттєвого сприйняття, часу. Аналіз сучасного англomовного дискурсу показує, що деякі так звані «стерті», або «мертві», метафори настільки глибоко вкоренилися в понятійній системі людини, що зазвичай не усвідомлюються як образні вирази: *You do not use your time profitably* «Ви не використовуєте свій час з вигодою», *You need to budget your time* «Тобі необхідно скласти бюджет свого часу». У сучасних когнітивних дослідженнях перевагу традиційно віддають вивченню яскравих, новаторських, «індивідуально-авторських» метафоричних уживань (Johnson, 2000: 157). Ідеться, таким чином, про рівні метафоризації, використовувані з метою ефективного впливу мовлення та комунікації.

Метою статті є довести, що саме тому, що наше мислення має метафоричний характер, а абстрактні концепти неодмінно, хоч і несвідомо, наділяються метафоричною формою, концептуальна метафора відображає всі сфери людської діяльності та повсякденного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Проблема метафоричності дискурсу з огляду на природу, ефективність і сферу мовленнєвого впливу цього явища розглядається нами у двох аспектах: риторичному та крос-культурному, що передбачає вивчення лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів ефективного мовленнєвої взаємодії у виборі стратегій комунікативної та мовленнєвої поведінки. Вибір метафор, рівнів метафоричності тісно пов'язані зі стратегіями й тактиками мовленнєвої та комунікативної поведінки, що і є предметом дослідження риторики, етнолінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, і інтерес до них зростає у вік інформаційних технологій, піару, етнічних конфліктів. Комунікативний аспект дослідження метафоричності дискурсу як засобу риторичного впливу включає: 1) усунення нерозуміння й уникнення дефектів комунікації та комунікативних невдач; 2) створення переконливого й аргументованого висловлювання; 3) розроблення ефективних форм роботи з навчання ефективного спілкування.

При цьому необхідно враховувати комунікативну специфіку тієї чи іншої мовної спільноти.

Важливий напрям сучасних лінгвістичних досліджень пов'язаний з бурхливим розвитком в останні десятиліття вивченням дискурсу як певного єдиного процесу, центрального для комунікативної діяльності. Складність і багатогранність такого явища, як дискурс, і спроби виокремити основні чинники, що впливають на його жанри та форми, доволі швидко спричинили розвиток

низки напрямів, що вивчають невластиві для мови (окрім граматики та лексики) чинники існування дискурсу. Усередині простору дискурсивної прагматики виявилися чинники культурного характеру. Дискурс на одну й ту саму – навіть вельми жорстко задану – тему (наприклад, діловий лист, висловлювання співчуття, промова на зборах, вибачення з приводу запізнення тощо) дуже різниться в термінах власне дискурсивних правил (з використанням макро- і мікроструктур) залежно від культури тієї групи, в рамках якої цей дискурс сформовано.

Крос-культурні дослідження дискурсу загалом можуть мати на меті виявлення культурно зумовленої картини світу, що стоїть за розповідями про подію або новину, що запам'яталася найбільше.

Перспективним напрямом розвитку досліджень із прагматичних аспектів дискурсу стала крос-культурна прагматика, що займається порівняльним аналізом окремих принципів, які характеризують комунікативну діяльність, і відповідних культурних сценаріїв. Інтерес становлять ті сфери, де мовленнєва структура конкретної мови не нав'язує жорстких заборон на вживання тієї чи іншої форми, де можлива варіативність, вибір тієї чи іншої стратегії. І те, яку стратегію буде обрано, в якій саме культурний сценарій втілюється даний дискурс (даний вираз), залежить від культурних особливостей відповідної комунікативної спільноти.

Фундаментальні цінності кожної культури пов'язані з метафоричною структурою найфундаментальніших концептів цієї культури. Є цінності, які глибоко вкоренилися в різних культурах. Можна простежити відмінності в їхніх цінностях на прикладі концептуалізації часу. Так, у лінійних культурах, до яких належать американці та більшість представників західноєвропейських культур, час є найвищою цінністю, шанування якої можна порівняти лише з релігією. Монохронічний характер цих культур відбивається в достатку метафор: *time is money* «час – гроші», *to waste time* «марно витратити час», *time is passing, flying* «час минає, летить» – у ситуаціях, коли не здійснюють конкретних дій для ухвалення важливих рішень. У мультиактивних культурах, до яких тяжіють деякі південноєвропейські (Іспанія, Італія) та арабські країни, ставлення до часу має поліхронічний характер (планується кілька подій за одиницю часу) (Lewis, 2006: 75-76). Звідси – вільне ставлення до порядку денного, який передбачає початок, але аж ніяк не закінчення дискусії, а красномовство є головною її складовою. Пріоритети зміщуються в бік значущості самої зустрічі,

ділового побачення, соціальної події. Час, пунктуальність не мають такого великого значення, тому шкала очікування розтягнута, а неприпустима точка образи через запізнення на зустріч дуже далека від поняття пунктуальності. Час можна розтягнути, зекономити, розподілити («to stretch time»), «to dispense with time», ним можна маніпулювати («to manipulate time»). У циклічних культурах (Таїланд та ін.) все підпорядковується ритму в природі, суспільстві, все зумовлено згори і не потрібно нічого змінювати, потрібно лише чекати свого часу. Час – роол «вир», «ставок», «заплава», і треба лише обережно й поступово обійти його навколо (Lewis, 2006: 75-76).

Риторика також закладає в структуру повідомлення певні наукові критерії: критерій істинності (категорія «логос»), критерій щирості (категорія «етос») і критерій релевантності мовленнєвої поведінки (категорія «пафос»), що покликані забезпечити ефективність мовлення. За такого погляду на риторику стає очевидним, що використовувати її справді можна не тільки стосовно публічних промов, а й до широкого кола найчисленніших і найрізноманітніших ситуацій, у яких співрозмовники вступають у мовленнєву взаємодію, – чи то виступ перед аудиторією, чи то розмова двох друзів за зачиненими дверима. Адже переконати означає насамперед набути союзника.

Щоб промова була ефективною, вона має володіти властивостями новизни, доречності та правильності. Риторика надає тому, хто говорить, можливість широко скористатися різноманітними засобами прямого і фігурального вираження. За традиційним терміном «фігури мовлення» стоять форми непрямого впливу на аудиторію. Насправді жодного протиріччя між фігуральним і точним мовленням немає. Слід особливо підкреслити, що фігури розглядаються як органічна властивість мови, без якої жива мова немислима. Йдеться не про те, щоб «робити фігури з мови», а про те, щоб, знаходячи фігури в мові, використовувати їх якомога ефективніше. Під терміном «фігура мовлення», або «метафора», ми розуміємо способи непрямого мовленнєвого впливу. Визнання можливостей різних форм мовленнєвого вираження одного й того самого змісту призводить до ідеї вибору стилістично позначених форм і до використання їх з метою переконання слухача. Використовуючи потужні можливості мови, логічні й аналітичні засоби переконання (у реальній мовленнєвій практиці носій мови рідко користується «логічно чистими» висновками, задовольняючись найчастіше ентимемами), риторика здатна

створювати ефекти незвичайної сили (Lakoff, 1993: 240).

Використовуючи широкі можливості своїх категорій (інвенції, диспозиції, елокуції), риторика сформулювала основні прийоми прямого і непрямого впливу на слухача – індивіду пропонується широкий вибір можливостей, використовуючи які, він домагається переконливої промови. Залучаючи відомості з теорії комунікації та використовуючи можливості контент-аналізу, риторика досліджує впливовість та ефективність мови, постулюючи її діалогічність. Спільні місця при цьому є засобом встановлення мовленнєвої комунікації й тією основою, що забезпечує загальнозрозумілість нового, індивідуального, що гарантує ефективність як прямих, так і непрямих тактик впливу в кожній конкретній ситуації. В основі цього висновку про ефективність використання тактик мовленнєвого впливу лежить погляд на мовленнєву фігуру/метафору як на мовне явище, що відображає базовий когнітивний механізм. Відповідно до цього мовленнєві метафори є лише проявом так званих «концептуальних метафор», закладених у понятійній системі людини, які структурують її сприйняття, мислення, діяльність (Lakoff, Johnson, 2003: 123). Дослідження рівнів метафоричності того чи іншого дискурсу, щільності концептуальних метафор, а також їхнього співвідношення з базовими, онтологічними метафорами могло б суттєво підвищити нашу компетентність стосовно комунікативної специфіки даної культури, а також пролити світло на особливості понятійної структури англійського дискурсу.

У сучасних дослідженнях когнітивної метафори підкреслюється тісний зв'язок цього явища з поезією, політикою, психологією, фізикою, комп'ютерною наукою, математикою, філософією. Простежується зв'язок концептуальної метафори з алегорією, що становить основу сюжету літературного твору, а також прислів'їв (Lakoff, Johnson, 2003: 266). Дослідження в цих галузях показують, якою багатогранною є метафора, що структурує образ нашого мислення і навіть те, які думки допустимі.

Аналіз метафоричності різних видів дискурсу в англійській мові дає змогу найнаочніше реалізувати інтегративний підхід до використання стратегій мовленнєвої та комунікативної поведінки, прямих та непрямих тактик мовленнєвої взаємодії, з одного боку, і просунути у вивченні специфіки англійської культури – з іншого. Прикладом реалізації цих двох тактик можуть бути два варіанти застережливих оголошень у підвальному

кафе, куди ведуть вузькі круті сходи: Warn out! «Будьте обережні» (пряма тактика мовленнєвої дії) і Duck and Grouse «Різко нахилиємо голову і бурчимо» (непряма тактика). В останньому прикладі Duck означає також «качка», «пірнати», а grouse – «куріпка», тобто англійський гумор цілком вдалий для непрямої тактики і пом'якшення імперативу непрямою тактикою.

Політика – це та сфера, в якій використання мови тягне за собою найширші соціальні наслідки, демонструючи владу мови над розумом, її здатність маніпулювати суспільною свідомістю. Найпопулярнішою формою констатації політики є політичні промови, які поєднують у собі і театр, і політичну декларацію, і мистецтво. Поєднання тактик прямого і непрямого мовленнєвого впливу з урахуванням традицій культури спілкування роблять твори ораторського мистецтва особливо цікавими з погляду аргументації, що апелює до логіки, і переконання, яке діє на емоції, які успішно використовують метафоричність як засіб ефективної мовленнєвої взаємодії в даній лінгвокультурі. У своєму есе «Metaphor and War», що набуло поширення через інтернет-ресурси напередодні війни в Перській затоці, Дж. Лакофф детально аналізує не тільки використання метафори для переконання населення США в неправильності курсу уряду в даному питанні, а й роль концептуальної метафори в плануванні зовнішньої політики загалом (Lakoff, 1996: 69). Детально показано, як використання метафори для концептуалізації політичної та економічної ситуації в Іраку систематично приховувало найжахливіші наслідки війни в цьому регіоні. У праці «Moral Politics» Дж. Лакофф аналізує політичні погляди консерваторів і більш прогресивних політиків США загалом (Lakoff, 1996). Їхні погляди на такі проблеми, як оподаткування, смертна кара, контроль над озброєнням, соціальні програми, захист довкілля, соціальні програми, знайшли відображення в абсолютно протилежних програмах. Проте кожна з цих програм звучить переконливо і здається цілком когерентною. Відповідь полягає в тому, що погляди авторів кожної з названих програм зібрані й систематизовані метафорами моралі, що об'єднують кожну з них окремо, і які, своєю чергою, зорганізовані протилежно ідеалізованими моделями сім'ї, що протилежно ідеалізуються (Lakoff, 1996: 47). Вивчення «військових» метафор може значною мірою пролити світло на відмінності понятійної структури англійського та українського дискурсів. В англійській мові склався свій набір «військових» метафор, що їх часто використовують під час опису різних хво-

роб: cells are bombarded with rays «клітини піддаються бомбардуванню променями». Хвороба розглядається як вторгнення чужих організмів, а тіло реагує на них тим, що мобілізує свої сили: immunological defenses «імунологічний захист», курс лікування – aggressive «агресивний» (Sontag, 1989: 101). Однак в англійському політичному дискурсі «військові» метафори використовуються набагато рідше, ніж в українському, і для них у перекладі англійською мовою добирають, як правило, більш пом'якшені варіанти (Sontag, 1989: 102). Так, боротьба за мир англійською мовою найкраще передається як “the campaign for peace”, “the peace movement”, “the drive for peace”, а борець за мир – скоріше як “campaigner”, “peace activist” ніж “fighter”. Боротьба з наркотиками перекладається застиглою “військовою” метафорою “war on drugs” або “campaign to combat drugs”. Боротьбу думок краще перекласти як “clash of opinions”, а боротьбу протилежностей – як “clash of opposing views”. Ми боремося за це передається як “we want this”, “we are striving for this”, а не як “fighting” або “striving”. Осередки напруженості краще передати англійською мовою не як “hotbeds of tension”, а як “focal points, centers of resistance”, фронт боротьби – як “those who wish to resist the new foreign policy”.

Поряд із політичним дискурсом важливими сферами застосування теорії метафор є право, економіка та соціальні питання. Так, теоретик права С. Віннер наголошує першорядну роль метафори в юридичній аргументації (Winner, 2001: 24). Даний дискурс рясніє метафорами, такими як the Corporation as Person «Корпорація як Особистість», real property as bundles of rights «нерухомість як пакети прав», що є афористичним вираженням поняття «інтелектуальна власність». Метафора, таким чином, є потужним юридичним інструментом, що має сильний вплив на наше суспільне життя.

У текстах економічного характеру ми також спостерігаємо широке застосування метафор, що апелюють до таких концептуальних понять у нашому повсякденному житті, як час, рух, простір тощо.

Так, гроші, фінансові справи часто асоціюються з рідиною: After the merger, the new company will be able to draw on a huge pool of resources «Після злиття нова компанія зможе залучити нові джерела ресурсів»; Because of the new, high interest rates money is pouring/flooding into Germany «Через те, що нові відсоткові ставки високі, гроші витікають у Німеччину»; There is a constant ebb and flow of money in and out of the system «Спостерігаються

постійні припливи й відливи грошей в і з цієї системи»; The banks have been riding on the crest of wave for longer than anyone expected «Банки перебувають на гребені хвилі набагато довше, ніж будь-хто очікував».

У наступних прикладах цього дискурсу метафорично використовується поняття «час»: We are running out of time «У нас закінчується час»; It's a complete waste of time «Це повна втрата часу»; Look, we've invested a great deal of time and effort in this. We can't back out now «Послухайте, ми вклали багато грошей і зусиль у цей проект. Ми не можемо відступити зараз».

Дослідження показують, що контекст дискурсу може не лише задіяти кілька найчастіших груп метафор, а й передбачає їхнє послідовне метафоричне проектування, тобто йдеться про рівні, або шаблі, метафоризації дискурсу. Концептуалізація держави як людини дає змогу осмислити її політику щодо інших країн у термінах міжособистісних стосунків, що традиційно передаються через перцептивно-сприйняті властивості фізичних тіл: теплі, близькі, натягнуті, тож міжнародні стосунки сприймають за допомогою перцептивних метафор, як-от загострення стосунків, поглиблення співробітництва, посилення візового режиму, тісні контакти, болючі переговори, пом'якшення позицій тощо (Lakoff, 1996: 18). Іноді внаслідок «когнітивного напруження» (Lakoff, 1996: 18) окремі метафори в дискурсі розвиваються у більші образні сценарії: закри-

ватися від усього світу на протиракетні «засуви», відчинити всі двері. Опозиція близький/далекий породжує сценарій зближення, розбіжності позицій, пошуку точок дотику, а опозиція теплий/холодний спричиняє сценарій потепління або похолодання стосунків із супутніми політичними заморозками та сповзанням до холодної війни.

Висновки. Ефективна мовленнєва взаємодія передбачає правильний вибір стратегій і тактик мовленнєвої поведінки в контексті того чи іншого дискурсу. Цей вибір зумовлений завданнями переконання й аргументації, тобто головними складовими риторичного впливу. Важливу роль у проектуванні стратегій і тактик відіграє метафоричність, яку розглядають як мовленнєве явище, що відображає базовий когнітивний механізм, і яка містить у собі комунікативну специфіку тієї чи тієї культури та субкультури. Виявлення особливостей і визначення меж між дискурсивними групами спирається на проведення інтерактивних дій. Не тільки слова, а й цілі метафоричні системи, тексти та правила, що регулюють спілкування, характеризують ту чи іншу культуру, субкультуру, політичну або економічну еліту. У сучасному англomовному дискурсі різні види метафор, що становлять найчастіші групи «мертвих» метафор, групуються для концептуалізації тієї чи іншої сфери діяльності та відносин, при цьому найчастіше спостерігається явище багатоступеневої метафоризації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Johnson M. Metaphor vs. conflation in the acquisition of polysemy. *Current issues in linguistic theory*, 2000. Vol. 152. P. 155–169.
2. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. P. 202–251.
3. Lakoff G. Moral Politics. Chicago : University of Chicago Press, 1996. p. 120.
4. Lakoff G. & Johnson M. Metaphors we live by. Chicago and London : University of Chicago Press, 2003. P. 264.
5. Lewis R. When Cultures Collide. Boston; London, 2006. p. 204.
6. Sontag S. Illness as metaphor and aids as metaphors. New York : Doubleday. Anchor Books, 1989. P. 164.
7. Turner M. The literary mind. New York : Oxford University Press, 1996. p. 156.
8. Winner S. A cleaning in the forest: Law, life and mind. Chicago : University of Chicago Press, 2001. P. 90.

REFERENCES

1. Johnson M. Metaphor vs. conflation in the acquisition of polysemy. *Current issues in linguistic theory*, 2000. Vol. 152. P. 155–169.
2. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. P. 202–251.
3. Lakoff G. Moral Politics. Chicago : University of Chicago Press, 1996. P. 120.
4. Lakoff G. & Johnson M. Metaphors we live by. Chicago and London : University of Chicago Press, 2003. P. 264.
5. Lewis R. When Cultures Collide. Boston; London, 2006. P. 204.
6. Sontag S. Illness as metaphor and aids as metaphors. New York : Doubleday. Anchor Books, 1989. P. 164.
7. Turner M. The literary mind. New York : Oxford University Press, 1996. P. 156.
8. Winner S. A cleaning in the forest: Law, life and mind. Chicago : University of Chicago Press, 2001. P. 90.

ПЕДАГОГІКА

UDC 159.923.2:159.922.6

DOI href="https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-20">https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-20

Inna HOROBETS,

orcid.org/0000-0002-6873-513X

Candidate of Psychological Sciences,

Associate Professor at the Department of Language Preparation

Donetsk National Technical University

(Lutsk, Ukraine) mamchurinna@ukr.net

PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE TEACHER OF FOREIGN LANGUAGE IN PROCESS OF FORMATION INDIVIDUAL CULTURE OF STUDENT

In this article the components of professional training of future teacher of foreign language in the professional activity of pedagogues in psychological literature were characterized; the basic factors of personal culture of a student in the process of professional training future teacher of foreign language were analyzed; the position of the teacher in the university who assisted the development professional training of future teacher of foreign language was proved. The personal culture of the teacher in the professional activity of educators in the psychological literature were analyzed; the revelation of the personal culture of the teacher as the mean of the development creation which was promoted better mutual understanding and valuable thorough realization of the pupil's personal potential which was reflected on the successful mastering of studying objects for example foreign language; the main factors of the development creation's of a teenager were characterized; the collective work in conditions of the special psychological climate which was created by virtue of variational, personal and creational ways. The factors defined a positive motivation and satisfaction from a mutual act: the realization of the aim, the attaining success in the work, self-assurance, positive mark of your possibilities, the manifestation of interest to action, the positive attitude to the action and the positive mark of group and place in its were distinguished by scientists; the development of creative activities in psychological science was proved.

This article deals with active methods of learning foreign languages which facilitate the forming of communicative competence of students of linguistic higher schools. Features of organization of communicative directional learning effect on the cognitive students' competence are analyzed. Creative teacher of foreign language was characterized not only deep knowledge of foreign language but high level of development of motives and creative skills which contributed to successful creative professional-pedagogical activity. The learning of foreign language contributes to the realization of such areas of professional activity, as the introduction of new technologies, scientific hypotheses and trends, innovations in the fields of technology; restore contacts with foreign firms, and educational institutions; increase the level of professional competence of specialists are investigated. Foreign language is not a sign of prestige, but it needs for a modern specialist.

Key words: *professional training of future teacher; methodical competence, professional competence, social and cultural competence, trained preparation.*

Інна ГОРОБЕЦЬ,

orcid.org/0000-0002-6873-513X

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри мовної підготовки

Донецького національного технічного університету

(Луцьк, Україна) mamchurinna@ukr.net

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТА

У статті проаналізовано складові професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови в професійній діяльності педагогів у психологічній літературі; охарактеризовано основні чинники особистісної культури студента в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови; обґрунтовано позицію викладача у ЗВО, який сприяє розвитку професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. Дослідження виявило, що, професійно-педагогічна діяльність викладача іноземних мов є особливим видом соціальної та творчої діяльності, яка спрямована на формування іншомовної компетентності майбутніх учителів початкової школи, створення умов для особистісного розвитку майбутніх фахівців та їх підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві, формування творчої особистості студента. У статті розгля-

нуто активні методи навчання іноземних мов, що сприяють формуванню комунікативної компетенції студентів мовних ЗВО. Проаналізовано особливості організації комунікативно спрямованого навчання та його вплив на пізнавальну мотивацію студентів. Творчий викладач іноземної мови характеризується не лише глибокими знаннями іноземної мови, а й високим ступенем розвиненості мотивів та творчих умінь, що сприяють його успішній творчій професійно-педагогічній діяльності. Досліджено, що сучасний фахівець отримує нову фахову інформацію через іноземні джерела. Вивчення іноземних мов сприяє реалізації таких напрямків професійної діяльності, як ознайомлення з новими технологіями, науковими гіпотезами і тенденціями, видатними інноваціями в галузі техніки; встановлення контактів з іноземними фірмами, підприємствами, навчальними закладами; підвищення рівня професійної компетенції фахівців. Володіння іноземною мовою вже є не ознакою престижу, а потребою сучасного фахівця.

Дослідження виявило, що професійно-педагогічна діяльність викладача іноземних мов у ЗВО є особливим видом соціальної та творчої діяльності, яка спрямована на формування іншомовної компетентності майбутніх учителів початкової школи, створення умов для особистісного розвитку майбутніх фахівців та їх підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві, формування творчої особистості студента. У статті доведено, що професійна компетентність викладача ЗВО є складним утворенням, основними елементами якої є: професійні знання як логічна системна інформація про навколишній і внутрішній світ людини, зафіксована в її свідомості; професійні уміння як психічні утворення, що полягають у засвоєнні людиною способів і технік професійної діяльності; професійні навички – дії, сформовані в процесі повторення певних операцій і доведені до автоматизму.

Ключові слова: професійна підготовка майбутнього вчителя, методична компетентність, професійна компетентність, соціокультурна компетенція, тренінгова підготовка.

Formulation of the problem in general and its connection with important scientific or practical tasks. Modern society is characterized by changes in almost every aspect of human life: education, science, technology, religion, work environment, behavior. The younger generation needs a high level of adaptability and courage to live in a changing environment. This level is closely related to creativity, which is one of the global problems of the world. After all, only it helps to find a rational solution to complex social, economic, educational and cultural problems of a person. Thus, if it is necessary to prepare young people for future life, the process of forming the creativity of children of primary school age becomes important. Due to the fact that a foreign language is represented in modern primary school as one of the main subjects, there is a need for qualified primary school teachers. After all, one of the important factors in the effectiveness of the educational process, in particular in elementary school, is the personality of the teacher, his professional and pedagogical activity. Therefore, the primary task of a pedagogical higher educational institution is to train professional primary school teachers with the right to teach foreign languages. In turn, the responsibility for the effective training of future primary school teachers rests with the university teacher, who directs the educational process in a higher educational institution, determines the purpose and objectives of the process in specific conditions, programs the development of the student's personality, substantiates the system of pedagogical means, forms, methods, their phasing, focus on solving specific pedagogical tasks, in particular, the formation of creativity of the student's personality, ultimately forming the personality of the future specialist.

The purpose of the article is the components of the professional training of the future foreign language teacher in the process of forming the student's personal culture.

Objectives of the article:

- 1) analyze the components of professional training of the future foreign language teacher in the professional activities of teachers in the psychological literature;
- 2) to characterize the main factors of the student's personal culture in the process of professional training of the future teacher of a foreign language;
- 3) to substantiate the position of the teacher in the university, which contributes to the development of professional training of the future foreign language teacher.

Analysis of recent research and publications in which the task of this problem is initiated. The phenomenon of pedagogical skills was studied by many domestic scientists and practitioners of teachers. Thus, V. Andrushchenko, V. Bekh, V. Zhuravskiy, M. Zgurovsky, V. Lutai, M. Mikhalchenko, V. Ognevyuk, M. Romanenko, N. Skotna, M. Stepko, V. Tsykin, V. Shynkaruk and others investigated the system of professional training of the teacher and the formation of his pedagogical skills.

Presentation of the main research material with full justification of the scientific results. In the context of reforming the educational space of higher education, the teacher-mentor becomes a key figure in the educational process, who by his own professional and pedagogical activity contributes to the formation of a high level of readiness of students for future professional activities. According to the definition of S. Sysoeva, professional and pedagogical activity is a creative activity, which is hampered by

the properties of the creative and research process. The study revealed that the professional and pedagogical activity of a foreign language teacher in a higher education institution is a special type of social and creative activity, which is aimed at forming foreign-language competence of future primary school teachers, creating conditions for the personal development of future specialists and their preparation for the performance of certain social roles in society, the formation of the student's creative personality. The teacher of a foreign language is constantly improving himself by acquiring knowledge, skills and abilities of professional work and mastering the skills of forming the creative personality of the student. The above characterizes a professionally competent teacher of a foreign language. So, the professional competence of a university teacher is a complex education, the main elements of which are: professional knowledge as logical systemic information about the surrounding and inner world of a person, recorded in his mind; professional skills as mental formations consisting in the assimilation by a person of the methods and techniques of professional activity; professional skills – actions formed in the process of repeating certain operations and brought to automatism (Sysoeva, 2006: 123).

On the above-mentioned elements of professional competence of a university teacher, the structural components of the professional competence of a foreign language teacher of a higher education institution are based, which is determined by the following competencies: socio-pedagogical (the presence of theoretical and methodological, technological base and special disciplinary knowledge, the correct use of appropriate methods and organizational forms, awareness of the psychophysiological, socio-cultural characteristics of the student contingent), organizational and managerial (the ability to organize and manage the educational and educational activities of students, possession of the basics of pedagogical management, taking into account the specifics of the chosen specialty) and reflective-communicative (the ability to motivate for self-education, self-improvement, help to adapt new information received to the system of their own views, their own life experience of the student) (Pavlyuk, 2013: 17).

After analyzing the structural components of the professional competence of a foreign language teacher at a university, we would like to note that socio-pedagogical competence plays one of the main roles in shaping the creative personality of students. After all, the result depends on the special disciplinary knowledge of the teacher and on the methods and forms of work chosen by him that will contribute

to the formation of the creativity of the future teacher. In the scientific works of many authors, attention is paid to the methods of enhancing information search, means of enhancing creative activity, methods for solving creative problems, constructing relationships in the research team, developing the creative abilities of young people in the process of educational work. Any foreign language lesson in higher education not only forms students' foreign language competence, but also forms their ability to independently find non-standard solutions to educational and extra-curricular tasks, teaches them to create new ones, focuses on self-determination and self-actualization, in other words, forms their creativity. In preparation for classes, a foreign language teacher at a higher education institution remembers that he is faced with the task of not just communicating the material and testing knowledge, but identifying the experience of students.

In our opinion, the most effective methods of teaching a foreign language are interactive teaching methods (work in pairs, triads, small groups), methods of developing critical thinking ("Free writing", "Reading with foresight", "Mutual learning", "Reading with marks", "Groning", "Senkan"), project technologies (creation of collages, Power Point presentations, interviews, creation of mini-films, playing a variety of life and professionally directed situations in the form of talk shows, etc.), communicative and game methods (phonetic, lexical, grammatical, stylistic, role-playing and business games). The constant use of poems, songs, tongue twisters, proverbs not only expands the language supply of students, but also encourages creative searches, and it is the compilation of their own tongue twisters and rhymes. A teacher who works in higher education, taking into account the School of Cultural Dialogue, will face the need to completely change the traditional approach to the process of education and training. The School of Cultural Dialogue works according to the experimental program of V.S. Bibler. The educational process in the classroom should be skilfully initiated by the teacher. In the classroom, the student must master different angles of view of the world, value systems, activities that personify certain cultural worlds (according to V.S. Bibler): ancient, medieval, modern, modern. In the process of discussions, dialogues of different characters are envisaged: students of the same course, students and teachers, different courses among themselves, the student and the text of culture (with the author and the hero, or on behalf of the author or hero of the work). Any element of the content of the course of the subject receives its own "cultural" specific interpretation, appears as one that

is constantly evolving, rethinking, deepening. On the other hand, different elements of the course content can be organically combined and even flow into one another. And only under such conditions of building a higher school, students will be creative individuals capable of independent thinking, and their way of life will be determined by the pleasure of communication, thinking of creativity. Discussions in the classroom, built on the principles of a dialogue-cultural approach, teach that not only in a theoretical dispute, but also in any business in everyday life, a communication partner would act as someone who “looks differently” as an opponent, and precisely because of this was valuable and necessary for other interlocutors. . Under such circumstances, each person becomes naturally necessary for another person – “as a source of co-thinking, and compassion, and understanding; and disagreement, and a different view, and an unexpected question” (Sysoeva, 2006: 122).

So, considering and analyzing the basic psychological conditions for effective discussion in foreign language classes with the terms “monologue” and “dialogue”, we denote not so much the forms of communication as the principles of its construction. According to the monologue approach, the teacher acts as a carrier of indisputable truth, monologue communication is used only to “lead” the student to this truth. With a dialogical approach, the student has the right to his own opinion, his own position. The teacher respects the student’s position; If necessary, he can make adjustments already in his own position. In Ukraine, a new ideology and practice of life of the modern school as a socio-pedagogical system is being formed, the result of which is to ensure the modern quality of education on the basis of preserving its fundamentality and compliance with the actual and promising needs of the individual, society and the state. The problem of efficiency, effectiveness of the pedagogical process can be solved only if high competence and professional skills of each teacher are ensured. V. A. Sukhomlinsky noted that an essential condition for the teacher’s skill is the depth of knowledge, a broad intellectual outlook, and the reason for its loss by individual teachers is their “spiritual ossification”, which occurs when they do not replenish their knowledge (Pavlyuk, 2013: 19).

Therefore, the basis of the pedagogical skills of a foreign language teacher is general educational and information competence, which includes the following skills: quickly update and reproduce the necessary information; independently search for new information from various sources; ability to use information and communication technologies; use catalogs, com-

pile a bibliography; use a variety of reference books; work with graphs, diagrams, tables, paintings; know and apply fast reading techniques; use techniques for understanding the text; general language skills. The most important for the pedagogical skills of a foreign language teacher, scientists consider communicative competence, by which they understand the ability to communicate orally and in writing with a native speaker in a real life situation. At the same time, special attention is paid to the semantic correctness of the expression, and not only to the correctness of the language forms used. The basis of the didactic competence of a foreign language teacher is an acquired synthesis of knowledge (psychological, pedagogical, social, general education); skills (professional and pedagogical, special, self-educational); creative pedagogical activity, transformed from potential to real, has an activity character and functions in the form of methods of activity, necessary for the teacher to design his own technology for teaching schoolchildren, constructing the logic of the educational and educational process, solving difficulties and problems. Methodical competence is an important element of the pedagogical skills of a foreign language teacher. In foreign language lessons, students should realize that intercultural understanding is associated with problems and misunderstandings that are not solved even by perfect knowledge of a foreign language. It is the teacher who can prepare the individual for the tolerant perception of other cultures and peoples and for the recognition of equality of cultures and the supremacy of universal human values. The sociocultural competence of a foreign language teacher V.O. Kalinin includes the following knowledge and skills (Kotenko, 2012: 62): polylogical skills of cultural dialogue, background knowledge, country knowledge, knowledge of the rules of verbal and non-verbal behavior. The collection of empirical data that characterize the first and second indicators of the social component of students’ professional competence – civic responsibility and understanding of the importance of pedagogical activity – is also proposed to be carried out using the rating (the method of competent judges). In order to study the reliability of the data, this indicator can be represented by the number of more fragmented features: responsibility to society and the Motherland; veneration of state symbols of power; Patriotism. It is proposed to act as competent courts to invite teachers of the psychological and pedagogical cycle, social disciplines and foreign languages. Previously, conversations should be held with these teachers, where they explain about the selected criteria and their indicators. The next indicator – social activity – can be using a method-

ology developed by L.L. Stolyarenko, which allows to determine the attitude of students to social work based on the assessment of the curator, headman, student dean, classmates, as well as through psychological testing.

The second criterion of professional competence – cultural – can be diagnosed using the methodology of G. Eysenck and G. Wilson, adapted by us in accordance with the task – to form the professional competence of the teacher. This will determine the social and multicultural positions of students, their attitude to representatives of other races, nationalities, to racial segregation in the countries of the world (Steele, 1998: 64).

For a more complete disclosure of this criterion, students may be offered a written essay on “What does it mean to be a man of the world?” students should answer the following questions: what does it mean to have planetary thinking; whether you realize yourself as a carrier of national values of Ukraine; do you respect the culture, traditions of other nations, in particular those that inhabit our country. At the same time, the completeness of the disclosure of the above concepts and the place given to them by students in the scale of their own life values will be evaluated. The next criterion of professional competence – regulatory and evaluative – is proposed to be diagnosed by the method of questioning, which makes it possible to determine the motivation for achieving professional competence of students. At the heart of this section can be used the technique of M.S. Magomed-Eminov, which contains questionnaires that present questions related to individual personality traits, judgments and feelings about life situations in which a person strives for success or avoids trying to do things because of fear of failure, etc.

We believe that self-esteem in the process of forming professional competence plays an extremely important role. “Without self-esteem, it is difficult or even completely impossible to self-determine in life. True self-esteem implies a critical attitude towards oneself, constant trying on one’s capabilities to the requirements that life puts forward, the ability to independently set goals that can be achieved, strictly assess the course of their thoughts and their results, diligently check the guesses that are put forward, thoughtfully weigh the pros and cons, abandon hypotheses and versions that have not been justified (Kotenko, 2012: 61).

Adequate self-esteem by students of the level of their professional competence will contribute to the improvement of knowledge, professional skills, professionally significant qualities. Evaluation of oneself as a subject of activity opens up to students the pos-

sibilities of their real inclusion in a particular type of activity.

Conclusions from this study and prospects for further research in this direction. The complexity of the study and the impact on the formation of adequate self-esteem lies in the fact that these processes are deep, secret. According to P.R. Chamaty, a person receives basic knowledge about himself as a result of comparing his behavior with the behavior of other people, awareness of the assessments that other people give him, the team of people in which he lives and works or studies (Pavlyuk, 2013). Based on the analysis of their own successes and failures, evaluation by other people, comparison with professionals, self-esteem develops in the direction of its adequacy, and, at the same time, the need for constant introspection, professional reflection develops.

All of the above necessitates the organization of the educational process in such a way that students are able to adequately assess their professional competence. It is recommended to carry out work in two interrelated stages: at the first stage, students learn to evaluate the activities of their fellow students, at the second – their own activities. To this end, it is necessary to create a reflexive environment: in thinking – by applying problematic pedagogical situations, when students learn to analyze their actions and the actions of their comrades; in activities – by instructing for cooperation, and not for competition, when joint decisions are made, the point of view developed by the group is defended; in communication – relationships are established that imply the availability of their own experience for others and the openness of the experience of others for themselves, when students have the opportunity to compare their achievements with the achievements of their comrades and evaluate them.

This work is proposed to be performed in practical classes of the special course developed by us “Fundamentals of the formation of professional competence in future teachers of foreign languages”, which is read after studying the general foundations of pedagogy, the history of pedagogy, didactics and the theory of education. In standard programs on pedagogy, issues related to the formation of professional competence of future teachers are not sufficiently disclosed, so we consider it necessary to acquaint students with the theoretical foundations of the formation of the aforementioned integral education.

This special course plays a system-forming role in the process of professional training of students, is an intermediate link between the theoretical assimilation of knowledge and their practical application in the real conditions of the modern school.

BIBLIOGRAPHY

1. Котенко О. В. Сучасний викладач іноземної мови вищого навчального закладу: професійно-особистісний аспект *Вища освіта України*. 2012. № 3. С. 62–65.
2. Павлюк Р.О. Інтерактивні технології навчання як засіб формування креативності майбутнього вчителя початкових класів [Електронний ресурс] : зб. наук. пр. матеріали VIII Міжнарод. науч.-практ. конфер. [«*Научная мысль информационного века 2013*»], (Польща, 07–15 марта 2013 года). Режим доступу: [http://www.rusnauka.com/8_NMIV_2013 Pedagogica](http://www.rusnauka.com/8_NMIV_2013_Pedagogica)
3. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: [підручник]. К.: *Міленіум*, 2006. 344 с.
4. Стіл Дж. Методи сприяння розвитку критичного мислення: посібник I–II. *Науково-методичний центр розвитку критичного та образного мислення «Інтелект»*, 1998. 76 с.

REFERENCES

1. Kotenko O. V. Suchasnyi vykladach inozemnoi movy vyshchoho navchalnoho zakladu: profesiino-osobystisnyi aspekt [Contemporary teacher of foreign language of higher establishment: professional-individual aspect]. *Higher education of Ukraine*. 2012. № 3. S. 62–65 [in Ukrainian].
2. Pavliuk R.O. Interaktyvni tekhnolohii navchannia yak zasib formuvannia kreatyvnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv [Elektronnyi resurs] : zb. nauk. pr. materialy VIII Mezhdunar. nauch.-prakt. konfer. [“*Nauchnaia mysl ynfomatyonnoho veka 2013*”], (Polsha, 07–15 marta 2013 hoda). Rezhim dostupu: http://www.rusnauka.com/8_NMIV_2013 Pedagogica [in Ukrainian].
3. Sysoieva S.O. Osnovy pedahohichnoi tvorchosti: [pidruchnyk]. [Basics of pedagogical creativity] K.: Milenium, 2006. 344 s. [in Ukrainian].
4. Stil Dzh. Metody spriyannia rozvytku krytychnoho myslennia: posibnyk I–II. [Methods of promoting the development of critical thinking] Naukovo-metodychnyi tsentr rozvytku krytychnoho ta obraznoho myslennia “Intelekt”, 1998. 76 s. [in Ukrainian].

Olena KASATKINA-KUBYSHKINA,

orcid.org/0000-0002-1265-0495

Ph.D. in Psychology, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of English Language Practice and Teaching Methodology

Rivne State University of the Humanities

(Rivne, Ukraine) yelena123@ukr.net

Yuliia KURIATA,

orcid.org/0000-0002-0059-7586

Ph.D. in Psychology,

Associate Professor at the Department of English Language Practice and Teaching Methodology

Rivne State University of the Humanities

(Rivne, Ukraine) viktorivnayuliia@gmail.com

Nataliia ANTONENKO,

orcid.org/0000-0002-6313-5397

Senior Lecturer at the Department of English Language Practice and Teaching Methodology

Rivne State University of the Humanities

(Rivne, Ukraine) antnatasha73@gmail.com

PECULIARITIES OF USING SCAFFOLDING FOR SEN LEARNERS IN THE ENGLISH LANGUAGE CLASSROOM

Education of children with special educational needs (SEN) is one of the main prerequisites for their successful socialization and effective self-realization. To ensure their full participation, it is necessary to switch to a social model that is cultivated in the international community, and use scaffolding as one of the main methods of support when a child studies in the “zone of proximal development” which can optimize this process. The article highlights the main types of educational needs and claims that, because of the current situation in Ukraine, it is advisable to add refugee children and internally displaced persons to the list, as they tend to demonstrate similar patterns of behavior: tension, lack of motivation and concentration, destructive behavior, distancing, isolation, etc. The article examines the essence of scaffolding as a leading strategy that provides students with the opportunity to focus on solving a problem and achieving goals that are beyond their individual efforts or capabilities in the process of learning a foreign language. It is emphasized that in the process of teaching, its planning, adaptation or modification of educational programs, it is necessary to adhere to the principles of the theory of Multiple Intelligences, Multisensory Approach to learning and to establish interdisciplinary connections with the native language in order to avoid affective states: stress, anxiety, mental and emotional exhaustion, and depression. Attention is paid to teachers' personal and professional characteristics, their ability to implement timely corrective interventions for students with special educational needs; the advantages, basic principles and some effective forms and methods of scaffolding in the process of developing SEN learners' reading and writing skills are considered. It is emphasized that to enable learners to grow independently, teachers must have access to high-quality teaching and information to ensure the implementation and monitoring of foreign language learning outcomes and to provide appropriate support for students with special educational needs.

Key words: *special educational needs, scaffolding, zone of proximal development, intervention.*

Олена КАСАТКІНА-КУБИШКІНА,
 orcid.org/0000-0002-1265-0495

кандидат психологічних наук,
 доцент кафедри практики англійської мови та методики викладання
 Рівненського державного гуманітарного університету
 (Рівне, Україна) yelena123@ukr.net

Юлія КУРЯТА,
 orcid.org/0000-0002-0059-7586

кандидат психологічних наук,
 доцент кафедри практики англійської мови та методики викладання
 Рівненського державного гуманітарного університету
 (Рівне, Україна) viktorivnayuuliia@gmail.com

Наталія АНТОНЕНКО,
 orcid.org/0000-0002-6313-5397

старший викладач кафедри практики англійської мови та методики викладання
 Рівненського державного гуманітарного університету
 (Рівне, Україна) antnatasha73@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СКАФФОЛДИНГУ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПРОБЛЕМАМИ

Отримання освіти дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) є однією з основних передумов їх успішної соціалізації, забезпечення їх повноцінної участі в житті суспільства, ефективною самореалізації. З метою соціалізації дітей з ООП необхідним є перехід на соціальну модель, яка культивується у міжнародній спільноті, а використання скаффолдингу як одного із основних методів підтримки, коли дитина навчається у «зоні найближчого розвитку», дозволяє оптимізувати цей процес. У статті виокремлюються основні види освітніх потреб та зазначається, що у зв'язку із поточною ситуацією в Україні до переліку доцільно додати дітей-біженців та внутрішньо-переміщених осіб, які можуть демонструвати подібні моделі поведінки: напруженість, відсутність мотивації та концентрації, деструктивну поведінку, дистанціювання, ізоляцію тощо. Стаття розглядає сутність скаффолдингу як провідної стратегії, яка забезпечує учнів можливістю зосереджуватись на розв'язанні проблеми та досягненні поставлених цілей, які знаходяться за межами їх індивідуальних зусиль чи можливостей у процесі навчання іноземної мови. Наголошується, що у процесі навчання та здійснення його планування, адаптації чи модифікації навчальних програм, необхідно дотримуватись принципів теорії множинного інтелекту, мультисенсорного підходу до навчання та встановлювати міждисциплінарні зв'язки з рідною мовою з метою уникнення афективних станів: стресу, тривожності, розумового та емоційного виснаження та пригнічення. Увага приділяється особистісним та професійним характеристикам педагога, його вмінням впроваджувати своєчасне корекційне втручання для учнів з ООП, розглядаються переваги, основні принципи та деякі ефективні методи, форми та прийоми скаффолдингу в процесі формування навичок читання та письма учнів з ООП. Вчителі, у свою чергу, повинні мати доступ до високоякісного навчання та інформації, щоб забезпечувати реалізацію та контроль результатів вивчення іноземної мови, а також надавати відповідну підтримку учням із особливими освітніми потребами.

Ключові слова: особливі освітні потреби, скаффолдинг, зона найближчого розвитку, навчальне втручання.

Topicality. Nowadays, when special needs students should be in learning environments with regular students, teachers must be skilled at providing additional help to these students within the context of a traditional classroom. These goals can be accomplished through accommodation and modification. Modification occurs when students cannot use the same material as the other students because of its level or presentation. Providing documents at different reading levels or audio adaptations of stories or text requires more planning but allows you to cover the same standards as regular programs.

Recent research and studies. The analysis of scientific literature allows to state that the problem of obtaining education for SEN children is in the center of attention of scientists all over the world: V. Andrushchenko, O. Akimova, E. Andreeva, P. Blatchford, V. Bondarya, T. Ilyashenko, M. Giangreco, S. Hurley, A. Kolupaeva, N. Sabat, J. Suter, R. Webster, M. Yarmachenko determine the need for implementation of inclusive education provided by appropriately trained teachers, and their peers support; J. Beishuizen, K. Guzman, D. Johnson, R. Johnson, F. Oort, H. Pedraza, S. Rojas-Drummond, O. Torreblanca, M. Velez,

J. Van de Pol, M. Volman state that adults can use scaffolds for management/ frustration control, cognitive structuring, recruitment (to get a student interested) and direction maintenance (to keep the child on task); L. Dawes, N. Mercer, W. Meyer, B. Turner, R. Wegerif emphasise on a typical list of oral strategies which includes: modelling, instructing, explaining, questioning, prompting and feeding back, etc. However, it is obvious that the peculiarities of using scaffolding for SEN learners in the process of mastering a foreign language constitute much more than merely helping the learner and need further study.

The subject-matter of the article is to introduce scaffolding methods that can develop SEN students' learning and thinking abilities, analyze effective personal and professional teachers' characteristics that will help create an environment that works well for struggling learners and help them thrive.

Results and discussion. Most learning happens in the classroom where students spend most of their day. A lot of work is done to make sure that as many learners benefit from quality teaching and timely interventions for pupils with SEN. Some of these interventions work well and provide a chance to improve learning, they do not stop at learning outcomes but strengthen relationships and build confidence. The current situation with the war in Ukraine, COVID, blackouts, etc. put enormous pressure on both schools and teachers, and vulnerable learners. Although there is pretty much research done on meeting the needs of all pupils, attention should be paid to the detail and specificity about how SEN learners should be taught, how to differentiate and adapt content or provide supportive assistance/guidance and scaffold.

Pupils who study English may experience any learning difficulties or disorders (one or more), including cognition and learning needs (e.g.: dyslexia or delayed language development), behavior, social and emotional needs (e.g.: ADHD), sensory and physical needs (e.g.: visual impairment, hearing impairment), medical conditions (e.g.: epilepsy, diabetes) or they may be ahead of their peers – gifted or talented. If they fall under any of these categories, it is evident in both L1 and L2. To provide extra support for struggling students learning English, it is vital to understand and evaluate a student's complete language and life experience. Moreover, it is necessary to be aware of those students who are refugees or internally displaced children due to the current situation and who have to go through an adjustment period. As they find themselves in an absolutely new surrounding with new people and set rules and ways of behavior, they may demonstrate behavioral patterns similar to those found in SEN learners: tension, lack of motivation

and concentration, disruptive behaviours, distancing and isolation, etc. however, given time, relevant instruction and guidance, appropriate teaching methods and encouraging support all the students can increase their knowledge of English.

It is an obvious fact that SEN learners vary significantly, and if school is not currently able to follow the social model approach to SEN, it is only up to teachers to be flexible, think creatively and cater to the needs of SEN learners and create more inclusive experiences for all pupils.

At the beginning of teacher-student interaction/ collaboration, it is basically to make a student with special educational needs feel valued and welcome. To help a learner it is beneficial to sit a child near the teacher's desk where he/she can easily be assisted when needed. All the students should get to know each other better through in-class activities and projects they do together via regular regrouping activities (in small groups and pairs, playing language games, creating stories and role-plays, individual work, etc.), however, a teacher should constantly back up a SEN learner. Half-class drills are very useful when practicing a new language: if all the learners are talking simultaneously, no one feels as if they stand out. When half of the class asks the questions and the other half answers, learners do not feel singled out which reduces stress and allows time for students to develop muscle memory and confidence, before having to speak alone. Working together and competent pairing with a supportive group or partner does make a significant difference for these students and helps the student with a difference or disorder feel productive and confident.

Creating short stories about famous people who have overcome disabilities and setbacks can encourage learners who are struggling, and inspire them to believe that they can also triumph in spite of the challenges they face. Moreover, regular encouragement of students to share their experiences and viewpoints helps to link their learning to what they already know.

Frazier, K. (2018) emphasizes that the majority of the tasks for SEN learners should be based on their preferences and strong aspects of their personalities. According to the theory of Multiple Intelligences (Gardner, 2011), it is advisable for a teacher to find out what the student really likes to do (favourite activities, books, music, games, etc.), and wants to do (at school, outside, dreams, etc.), and then include those likes and wants in the class activities and lesson themes. In addition, SEN learners may be overwhelmed by sounds and sights that are different from their L1. Due to this there might appear "response fatigue"

and they cannot handle any more new and different stimuli, consequently, they might be withdrawn. So it is essential to establish interdisciplinary connections to help in learning L2, and thus to work out the best way to teach them.

Both students with special educational needs, and regular students need to have visual, auditory, and kinesthetic input. Multisensory approach can help the student practice and reinforce the new language in a variety of ways. Numerous songs, chants, dialogues, and even narrations that are repetitive and focus on the rhythm of the language are helpful for a second language learning: all students more easily learn to say new words and language in songs as in the majority most of them generally enjoy music and thus, focus on learning subconsciously. Dancing, moving, and clapping to the music or the rhythm helps both regular and SEN learners with speaking as well as hearing disorders to enhance knowledge, improve skills, reduce tension, build up a positive microclimate. Plenty of visuals in the class can also contribute. For instance, for students with sensory needs, various cards with a picture and written word for vocabulary words are ideal: they need to focus on the written words and/or images from the beginning as it promotes learning in a playful way. A relevant number of cards and pictures placed around the classroom with essential information may serve as support when needed, however, the number of them should vary according to learners' needs and disabilities not to distract a child's attention from the learning process.

One of the key means that can support teachers on the way to learners' progress is scaffolding. Scaffolding itself can be used in a variety of content areas and across all age and grade levels. McLeod, S. A. (2019) states that within education, it is generally acknowledged that L. Vygotsky's social learning theory, where he describes the Zone of Proximal Development, provided a theoretical basis for the practice of scaffolding. It provides a special type of help that assists learners to move toward new concepts, skills, or understandings. Actually, L. Vygotsky himself never mentioned the term of scaffolding. It was first introduced by J. Bruner, D. Wood, and G. Ross (1976) while applying Vygotsky's concept of the Zone of Proximal Development to various educational contexts.

According to The Glossary of Education Reform for Journalists, Parents and Community Members (2022): "In education, *scaffolding* refers to a variety of instructional techniques used to move students progressively toward stronger understanding and, ultimately, greater independence in the learning

process". This means that learners obtain help and reach higher levels of comprehension and develop skills and competence via the teacher's successive support. Once the learner, with the benefit of supportive strategies masters the tasks, and the learner is able to complete the task again on his own, scaffolding can be removed and the responsibility for the learning process is eventually transferred to the learner. In general, scaffolding itself refers to providing contextual supports for meaning through the use of either simplified language, visuals / graphics, or teacher modeling, cooperative learning via focused questions, and positive interactions.

To develop student's learning and thinking ability Kristi Kaepfel (Kaepfel, 2019) recommends the following:

1. *Be explicit about learning objectives and the purpose of the skills built.* Due to this learners have a clear target and can trace their progress toward the goals. When a teacher knows the answer to the question where in life the skill or knowledge can be beneficial, it helps to improve the transfer of material to outside the classroom context.

2. *Use explicit cognitive reading strategies in the classroom which helps make meaning from a text.* Knowing what you need to get out of reading will help teachers choose the appropriate reading and learning strategy to maximize comprehension and reading efficiency. These reading strategies help learners to read critically by focusing on the material to understand and actively engage with the material by being aware of one's own thought process when reading. Using prior knowledge, previewing, questioning, adjusting reading rate, paraphrasing, visualizing, chunking, predicting, evaluating, graphic organizers, reading on, re-reading, scanning, summarizing, etc. boosts critical thinking skills which, in turn, makes things easier to understand and enables learners to retain information for a longer period of time.

3. *Use cooperation and group work.* The power of peers in extending students' learning and cognition thinking is beyond question: when working in groups, learners have access to new perspectives and approaches to a problem that can result in new ideas and understandings that would have not been reached alone. To extend students' thinking, it is effective to make them work out the solution on their own then discuss their answers and articulate their positions, reconsider them in groups, and finally regroup to come to a more thought-out answer.

4. *Ask questions or assign tasks that demand higher-order thinking.* Questions help learners to learn by activating their brains. Answering different types of questions develops knowledge and

understanding of different topics. In accordance with Bloom’s taxonomy, it is important that all learners are given relevant opportunities to develop their thinking skills. These skills can be developed across a range of contexts including through more practical or applied learning opportunities of lower-order thinking (remembering, understanding, applying) and higher-order thinking (analyzing, evaluating, creating). To reach the goal it is essential to focus on open questions, use colours and terms consistently, promote awareness of thinking levels to learners, and foster metacognition. Higher-order thinking requires some manipulations with facts: they have to be understood, connected to each other, categorized, manipulated, put together in a novel way, and, finally, applied when new solutions to new problems are looked for inside and outside the classroom.

Scaffolding is particularly effective for use with SEN pupils for the following reasons: the competent use of it enables these learners to access the same curriculum content as their peers; it fosters students’ ability to learn independently; it builds confidence and helps to reduce negative emotions and self-perceptions that SEN learners may experience when attempting tasks without the understanding or skills they need for them.

For example, the following types of scaffolding could contribute to SEN learners’ progress:

- *Using writing frames.* While reading a learner is given a working sheet with sections to be filled in and sorts of prompts that enable them to lay their writing out in a particular way and include the basic

facts/ information. However, it is vital to remember learners’ individual reading abilities and be ready to introduce any adjustments (extra visuals, audio resources) or support and assistance. The handouts should be more detailed and contain any cues.

All the learners will benefit from this scaffolding until they are able to recall and use the features of the layout independently and in the subsequent time regular learners may vary the template, while learners with SEN may continue with the template as a pattern for longer. Eventually, it may be placed as a reference on the board or a front wall.

- *Using picture books.* Pie Corbett emphasizes on this as they may help illuminate the meaning, help learners engage at a deeper level and enter the world of a story (Corbett, 2015). He also states that on most occasions picture books must be read without endlessly stopping, however, it might demand re-reading over a number of days so that learners could focus on different aspects of the story. First, show the front cover and ask learners to make predictions about the genre or the plot of the book. While reading, make pauses and ask learners to guess what might happen next. It can be done in various ways (write, tell, draw, perform, etc.): find and discuss all links and connections, ask learners to make a list of questions they are not sure about and let them find answers and solutions, ask children to draw a map of the story and retell it in their own words, introduce a new hero and ask how he can change the key event, when reading, use “freeze-frames” that let you interview each character that appears on it

Table 1

Title:	
1. <i>Exposition</i> (the book’s introduction where characters are introduced, the setting is established, and the primary conflict of the story begins): Character 1 Name Character 2 Name ... Character(s) appearance and personality Setting(s)	Describe using adjectives: patient, confident, intelligent, reliable, sensible, charming, impatient, shy, foolish, unpleasant, dull, easy-going, honest, tolerant, etc. beautiful, pretty, elegant, handsome, gorgeous, ugly, attractive, young, middle-aged, well-built, plump, thin, short, medium-height, tall, etc. countryside, village, urban, rural, castle, cave, hut, isolated, modern, bustling, peaceful, etc.
2. <i>Rising Action</i> (it begins with an inciting incident, or a moment that sets a story into action: there are multiple moments of conflict that escalate and create tension as the story moves toward the climax)	Underline the best option A, B, C or D:
3. <i>Climax</i> (the peak of tension, plot, and character in the story when everything changes, or where the main character is forced to make a life-altering decision)	Circle A,B, C or D:
4. <i>Falling Action</i> (it is where any conflicts that arose as a result of the climax can start being resolved)	Which sentence A, B, C or D best illustrates falling action:
5. <i>Resolution</i> (the end of the story where it is brought to its happy or tragic ending)	Underline the best option A, B, C or D:

or use thought bubbles to monitor the whole class, let children decide on a key scene and explain their choice, use “what if” statements to raise different possibilities in the narrative.

Using “Talk for reading”. Talk for reading is a form of comprehension that can be carried out after reading with a small group or the whole class. It involves open discussion, critical thinking, and deeper understanding. The principles of this form of talk are the following: all ideas are accepted and given consideration; everyone should think, but if a learner has vague ideas – he can build on someone else’s ideas; someone’s ideas can be challenged by putting forward alternative thoughts; everyone should be ready to change their mind, everyone should respectfully listen to each other. It is important that the teacher does not dominate the thinking and talking. This can also become a background for creative writing.

- Cloze Procedure. When carefully planned it can reduce the writing challenge for children with SEN: teachers should always consider the role writing plays in the child’s learning in particular lessons, and whether the learning requires the child to write or it could be evidenced differently. Generally, learners are provided with a handout containing sentences and complete the missing words to direct their attention on comprehension of the text rather than the writing process, for example, if they meet a simile in the text they may be asked to complete the sentence in a dialogue: A: *For his birthday Billy will get a puppy. I hope he would go running around happy as a clam.* – B: *Yes, you are right. He will be absolutely...;* or a sentence: *Harry saw cobwebs and.....in the old house and understood it had been empty for a long time;* or on the basis of “The Rabbit and the Turtle” story, a learner might be asked to cope with the following task: *This story teaches us that to succeed, we must keep up going and not quit, like a ... did.*

The word chosen by the learner will provide a teacher with a good insight into the learner’s understanding of the text, whether at a literal or inferred level. As soon as the learner’s independence, understanding and/or writing competence increases, the scaffolding can be removed and they can begin to write whole sentences independently.

Success for SEN learners requires a focus on individual achievement, progress, and individual learning. This requires specific, directed, individualized, intensive remedial instruction for students who are struggling. Moreover, whenever a teacher has to deal with this category of learners, it seems essential to develop effective personal as well as professional characteristics that will help create an

environment that works well for struggling learners, maintain balance and help them thrive:

- Planning and organization: being taught in an organized environment, learners obtain higher confidence levels. To be organized, it is necessary to keep records so that accurately report students’ accomplishments to school authorities, colleagues and parents, use color-coded folders and notebooks, label various areas of the classroom to minimize confusion, develop a list of duties, responsibilities and rights, etc.

- Patience, empathy and sense of humour: it is essential for the teacher to take time and comprehend each student’s individual needs to avoid any frustrating situations and provide a child with time to complete the tasks. It is also significant to create a positive learning environment that empowers these students to gain success and reduce frustrating situations in the classroom.

- Creativity: since all children have different learning styles, prevailing intelligence and varied abilities, a teacher should be able to adapt lessons that work for the strengths of each child in order to accommodate all of the children’s needs. As disabilities may manifest differently each day, planning must remain flexible as well as a teacher must keep track of the most effective methods.

- Ability to accept learners as they are: regardless of the problems, a teacher must accept all children and interact with dignity and respect. Even if children are unable to communicate properly or function at low developmental levels, especially when a teacher is acting in an uncomfortable/ unfamiliar manner, a sense of value within the classroom should be created so that all children have chances of demonstrating their strengths and gaining success.

- Skills in communication and collaborative listening: these skills enable teachers and students to form meaningful relationships and connections that are built on trust and collaboration and result in positive, productive outcomes. They strengthen bonds, and help to build rapport while demonstrating care and support. Knowing more about a learner’s thought processes provides a teacher with an opportunity to interact and influence them meaningfully.

Other effective teachers’ characteristics include an engaging classroom presence, value in real-world learning, exchange of best practices, and a lifelong love of learning.

Conclusion. Overall, scaffolding is widely considered an essential element of effective teaching. Via scaffolding, or support and guidance, the learner can access the concept or skill and gain experience until they are able to become

fully independent. A variety of different ways of scaffolding new learning for pupils depends upon pupils' age, ability and the concept being taught as well as the teacher's mastery. Scaffolding can be particularly effective for special needs learners because it enables them to access the same curriculum as their peers, boosts confidence and

self-esteem, reduces negative emotion and self-perceptions, promotes independent learning owing to a variety of learning modalities for students to show their understanding. Teachers, in turn, need to have access to high-quality training and information to ensure that workload is managed and that high-needs pupils are appropriately supported.

BIBLIOGRAPHY

1. Frazier, K. (2018). *Teaching Young Learners with Special Educational Needs*. Oxford University Press ELT. URL: <https://oupeltglobalblog.com/2013/11/18/teaching-young-learners-special-educational-needs/>
2. Gardner, H. (2011). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books, New York. 528 p.
3. McLeod, S. A. (2019). *What is the Zone of Proximal Development?* Simply Psychology. URL: <https://www.coursehero.com/file/76729946/Reference-online-McLeod-2019-Zone-of-Proximal-Development-and-Scaffolding-Simply-Psycholog/>
4. Wood, D. J., Bruner, J. S., & Ross, G. (1976). *The Role of Tutoring in Problem Solving*. *Journal of Child Psychiatry and Psychology*, 17, 89–100. URL:<http://dx.doi.org/10.1111/j.1469-7610.1976.tb00381.x>
5. The Glossary of Education Reform for Journalists, Parents and Community Members. *Scaffolding Definition* [online]. URL: <https://www.edglossary.org/scaffolding>
6. Kaepfel, K. (2019). *Prompting and Scaffolding Student Thinking*. University of Connecticut [online]. URL: <https://gcci.uconn.edu/2019/05/21/prompting-and-scaffolding-student-thinking/>
7. Corbett, P. (2015). *Pie Corbett's Reading Spine. Teacher's Guide*. Scholastic UK. 1st edition. 40 p. URL: <https://images.scholastic.co.uk/assets/a/c5/0e/creating-a-reading-spine-hand-out-2137908.pdf>

REFERENCES

1. Frazier, K. (2018). *Teaching Young Learners with Special Educational Needs*. Oxford University Press ELT. URL: <https://oupeltglobalblog.com/2013/11/18/teaching-young-learners-special-educational-needs/>
2. Gardner, H. (2011). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books, New York. 528 p.
3. McLeod, S. A. (2019). *What is the Zone of Proximal Development?* Simply Psychology. URL: <https://www.coursehero.com/file/76729946/Reference-online-McLeod-2019-Zone-of-Proximal-Development-and-Scaffolding-Simply-Psycholog/>
4. Wood, D. J., Bruner, J. S., & Ross, G. (1976). *The Role of Tutoring in Problem Solving*. *Journal of Child Psychiatry and Psychology*, 17, 89–100. URL:<http://dx.doi.org/10.1111/j.1469-7610.1976.tb00381.x>
5. The Glossary of Education Reform for Journalists, Parents and Community Members. *Scaffolding Definition* [online]. URL: <https://www.edglossary.org/scaffolding>
6. Kaepfel, K. (2019). *Prompting and Scaffolding Student Thinking*. University of Connecticut [online]. URL: <https://gcci.uconn.edu/2019/05/21/prompting-and-scaffolding-student-thinking/>
7. Corbett, P. (2015). *Pie Corbett's Reading Spine. Teacher's Guide*. Scholastic UK. 1st edition. 40 p. URL: <https://images.scholastic.co.uk/assets/a/c5/0e/creating-a-reading-spine-hand-out-2137908.pdf>

UDC 372.881.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-22>**Lesya KOROLCHUK,**

orcid.org/0000-0002-2821-476X

PhD,

Associate Professor at the Department of International Economic Relations
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) l.korolchuck@lutsk-ntu.com.ua

Iryna VOITENKO,

orcid.org/0000-0001-6598-3026

Lecturer at the Department of Foreign and Ukrainian Philology
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) i.voitenko@lutsk-ntu.com.ua

INTEGRATION OF EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT INTO THE CURRICULA OF FOREIGN LANGUAGE STUDIES FOR PROFESSIONAL PURPOSES IN HEIS OF UKRAINE

The article argues the expediency and relevance of the implementation of education for sustainable development in HEIs of Ukraine, the prerequisites for the greening of education in today's conditions are determined. The transition to education for sustainable development is considered as the basis of the strategic development of Ukrainian institutions of higher education, the planning of the educational process, programmatic and substantive content of educational disciplines.

The author's approaches to the definition of greening of education on the way to sustainable development have been studied, which agree on the need to fill all educational disciplines with ecological content, including the discipline "Foreign language for professional purposes", which requires the involvement of specialized specialists with an interdisciplinary approach to carry out scientific research on this issue in order to bring disciplines in accordance with relevant trends.

Based on the theory of sustainable development and the interdisciplinary nature of sustainable development education, a hypothetical assumption is made about the universal nature of the program results of sustainable development education during the study of the discipline "Foreign language for professional purposes" by students of any specialty, and ways and means of integrating education for sustainable development in the study programs of this discipline are proposed. In particular, methodological recommendations are given for the formation of the content part of the foreign language study program in a professional purposes based on the theory of sustainable development; one of the trans-professional approaches to the meaningful filling of educational programs with significant extracurricular topics is proposed, based on the interdisciplinary nature of education for sustainable development; attention is focused on the motivational aspect of the integration of education for sustainable development into the curricula of foreign language learning for professional purposes in HEIs of Ukraine by means of empowerment pedagogy.

Key words: education for sustainable development, greening of education, study program (curricula).

Леся КОРОЛЬЧУК,

orcid.org/0000-0002-2821-476X

кандидат економічних наук,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

Луцького національного технічного університету

(Луцьк, Україна) *l.korolchuck@lutsk-ntu.com.ua*

Ірина ВОЙТЕНКО,

orcid.org/0000-0001-6598-3026

викладач кафедри іноземної та української філології

Луцького національного технічного університету

(Луцьк, Україна) *i.voitenko@lutsk-ntu.com.ua*

ІНТЕГРАЦІЯ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ЗВО УКРАЇНИ

У статті аргументовано доцільність та актуальність впровадження освіти для сталого розвитку у ЗВО України, визначено передумови екологізації освіти в умовах сьогодення. Перехід до освіти сталого розвитку розглядається, як основа стратегічного розвитку українських закладів вищої освіти, планування навчального процесу, програмного та змістовного наповнення навчальних дисциплін.

Досліджено авторські підходи до визначення екологізації освіти на шляху до сталого розвитку, які сходяться на необхідності наповнення екологічним змістом усіх навчальних дисциплін і, в тому числі, дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням», що вимагає залучення профільних спеціалістів з міждисциплінарним підходом для здійснення наукових досліджень щодо даної проблематики заради приведення дисципліни у відповідність до релевантних тенденцій.

Спираючись на теорію сталого розвитку та міждисциплінарний характер освіти сталого розвитку зроблено гіпотетичне припущення про універсальний характер програмних результатів освіти сталого розвитку під час вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» здобувачами будь-якої спеціальності, а також запропоновано шляхи та засоби інтеграції освіти для сталого розвитку у навчальні програми вивчення даної дисципліни. Зокрема, дано методологічні рекомендації щодо формування змістовної частини програми вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням на основі теорії сталого розвитку; запропоновано один із транс профільних підходів до змістовного наповнення навчальних програм значимими надпредметними темами, спираючись на міждисциплінарний характер освіти для сталого розвитку; зосереджено увагу на мотиваційному аспекті інтеграції освіти сталого розвитку у навчальні програми вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням у ЗВО України засобами емпіричного педагогіки.

Ключові слова: *освіта для сталого розвитку, екологізація освіти, навчальна програма.*

Statement of the problem in a general form and its connection with important scientific or practical tasks.

In today's conditions, we are witnessing many natural cataclysms, climate changes, the disappearance of biological species and other ecological metamorphoses with a minus sign. Back in the second half of the 20th century evidence of the depletion of global natural resources and the limitation of assimilative capabilities of the planetary ecosystem appeared. The revolutionary work of the new vision was the first report of the Club of Rome "Limits to Growth" (1972), which gave a serious reason to think about the physical limits of the economic growth of mankind (Donella H. Meadows, 1972). The lack of global thinking, operating only visible, comprehensible parts of the whole for the eye and the human mind when making management decisions create an illusory sense of the limitlessness of the world and its resources, in connection with

which economic growth in its essence presupposed the maximization of the scale of processing natural resources by capitalist factories.

Despite the large number of skeptics who question the global nature of environmental problems, the world community has made the transition to a model of sustainable development based on the concept of the same name, which is a collection of ideas, provisions and postulates of various sciences, including philosophy, sociology, economics, ecology, which is recognized as the dominant ideology of the development of human civilization in the 21st century. The term "sustainable development" is interpreted as a process of economic and social changes, in which the exploitation of natural resources, the direction of investments, the orientation of scientific and technical development, the development of the individual and institutional changes are coordinated among themselves and strengthen the current and future

potential for satisfying human needs. needs and which is aimed at improving the quality of human life while preserving the sustainability of the ecosystem.

The concept of sustainable development has become the number one issue on the UN agenda, which is reflected in the UN Millennium Declaration, adopted in 2000 by 189 countries at the UN Millennium Summit, which defines the Millennium Development Goals, that is a comprehensive framework of values, principles and key factors development until 2015, as well as in the Outcome Document of the UN Summit on Sustainable Development and the adoption of the Post-2015 Development Agenda within the framework of the 70th session of the UN General Assembly in New York in September 2015 “Transforming our world: a sustainable agenda development until 2030”, where 17 sustainable development goals and 169 tasks were approved (Transforming our World, 2015).

Ukraine, like other UN member states, has joined the global process of ensuring sustainable development. In order to establish the strategic framework of the national development of Ukraine for the period until 2030, based on the principle of “leaving no one behind”, an inclusive process of adaptation of the Sustainable Development Goals was launched. Each global goal was considered taking into account the specifics of national development. Sustainable development was defined as the global goal of the national strategy of our country until 2020. Ukraine took 36th place in the ranking of 165 countries in the world according to the sustainable development index, which is compiled annually by the UN and the Bertelsmann Foundation (Jeffrey D. Sachs, et al., 2021).

One of the most important aspects of the effective implementation of the concept of sustainable development is appropriate quality education, which is the foundation for the transformation of the world economic system to a more sustainable and environmentally responsible model – a green, circular, closed economy, because such a transition requires special knowledge about the environment and its interaction with all areas of human life. Such knowledge is no longer limited to the development of only natural sciences, but must be integrated into all sciences without exception, which creates a serious challenge for all levels of education, because it requires the total greening of education and training and, as a result, the transition to education for sustainable development (ESD).

Institutions of higher education, as a center of scientific research and production of progressive thoughts, should be interested in active participation

in the process of integration of ESD into the national educational system. Rebecca Warden aptly comments on this issue: “Universities cannot be leaders in the pursuit of sustainable development and continue to conduct their activities as before. However, HEIs are faced with a choice: either take the initiative and lead change in areas such as climate justice, poverty reduction and gender equality, or become mere followers of social change started by others” (Rebecca Warden, 2020).

Sandra Caeiro and Ulisses M. Azeiteiro consider that Higher Education Institutions (HEIs), within their mission and activities, have an important responsibility in the transformation of societies and, in particular, in contributing to the development of a more sustainable society. These institutions can implement sustainable development in different dimensions, according or not to a holistic approach, from education and curricula, campus operation, organizational management, external community and research, to assessment and communication (Sandra Caeiro and Ulisses M. Azeiteiro, 2020).

According to the survey conducted The European University Association (EUA), which represents more than 800 universities and national rectors’ conferences in 48 European countries, in 2021 greening is a topic of high interest in the area of learning and teaching – around 80% or more of institutions consider greening in their offer of extra curricula activities (94%), in their study programmes (79% bachelor degree, 82% master degree), in dedicated elective modules (84%), and in their curriculum reform (86%) (Greening in Europ., 2021).

Ukraine’s declared European integration intentions include following the best practices of EU countries in education in particular. The transition to sustainable development education should form the basis of the strategic development of Ukrainian institutions of higher education, planning of the educational process, programmatic and substantive content of educational disciplines. Since the educational discipline “Foreign language for professional purposes” provides a competent approach (Polikarpova Yu., 2017) to learning a foreign language, aimed at developing practical skills, forming skills and gaining experience in using a full set of theoretical knowledge in practice, for which language is a means and tools for solving practical tasks in cooperation with foreign partners, and not as an end in itself, knowledge about the environment, which is relevant in today’s conditions and already has an interdisciplinary universal character, can become part of the content of the course for all specialties.

Analysis of the latest research and publications in which the solution to this problem was initiated and on which the author relies.

Many works of Ukrainian and foreign scientists are devoted to the study of the process of greening of state education on its way to sustainable development, who consider the greening of education as a process of transforming today's education into education for sustainable development, which has an interdisciplinary and complex nature, the basis of which is ecological science. The majority believes that sustainable development education involves the universal nature of environmental knowledge, which is interpreted for the student through the prism of all academic disciplines. Thus, Dubovych I. considers the following as a method of greening of education: "fundamentalization of ecological disciplines and greening of all other educational subjects" (Dubovych I., 2006). Lukianova L. in her scientific research defines greening of education as: "the foundation of solving the problems of environmental education in the specific sense of this concept and a guide for changes in the teaching of all other disciplines" (Lukianova L., 2012).

V. Krysachenko and M. Khylyko hold a similar opinion, believing that: "the greening of modern science should take place in two directions: by expanding the subject of environmental science and by filling already known sciences with ecological content" (Krysachenko V., Khylyko M., 2002). Recognizing education as the most effective tool for implementing the strategy of sustainable development, Tunytsia Yu. emphasizes: "the need to saturate training programs for specialists in all fields with ecological aspects in order to form an ecological and economic way of thinking, instead of one-sided traditional economic thinking" (Tunytsia Yu. et al., 2019).

Foreign literature has merged that tries to understand how sustainability is being incorporated in higher education. It has been done according to the following approaches: "build-on" means that sustainability concepts and analysis are introduced as separate courses or degrees; "build-in", means that sustainability is introduced on all educational courses offered (Disterheft et al., 2015; Ramisio et al., 2019; Shawe et al., 2019).

The European University Association (EUA) defines greening as increasing awareness and taking concrete action towards a green, environmentally-friendly and resource-efficient university. This may address the university's mission and campus, and its members, but also entails a contribution towards its larger community and surroundings. It may or may not be part of a broader approach to address the

sustainable development and contribute to the 2030 Agenda (Greening in Europ., 2021).

In turn, the implementation of sustainable development education in the "Foreign language for professional purposes" educational course requires the involvement of specialized specialists with an interdisciplinary approach to carry out scientific research on this issue in order to bring the discipline in line with relevant trends.

Formulation of the goals of the article, setting of tasks. This research aims to achieve the following objectives: to study the relevance of implementing education for sustainable development in HEIs; to explore the author's approaches to defining the greening of education; to propose ways and means of integrating education for sustainable development into the curriculum of foreign language learning for professional purposes in HEIs.

Presentation of the main material of the study with a full justification of the obtained scientific results. Based on the theory of sustainable development, according to which the concept is based on three components (Kahn M., 1995): economic, which involves optimizing the use of natural resources in production processes and maintaining the economic growth of the economic system in conditions of resource limitation; social, which involves human centricism and preservation of the stability of social and cultural systems; as well as ecological, focused on the preservation of our planet to ensure our livelihood and for the next generations of humanity, and, in addition, on the interdisciplinary nature of ESD, it is possible to assert the universal nature of the program results of ESD during the study of the discipline "Foreign language for professional purposes" applicants of any specialty.

As O. Vysotska points out: "The peculiarity of ESD is that it covers environmental, economic and social issues of education and upbringing from the point of view of forming a new system of value orientations and behavior models of the younger generation and society in general" (Vysotska O., 2011).

Thus, the integration of ESD into foreign language study programs for professional purposes in HEIs should be carried out on the basis of the conceptual foundations of the theory of sustainable development, and therefore the formation of the substantive part of the discipline study program should include its economic, social and environmental components, namely:

1. The economic component should provide for obtaining the following set of program results: – operation of the concept of "quality life" as one of the components of the concept of sustainable

development; – skills of economical resource and energy consumption, rational consumption, reduction of raw materials costs; – development of a high level of social mobility, education of a culture of innovation, creativity and success.

2. In turn, the social component can provide for the following program results: – formation of humanistic values and priorities; – the development of emotional intelligence and the ability to empathize, the ability to stand in the position of another person, to recognize his thoughts, while at the same time defending his own position, without degrading the dignity of another person; – development of non-confrontational consciousness, focused on cooperative and non-conflictual activities; – development of a high information culture, which involves media literacy, awareness of sustainable development issues, activation of critical thinking.

3. The environmental component may include the following program results: – assimilation by students of education of knowledge about the state of the environment, the synergy of man and nature, measures to preserve ecosystems, ways of getting out of the ecological crisis; – the formation of an ecological worldview and ecoculture based on the disclosure of the content and implementation of norms and principles of environmental ethics and ethics of responsibility; – education of patriotic feelings, love for the native land; – assimilation of basic knowledge and skills regarding a healthy lifestyle, harmonization of relations between man and the natural environment; – awareness of ways to join the environmental movement, the development of environmental organizations at the level of HEIs, the region, the state, the EU, etc.

Also, taking into account the interdisciplinary nature of ESD, for its integration into foreign language study programs for professional purposes in HEIs, it is advisable to use the means of a cross-cutting content line, as a trans-profile approach to the content of educational programs with significant extracurricular topics for the formation of social activity in students, responsibility and environmental awareness, as a result of which they will carefully take care of the environment, realizing the importance of sustainable development for the preservation of the environment and the development of society. Moreover, an important aspect of such an approach is the observance of the principles of sequence (from simple to complex) and concentricity (permanent further complication of the initial material, with expansion, enrichment of the content with new components, with a deepening of consideration of the connections and dependencies between them)

in order to ensure systematicity elaboration of meaningful topics.

We believe that, in addition to the meaningful content of foreign language study programs for professional purposes within the framework of the theory of sustainable development, it is important to pay special attention to the motivational aspect based on one of the directions of humanistic pedagogy – empowerment pedagogy, which involves providing a person with motivation and inspiration for action. In this context, for the integration of ESD into the curricula of disciplines in higher education through the means of a cross-cutting content line, it is important to form in the student of education a clear understanding of the importance and priority of sustainable development in modern society and the awareness of oneself as a significant effective element of the socio-economic system not only on household level, and generally university, local, state and international. It is necessary to convey to the student information about a full set of relevant ways of his involvement in the processes of sustainable development and greening of the economy, about the real possibilities of his participation in the framework of professional, public, socio-political, or international project activities.

In this case, the involvement of higher education students in international project activities for sustainable development within the framework of learning a foreign language, which is actually a means of communication with foreign partners and implementation of international relations in all spheres of social life, deserves special attention. It is the participation of students in international projects that will allow them to maximally apply the acquired program results in the course of mastering the discipline “Foreign language for professional purposes” in the practical area.

Conclusions from this study and prospects for further research in this direction. Thus, the effective integration of ESD into foreign language learning programs for professional purposes in higher education requires the concentration of the teacher’s efforts on the meaningful content of the course, as well as on the selection of pedagogical methods that would ensure the maximum motivation of students to be involved in the processes of sustainable development. In our opinion, the most appropriate in this case may be problem-oriented learning or in groups using interactive learning methods, whereby a foreign language will be used as a means of communication between group participants and the facilitator, or individual research work with a subsequent presentation of the obtained results in a foreign language.

Great attention should also be paid to the selection of educational materials in connection with the integration of ESD into the curricula of foreign language studies for professional purposes in HEIs. The perspective of further research on this issue may lie in the development of theoretical and methodological foundations for the creation of new teaching aids for learning a foreign language of a holistic interdisciplinary nature based on the theory of sustainable development and relevant methodological tools for learning a foreign language.

Today, higher education institutions should be more interested than ever in the development of

the ESD, which will allow our state to get on the rails of innovative development, overcome the consequences of ecocide after the barbaric Russian invasion, reduce the impact of the anthropogenic factor on the environment, increase the gap between economic growth and environmental damage, preserve our planet for next generations. The training of future specialists in various spheres of social life on the basis of ESD will increase their compliance with the requirements of the modern world situation, and therefore the demand on the domestic and international labor markets.

BIBLIOGRAPHY

1. Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку [Текст]: науково-методичний посібник. Дніпропетровськ: Роял Принт, 2011. 200 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Vysotska_Olha/Osvita_dlia_staloho_rozvytku.pdf?PHPSESSID=ki_b0e2h9q0s2doadgcu8dbht6
2. Дубович І. А. Особливості та перспективи екологізації освіти та екологічного виховання населення в Україні. Науковий вісник Львівського національного університету. Львів, 2006. Вип. 16.5. С. 244–247.
3. Крисаченко В. С., Хилько М. І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку. К.: Знання України, 2002. 598 с.
4. Лук'янова Л. Проблема екологізації освіти в сучасному науковому дискурсі. Імідж. Точка зору. № 2. 2012. Р. 8–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/8228/1/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B0%20%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>
5. Полікарпова Ю.О. Сучасні тенденції у викладанні англійської мови в Україні. Народна освіта. Електронне наукове фахове видання. 2017. Вип. 2. С. 60–65. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4870
6. Туниця Ю. Ю., Лиско Л.Р., Загвойська Л. Д., Соловій І. П. Сталий університет: модель системної інтеграції принципів сталого розвитку в усі сфери діяльності. Науковий вісник НЛТУ України, 2019, т. 29, № 10. С. 54–60. URL: https://www.researchgate.net/publication/340007327_Stalij_universitet_model_sistemnoi_integracii_principiv_stalogo_rozvytku_v_usi_sferi_dialnosti/fulltext/5e731df792851c93e0ad5f25/Stalij-universitet-model-sistemnoi-integracii-principiv-stalogo-rozvytku-v-usi-sferi-dialnosti.pdf
7. Disterheft, A., Caeiro, S., Azeiteiro, U.M. and Leal Filho, W. Sustainable universities – a study of critical success factors for participatory approaches. *Journal of Cleaner Production*. Volume 106, 1 November 2015, p. 11–21. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652614000432>
8. Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jorgen Randers, William W. Behrens III. The Limits to Growth. A report for the club of Rome's project on the predicament of mankind. New York. Universe Books. 1972. 205 p. URL: <https://donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf>
9. Greening in European higher education institutions. EUA survey data. September. 2021. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/greening%20in%20european%20higher%20education%20institutions.pdf>
10. Jeffrey D. Sachs, Christian Kroll, Guillaume Lafortune, Grayson Fuller, and Finn Woelm. Sustainable development report. Includes the SDG Index and Dashboards. The Decade of Action for the Sustainable Development Goals. University Printing House, Cambridge CB2 8BS, United Kingdom. 2021. 518 p. URL: <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment-report/2021/2021-sustainable-development-report.pdf>
11. Kahn M. Sustainable development: The key concepts, issues and implications. Keynote paper given at the international sustainable development research conference, 27-29 march 1995, Manchester, UK, Sustainable Development, 3, 63–69. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/sd.3460030203>
12. Ramisio, P.J., Costa Pinto, L.M., Gouveia, N., Costa, H. and Aretes, D. Sustainability strategy in higher education institutions: lessons learned from a nine-year case study. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 222, 2019. p. 300–309. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.02.257> URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652619306626>.
13. Rebecca Warden. Sustainable development: Are universities ready to lead? *University World News*. 10 March. 2020. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200310143004253>
14. Sandra Caeiro and Ulisses M. Azeiteiro. Sustainability Assessment in Higher Education Institutions. *Sustainability*, 12 (8):3433. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/340878428_Sustainability_Assessment_in_Higher_Education_Institutions
15. Shawe, R., Horan, W., Moles, R. and O'Regan, B. Mapping of sustainability policies and initiatives in higher education. *Environmental Science and Policy*, Vol. 99, 2019. p. 80–88. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1462901118313170?via%3Dihub>
16. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. A/RES/70/1. United Nations, 2015. 41 p. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>

REFERENCES

1. Disterheft, A., Caeiro, S., Azeiteiro, U.M. and Leal Filho, W. (2014). Sustainable universities – a study of critical success factors for participatory approaches. *Journal of Cleaner Production*. Volume 106, 1 November 2015, p. 11–21. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652614000432>
2. Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jorgen Randers, William W. Behrens III (1972). *The Limits to Growth*. A report for the club of Rome's project on the predicament of mankind. New York. Universe Books. 205 p. URL: <https://donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf>
3. Dubovych I. Osoblyvosti ta perspektyvy ekolohizatsii osvity ta ekolohichnoho vykhovannia naselennia Ukrainy. [Peculiarities and prospects of environmentalization of education and environmental education of the population of Ukraine]. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine: coll. scientific and technical works*. Lviv: NLTU of Ukraine. Vol. 16.5. 2006. P. 244–248. [in Ukrainian].
4. Greening in European higher education institutions (2021). *EUA survey data*. September. URL : <https://eua.eu/downloads/publications/greening%20in%20european%20higher%20education%20institutions.pdf>
5. Jeffrey D. Sachs, Christian Kroll, Guillaume Lafortune, Grayson Fuller, and Finn Woelm (2021). *Sustainable development report*. Includes the SDG Index and Dashboards. The Decade of Action for the Sustainable Development Goals. University Printing House, Cambridge CB2 8BS, United Kingdom. 518 p. URL: <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2021/2021-sustainable-development-report.pdf>
6. Kahn M. (1995). Sustainable development: The key concepts, issues and implications. Keynote paper given at the international sustainable development research conference, 27–29 march 1995, Manchester, UK, *Sustainable Development*, 3, 63–69. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/sd.3460030203>
7. Kryshchenko V., Khylyk M. Ekolohiia. Kultura. Polityka: kontseptualni zasady suchasnoho rozvytku. [Ecology. Culture. Politics: conceptual foundations of modern development]. 2002. K.: Znannia Ukrainy. 598 p. [in Ukrainian].
8. Lukianova L. Problema ekolohizatsii osvity v suchasnomu naukovomu dyskursi. [The problem of greening of education in modern scientific discourse]. *Image. View. №2*. 2012. P. 8–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/8228/1/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B0%20%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf> [in Ukrainian].
9. Polikarpova Yu. Suchasni tendentsii u vykladanni anhliiskoi movy v Ukraini. [Modern trends in teaching English in Ukraine]. *Public education. Electronic scientific publication*. 2017. Vol. 2. P. 60–65. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4870 [in Ukrainian].
10. Ramisio, P.J., Costa Pinto, L.M., Gouveia, N., Costa, H. and Aretes, D. (2019). Sustainability strategy in higher education institutions: lessons learned from a nine-year case study. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 222, p. 300–309. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.02.257> URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652619306626>
11. Rebecca Warden (2020). Sustainable development: Are universities ready to lead? *University World News*. 10 March. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200310143004253>
12. Sandra Caeiro and Ulisses M. Azeiteiro (2020). Sustainability Assessment in Higher Education Institutions. *Sustainability*, 12 (8):3433. URL: https://www.researchgate.net/publication/340878428_Sustainability_Assessment_in_Higher_Education_Institutions
13. Shawe, R., Horan, W., Moles, R. and O'Regan, B. (2019). Mapping of sustainability policies and initiatives in higher education. *Environmental Science and Policy*, Vol. 99, p. 80–88. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1462901118313170?via%3Dihub>
14. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. A/RES/70/1. United Nations, 2015. 41 p. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>
15. Tunytsia Yu. Yu., Lysko L. R., Zahvoiska L. D., Solovii I. P. Stalyi universytet: model systemnoi intehratsii pryntsyviv staloho rozvytku v usi sfery diialnosti. [Sustainable university: a model of system integration of the principles of sustainable development in all spheres of activity]. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*. Vol. 29, № 10. 2019. P. 54–60. URL: https://www.researchgate.net/publication/340007327_Stalij_universitet_model_sistemnoi_integracii_principiv_stalogo_rozvytku_v_usi_sferi_dialnosti/fulltext/5e731df792851c93e0ad5f25/Stalij-universitet-model-sistemnoi-integracii-principiv-stalogo-rozvytku-v-usi-sferi-dialnosti.pdf [in Ukrainian].
16. Vysotska O. Ye. Osvita dlia staloho rozvytku [Tekst]: nauково-методичний посібник. [Education for sustainable development [Text]: a scientific and methodological guide]. Dnipropetrovsk: Royal Print, 2011. 200 p. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Vysotska_Olha/Osvita_dlia_staloho_rozvytku.pdf?PHPSESSID=kib0e2h9q0s2doadgcu8dbt6 [in Ukrainian].

УДК 811.11:378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-23>

Алла МАРТИНЮК,

orcid.org/0000-0002-5979-3936

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) *alla-mart@ukr.net*

Оксана КОВАЛЬЧУК,

orcid.org/0000-0001-5371-9543

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) *kasana17@ukr.net*

Ірина ЗАБІЯКА,

orcid.org/0000-0002-9535-5490

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) *irina.zabiaka@ukr.net*

УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена проблемі дистанційного навчання іноземної мови за умов епідемії COVID-19 та воєнного стану у закладах вищої освіти, що підкреслює актуальність обраної теми. Увага приділена визначенню понять «дистанційне навчання», «цифрова грамотність», «умови ефективності», «сприятливе освітнє середовище». Висвітлено особливості предмету «іноземна мова» та окреслено різні погляди науковців щодо вивчення іноземної мови засобами дистанційного навчання. З'ясовано сучасний стан застосування технологій дистанційного навчання в закладах вищої освіти. Охарактеризовано різноманітні підходи, методи навчання іноземних мов за допомогою дистанційного формату. Виокремлено та охарактеризовано умови ефективності вивчення іноземної мови засобами дистанційного навчання. Розглянуто їх сутність і зміст. Основною умовою ефективності є роль викладача. Підкреслено його роль та функції. Проаналізовано комунікацію зі студентами, як важливу складову взаємодії викладача і здобувача під час дистанційного навчання. Визначено найефективніші форми організації занять з іноземної мови, що застосовуються у процесі дистанційного навчання, що забезпечують засвоєння усіх видів мовлення: письма, аудіювання, усного мовлення, читання. Другою умовою виділено готовність і бажання студентів вчитися, використовуючи методи дистанційного навчання. Акцентовано увагу на готовності та бажанні студентів навчатися дистанційно, використовуючи дистанційні платформи та засоби. Обґрунтовано переваги онлайн-заняття, як високо результативної форми дистанційного навчання іноземної мови. Надана коротка характеристика платформ та засобів дистанційного навчання та їх переваги. Виокремлено інструменти спілкування у дистанційному форматі, які можна застосовувати для навчального процесу здобувачів у закладах вищої освіти, при вивченні іноземної мови. Зокрема, це платформи LMS Moodle, Cisco WebEx Meeting Center, Microsoft Teams, Classroom, соціальні мережі Telegram, Viber, Skype, віртуальні навчальні лабораторії для вивчення англійської мови від Pearson Educational. Третьою умовою підкреслено роль сприятливого освітнього середовища під час дистанційного навчання, з'ясовано його особливості для вивчення іноземної мови.

Ключові слова: дистанційне навчання, умови ефективності, цифрова грамотність, освітнє середовище.

Alla MARTYNIUK,*orcid.org/0000-0002-5979-3936*

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) alla-mart@ukr.net*

Oksana KOVALCHUK,*orcid.org/0000-0001-5371-9543*

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) kasana17@ukr.net*

Iryna ZABIJAKA,*orcid.org/0000-0002-9535-5490*

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) irina.zabijaka@ukr.net*

CONDITIONS OF EFFECTIVENESS OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING BY MEANS OF DISTANCE LEARNING

The article is devoted to the problem of distance foreign language learning under the conditions of the COVID-19 epidemic and martial law in higher education institutions. It highlights the topicality of the chosen topic. Attention is paid to the definition of the concepts of “distance learning”, “digital literacy”, “conditions of effectiveness” and “favorable educational environment”. The peculiarities of the subject “foreign language” are highlighted. Different views of scientists regarding foreign language learning by means of distance learning are outlined. The current state of application of distance learning technologies in higher education institutions is clarified. Various approaches, methods of foreign language learning using a distance format are characterized. The conditions of effectiveness of foreign language learning by means of distance learning are identified and characterized. Their essence and content are considered. The main condition of effectiveness is the role of the teacher. Its role and functions are emphasized. Communication with students during distance learning has been analyzed as the most important part of cooperation. The most effective forms of organizing foreign language lessons, which are used in the process of distance learning have been determined, which ensure mastering of all types of speech: writing, listening, speaking, reading. The second condition is the readiness and desire of students to learn using distance learning methods. Attention is focused on the readiness of students to learn remotely, using distance platforms and tools. The advantages of online classes as a highly effective form of distance foreign language learning are substantiated. A brief description of distance learning platforms and tools and their advantages is given. Communication tools in a distance format that can be used for the educational process of applicants in higher education institutions are singled out. In particular, these are platforms LMS Moodle, Cisco WebEx Meeting Center, Microsoft Teams, Classroom, social networks Telegram, Viber, Skype, virtual educational laboratories for learning English from Pearson Educational. The third condition emphasizes the role of a favorable educational environment during distance learning and its specific features for learning a foreign language are clarified.

Key words: *distance learning, conditions of effectiveness, digital literacy, educational environment.*

Сучасна система освіти відчула на собі вплив епідемії COVID-19, а нині воєнні дії та відрегулювала на встановлені обмеження переведенням усієї освітньої діяльності в дистанційний чи змішаний режим. Особливо це торкнулося університетів, які швидко повинні були забезпечити ефективність освіти для здобувачів засобами дистанційного навчання, яке змогло надати можливість доступу до матеріалів курсів та он-лайн занять. Швидке пристосування до нових умов, використання ефективних методів навчання, підходу до викладання, готовність до нових викликів

спричинювало багато проблем і різних поглядів на проблему. Викладачі змушені організувати навчання за допомогою дистанційних технологій і доступних комунікацій в електронному інформаційно-освітньому середовищі. Нестабільність мережі Інтернет та вимкнення електроенергії ще більше додало проблем для викладання та навчання. Але, враховуючи усі труднощі, перед фахівцями постало питання оволодіння навичками використання у навчанні можливостей засобів інноваційних технологій і їх поєднання зі звичними традиційними засобами, формами

та методами навчання для забезпечення освіти в таких умовах.

Аналіз досліджень. Велика кількість досліджень технологій дистанційного навчання проводилося в останні роки, швидко розвивалися його науково-методичні основи, ще далеко до сучасних викликів воєнного стану. У 2000 році була прийнята Концепція розвитку дистанційного навчання, що поклала початок державної політики щодо запровадження та організації дистанційної освіти в Україні (Положення про дистанційне навчання, 2004). На виконання положень Концепції Урядом було ухвалено низку нормативно-правових документів щодо забезпечення діяльності закладів освіти у сфері дистанційного навчання, і ця форма навчання визнана як самостійна, поряд із традиційними (Закон України, 1998).

Питанням розвитку дистанційної освіти присвячені роботи багатьох зарубіжних науковців, таких як: Р. Деллінг, Г. Рамбле, Д. Кіган, М. Сімонсон, М. Мур, А. Кларк, М. Томпсон та відповідно вітчизняними, такими як: О. Андрєєв, І. Зязюн, Г. Козлакова, І. Козубовська, Н. Ничкало, В. Олійник, К. Осадча, І. Підласий, Є. Полат, А. Хуторський. Різноманітні підходи, методика навчання іноземних мов за допомогою дистанційного формату роботи вимагає постійного детального вивчення та вдосконалення. Особливої уваги також потребує і змішане навчання, гнучкий графік, взаєморозуміння усіх учасників навчального процесу. Тому науковці завжди в пошуках чогось нового, цікавого, ефективного, що забезпечує максимальний результат. У цьому напрямку потрібно лише вдосконалюватися і мати бажання до пошуку нових підходів та засобів для реалізації навчального процесу.

Офіційне визначення терміну «дистанційне навчання» відбулося в 1982 році, коли Міжнародна Рада з кореспондентської освіти змінила свою назву на Міжнародну Раду по дистанційному навчанню (Петрова, 2021: 113).

Що ж таке «дистанційне навчання», «дистанційна форма навчання»? У «Положенні про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти» від 08 вересня 2020 року це поняття визначено так: «дистанційне навчання – організація освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та їх як правило опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій» (Петрова, 2021: 113).

На думку Блощицького І., дистанційною вважають таку форму навчання, яка повинна бути рівноцінною з очною, вечірньою, заочною формами, екстернатом і реалізовуватися переважно з допомогою дистанційних технологій навчання (Блощинський, 2015: 12).

Дистанційне навчання – нова організація навчального процесу, яка базується на принципі самостійного навчання студента. Середовище навчання характеризується тим, що студенти в основному, віддалені від викладача у просторі і в часі, але мають можливість у будь-який момент підтримувати діалог за допомогою засобів телекомунікації (Рибалко, 2002).

Метою статті є дослідження умов ефективності вивчення іноземної мови засобами дистанційного навчання та їх реалізацію під час воєнного стану та в карантинних умовах.

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення якісного дистанційного навчання іноземної мови необхідно враховувати те, що базовим компонентом змісту навчання є способи діяльності, які забезпечують засвоєння різних видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, письмо, говоріння. Крім того, предмет «Іноземна мова» вважається «безпредметним», що означає можливість спілкування на будь-які теми залежно від віку, інтересів, уподобань здобувачів освіти. Суттєвою відмінністю можна брати до уваги як щільність спілкування так і об'єм навчальних дій, які мають дуже тісний взаємозв'язок (Коваленко, 2021: 6).

Важливим під час дистанційного вивчення іноземних мов, принагідно виокремимо: доступність, комунікативність, наочність, інтерактивну взаємодію, зворотний зв'язок, самостійну роботу із застосуванням нових інформаційно-комунікативних технологій.

Для успішного навчального процесу та якісного вивчення іноземної мови нами виділено наступні умови ефективності, як взаємопов'язані способи організації її вивчення засобами дистанційного навчання. Розглянемо сутність і їх зміст.

З'ясуємо трактування поняття «умова» та «ефективний». За академічним тлумачним словником, «умова» це – необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь (Академічний тлумачний словник), а «ефективний», той, що приводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект. Виходячи з визначень понять, можна узагальнити, що «умови ефективності» – це необхідні обставини, які сприяють чомусь ефективному. У нашому дослідженні,

вивченні іноземної мови засобами дистанційного навчання.

Основною умовою ефективності вважаємо роль викладача, яка суттєво змінюється в цьому навчальному процесі. На нього покладаються такі функції, як координування пізнавального процесу, коригування курсу, що вивчається, консультування слухачів під час впорядкування індивідуального навчального плану, керування їхніми навчальними проектами, гнучкість, готовність до змін. Він допомагає здобувачам у їхньому професійному самовизначенні. Якщо розглянути особливості дистанційної освіти з погляду комунікацій між викладачем і здобувачем, то можна визначити такі її характерні риси:

- цифрова безпека – поєднання засобів безпеки, інструментів та набуття звичок, для гарантії його безпеки у цифровому світі;
- цифрове споживання – знання та використання Інтернет послуг для роботи та повсякденного життя;
- цифрові компетентності – навички ефективного використання цифрових технологій (Петрова, 2021: 63).

На цифровій грамотності базується інформаційно-цифрова компетентність педагога, яка означає здатність та готовність використовувати цифрові ресурси, застосовувати мобільні пристрої, планшети, комп'ютери та хмарні технології у освітньому процесі, а також створювати та ефективно впроваджувати у освітньому процесі можливості цифрового освітнього середовища та всіх його складових.

Цифрова грамотність передбачає постійне підвищення кваліфікації за допомогою різноманітних курсів, вебінарів, тренінгів, які сприяють вирішенню питань викладання в умовах дистанційного навчання. В Луцькому національному технічному університеті періодично проводяться курси підвищення кваліфікації для викладачів для полегшення роботи і автоматизації навичок і вмінь. Щоразу викладачі опановують нові можливості для викладання в дистанційному форматі і активно впроваджують їх у навчальний процес.

Другою умовою вважаємо готовність і бажання студентів вчитися, використовуючи методи дистанційного навчання.

Найважливішою здатністю, яку повинен придбати здобувач у вищому навчальному закладі – це здатність вчитися, яка радикальним чином позначиться на його професійному становленні, бо визначає його можливості у після вузівській безперервній освіті. Навчитися вчитися важливіше, ніж засвоїти конкретний

набір знань, які в наш час швидко старішають. Ще важливіше здатність самостійного здобуття знань, заснована на творчому мисленні. Самоосвіта є важливим аспектом у подальшій професійній діяльності, оскільки сучасність вимагає постійного руху вперед, опанування новими технічними засобами, платформами.

Сучасні здобувачі потребують особливого підходу та висококваліфікованих викладачів у сфері сучасної освіти, які б заохотили сучасне молоде покоління до навчання загалом і вивчення іноземних мов зокрема. Використання цифрових ресурсів допомагає здобувачам навчатися в університетах, стимулює їхню думку, надає нові можливості і дозволяє їм навчитися відкривати в собі нові таланти. Викладачі іноземної мови, які працюють з сучасними студентами, усвідомлюють, що такі студенти думають по-іншому, ніж попередні покоління. Ці молоді люди народилися у світі інформаційних технологій; вони приділяють досить багато часу у соціальних мережах, на різних веб платформах та взагалі у мережі Інтернет, та довіряють ідеям веб-простору більше, ніж постулатам у відомих підручниках. Цифрове покоління займає значну частину людства. Ці молоді люди потребують особливого підходу та належної технологічної платформи для формування знань та навичок. Дистанційне навчання значно полегшує для деяких студентів ступінь або додаткову підготовку, одночасно балансує між роботою та сімейними зобов'язаннями. Більшість програм дистанційного навчання дозволяють студентам працювати в їх власному місці і у вільний час. З більшою гнучкістю приходиться більше відповідальності з їхнього боку. Студенти повинні навчитися добре працювати самостійно і бути готовими до таких вимог освіти. Готовність студента забезпечить якісний результат навчання.

Із удосконаленням продуктивності смартфонів, розумних годинників і планшетних комп'ютерів мобільне навчання дозволяє студентам отримувати доступ до навчальних матеріалів у будь-якому місці, часто відразу з різних пристроїв. Зручність використання викликає попит на цю стратегію, що має потенціал для нових моделей надання послуг для покращення доступу до освіти (Олійник, 2014).

Наступною умовою вважаємо сприятливе освітнє середовище для застосування дистанційного навчання:

Це можливо лише тоді, коли є стійка основа у ЗВО: нормативні документи, початково-методичне забезпечення, морально-психологічна обстановка, забезпечення широкосмуговим доступом

до Інтернету, висококваліфіковані викладачі, які знають та вміють створювати, впроваджувати та розповсюджувати інновації в професійній діяльності та можуть передавати свої знання молодим фахівцям. Щоб освітнє середовище володіло розвивальним ефектом, воно має бути здатним забезпечити комплекс можливостей для самореалізації усіх суб'єктів освітнього процесу.

Поняття «середовище» відображає залежність та взаємозв'язок умов, що забезпечують розвиток людини, її взаємодію з оточенням. У цьому контексті правомірно розуміти під середовищем найближче оточення суб'єкта, у взаємодії з яким він формує і виявляє свої кращі якості. Це актуалізує завдання створення такого середовища, яке розвивало б особистість індивіда, створювало б культуродоцільні умови для його самореалізації, самовираження, для пошуку «кращого себе» у процесі визначення власної траєкторії освоєння знань (Пріма, 2009: 181).

Тому викладача треба готувати до такого середовища дистанційного навчання, навчити його створювати дистанційний курс, проводити дистанційний навчальний процес, обробляти великі обсяги інформації з мережі. Це можна зробити через серію курсів підвищення кваліфікації, бажано, дистанційних.

Важливим також є створення якісного навчального контенту, інтерактивної мультимедійної взаємодії, різнорівневих, якісних тестів, що забирає багато часу. Тому, на думку К. Осадчої, важливим є розробка платформ з нескладним інтерфейсом для створення дистанційних курсів, сприяння якісних програм для організації дистанційного навчання (Осадча, 2019).

Для реалізації цієї умови вбачаємо також важливим виокремити інструменти спілкування у дистанційному форматі, які можна застосовувати для навчального процесу здобувачів у закладах вищої освіти. Зокрема, це платформи LMS Moodle, Cisco WebEx Meeting Center, Microsoft Teams, Classroom, соціальні мережі Telegram, Viber, Skype, віртуальні навчальні лабораторії для вивчення англійської мови від Pearson Educational.

LMS Moodle. Це відкрита система управління навчанням, яка реалізує філософію «педагогіки соціального конструктивізму» і орієнтована, насамперед, на організацію взаємодії між викладачем та студентами, хоча підходить і для організації традиційних дистанційних курсів, а також підтримки очного навчання. Вона є системою, яка містить в собі всі курси дисциплін і кожен студент може входити в цю систему і працювати з тим чи іншим курсом.

Moodle вирізняється всіма функціями, які є необхідними для навчання студентів. Зокрема, адаптивністю (містить засоби, які постійно розвиваються без перебудови системи, та методи, що забезпечують індивідуалізацію навчання), довгостроковістю (навчальна платформа відповідає вимогам щодо інформаційних технологій в освіті і надає можливість вносити зміни до дистанційних курсів без перепрограмування), доступністю (є можливість працювати дистанційно незалежно від місця та часу, головна умова – підключення до мережі Інтернет), економністю (це безкоштовний, відкритий ресурс) (Ковальчук, 2021: 228).

Перевагою платформи Moodle є також можливість використання текстових матеріалів у процесі організації навчального процесу; використання різноманітних за типами завдань тестів, анкетування для проведення контролю та самоконтролю знань студентів; встановлення потрібних термінів виконання студентами завдань. Платформа має автоматизовану систему рейтингового оцінювання практичної, самостійної та підсумкової роботи студента. У Луцькому національному технічному університеті ця платформа використовується для забезпечення якісного забезпечення навчального процесу. Однак, використання платформи Moodle не є достатньо ефективною для online навчання, оскільки вона не передбачає режиму відео конференцій для безпосереднього спілкування викладача та студентами групи. Саме тому практикується додаткове використання інших ресурсів, які забезпечать необхідну комунікацію. Середовище Classroom дозволяє організувати онлайн навчання, використовуючи відео, текстову та графічну інформацію, різні додатки Google. Викладач має можливість контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання вправ, застосовувати різні форми оцінювання.

Соціальні мережі, Telegram, Viber, Skype, ZOOM, Google Meet дозволяють створювати закриті групи, чати, обговорення тем, завдань, проблем, інформації.

Віртуальні навчальні лабораторії для вивчення англійської мови від Pearson Educational відкривають нові можливості для вивчення іноземної мови шляхом використання віртуальних навчальних лабораторій, персоналізованих під кожного користувача. Студент XXI століття вже не просто відвідує заняття в університеті, а інтегрується у віртуальне навчальне середовище, де він сам обирає обсяг та категорії навчального матеріалу, з якими працює самостійно та під керівництвом викладача при цьому кожен отримує можливість

індивідуальної самореалізації та вибору інтенсивності й темпу навчання.

Під час вибору платформи для дистанційного навчання іноземної мови важливо враховувати такі фактори: інтерфейс, можливість викладання різноманітних матеріалів, включаючи аудіо- та відеозаписи, презентації та посилання на корисні Інтернет-ресурси, автоматичний розрахунок статистики відповідей і контроль активності слухачів. Все це дає можливість максимізувати ефект дистанційної роботи. Практика дистанційного навчання показує, що для успішного навчального процесу та якісного вивчення іноземної мови високоефективним є проведення онлайн-занять. Основні види діяльності, які використовуються для проведення такого типу занять, подібні до видів діяльності на звичайних заняттях. До них належать: дискусії, обговорення, бесіди, рольові ігри з вирішенням навчальної проблеми, проектна діяльність, інтерактивні форми та методи навчання тощо.

Інтерактивне навчання, (Коваль, 2011: 4), передбачає перш за все діалогове навчання, у ході якого здійснюється взаємодія між суб'єктами навчального процесу. Його можна зорганізувати з використанням інтерактивних технологій навчання. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх суб'єктів навчання (викладачів і здобувачів). Це взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де студент і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання.

Усі ці види діяльності спонукають здобувачів освіти до роздумів і висловлювання думок, а розвиток самостійної діяльності сприяє виникненню зацікавленості, пізнавального мислення, творчості, наполегливості та ініціативи у вирішенні навчальних проблем.

Отже, підсумовуючи вищезгадане, дистанційне навчання має свої переваги: можливість займатися у зручний для себе час у зручному місці й темпі; можливість звернення до багатьох джерел навчальної інформації; сконцентроване подання навчальної інформації та мультидоступ до неї підвищує ефективність засвоєння матеріалу; дистанційне навчання розширює та оновлює роль викладача, який повинен постійно вдосконалювати свої курси, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій; позитивно впливає на студента, збільшуючи його творчий та інтелектуальний потенціал за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, уміння володіти комп'ютерною технікою і самостійно приймати відповідальні рішення.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок.

Отже, можемо зробити висновок про те, що завдяки вищезгаданим умовам ефективності, іноземна мова є доступною для вивчення засобами дистанційного навчання. Детальна характеристика умов показує про чудові можливості здобувачів, кожен може обрати індивідуальний підхід і зручний час для отримання знань і проходження тестового контролю. Важливим є можливість долучатися до занять з різних куточків світу, що теж є актуальним в умовах війни, адже наші студенти шукають прихисток в різних країнах, а здобувають знання на теренах рідної держави. Широкий спектр засобів дистанційного навчання сприяє кращому засвоєнню іншомовного матеріалу, практиці усіх видів мовлення: читання, письма, аудіювання та усного мовлення. Перспективами подальших розвідок вбачаємо дослідження комунікативної компетенції засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. <http://sum.in.ua/>
2. Блощинський І. Г. Сутність та зміст поняття «дистанційне навчання» в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. Вісник Національної академії Державної служби України. Педагогічні науки. 2015. Вип. 3. С. 5–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2015_3_4
3. Коваль Т. Інтерактивні технології навчання іноземних мов у вищих закладах освіти. Інформаційні технології і засоби навчання: електрон. наук. фах. вид., т. 26, № 6, 2011.
4. Кухаренко В. М. Перешкоди впровадженню дистанційного навчання. Дистанційна освіта: реалії та перспективи : матеріали 1-ї всеукраїнської наук.-практ. конф., 12 грудня 2018 р. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2018. С. 35–38.
5. Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс : навчальний посібник. Харків : НТУ «ХПІ», «Торсінг», 2002. 320 с.
6. Коваленко А. Дистанційне навчання іноземної мови за умов пандемії: специфіка форм і методів роботи. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 35. Том 3. 2021.
7. Олійник В. О. Інноваційні технології дистанційного навчання іноземної мови для студентів немовних ВНЗ. Лінгвістичні дослідження. 2014. Вип. 38. С. 238–246.
8. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія. Дніпропетровськ. ІМА-прес. 2009. 367 с.

9. Положення про дистанційне навчання (Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України 21.01.2004 № 40). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18>
10. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 27–28. С. 181.
11. Постоленко І. Ефективне навчання англійської мови дистанційно. Порівняльно-педагогічні студії. 2015. № 1(23). С. 104–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppstud_2015_1_18
12. Розвиток інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти: колективна монографія. За заг. редакцією Л.Г. Петрової. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2021. 300. С. 63–64.
13. Kovalchuk O., Khomik O., Bielikova N., Indyka S., & Halan-Vlashchuk V. Accessibility of Microsoft Teams and Moodle Services for the Implementation of E-Learning for Students with Disabilities in Institutions of Higher Education in Ukraine. *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*. (1(53)). pp. 33–42 (2021). <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2021-01-33-42>
14. Newman D., “Top 6 Digital Transformation Trends in Education”. [Online]. URL: <https://www.forbes.com/sites/danielnewman/2017/07/18/top-6-digital-transformation-trends-ineducation/?sh=7497f3a02a9a>
15. Осадча К. Стан, технології та перспективи дистанційного навчання у вищій освіті України. Інформаційні технології і засоби навчання. Вип. 70, С. 271–284. № 2 (2019).

REFERENCES

1. Akademichnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian language]. URL: <http://sum.in.ua/> [in Ukrainian].
2. Bloschchynskiy I. H. Sutnist ta zmist poniattia “dystantsiine navchannia” v zarubizhnii ta vitchyzniani naukovii literaturi [Essence and Content of the Notion “Distance learning” in Foreign and National Scientific Literature]. *Magazine of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 2015, issue 3, pp. 5–25. [in Ukrainian].
3. T.Koval. Interaktyvni tekhnolohii navchannia inozemnykh mov u vyshchykh zakladakh osvity [Interactive teaching methods of foreign languages in higher educational institutions], *Technologies and Learning Tools*, № 6 (26), 2011. [in Ukrainian].
4. Kukhareno V. M. Pereshkody vprovadzhenniu dystantsiinoho navchannia [Obstacles to the introduction of distance learning]. *Distance education: realities and prospects: materials of the 1st All-Ukrainian scientific-practical conference. conference, December 12, 2018. Kharkiv: KhNPU named after H. S. Skovorody*, 2018. P. 35–38. [in Ukrainian].
5. Kukhareno V. M., Rybalko O. V., Syrotenko N. H. Dystantsiine navchannia: umovy zastosuvannia. *Dystantsiynyy kurs: navch. pos.* [Distance Education: Conditions of Application. Distance course: study guide. Kharkiv: KhPI National Technical University], Torsing, 2002. 320 p. [in Ukrainian].
6. Kovalenko A. Dystantsiine navchannia inozemnoi movy za umov pandemii: spetsyfika form i metodiv roboty [Distance learning of a Foreign language under the Conditions of a Pandemic: Specifics of Forms and Methods of Work]. *Current issues of humanitarian sciences. Issue 35. Volume 3*. 2021. [in Ukrainian].
7. Oliinyk V. O. Innovatsiini tekhnolohii dystantsiinoho navchannia inozemnoi movy dlia studentiv nemovnykh VNZ [Innovative Technologies of Distance learning in Foreign languages Teaching in the Non-linguistic Universities]. *Linguistic research*. 2014, Issue 38, pp. 238–246. [in Ukrainian].
8. Prima R. M. Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: teoriia i praktyka : monohrafiia. [Formation of professional mobility of the future primary school teacher: theory and practice: monograph]. Dnipropetrovsk. IMA-pres. 2009. 367 p. [in Ukrainian].
9. Polozhennia pro dystantsiine navchannia. [Regulations on Distance learning] (Approved by order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated January 21, 2004. No. 40) [in Ukrainian].
10. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii : Zakon Ukrainy vid 4 liut. 1998 r. [On the National Informatization Programme: Law of Ukraine dated February 4 1998 No. 74/98-VR.] *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1998. No. 27–28. P. 181. [in Ukrainian].
11. Postolenko I. Efektyvne navchannia anhliiskoi movy dystantsiino. [Effective Distance learning of English]. *Comparative Pedagogical Studies*. 2015. No. 1 (23). P. 104–108. [in Ukrainian].
12. Rozvytok informatsiino-tsyfrovoi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv v umovakh pislidyplomnoi osvity: kolektyvna monohrafiia. [Development of Information and Digital Competence of Pedagogical Workers in the Conditions of Postgraduate Education: collective monograph]. In general edited by L.G. Petrova Sumy: publishing and production enterprise “Mriya”, 2021. 300. p. 63–64. [in Ukrainian].
13. Kovalchuk O., Khomik O., Bielikova N., Indyka S., & Halan-Vlashchuk V. Accessibility of Microsoft Teams and Moodle Services for the Implementation of E-Learning for Students with Disabilities in Institutions of Higher Education in Ukraine. *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*. (1(53)). pp. 33–42 (2021). Available: <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2021-01-33-42>
14. Newman D., “Top 6 Digital Transformation Trends in Education”. Available: <https://www.forbes.com/sites/danielnewman/2017/07/18/top-6-digital-transformation-trends-ineducation/?sh=7497f3a02a9a>
15. Osadcha K. Condition, Technologies and Prospects of Distance Learning in the Higher Education of Ukraine. *Technologies and Learning Tools*, Vol 70, pp. 271–284. No 2 (2019). [in Ukrainian].

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-24>**Оксана СМАЛЬ,***orcid.org/0000-0002-3943-539X**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) smal.oksana85@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО КУРСУ НА ОСНОВІ LMS MOODLE ДЛЯ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Одним із секторів освітньої системи, який найшвидше розвивається як всередині країни, так і за кордоном, є дистанційна освіта. Найбільші освітні та комунікаційні установи зараз створюють електронні курси для студентів, щоб навчатися вдома з різноманітних предметів. У статті висвітлено особливості імплементації, переваги та недоліки застосування електронного курсу на основі LMS Moodle (LMS – Learning Management System) для навчання англійської мови у закладах вищої освіти. У статті розглянуто змішане навчання (blended learning), а також його ефективність у викладанні іноземних мов. Було виділено та схарактеризовано основні переваги електронного навчання, а саме: можливість студента самостійно обрати найцікавіший для нього предмет з курсу; автономія та гнучкість виконання завдань; особистий вибір темпу навчання, різноманітності засобів і форм діяльності; залучення до процесу навчання за допомогою різноманітних навчальних платформ; широкі можливості в управлінні та консультуванні студентів, незважаючи на різницю в розташуванні студента та викладача; соціальна рівність. В ході дослідження платформи програмного забезпечення Moodle, яка передбачає електронне навчання, було виокремлено основні засоби контролю знань: автоматизований контроль результатів тестування; уміння оцінювати та коригувати виконані завдання, вправи, реферати, проекти; можливість оперативного зворотного зв'язку; можливість звітувати про кількість і якість виконаних завдань; повноваження викладача підбирати та проектувати унікальну систему оцінювання кожної роботи. Використовуючи платформу Moodle викладачі можуть проводити аналіз виконаних робіт, не приділяючи цьому багато часу, а студенти можуть отримувати та керувати власною інформацією. При такому навчанні функція викладача переходить від функції перекладача до функції того, хто навчає. У статті виділено та проаналізовано важливі вимоги до електронного курсу, а також чітко визначено його структурні елементи, а саме: розділ для розміщення загальних даних; розділ, що містить інформацію про розділи курсу, а також посилання в Інтернеті, як додаткові ресурси; розділ оцінювання.

Ключові слова: електронне навчання, змішане навчання, електронний курс, LMS Moodle, комунікативні навички, навчальні матеріали.

Oksana SMAL,*orcid.org/0000-0002-3943-539X**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Foreign Languages Natural Sciences and Mathematics Majors
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) smal.oksana85@gmail.com*

FEATURES OF THE ELECTRONIC COURSE BASED ON LMS MOODLE FOR LEARNING ENGLISH

Distance education is one of the fastest-growing sectors of the education system in our country and abroad. The largest educational and communication institutions are now creating e-courses for students to study at home in a variety of subjects. The article highlights the features of implementation, advantages and disadvantages of using an electronic course based on LMS Moodle (LMS – Learning Management System) for teaching English in higher education institutions. The article discusses blended learning and its effectiveness in teaching foreign languages. The main advantages of e-learning were highlighted and characterized in the paper: the student's ability to choose the most amusing subject from the course independently; autonomy and flexibility in performing tasks; personal choice of learning pace, variety of means and forms of activity; involvement in the learning process using various learning platforms; broad opportunities in managing and consulting students, despite the students' and teachers' location; social equality. During the study of the Moodle software platform, which provides electronic learning, the head means of knowledge control were singled out: automated control of test results; the ability to evaluate and correct completed tasks, exercises, essays, and projects; the possibility of prompt feedback; the ability to report on the number and quality of completed tasks; authority of the teacher to select and design a

unique evaluation system for each work. Using the Moodle platform, lecturers can analyze completed tasks without spending much time, and students can receive and manage their information. With such training, the function of the teacher changes from the translator to the one who teaches. The article highlights and analyzes requirements for the electronic course and clearly defines its structural elements, namely: a section for placing general data; a section containing information about the course sections, as well as links to the Internet as additional resources; assessment section.

Key words: e-learning, blended learning, e-course, LMS Moodle, language skills, teaching materials.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інтернет-технології та всевітня павутина є основою онлайн-навчального середовища. Використання комп'ютера стає більш важливим у сфері освіти та дає широкий вибір і гнучкість викладання та навчання. Сьогодні електронне навчання є основним інструментом для університетів і навчальних закладів, щоб отримати конкурентну перевагу. Електронне навчання дозволяє студентам не перебувати в класі, а отже, дає їм більше можливостей для навчання, взаємодії з іншими студентами та викладачами. Однак, успіх електронного навчання залежить від сприйняття та умінь використовувати ці навички (Sanchez & Hueros, 2010).

Завдяки глобальним інформаційним технологіям (ІТ) електронне навчання поступово інтегрується в навчальний процес. В Америці та європейських країнах широке освоєння і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій почалося раніше, але багато українських вузів змогли застосовувати електронні технології і створювати власні електронні ресурси тільки з ХХІ століття. Електронне навчання пройшло кілька етапів свого становлення та розвитку, починаючи з технічної підтримки навчального процесу та забезпечення системи управління навчанням (LMS).

Формулювання цілей статті, постановка завдань. Відповідно до стратегії впровадження електронного навчання, однією з основних цілей є виявлення проблем, пов'язаних із використанням, перевагами, недоліками та перешкодами щодо забезпечення навчального процесу електронними курсами дисциплін в закладах вищої освіти при вивченні іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використовуючи сучасні інформаційні технології в процесі навчання іноземних мов, ми не лише формуємо комунікативні навички, а й розвиваємо інші вміння, які дозволяють формувати як соціолінгвістичну, так і прагматичну компетентності. У зв'язку з цим актуальною проблемою стає розгляд дидактичних особливостей і функцій сучасних ІТ, використання яких сприяє активізації навчального процесу.

Змішане навчання – це інноваційна форма електронного навчання на основі інформаційних

технологій у поєднанні з традиційними формами. Розвиток цієї форми навчання майже стосується розвитку електронного навчання з точки зору ІТ як фундаментального принципу (Jih & Reeves, 1992).

На нашу думку, електронне навчання – це навчання, засноване на використанні інформаційно-телекомунікаційних технологій. Важливим моментом є доведення навчальних матеріалів до студентів через комп'ютерну мережу. Спочатку електронне навчання не передбачало повноцінного навчання, але зараз ми використовуємо особисті попередні зустрічі та іспити. Цей вид навчання часто використовується для дистанційних курсів.

Електронне навчання має кілька переваг:

- можливість вибрати найцікавіший для студента предмет з курсу;
- автономія та гнучкість: учні навчаються бути ініціативними щодо часу та місця навчання;
- особистий вибір темпу навчання, різноманітності засобів (відео, аудіо, анімація, текст, зображення) і форм діяльності (ігри, командна робота, індивідуальна діяльність);
- залучення до процесу навчання за допомогою різноманітних навчальних платформ;
- широкі можливості в управлінні та консультуванні студентів для попередження можливих невідповідностей у навчанні, незважаючи на різницю в розташуванні студента та викладача;
- соціальна рівність – рівність шансів отримати освіту, незважаючи на місце проживання, стан здоров'я та фінансовий стан.

Електронне навчання також може мати і низку недоліків, таких як:

- відсутність соціального контакту між викладачем і студентами, між самими студентами (якщо це не передбачено модератором курсу);
- можливі прогалини, погане розуміння змісту навчання через недостатній контроль викладачів;
- вимагає суворої самодисципліни, високого ступеня свідомості, тобто досить добре сформованих навичок автономності;
- мета не може бути досягнута в навчанні, якщо немає добре організованого консультування;
- навчальний процес, заснований на письмовій формі без можливості висловити свої знання в усній формі, може стати “каменем спотикання” для деяких студентів;

– вимоги до хорошого технічного оснащення (комп'ютер та доступ до Інтернету).

Змішане навчання може посилити мотивацію студентів до навчання завдяки тому, що студенти можуть вільно обирати модулі курсу, задовольняти свої потреби, коли є певні прогалини в знаннях. Крім того, студенти отримують онлайн-зворотній зв'язок від викладача, який допомагає прийняти всі деталі курсу. Очні заняття дозволяють студентам підтвердити правильний та ефективний стан сприйняття навчальних матеріалів, отримати зворотній зв'язок і скорегувати отримані результати.

Бах і Сміт стверджують, що електронне навчання охоплює декілька типів додатків і процесів, включаючи комп'ютерне навчання, веб-навчання, віртуальну класну кімнату та співпрацю. Педагоги пояснили електронне навчання як підмножину дистанційного навчання, онлайн-навчання як підмножину електронного навчання та комп'ютерне навчання як підмножину онлайн-навчання. Також згадується, що електронне навчання не лише забезпечує цінність завдяки плановому навчанню, але й визнає цінність незапланованого навчання та самостійність студента для збільшення навчального досвіду, для покращення навчальних досягнень (Bach & Smith, 2007).

Moodle – це платформа програмного забезпечення з відкритим вихідним кодом, яка передбачає електронне навчання. Завдяки його можливостям студенти можуть брати участь у навчальному процесі будь-де та будь-коли. З точки зору навчання, платформу Moodle можна використовувати для створення онлайн-курсів, які надають можливості для взаємодії. Викладачам надаються різні інструменти, які допомагають студентам навчатися та спілкуватися. Крім того, його можна використовувати для підтримки традиційного навчання в аудиторії. Використання технологій у викладанні англійської мови зростає в усьому світі за останні десять років.

Можливості цієї системи включають наступне та містять велику кількість засобів контролю знань:

– автоматизований контроль результатів тестування (викладач може дозволити студентам перевірити власні результати тестування або запобігти їх відображенню, використовуючи певні параметри створення тесту);

– уміння оцінювати та коригувати виконані завдання, вправи, реферати, проекти (викладач може при оцінюванні самостійної роботи надати студенту коментарі до кожної з відповідей для чіткого розуміння критеріїв оцінювання);

– можливість оперативного зворотного зв'язку (результати оцінювання виконаної самостійної роботи надаються викладачеві та студенту одразу після тестування);

– можливість звітувати про кількість і якість виконаних завдань;

– повноваження викладача підбирати та проєктувати унікальну систему оцінювання кожної роботи.

Важливо зазначити, що для кожного електронного курсу слід враховувати особливі вимоги педагогічного дизайну, що допомагає визначити рівень володіння іноземною мовою, основні потреби студентів, кінцевий результат навчання та забезпечити умови результатів. Розробники курсу визначили як результати засвоєння лексичного та граматичного матеріалу, а також розвиток усних навичок у межах кожної теми. Для розробки курсу необхідно підготувати наступну загальну інформацію:

– необхідна інформація про викладача курсу;

– інформація про розділи чи підрозділи;

– чіткий план з певною кількістю балів за кожен вид діяльності;

– додаткові ресурси, пов'язані з основним навчальним матеріалом.

Важливими вимогами до електронного курсу є також його привабливий вигляд і наочність, представлення навчальних матеріалів на цифрових носіях у вигляді таблиць, схем та інших графічних об'єктів. Найважливішим завданням для розробники курсу є визначення зв'язку кожної діяльності з результатами навчання, а також терміни виконання діяльності та критерії оцінювання. На цьому етапі повинні бути підготовлені рекомендації та чіткі інструкції для презентації діяльності, зразки виконання завдань, а також взаємоперевірка.

До викладу теоретичного матеріалу висувуються також певні вимоги:

– представлення матеріалу має бути максимально візуально привабливим, щоб заохотити студентів до вивчення;

– слід уникати великого обсягу інформації.

Безсумнівно, для самонавчання діяльність повинна бути інтерактивною з чіткими і конкретними інструкціями. Навчальний матеріал повинен містити найпопулярніші інструменти LMS Moodle такі, як «Книга», «Глосарій». Більшість вправ і завдань слід представляти у вигляді «Семінар», «Вправа», «Вікторина».

Для отримання повної інформації про результати навчання та розуміння матеріалу, студентам пропонується пройти підсумкове тестування.

Це вимагає використання викладачем широкого спектру інтерактивних тестів, таких як множинний вибір, встановлення відповідності, коротка відповідь тощо, щоб підвищити мотивацію учнів до самостійної роботи в Інтернеті.

Крім того, такі засоби комунікації, як «Форум», «Чат» і «Wiki», дозволяють електронному курсу відповідати сучасним вимогам. Ці засоби можна віднести до активних методів навчання, що організують навчальний процес студентів у співпраці. Особлива увага приділяється різним мультимедійним засобам, які можна легко інтегрувати в курс електронного навчання як аудіо- та відеоресурси, важливі для покращення навичок розуміння на слух.

Таким чином, структура електронного курсу представлена в наступних розділах:

– розділ для розміщення загальних даних (метаінформація про курс, інформація про викладачів тощо);

– розділ, що містить інформацію про розділи курсу (інструкції для розділів, рейтинговий план, навчальні матеріали з лексики та граматики в текстовому, аудіо- та відеоформатах, список слів, інтерактивні дії, інструкції з написання есе та презентації), а також посилання в Інтернеті, як додаткові ресурси;

– розділ оцінювання (включає тести для визначення рівня комунікативних навичок).

Процес навчання базується на традиційному викладанні дисципліни та он-лайн навчанні з використанням електронного курсу, розробленого в LMS Moodle для моніторингу самостійної роботи студентів (Staker & Horn, 2012). На початку учні отримують онлайн-інструкції вчителя в класі, заощаджуючи час на вікторину та обговорення результатів.

Отже, платформа Moodle дозволяє викладачам розробляти індивідуальні онлайн-курси для своїх студентів. Вона дає можливість покращити рівень підготовки студентів у певній галузі. Перевага Moodle полягає в тому, що викладачу не потрібно мати попереднього досвіду розробки веб-сайтів, керування базами даних, програмування тощо.

Будь-який викладач може використовувати цю систему, щоб навчитися планувати, будувати та керувати процесом навчання та контролю на інтуїтивному рівні.

Викладач може самостійно побудувати електронний курс і керувати його роботою за допомогою підказок і допомоги системи підтримки. Система Moodle створена для будь-яких мультимедійних ресурсів, необхідних для створення нових, удосконалення наявних або перевірки вивченої інформації (відео та аудіоматеріали, таблиці, діаграми тощо). Функція налаштування дозволяє викладачу швидко та легко вибрати колірну схему та інші елементи дизайну навчального матеріалу, навіть не маючи попереднього знання HTML.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Змішане навчання – це форма навчання, яка поєднує традиційну денну форму навчання з сучасними формами електронного навчання, збільшуючи переваги та компенсуючи недоліки кожного (Tomlinson & Wittaker, 2013). Модульна організація навчання забезпечує гнучкість програми. Студенти обирають модуль за інтересами, але нерелевантну, добре відому інформацію, яку вони можуть пройти, відповідно до індивідуальної стратегії навчання.

Платформа Moodle – це безкоштовна система керування онлайн-курсами, яка підходить для викладання іноземної мови. Це зручний інструмент для створення електронного навчання або онлайн-курсу для викладачів англійської мови. У системі Moodle є кілька функцій, які допомагають підтримувати та проводити навчання легше, ніж у традиційному класі. Щоб створити онлайн-курс, потрібен час на підготовку планів уроків і керування вмістом. Це складніше, якщо в одному класі є учні з різними рівнями знань. Студенти можуть завантажувати навчальний матеріал або практикувати вправи поза класом, щоб в будь-який час і в будь-якому місці отримувати відгуки від свого викладача та негайно показати свої навички. Вони із задоволенням використовують цю платформу для підвищення свого рівня навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bach S., Haynes P. & Lewis-Smith J. *Online Learning and Teaching in Higher Education*. New York : Open University Press, 2007.
2. Hoole J. *Blend : In Seven Days or Less Successfully Implement Blended Strategies in Your Classroom*. USA : Amazon Kindle Edition, 2012.
3. Jih H. J. & Reeves T. C. Mental models : A research focus for interactive learning systems. *Educational Technology Research & Development*. 1992, 40(3), P. 39–53.
4. Sanchez R. A. & Hueros A. D. Motivational factors that influence the acceptance of Moodle using TAM. *Computers in Human Behavior*. 2010, 26, P. 1632–1640.
5. Staker H. & Horn M. *Classifying K–12 Blended learning*. San Francisco, CA : Innosight Institute, 2012. 22 p.

6. Tomlinson B. & Wittaker C. Blended Learning in English Language Teaching : Course Design and Implementation. London : British Council, 2013.

REFERENCES

1. Bach, S., Haynes, P. & Smith, J. L. 2007. Online Learning and Teaching in Higher Education. New York : Open University Press.
2. Hoole, J. 2012. Blend : In Seven Days or Less Successfully Implement Blended Strategies in Your Classroom. USA : Amazon Kindle Edition.
3. Jih, H. J. & Reeves, T. C. 1992. Mental models : A research focus for interactive learning systems. *Educational Technology Research & Development*, 40 (3), pp. 39–53.
4. Sanchez, R. A. & Hueros, A. D. 2010. Motivational factors that influence the acceptance of Moodle using TAM. *Computers in Human Behavior*, 26, pp. 1632–1640.
5. Staker, H. & Horn, M. 2012. Classifying K–12 Blended learning. San Francisco, CA : Innosight Institute.
6. Tomlinson, B. & Wittaker, C. 2013. Blended Learning in English Language Teaching : Course Design and Implementation. London : British Council.

Tatiana TERESHCHENKO,

orcid.org/0000-0003-3920-0547

*Kandidat der Philologischen Wissenschaften,
Dozentin Lehrstuhl für Praxis der deutschen und französischen Sprache
Staatliche geisteswissenschaftliche Universität
(Riwne, Ukraine) tetyana-tereschenko1@ukr.net*

ZUR ROLLE DER LEHRENDEN BEIM BETREUEN VON LERNENDEN: MOTIVATIONSFÖRDEUNG IM ONLINE-UNTERRICHT

Der Artikel stellt die wichtigsten Aufgaben und Kompetenzen eines Tutors dar; benennt die größten Herausforderungen beim hybriden Erlernen der deutschen Sprache, führt eine vergleichende Analyse der modernen Konzepte von Coach, Mentor, Tutor, Moderator durch. Die Kriterien der Analyse diesen Begriffen waren folgende – Fokus (Gruppenfokus oder persönlicher Fokus), Zweck und Zeitperiode der Unterstützung, Planungsbedarf, Einflussquelle und Einzelergebnis. Zurzeit ändert sich die traditionelle Rolle des Vermittlers zur neuen Rolle des Unterstützers. Der Einsatz von digitalen Medien in der Lehre führt dazu, dass sich damit auch die klassischen Aufgaben der Lehrenden verändern. Der Tutor muss einen qualitativ hochwertigen pädagogischen und methodischen Komplex entwickeln, der die folgenden Prinzipien erfüllt: Interaktivität, Diversität, Integrität, Selbstorganisation und Selbstlernen. Die richtige Balance zwischen Aktivität und Passivität bei der Unterstützung von Lernen und Motivation zu finden, ist eine Herausforderung für den Lehrer. Der Autor beschreibt den experimentellen Teil der durchgeführten Forschung, identifiziert zwei ungefähr gleiche Gruppen von Studenten, vergleicht die Indikatoren beider Gruppen unter Verwendung eines Kontrollabschnitts und von Beobachtungsmaterialien. Das Ziel war die Studienabbruchneigung in den ersten Semestern zu verringern und die Studienzufriedenheit zu erhöhen. In der Online-Bildung sind gut strukturierte Lerninhalte und Anleitungen zur Bearbeitung des Lernmaterials besonders wichtig. Der Tutor sollte die Leistungen der Teilnehmer regelmäßig nach jeder Aufgabe bewerten und einschätzen. Er soll natürlich in Augen behalten, ob jemand schon etwas länger inaktiv ist, und dann versuchen zu motivieren. Die Frage der Motivation der Studenten liegt insbesondere in der Motivationshäufigkeit, also ob sie öfter als im Präsenzunterricht stattfinden soll. Die Monitoringliste und die Monitoringtabellen sind dafür ein unverzichtbares Hilfsmittel.

Schlüsselwörter: Tutor, Kompetenzen, Online-Schulung, Kontrollprüfung, Beobachtungsmaterialien.

Тетяна ТЕРЕЩЕНКО,

orcid.org/0000-0003-3920-0547

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри практики німецької і французької мов
Рівненського державного гуманітарного університету
(Рівне, Україна) tetyana-tereschenko1@ukr.net*

ПРО РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ У КОНТРОЛІ ЗА УЧНЯМИ: ПІДТРИМКА МОТИВАЦІЇ В ОНЛАЙН-НАВЧАННІ

У статті встановлюється найважливіші завдання та компетенції тьютора, визначаються найбільші виклики під час гібридного навчання німецької мови, проводиться порівняльний аналіз сучасних понять вчитель, коуч, ментор, тьютор, наставник, модератор. Критеріями для аналізу цих термінів були наступні – спрямованість (на групу загалом чи на окрему особу), мета та період підтримки, потреба в плануванні, джерело впливу та індивідуальний результат. Зараз традиційна роль посередника змінюється на нову роль тьютора, індивідуального коуча, наставника, провідника у навчальному процесі. Використання цифрових медіа в навчанні означає, що класичні завдання вчителів також змінюються. Тьютор повинен розробити якісний педагогічно-методичний комплекс, який відповідає таким принципам: інтерактивність, різноманітність, цілісність, самоорганізація та самонавчання. Знайти необхідний баланс між активністю та пасивністю в підтримці навчання та мотивації є викликом для вчителя. Автор описує експериментальну частину проведеного дослідження, визначивши дві приблизно рівносильні групи студентів, зіставивши показники обох груп, використовуючи контрольний зріз і матеріали спостережень. Метою було зменшити тенденцію відсіву в перших семестрах і підвищити задоволеність студентів. У онлайн-навчанні особливо важливий добре структурований навчальний контент та керівництво з опрацювання навчального матеріалу. Тьютор повинен оцінювати роботу студентів після кожного завдання. Він, звичайно, повинен стежити за тим, наскільки активно працюють усі студенти, в іншому випадку намагатися їх мотивувати. Питання мотивації студентів полягає зокрема в її частоті, а саме, у тому, чи не повинно це від-

буватися частіше, ніж на заняттях у аудиторії. Для цього незамінним інструментом виступає моніторинговий список та моніторингові таблиці.

Ключові слова: тьютор, компетенції, онлайн-навчання, контрольний зріз, спостереження.

Tatiana TERESHCHENKO,

orcid.org/0000-0003-3920-0547

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Practice of German and French languages

Rivne State University of the Humanities

(Rivne, Ukraine) tetyana-tereschenko1@ukr.net

ON THE ROLE OF TEACHERS IN SUPERVISING LEARNERS: ENCOURAGING MOTIVATION IN ONLINE TEACHING

The article sets out the most important tasks and competencies of a tutor, identifies the biggest challenges during hybrid learning of the German language, conducts a comparative analysis of the modern concepts of teacher, coach, mentor, tutor, moderator. The criteria for analyzing these terms were as follows – focus (group focus or personal focus), purpose and time period of support, need for planning, source of influence and individual outcome. Currently, the traditional role of mediator is changing to the new role of supporter. The use of digital media in teaching means that the classic tasks of teachers are also changing. A tutor must develop a high-quality pedagogical and methodological complex that conforms to the following principles: interactivity, diversity, integrity, self-organization and self-study. The author describes the experimental part of the conducted research, identifying two approximately equal groups of students, comparing the indicators of both groups, using a control section and observation materials. For the experiment was chosen the model of mutual teaching of more successful versus unsuccessful students. The students were divided into pairs, in which the roles were distributed according to the principle of successful – unsuccessful. This model allowed to include students in the learning process in a more mobile and flexible way, without spending a lot of time on unnecessary explanations. The aim was to reduce the tendency to drop out in the first semesters and to increase student satisfaction. In online education, well-structured learning content and instructions for processing the learning material are particularly important. The tutor must evaluate the students' work after each task. He should of course keep an eye on whether someone has been inactive for a while and then try to motivate them. The issue of student motivation lies in particular in the frequency of motivation, namely, whether it should happen more often than in classroom. The monitoring list and monitoring tables are an indispensable tool for this.

Key words: *tutor, competencies, online learning, control section, observation materials.*

Problemstellung. Die Gestaltung und didaktische Planung von Lehrveranstaltungen in Schulen und Universitäten haben sich wegen der strukturellen Reformen und der medientechnischen Entwicklung stark verändert. Einen großen Einfluss auf die Veränderung von Lehren und Lernen haben momentan zwei Tendenzen: die Verwendung von Lernmaterialien, die sich auf interaktiven Medien basierten, als die Voraussetzung für die Bildung junger Menschen und eine Veränderung der Organisation sowie der Didaktik von Bildungsveranstaltungen im Kontext einer Virtualisierung.

Analyse aktueller Forschungen. Die Methoden des OnlineLernens unterscheiden sich von denen des Präsenzunterrichts und sollten deshalb in Schulungen gezielt trainiert werden. Eine Deutschlehrausbildung kann ohne eine fachliche Kompetenz weder präsent noch online geleitet werden (Gerick, 2020: 88). Motivation und Wirkung von E-Learning wurden von vielen Wissenschaftlern untersucht. Solche Dimensionen wie Lernprozess und Lernerfolg werden nach dem Modell der Wirkungsanalyse von Reinmann-Rothmeier und Mandl analysiert. Fragen zu Inhalt,

Form und Didaktik von Onlinestudium stehen heute im Zentrum des Interesses. Eine wichtige Voraussetzung für erfolgreiches computerunterstütztes Lernen ist Selbstmotivation der Studenten. Die Frage nach der Motivation besteht nicht nur darin, wie oft man als Tutorin motivieren muss, sondern auch, ob es nicht öfter als im Präsenzunterricht geschehen muss. Eine gute Gruppendynamik kann die eher trägen Lernenden sehr gut mitziehen, was im Online-Kursraum schwierig werden kann, da man Gefahr läuft zu vereinsamen und zu passiv zu werden (Rohde, 2021: 15).

Das Ziel des wissenschaftlichen Berichtes ist zu bestimmen, was zu den wichtigsten Aufgaben des Tutors gehört, welche Kompetenzen sich im Prozess der Entwicklung des Online-Studiums als besonders wichtig herausgestellt haben, was die größten Herausforderungen in der Tätigkeit des Tutors sind, wo der Unterschied zwischen der Rolle des Lehrers und des Tutors liegt, inwiefern eine Verzahnung zwischen Online- und Präsenzunterricht wichtig ist.

Hauptteil. Ursprünglich kommt der Begriff Tutor aus der römischen Zeit. Der Tutor dann war nichts anderes als ein Vormund für jene, denen keine eigene

Handlungsfähigkeit zugestanden wurde. Aus dieser Form des Tutors entwickelte sich schließlich auch der Lehrer. Heute finden wir den Begriff „Tutor“ vor allem an Universitäten. Hier handelt es sich bei Tutoren um studentische Hilfskräfte oder auch Doktoranden, die Übungen von Studenten leiten und dort auch für Fragen offen sind.

Der Tutor arbeitet nach dem Prinzip der Individualisierung und begleitet die Studenten bei dem Aufbau und der Durchführung eines individuellen Bildungsprozesses. Tutoren sollten Bildungstechnologien und adaptive Lernsoftware im Unterricht nutzen, damit die Lernende individuell gefördert werden und ihre Bedürfnisse im Lernprozess durch mehr zeitliche und räumliche Flexibilität berücksichtigt werden können. So bekommen die Lehrkräfte mehr Zeit für Tätigkeiten, die nicht automatisiert werden können – zum Beispiel die Entwicklung und Begleitung von Lernprojekten in denen die Lernende erworbenes Wissen in eigene Ideen und Lösungen für reale Herausforderungen umsetzen. Was Arbeitsrahmen des Tutors angeht, muss ein Tutor ein qualitativ hochwertiges pädagogisches und methodisches Komplex erarbeiten, der den folgenden Prinzipien entspricht: Interaktivität, Vielfalt, Integrität, Selbstorganisation und Selbststudium (Kenner, 2016: 35). Das Prinzip der Interaktivität basiert auf der Funktion des Teambuilders. Die Aufgabe ist es, die Gruppenbildung und Koordination in diesen Gruppen zu unterstützen. Das zentrale Anliegen von «Prinzip Vielfalt» ist die Heterogenität der Lernenden. Prinzip Vielfalt knüpft an aktuellen pädagogischen Konzepten an, ermöglicht Philosophieren mit Studenten, Kooperatives und Situatives Lernen. Wie im Auszug aus dem Handbuch „Hybrides Sprachenlernen“ zu lesen, muss ein Lehrer den Unterricht organisieren, interessante Inhalte und Materialien erstellen und diese auch erklären und zudem seine Schüler motivieren. Ein Tutor motiviert zwar auch seine Lerner, er hat aber vielmehr eine moderierende und beratende Funktion. Des Weiteren muss er sich mit Projektmanagement und verschiedenen Kommunikationstechniken, wie diversen Online-Tools, auskennen und den richtigen Umgang damit zeigen.

Die größte Herausforderung als Tutor sehe ich in der Motivation der Teilnehmer, da man immer wieder Interesse am Lernprozess wecken, an die Abgabe von Aufgaben erinnern und unterstützend durch Feedback zur Seite stehen muss. Dabei stellt sich mir die Frage, wie oft die Motivation geschehen muss? Wenn man zu oft Feedback gibt oder Aufforderungen macht, kann man schnell den Eindruck erwecken, dass man ungeduldig ist. Im schlimmsten Fall fühlen sich die Teilnehmer genervt oder lassen die Kommunikation zum Tutor ganz abbrechen. Aber zu wenig Betei-

ligung am Lernprozess kann sich auch negativ auswirken und Desinteresse vermitteln. Hier das nötige Maß zwischen Aktivität und Passivität bei der Lernbetreuung und Motivation zu finden, erachte ich als herausfordernd und schwierig. Integrität ist ein wichtiges Element von Tutor-Persönlichkeit. Die positive Autorität neben der fachlichen und methodischen Kompetenz sollen bei Studenten die Bereitschaft und den Willen wecken „Lehre anzunehmen“, sich nach dem Tutor als Vorbild zu richten, sich helfen und anspornen lassen.

In der Zeit des lebenslangen Lernens entstand im Bildungssystem viele Beratungsformen. Neben dem Begriff Tutor hören wir oft solche Wörter wie Coach, Mentor, Berater, Moderator. Die Verwendung der aufgeführten Begriffe hängt vom spezifischen kulturellen und beruflichen Kontext ab. In wissenschaftlichen und pädagogischen Quellen gibt es keine klare Grenze ihrer Anwendung. Oft wird EIN Konzept durch ein anderes definiert. Offensichtlich, weil die Phänomene der objektiven Realität des Bildungsprozesses, die hinter diesem oder jenem Wort stehen, eng miteinander verflochten sind, sich funktional überschneiden und reibungslos von einem zum anderen übergehen. Auf dieser Folie können Sie eine Tabelle sehen, da habe ich die Ergebnisse der Vergleichsanalyse von verschiedenen wissenschaftlichen Quellen zusammengefasst und präsentiert. Die Kriterien, die ich zur Analyse diesen Begriffen ausgewählt habe, waren folgende – Fokus (Gruppenfokus oder persönlicher Fokus), Zweck und Zeitperiode der Unterstützung, Planungsbedarf, Einflussquelle und Einzelergebnis. Die Analyse diesen Begriffen hat mir später bei dem Experiment gut geholfen.

Die Entwicklung der Digitalisierung hat in den vergangenen Jahren zu einem zuvor kaum vorstellbaren globalen Zugang zu Informationen, Wissen, Perspektiven und Erfahrungen geführt. Digitale Medien haben mehr und mehr in allen Bildungsbereichen, Bildungsinstitutionen und privaten Bildungsprozessen Einzug gehalten (Bremer, 2017: 308). Das hat viele Vorteile, stellt aber die Lehrer und Studenten vor große Herausforderungen. Die technischen Möglichkeiten werden immer vielfältiger und die Lernenden brauchen eine persönliche Betreuung von einem qualifizierten Tutor, der die geeigneten Medien zur Kommunikation und die geeigneten Methoden der Arbeit auswählt. In diesem Zusammenhang spielt das Online-Tutoring zur Unterstützung der Lernenden eine wichtige Rolle. Hier handelt es sich um Betreuungs-, Beratungs- und Begleitungsangebot. Die Lehrkräfte weltweit können zurzeit ihren Studenten eine Kombination aus klassischem Seminarunterricht und Online-Tools anbieten.

Tabelle 1

Vergleichende Analyse der Verwendung von Begriffen

	Coach	Mentor	Tutor	Berater	Moderator
Fokus	Gruppenarbeit	Einzelarbeit	Einzelarbeit	Einzelarbeit	Gruppenarbeit
Zweck	Erfüllung einer konkreten Aufgabe	Entwicklung von Persönlichkeitsmerkmalen	Unterstützung bei der Wahl eines individuellen Bildungswegs	Verfassen einer Qualifikationsarbeit	Erfolgreiches Erreichen des für die Gruppe gesetzten Ziels
Faktor Zeit	kurzfristig, notwendig zur Erledigung einer konkreten Aufgabe	mindestens ein Semester oder länger	für die Dauer der Ausbildung	für die Dauer der Qualifikationsarbeit	für die Zeit, die erforderlich ist, um ein bestimmtes Ergebnis zu erreichen
Planung	Erfordert keine klare Planung	zur Erreichung des strategischen Ziels ist ein Plan erforderlich	Planung der Lernzielerreichung	Planung der Beratung je nach Fortschritt des Bewerbers	nach dem Plan
Einflussquelle	Position	Persönliche Eigenschaften	Position Professionalität	Autorität in der Wissenschaft Professionalität	Persönliche Eigenschaften
Einzelergebnis	Leistungen in der Gruppe	Persönliches Wachstum	Leistungen in der Ausbildung	Verfassen einer wissenschaftlichen Arbeit	Leistungen in der Gruppe durch Offenlegung persönlicher Eigenschaften

Da spreche ich von Blended Learning. Das bietet die Möglichkeiten, Wissen und Kompetenzen bedarfsgerecht auf- und auszubauen. Die Bedürfnisse der Lernenden und die Lerninhalte werden so aufeinander abgestimmt, dass die Lernziele optimal erreicht werden: theoretisch, praktisch, methodisch und zeitlich. Die einzelnen Module greifen dabei inhaltlich ineinander und der Ablauf ist so organisiert, dass die Lernenden mit einem optimierten Zeitaufwand zum Erfolg gelangen. Tutor ist fast immer ansprechbar, was schnell zu einer Selbstausschöpfung führt. Es gibt aber die Möglichkeit, jede/n Teilnehmer/in individuell zu fördern, was im Präsenzunterricht oft nicht so gut gelingt. Der Tutor kann maßgeschneiderte Hilfestellungen geben und Tipps zum Weiterlernen.

Beim Tele-Teaching steht die synchrone Kommunikation zwischen Lehrenden und Lernenden im Vordergrund. Es besteht in der Regel vor allem in der „Übertragung“ von Präsentationen, Vorträgen oder Diskussionen. Für die entfernten Teilnehmenden besteht die Möglichkeit sich mit Fragen, Kritik oder Anmerkungen an den Referenten zu wenden. Im Seminar können wir gemeinsam das Sprechen üben. In einer parallel dazu angebotenen Online-Lernumgebung, trainieren die Studenten allein, ungestört und konzentriert die anderen sprachlichen Kenntnisbereiche – im eigenen Tempo, mit vielen Wiederholungen und Zusatzübungen. Von meinen Studenten höre ich immer wieder, dass sie Schwierigkeiten haben eine Lernroutine zu etablieren, d.h. einen Plan zu machen, etwas Regelmäßiges, was sie immer machen, wenn sie

Deutsch lernen. Das Wichtigste, woran es ich denke oft scheitert, ist das, wenn sich zu viel vornimmt. Von mir aus ist es völlig egal, wo die Studenten lernen. Das ist völlig irrelevant. Ich rate ihnen Folgendes auszuprobieren: eine Minimalportion Deutsch vorzunehmen, die sie täglich machen, also 15 Minuten höchstens, sogar weniger.

Online-Tutoring können wir auch als eine Bezeichnung für die asynchrone Unterstützung von Online-Lernenden durch einen Tutor, der räumlich und oft auch zeitlich von den Lernenden getrennt ist. Aufgabenstellungen werden oft trotz präziser und sprachlich angemessener Formulierung falsch verstanden. Deshalb besteht eine der Hauptaufgaben des Tutors darin, möglichst unmittelbar nach Einreichung der ersten Beiträge zu überprüfen, ob die Aufgabe verstanden wurde, und wenn nicht, Hilfestellungen zu geben.

Ich muss gleich sagen, dass die Begriffe Tutor und Tutoring, als Lehrform, die das übliche Bildungsformat ergänzt, noch nicht ins Bildungssystem der Ukraine integriert sind.

Dieses Studienjahr wurde ein Experiment in der Gruppe von Studenten des ersten Semesters in Rivner staatlichen geisteswissenschaftlichen Universität, an der Fakultät für Fremdsprachen durchgeführt. Es wurden bewusst Änderungen an der Organisation des Bildungsprozesses von einer akademischen Gruppe vorgenommen. 15 Personen nahmen an dem Experiment teil (3 Peer-Mentoren und 12 Schützlinge). Die Kontrollgruppe umfasste andere Studierende mit etwa gleichem Fremdsprachenniveau.

Zu Beginn des Wintersemesters wurden Einführungstutorien angeboten, in welchen grundlegende organisatorische Belange des Studiums erklärt wurden. Das Ziel war die Studienabbruchneigung in den ersten Semestern zu verringern und die Studienzufriedenheit zu erhöhen. Denn Online-Lehre ist komplex und Frustrationen in der Anfangszeit sind vorprogrammiert.

Als Lehrkraft habe ich am Anfang den Studierenden theoretisches Material in elektronischer Form angeboten; die Fähigkeiten wurden aufgelistet, die die Studenten nach dem Studium des Themas (Moduls) erwerben werden; ich habe dabei die Beratung gegeben zur Zeitverteilung für das Studium einzelner Themen des Moduls. Es wurden die Aufgaben und Übungen vorbereitet, die das theoretische Material in der Praxis festigen; und einen Block zur Selbstkontrolle.

Für das Experiment habe ich das Modell des gegenseitigen Lernens erfolgreicher gegenüber erfolglosen ausgewählt. Die Studierenden wurden in Paare / Drillinge eingeteilt, in denen die Rollen nach dem Prinzip erfolgreich – erfolglos verteilt waren.

Dieses Modell ermöglichte mir, leistungsschwächere Studenten mobiler und flexibler in den Lernprozess einzubeziehen, ohne viel Zeit mit unnötigen Erklärungen zu verbringen. Dieses Modell der pädagogischen Interaktion ist im ersten Studienjahr relevant, da eine pädagogische und soziale Anpassung der Studierenden an neue Bedingungen erforderlich ist. Das Modell ermöglichte es mir, nicht nur kognitive Fähigkeiten, sondern auch Kommunikationsfähigkeiten meiner Studierenden zu entwickeln und zu verbessern. Meine Aufgaben als Lehrers war es, das Mentoring zu erklären, die Arbeit in Paaren/Drillingen zu kontrollieren.

Zur Erfassung der Leistungen wurden die Noten erhoben. Die erste Erhebungsrunde wurde zu Beginn des Semesters durchgeführt. Im Rahmen dieser Messung wurden die Resultate des Einstufungstests erfragt. Außerdem sollten die Studenten angeben, welche Noten sie anstreben und wie sicher sich die Studenten sind, ihr Notenziel zu erreichen. Mit der zweiten Erhebung wurden dann die tatsächlich erreichten Noten erfasst. Parallel hierzu wurde wiederum erfragt, wie sicher sie sich in ihren Einschätzungen sind. Die Analyse der Teilnehmer wurde mithilfe der Fragebogen durchgeführt. Die Lerninhalte wurden von den vorherigen Analysen abgeleitet, umso einen optimalen Lernplan zu erstellen.

Online-Sitzungen waren auf der Plattform Zoom und die Kommunikation lief über Whatsapp-Gruppe. Die Qualitätssicherung fand durch Zufriedenheits-evaluation, Feedbackgespräche und die entsprechende Auswertung statt.

Zu den Herausforderungen im Online-Tutorieren gehören

- ungleiche Partizipation der Studierenden
- fehlende Interaktion und Vorbereitung
- fehlende Motivation und Vorwissen
- Studierende arbeiten oft ohne Video und haben Probleme mit Technik
- die Gruppen sind meistens heterogen,
- das Verhalten von einigen Studierenden kann man oft als dominantes charakterisiert. Gerade diese Tatsache steht bei mir im Mittelpunkt.

Gemeinsames Lernen mit Rollenverteilung war sowohl für die leistungsstärkeren als auch für ihre Schützlinge von großer Bedeutung. Die ersten festigten ihre eigenen Deutschkenntnisse, stärkten das Selbstbewusstsein, entwickelten Organisations- und Kommunikationsfähigkeiten. Die zweiten bekamen die Möglichkeit, aktiv am Bildungsprozess teilzunehmen und dank der Hilfe und Unterstützung neue Dinge zu lernen. Durch das Erlernen des Sprechens mit einem Peer-Mentor aus dem Kreis der Studierenden der gleichen Gruppe konnten in 86 % Sprechfähigkeiten gebildet, gefestigt und Sprachkenntnisse verbessert werden.

Schlussfolgerung. Die Resultate der Untersuchungen zeigen, dass Online-Tutorierung zur Unterstützung der Lernenden eine wichtige Rolle spielt. Das virtuelle Lernen im Netz, das inhaltlich anspruchsvoll ist und sich meist über einen längeren Zeitraum erstreckt, erfordert persönliche Unterstützung, wenn es nachhaltig und erfolgreich verlaufen soll. Da die Teilnehmenden der Deutschlehrer-ausbildung nur begrenzt freiwillig online lernen, besteht eine der Hauptaufgaben des Tutors darin, die Teilnehmenden zu motivieren und zu bestätigen. Der Tutor ist eine persönliche Ansprechpartnerin, die individuelle Fragen beantwortet und bei technischen wie inhaltlichen Problemen weiterhilft. Zudem leitet er Gruppenaufgaben an und versucht die Teilnehmenden zum Austausch zu animieren. Das Wichtigste ist, dass die Teilnehmenden merken, dass die Tutorin präsent ist und ihre Beiträge nicht ins Leere laufen.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Bremer, C. (2017). Einsatz digitaler Medien in der Hochschullehre: Szenarien und Mehrwerte für die Kompetenzentwicklung. In: Handbuch Kompetenzentwicklung im Netz. Schäffer Poeschel, Stuttgart: Schäffer-Pöschel. S. 307–336.
2. Gerick, J. Eickelmann, B. (2020). Lehrerbildung und Digitalisierung. Ein empirischer Blick auf Grundlage der Studie ICILS In: Digital?! Perspektiven der Digitalisierung für den Lehrerberuf und die Lehrerbildung, Münster: Waxmann Verlag GmbH. S. 87–103.

-
3. Kenner, A. Jahn, D. (2016). Flipped Classroom – Hochschullehre und Tutorien umgedreht gedacht. Tutorienarbeit Im Diskurs III – Qualifizierung Für Die Zukunft, Münster: WTM-Verlag für wissenschaftliche Texte und Medien. S. 35–58.
 4. Rohde, J., Block, M. (2021). Welche Herausforderungen und Bewältigungsstrategien berichten Tutor:innen der Ingenieurwissenschaften? Eine explorative Analyse von Reflexionsberichte. In: Die Hochschullehre – Jahrgang 7. Verlag: wbv Publikation. S. 206–220.

REFERENCES

1. Bremer, C. (2017). Einsatz digitaler Medien in der Hochschullehre: Szenarien und Mehrwerte für die Kompetenzentwicklung. [Use of digital media in university teaching: Scenarios and added value for competence development]. Stuttgart: Schäfer-Pöschel, S. 307–336. [in German].
2. Gerick, J. Eickelmann, B. (2020). Lehrerbildung und Digitalisierung. Ein empirischer Blick auf Grundlage der Studie ICILS. [Teacher education and digitization. An empirical view based on the study ICILS]. Münster: Waxmann Verlag GmbH, S. 87–103. [in German].
3. Kenner, A. Jahn, D. (2016). Flipped Classroom – Hochschullehre und Tutorien umgedreht gedacht. Tutorienarbeit. [Flipped Classroom – University teaching and tutorials thought the other way around. Tutorial work]. Münster: WTM-Verlag für wissenschaftliche Texte und Medien, S. 35–58. [in German].
4. Rohde, J., Block, M. (2021). Welche Herausforderungen und Bewältigungsstrategien berichten Tutor:innen der Ingenieurwissenschaften? Eine explorative Analyse von Reflexionsberichte. [What challenges and coping strategies do engineering tutors report? An exploratory analysis of reflection reports]. Verlag: wbv Publikation, S. 206–220. [in German].

Валентина ТРИНДЮК,
orcid.org/0000-0002-8326-3740
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри філології
Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради
(Луцьк, Україна) trundiuk_va@ukr.net

Світлана ЛОБАНОВА,
orcid.org/0000-0002-4432-3552
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) svitlanalobanova000@gmail.com

МЕДІА ЗАСОБИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК НА ЗАНЯТТІ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Стаття присвячена дослідженню термінів «медіа засоби» та «мультимедійні технології». Теоретичний аналіз обох понять дозволив зробити висновок, що дані терміни вживаються у наукових статтях українських та зарубіжних науковців у синонімічному значенні і трактуються ідентично: це матеріальні/апаратні пристрої та програми, які забезпечують функціонування даного обладнання у медіа-інформаційному просторі. Вони дають можливість ділитись інформацією, обробляти і відтворювати різноманітні типи сигналів, різні середовища, мають інтерактивне спрямування. У статті подається власне визначення поняття «медіа засоби» – це девайси і гаджети (Hardware) та програмне забезпечення (Software), що пов'язані між собою у всесвітній мережі Інтернет та використовуються для організації освітнього процесу.

Застосування медіа засобів стало невід'ємною складовою інтерактивних технологій навчання іноземним мовам спрямованих на розвиток комунікативних здібностей. Такий підхід до організації освітнього процесу обумовлено специфікою предмету для ефективного формування усіх мовленнєвих навичок. Одним із перспективних технологій із застосування медіа засобів є використання QR-кодів. Таку форму навчання називають M-Learning або мобільне навчання, яке є формою електронного навчання (E-Learning) з використанням власних мобільних пристроїв. У статті запропоновано уривок практичного заняття з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» із використанням QR-коду. Подано блок вправ на закріплення попередньо вивченого матеріалу. Як показав досвід, QR-код є ефективним механізмом для розвитку усіх мовленнєвих навичок на заняттях з іноземної мови, посилює мотивацію студентів до навчально-пізнавальної діяльності, значно урізноманітнює форми роботи викладача зі студентами та має досить широкий спектр застосування.

Ключові слова: медіа засоби, мультимедійні технології, іноземна мова, механізми, QR-код.

Valentyna TRYNDIUK,
 orcid.org/0000-0002-8326-3740
 Candidate of Pedagogical Sciences,
 Senior Lecturer at the Philology Department
 Municipal Institution of Higher Education "Lutsk Pedagogical College"
 of Volyn Regional Council
 (Lutsk, Ukraine) tryndiuk_va@ukr.net

Svitlana LOBANOVA,
 orcid.org/0000-0002-4432-3552
 Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
 Associate Professor at the Foreign and Ukrainian Philology Department
 Lutsk National Technical University
 (Lutsk, Ukraine) svitlanalobanova000@gmail.com

MEDIA AS AN EFFECTIVE MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT OF SPEAKING SKILLS AT A FOREIGN LANGUAGE LESSON

The article is devoted to the study of the terms «media tools» and «multimedia technologies». The theoretical analysis of both concepts allowed us to conclude that these terms are used in scientific articles by Ukrainian and foreign scientists in a synonymous sense and are interpreted identically: they are material/hardware devices and programs that ensure the functioning of this equipment in the media information space. They provide an opportunity to share information, process and reproduce various types of signals, various environments, and have an interactive approach. The article provides a proper definition of the term «media tools» – these are devices and gadgets (Hardware) and software (Software) that are connected to each other in the worldwide Internet and are used to organize the educational process.

The use of media has become an integral part of interactive foreign language learning technologies aimed at the development of communicative abilities. This approach to the organization of the educational process is due to the specifics of the subject for the effective formation of all speaking skills. One of the perspective technologies for the use of media is the use of QR codes. This form of learning is called M-Learning or mobile learning, which is a form of electronic learning (E-Learning) using one's own mobile devices. The article offers an excerpt of a practical lesson from the discipline «Foreign language for specific purposes» using a QR code. A block of exercises for consolidating previously studied material is provided. As experience has shown, the QR code is an effective mechanism for the development of all speaking skills in foreign language classes, increases students' motivation for educational and cognitive activities, significantly diversifies the teacher's work with students, and has a fairly wide range of applications.

Key words: media tools, multimedia technologies, foreign language, mechanisms, QR code.

Постановка проблеми. Під впливом розповсюдження пандемії коронавірусу, а згодом воєнних дій росії на нашій території життя онлайн із використанням сучасних девайсів та гаджетів стали невід'ємним елементом побутового життя та професійної діяльності. Тепер, в умовах війни, заняття у закладах освіти періодично проводяться у змішаному форматі та часто перериваються під час повітряних тривог. Механізмом, який дає змогу забезпечити освітній процес є використання медіа засобів (МЗ), які відкривають перед викладачами та студентами нові можливості організації навчальних занять, значно розширюють та урізноманітнюють зміст навчання, методи та прийоми. Зважаючи на такі виклики, постійного оновлення потребує методика викладання іноземних мов. Перед викладачами постають нові завдання для визначення ефективних форм та методів роботи зі студентами.

Відомо, що пріоритетним у навчанні іноземних мов є комунікативний підхід та важливість

інтеракції. Це обумовлено специфікою предмету, коли існує необхідність постійного занурення у іншомовне середовище. Застосування МЗ є тим механізмом, який дає змогу забезпечити повноцінний розвиток та формування усіх мовленнєвих навичок.

Ми неодноразово проводили дослідження із впровадження МЗ на заняттях з іноземної мови, зокрема, розглядали веб-ресурси для розвитку навичок аудіювання (Триндюк, Лобанова, 2020), автентичні інтернет-новини для розвитку граматичної компетентності (Триндюк, Скробака, 2022), а також інтерактивні підручники для розвитку м'яких навичок (Триндюк, Мартинюк, Губіна, 2022). Практичне застосування даних медіа засобів показало позитивні результати при досягненні конкретних цілей. Однак, нами не було досліджено сутність поняття «медіа засоби», що є важливим теоретичним питанням у процесі подальших наукових та методичних розвідок у даному напрямку. Разом з тим, надзвичайно актуально і необхідно

й надалі практично впроваджувати та апробувати інші мультимедійні технології на заняттях з іноземної мови, аби урізноманітнити форми, методи та прийоми роботи, щоб вмотивувати студентів до навчання.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Сутність терміну «медіа засоби» та їх застосування в освітньому процесі досліджували І. Гуріненко (2009), Л. Петрик (2021), Г. Онкович, І. Дичківська, Л. Петрик (2015) та ін. Мультимедійним технологіям в процесі викладання дисципліни «Іноземна мова» присвятили свої праці Л. Чередніченко, Л. Шапран, Л. Куниця (2012), О. Волошина (2020), Kumar, T., Malabar, S., Benyo, A., & Amal (2021), ChongWoo Park, Dong-gook Kim, Sunyoung Cho, Hyo-Joo Han (2019) та інші. Питання впровадження у освітній процес QR-коду розглядали К. Петрова, Ж. Дейнеко (2022), Л. Федоренко (2021), П. Демченко (2018) та інші.

Тому метою нашого дослідження є проаналізувати поняття «медіа засоби», «мультимедійні технології» та продемонструвати практичне застосування QR коду на занятті з іноземної мови, як одного із сучасних механізмів застосування медіа засобів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи сутність терміну «медіа засоби» ще десять років тому, І. Гуріненко (2009: 183) зазначала, що «медіа засоби» – це група матеріальних об'єктів, спеціально створених або відібраних з продукції засобів масової інформації, призначених для використання в навчальному процесі для розвитку свідомого критичного сприймання інформації, самостійних міркувань, формувань вмінь та навичок, набутих під час навчання, у процесі сприймання й аналізу інформації, її цілеспрямованого пошуку, самостійного створення медіа текстів.

Донедавна дидактичні медіа засоби поділяли на традиційні та інноваційні. До традиційних відносили друковані видання, до інноваційних – цифрові технічні засоби (Петрик, 2015).

Сучасні науковці (Петрик, 2021: 114), трактують поняття «медіа засоби» на заняттях з іноземної мови як «предмети, обладнання та матеріали, які забезпечують функціонування медіа-інформаційного простору у формі аудіальних, візуальних, аудіо-візуальних повідомлень та виокремлюються викладачем для організації активного процесу навчання іноземної мови».

Окрім терміну «медіа засоби» серед науковців зустрічається поняття «мультимедійні технології» (ММТ). У ІТ словнику (ІТ словник) зазначається, що «мультимедійні технології» – це технології,

які дозволяють за допомогою комп'ютера інтегрувати, обробляти і водночас відтворювати різноманітні типи сигналів, різні середовища, засоби і способи обміну даними, відомостями. Іноземні науковці (Kumar, Malabar, Benyo & Amal, 2021) теж вважають, що «мультимедійні технології стосуються комп'ютерних інтерактивних програм, які дозволяють людям передавати ідеї та інформацію як за допомогою апаратного, так і програмного забезпечення – суміші текстів, зображень, анімації, відео та звуків».

Мультимедійні технології розглядаються як новий засіб масової інформації та комунікації та виокремлюють їхні особливості: – комунікаційна модель «багато – багатьом», завдяки якій споживачі отримують повну інформацію; – гіпермедійне представлення інформації; – інтерактивна природа; – значно ширший масштаб інформації; – відсутність територіально-часових обмежень поширення та отримання інформації; – низька вартість аудиторного контакту; – висока оперативність інформування; – можливість передавання достатньо повної інформації (Віківерситет).

Серед наукових праць іноземних дослідників (ChongWoo Park, Dong-gook Kim, Sunyoung Cho, Hyo-Joo Han, 2019) зустрічається також термін «мультимедійне навчання». Це процес навчання за допомогою мультимедійних навчальних повідомлень, які є комунікаціями, що використовують більше ніж слова, наприклад зображення, анімацію, дикторський текст і відео, призначені для сприяння навчанню. Мультимедіа все частіше використовується в онлайн-навчанні та на користь змішаному навчанню.

Отже, загалом, проаналізувавши визначання обох термінів (МЗ та ММТ), можемо зробити висновок, що дані поняття трактуються однаково, мають ідентичне значення: це матеріальні / апаратні пристрої та програми, які забезпечують їх функціонування. Вони дають можливість ділитись інформацією, обробляти і відтворювати різноманітні типи сигналів, різні середовища, мають інтерактивне спрямування.

Пристрої, які використовуються сьогодні на заняттях з іноземної мови дуже різноманітні: від особистого телефона, планшета, комп'ютера і до складних мультимедійних комплексів із проектором, смарт-телевізором та інших. А програми, сервіси, ресурси, які доступні через мережу інтернет охоплюють мегавеличезні гігабайти інформації для використання на заняттях. Усі перелічені вище пристрої та багато інших сьогодні називаються словами англійського походження «девайс» та «гаджет». Девайс (англ. мовою *device* – це

електронний пристрій, що має відношення до комп'ютерів, мікросхем і може мати з'єднання з інтернетом). Гаджет (англ. мовою *gadget* – це електронне обладнання, яке має конкретне призначення). Наприклад, комп'ютер, телефон, планшет – це девайси; проектор, навушники – це гаджети. Сьогодні часто дані слова використовують синонімічно, оскільки, іноді, вони не можуть працювати окремо, а у взаємодії.

Що стосується програмного забезпечення (Software), то було виявлено, що існують такі, що призначені для реалізації освітніх потреб. Наприклад:

- освітні вебсервіси для створення та інтерактивного навчання (Classroom, Moodle, Kahoot);
- програми для організації відеоконференцій (Zoom, Meet, Skype, Discord);
- сервіси для створення презентацій: Prezi, Power Point, Canva, Google Presentations, Projeqt, Playbuzz;
- мультимедійні ресурси для створення та спільного редагування і зберігання інформації: Padlett;
- програми для самостійного створення і редагування відео або слайд шоу Windows Movie Marker тощо.

Перелічене програмне забезпечення активно використовуються викладачами та здобувачами освіти і не є надто новітніми чи невідомими. Ми використовуємо різноманітні програми, сервіси, платформи, однак для викладання іноземної мови найпопулярнішими, на нашу думку, є програми для організації відеоконференцій, такі як Zoom, Meet для синхронного навчання, та освітні вебсервіси Classroom та Moodle для асинхронного навчання.

Отже, провівши наукові розвідки було з'ясовано, що поняття «медіа засоби» можна трактувати як девайси та гаджети (Hardware: комп'ютер, телефон, планшет, телевізор, у тому числі й мультимедійні пристрої тощо) та програмне забезпечення (Software: сайти, сервіси, інтерактивні платформи тощо для освітніх потреб та для загального користування), що пов'язані між собою у всесвітній мережі Інтернет та використовуються для організації освітнього та навчального процесу.

Щоб вмотивувати та зацікавити студентів до вивчення іноземної мови, потрібно постійно перебувати у пошуках ефективних методів і технологій, урізноманітнювати заняття. Одним із перспективних технологій із застосування медіа засобів, на нашу думку, є використання QR-кодів. Абревіатура QR (quick response) в перекладі з англійської означає «швидкий відгук». Це двомір-

ний штрих-код (матричний код), який розробила японська компанія «Denso Wave» в 1994 році. За допомогою QR-коду можна швидко кодувати й зчитувати (декодувати) аудіозаписи, відеоматеріали, тексти, URL різних сайтів тощо.

Як зазначає П.Є. Демченко (2018), за допомогою QR кодується інформація набагато більшого обсягу, ніж у звичного штрих-коду, а для декодування можуть бути використані особисті девайси студентів зі встановленою програмою зчитування кодів, що значно полегшує роботу в аудиторії. Для того щоб декодувати інформацію, треба лише на кілька секунд піднести камеру смартфона з встановленою програмою до його зображення. Програма здійснить дешифрування, а потім запропонує виконати певну дію, передбачену у вмісті коду. Зчитану інформацію можна зберегти на своєму девайсі, перейти за посиланням тощо.

Перевагою QR-коду над звичайним покликанням у форматі HTTPS є миттєвий доступ до ресурсів мережі Інтернет через сканування коду за допомогою смартфона чи планшету. Л. Федоренко (2021: 179) називає дану форму M-Learning, або мобільне навчання, яке є формою електронного навчання (E-Learning) з використанням власних мобільних пристроїв.

Ми погоджуємось із П. Демченко (2021) та Л. Федоренко (2018), оскільки неодноразово апробували використання QR-кодів на заняттях з іноземної мови для виконання завдань для розвитку усіх мовленнєвих умінь. Як приклад хочемо запропонувати блок вправ із використанням QR-коду. Практичне завдання призначене для студентів освітнього ступеня бакалавр спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура). Воно передбачає вправи на закріплення попередньо вивченого матеріалу по темі “Table Tennis”.

Table tennis

1. Read and learn the words!

a bat (racket) – ракетка, a net – сітка, a hollow ball – порожнистий м'яч, to hit the ball – вдарити по м'ячу, to lob the ball – вдарити по м'ячу, to knock the ball back – відбивати м'яч, across the table – через стіл, detailed rules – детальні правила, a shot – удар, to make good shots – робити хороші удари, fussy – метушливий, to score points – отримувати бали, a keen player – захоплений (активний) гравець, different strokes – різні прийоми (удари), speed strokes – швидкісні удари, set of strokes – набір прийомів, to loop drives – робити петлю, to give the ball spin – розкрутити м'яч, drawbacks – недоліки, a serve – подача.

2. Listen to the speakers in the text! Try to hear new words in the text!

3. Read the sentences and put the missing words from the text! Translate the sentences into Ukrainian!

1. For this game you need small *ракетки*, a table-tennis table with a *сітка* and a *порожнистий м'яч*.
2. The game is very pleasurable to play because of the skill needed *щоб робити хороші удари*.
3. There are *швидкісні удари* that keep the game moving fast and *робити петлю* which give the ball spin.
4. For defence we use a different *набір прийомів*.
5. The slice comes in under the ball; the block just *відбиває м'яч*.
6. I cannot think of any *недоліки*.
7. A keen player is very *метушливий* about his *ракетка* and the way he holds it.
8. Then you must learn the *різні прийоми (удари)*.
9. His *подачі* are fantastic.
10. The players hit the ball across the table to one another, scoring points according to the *детальні правила*.

4. Listen to the text again and fill in the missing prepositions (because of, under, across, by, for, into, on, for) in the sentences from the text! Translate the sentences into Ukrainian!

1. Games can be played ____ two or four players.
2. The players hit the ball _____ the table to one another, scoring points according to the detailed rules.
3. The game is very pleasurable to play _____ the skill needed to make good shots.
4. The slice comes in ____ the ball.
5. A lob sends the ball high ____ the air.
6. It is also a good game ____ relaxation.
7. The game does not depend ____ the weather.
8. _____ defence we use a different set of strokes.

5. Listen to the text one more time and write TRUE or FALSE!

1. The players hit the ball under the table to one another, scoring points according to the detailed rules.
2. The winner is usually the best out of five or seven games.
3. The game is not pleasurable to play because of the skill needed to make good shots.
4. There are speed strokes that keep the game standing and loop drives which give the ball spin.
5. You have to be very fit to play fast moving good table-tennis.

6. Many youth clubs or entertainment places don't have table-tennis facilities.

7. Table-tennis is especially popular in East Asia.

8. Ma Lin was born in Liaoning, China, in 1990.

9. He has won lots of tournaments and has heaps of bronze medals, even Olympic ones.

10. Some people prefer Wang Ho's game, but Ma Lin is my idol and the player I dream of being when I play.

6. Listen to the speakers and write the text! Present it orally!

Як показав досвід, використання QR кодів на заняттях з іноземної мови посилює мотивацію студентів до навчально-пізнавальної діяльності, значно урізноманітнює форми роботи викладача зі студентами та має досить широкий спектр застосування.

Висновки. Сьогодні ми не можемо наполягати на тому, що медіа засоби мають безпосереднє відношення лише до засобів масової інформації, чи забезпечують функціонування медіа-інформаційного простору. В наукових статтях поряд з даним терміном часто використовують поняття мультимедійні технології, мультимедійне навчання, електронне навчання. Однак, усі трактування зводяться до того, що це сукупність девайсів та програмного забезпечення, що імплементуються в освітній процес.

Застосування медіа засобів є невід'ємною складовою освітнього процесу, і особливо в умовах воєнного стану. Вони стали важливою складовою інтерактивних технологій навчання іноземним мовам спрямованих на розвиток комунікативних здібностей. Такий підхід до організації освітнього процесу обумовлено специфікою предмету для ефективного формування усіх мовленнєвих навичок (читання, аудіювання, говоріння та письма).

Застосування QR-коду на заняттях з іноземної мови є відносно новою технологією із використанням медіа засобів. Таку форму роботи науковці називають M-Learning, або мобільне навчання, яке є видом електронного навчання (E-Learning). Робота із QR кодами є легкою та доступною у застосуванні, оскільки може використовуватися із мобільного пристрою, що є досить зручно та комфортно, а головне – не зобов'язує студента до перебування на робочому місці за комп'ютером.

Перспективою подальших досліджень можуть бути науково-методичні та практичні дослідження із впровадження актуальних механізмів та прийомів із використанням медіа засобів на заняттях з іноземної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошина О.В. Використання мультимедійних технологій у вивченні іноземних мов у закладах вищої освіти. Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2020: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 23–24 квітня 2020 р: у двох томах. Т. 2. / гол. ред.: О. М. Тогочинський. Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПТС, 2020. С. 338-340. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/24842.pdf>
2. Гуріненко І.Ю. Сутність терміна «медіазасоби навчання». Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Запоріжжя, 2009. Вип. 3 (56). С. 178–184. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2009/3/33.pdf> (Дата звернення: 10.02.2023).
3. Демченко П.С. Використання QR-кодів при викладанні дисциплін загальнотехнічного циклу. URL: https://fitu.kubg.edu.ua/images/stories/Departments/kitmd/Internet_conf_17.05.18/s1/1_Demchenko.pdf
4. Мультимедійна технологія. ІТ словник. URL: http://xn--r1a3b.xn--b1amgblet.xn--j1amh/index.php/%D0%9C%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F
5. Мультимедійні технології. Віківерситет. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3639/1860> (Дата звернення: 12.02.2023).
6. Петрик Л.В. Класифікація методів у науково-педагогічній літературі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Іншомовна освіта педагога: виклики, проблеми, перспективи. 05.11.2015, м. Київ. С. 143–150. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10929/1/L_Petrik_05_11_2015_konf_PI.pdf
7. Петрик Л.В. Медіадидактичний супровід іншомовної підготовки майбутніх учителів початкової школи. ISSN Online: 2312-5829 Освітнологічний дискурс, 2021, № 1 (32). С. 112–128. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/35387/1/Petryk%20L.V._MSIPMYPH.pdf
8. Петрова К. К., Дейнеко Ж. В. Використання QR-кодів в освітній діяльності. *Поліграфічні, мультимедійні та web-технології*: матеріали молодіжної школи-семінару VII Міжнар. наук.-техн. конф., 17–21 травня 2022 р. Харків: ХНУРЕ, 2022. Т. 2. С. 70–73. <https://openarchive.nure.ua/handle/document/20399>
9. Триндюк В.А., Лобанова С.І. Використання вебресурсів для розвитку навичок аудіювання у студентів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / [редкол.: А. В.Суценько (голов. ред.) та ін..]. Запоріжжя: КПУ, 2020. Вип. 70. Т. 4. С. 156–160. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_4/31.pdf
10. Триндюк В.А., Мартинюк А.П., Губіна А.М. Розвиток soft skills засобами інтерактивних технологій (підручників) на заняттях з іноземної мови у закладах вищої освіти. *Інноватика у вихованні*. Рівне: РДГУ, 2022. Вип. 15. С. 225–235. <https://doi.org/10.35619/iiu.v1i15>
11. Триндюк В.А., Скробака Ю.С. Розвиток іншомовної граматичної компетентності засобами автентичних інформаційних новин. *Академічні студії*. Серія: Педагогіка. Видавничий дім «Гельветика». Вип. 1. 2022. С. 63–69. <http://academstudies.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/302>
12. Федоренко Л.О. Використання QR-коду в навчанні німецької літератури майбутніх перекладачів та вчителів. DOI: 10.33407/itlt.v8i4i4.3639 ISSN: 2076-8184. Інформаційні технології і засоби навчання, 2021, Том 84, № 4. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3639>
13. Чередніченко Г., Шапран Л., Куниця Л. Викладання іноземної мови у вищих технічних навчальних закладах засобами мультимедійних технологій. *Теорія та методика управління освітою*. 2012. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2012_9_45
14. ChongWoo Park, Dong-gook Kim, Sunyoung Cho, Hyo-Joo Han, Adoption of multimedia technology for learning and gender difference, Computers in Human Behavior, Volume 92, 2019, Pages 288-296, ISSN 0747-5632, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.11.029>. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0747563218305648>
15. Kumar, T., Malabar, S., Benyo, A., & Amal, B. K. (2021). Analyzing multimedia tools and language teaching. *Linguistics and Culture Review*, 5(S1), 331–341. URL: <https://doi.org/10.37028/lingcure.v5nS1.1400>

REFERENCES

1. Voloshyna O.V. Vykorystannia multymediinykh tekhnolohii u vyvchenni inozemnykh mov u zakladakh vyshchoi osvity. [The Use of Multimedia Technologies in the Study of Foreign Languages in Institutions of Higher Education]. Current issues of theory and practice in the field of law, education, social and behavioral sciences, 2020, materials of the international science and practice conf. (Chernihiv, April 23–24, 2020: in two volumes. T. 2. / chief editor: O. M. Togochinskyi. Academy of the State Penitentiary Service. Chernihiv: Academy of the State Penitentiary Service, 2020. P. 338–340. [in Ukrainian].
2. Hurinenko I.Iu. Sutnist' termina «mediazasoby navchannia». Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitni shkolakh. [The Essence of the Term «Learning Media». Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools]. Zaporizhzhia, 2009. Issue 3 (56). P. 178–184. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2009/3/33.pdf> [in Ukrainian].
3. Demchenko P.Ie. Vykorystannia QR-kodiv pry vykladanni dystsyplin zahalnotekhnichnoho tsykladu. [The Use of QR Codes in the Teaching of Disciplines of the General Technical Cycle]. URL: https://fitu.kubg.edu.ua/images/stories/Departments/kitmd/Internet_conf_17.05.18/s1/1_Demchenko.pdf [in Ukrainian].
4. Multymediina tekhnolohiia. IT slovnyk. [Multimedia technology. IT dictionary]. URL: http://xn--r1a3b.xn--b1amgblet.xn--j1amh/index.php/%D0%9C%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F

5%D0%B4%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F [in Ukrainian].

5. Petryk L.V. Klasyfikatsiia metodiv u naukovy-pedahohichnii literaturi. [Classification of methods in scientific and pedagogical literature. Materials of the International scientific and practical conference Foreign language teacher education: challenges, problems, prospects]. 05.11.2015, Kyiv. Articles 143–150. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10929/1/L_Petrik_05_11_2015_konf_PI.pdf. [in Ukrainian].

6. Petryk L.V. Mediadydaktychnyi suprovid inshomovnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoii shkoly. [Media-Didactic Support of Foreign Language Training of Future Primary School Teachers]. ISSN Online: 2312-5829 Educational Discourse, 2021, No. 1 (32). Articles 112–128. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/35387/1/Petryk%20L.V._MSIPMYPH.pdf [in Ukrainian].

7. Petrova K. K. Vykorystannia QR-kodiv v osvittii diialnosti. [The Use of QR Codes in Educational Activities]. K. K. Petrova, Zh. V. Deineko // Printing, multimedia and web technologies: materials of the youth school-seminar VII International. science and technology conference, May 17–21, 2022. Kharkiv: Khnure, 2022. Vol. 2, pp. 70–73. <https://openarchive.nure.ua/handle/document/20399>. [in Ukrainian].

8. Tryndiuk V.A., Lobanova S.I. Vykorystannia vebresursiv dlia rozvytku navychok audiiuvannia u studentiv. [Using Web Resources to Develop Students' Listening Skills]. Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools: coll. of science pr. / [edited by: A. V. Sushchenko (editor-in-chief) and others..]. Zaporizhzhia: KPU, 2020. Issue 70. Vol. 4. P. 156–160. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_4/31.pdf [in Ukrainian].

9. Tryndiuk V.A., Martyniuk A.P., Hubina A.M. Rozvytok soft skills zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii (pidruchnykiv) na zaniattiakh z inozemnoi movy u zakladakh vyshchoi osvity. [Development of Soft Skills by Means of Interactive Technologies (Textbooks) at Foreign Language Lessons in Institutions of Higher Education]. Innovation in education. Rivne: RDSU, 2022. Issue 15. P. 225–235. <https://doi.org/10.35619/iiu.v1i15> [in Ukrainian].

10. Tryndiuk V.A., Skrobaka Yu.S. Rozvytok inshomovnoi hramatychnoi kompetentnosti zasobamy avtentychnykh informatsiinykh novyn. [Development of Foreign Language Grammatical Competence by Means of Authentic Informational News]. Academic studies. Series: Pedagogy. «Helvetika» publishing house Vol. 1. 2022. P. 63–69. <http://academystudies.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/302> [in Ukrainian].

11. Fedorenko L.O. Vykorystannia QR-kodu v navchanni nimetskoii literatury maibutnikh perekladachiv ta vchyteliv. [Using the QR Code in Teaching German Literature Future Translators and Teachers]. DOI: 10.33407/itlt.v84i4.3639 ISSN: 2076-8184. Information technologies and teaching aids, 2021, Volume 84, No. 4. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3639> [in Ukrainian].

12. Cherednichenko H. Vykladannia inozemnoi movy u vyshchykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh zasobamy multymediinykh tekhnolohii. [Teaching a Foreign Language in Higher Technical Educational Institutions by Means of Multimedia Technologies]. G. Cherednichenko, L. Shapran, L. Kunytsia. // Theory and methodology of education management. 2012. No. 9. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2012_9_45 [in Ukrainian].

13. ChongWoo Park, Dong-gook Kim, Sunyoung Cho, Hyo-Joo Han, Adoption of multimedia technology for learning and gender difference, Computers in Human Behavior, Volume 92, 2019, Pages 288–296, ISSN 0747-5632, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.11.029>. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0747563218305648>

14. Kumar, T., Malabar, S., Benyo, A., & Amal, B. K. (2021). Analyzing multimedia tools and language teaching. Linguistics and Culture Review, 5(S1), 331–341. URL: <https://doi.org/10.37028/lingcure.v5nS1.1400>

UDC 811.111:37.091.33-027.22

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-27>**Alla FRIDRIKH,***orcid.org/0000-0001-9072-1845**PhD in Pedagogy,**Associate Professor at the Department of English Language Practice and Teaching Methodology
Rivne State University of the Humanities
(Rivne, Ukraine) alla.fridrikh@rshu.edu.ua***Svitozara BIHUNOVA,***orcid.org/0000-0001-6860-6939**PhD in Psychology,**Associate Professor at the Department of English Language Practice and Teaching Methodology
Rivne State University of the Humanities
(Rivne, Ukraine) svitozara.bihunova@rshu.edu.ua***Dmytro BIHUNOV,***orcid.org/0000-0001-6100-7765**PhD in Psychology,**Associate Professor at the Department of English Language Practice and Teaching Methodology
Rivne State University of the Humanities
(Rivne, Ukraine) dmytro.bihunov@rshu.edu.ua*

SOME THOUGHTS ON KEY LISTENING STRATEGIES IN EFL CLASSROOM

Teaching listening strategies is about developing listening comprehension skills in the language classroom. The paper introduces listening comprehension from the perspective of pedagogical research, reviews the notion of listening comprehension, listening comprehension strategies, and indicated difficulties in listening. The literature review assumes that it is necessary to improve students' listening skills as this will reduce their difficulties in listening and can help them develop effective listening strategies, and finally improve their listening comprehension abilities. The paper reveals the main problems that arise during listening, potential reasons why it becomes difficult, and suggests possible ways to reduce students' fears of listening.

The authors believe that one way to improve listening skills is to teach students listening strategies, among which cognitive strategies, metacognitive strategies, and socio-affective strategies are the most important. To test this point of view an experiment was conducted on university students. This experiment is described in the article. Excerpts from the students' responses both at the beginning of the experiment and after its completion are also provided. It is worth noting that at the beginning of the experiment, students said that although they had previously been familiarized with listening strategies in theory, they used them non-systematically, not considering them important and useful. During the experiment, their points of view changed, which was demonstrated by the received feedback. The experiment confirmed that the students' listening skills improved, and the students became more confident both in their own learning and in their teaching practice. Thus, the authors conclude that students should be taught listening strategies, as it develops both their own listening skills and helps future teachers to teach students these strategies.

Key words: *listening, listening comprehension skills, cognitive listening strategies, metacognitive listening strategies, socio-affective listening strategies.*

Алла ФРІДРІХ,

orcid.org/0000-0001-9072-1845

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри практики англійської мови та методики викладання
Рівненського державного гуманітарного університету
(Рівне, Україна) *alla.fridrikh@rshu.edu.ua*

Світозара БІГУНОВА,

orcid.org/0000-0001-6860-6939

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри практики англійської мови та методики викладання
Рівненського державного гуманітарного університету
(Рівне, Україна) *svitozara.bihunova@rshu.edu.ua*

Дмитро БІГУНОВ,

orcid.org/0000-0001-6100-7765

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри практики англійської мови та методики викладання
Рівненського державного гуманітарного університету
(Рівне, Україна) *dmytro.bihunov@rshu.edu.ua*

ДО ПИТАННЯ КЛЮЧОВИХ СТРАТЕГІЙ З АУДІЮВАННЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

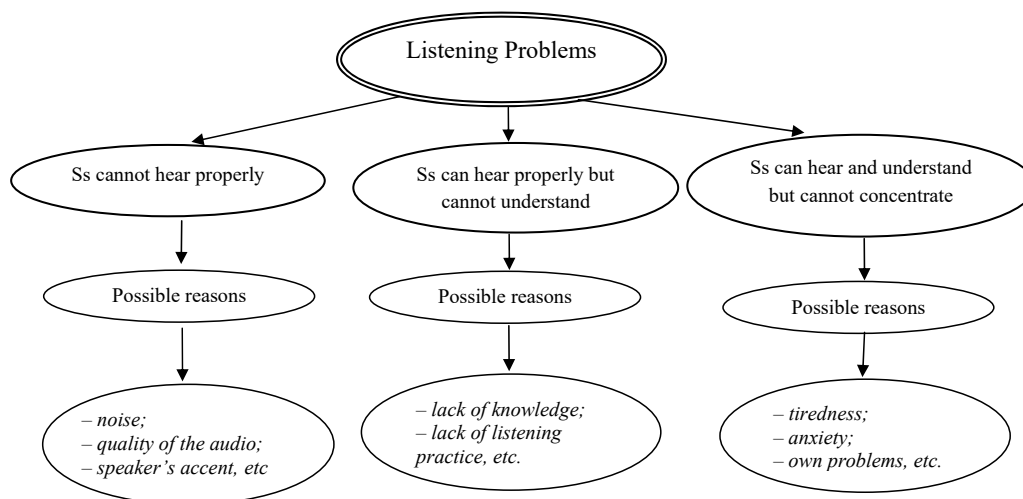
Навчання стратегіям аудіювання полягає у розвитку навичок розуміння на слух у мовному класі. Стаття знайомить з розумінням на слух з точки зору педагогічних досліджень, розглядає поняття аудіювання, стратегії розуміння на слух та зазначені труднощі. Огляд літератури передбачає, що необхідно покращити навички слухання студентів, оскільки це зменшить їхні труднощі в аудіюванні та може допомогти їм розробити ефективні стратегії слухання та, нарешті, покращити здібності до розуміння на слух. У роботі розкриваються основні проблеми, які виникають під час аудіювання, ймовірні причини, чому воно стає складним, а також пропонуються можливі шляхи до зменшення страхів студентів перед аудіюванням.

Одним із шляхів покращення навичок сприймання на слух автори вважають навчання студентів стратегіям аудіювання, серед яких когнітивні стратегії, метакогнітивні стратегії та соціально-афективні стратегії є найважливішими. Задля перевірки цієї точки зору серед студентів був проведений експеримент, який і описується у даній статті. Також наводяться уривки із відгуків студентів як на початку експерименту, так і після його завершення. Слід зазначити, що на початку експерименту студенти зазначали, що вони хоча й були ознайомлені раніше теоретично зі стратегіями аудіювання, проте вживали їх не систематично і не обґрунтовано, не вважаючи за щось важливе і корисне. Під час експерименту їхні точки зору змінилися, що й продемонстрували отримані відгуки. Експеримент підтвердив, що у студентів покращилися навички сприймання на слух, а також вони стали більш впевненими як під час власного навчання, так і під час проходження своєї педагогічної практики. Таким чином, автори приходять до висновку, що студентів слід навчати стратегіям аудіювання, оскільки це розвиває як їх власні навички сприймання на слух, так і допомагає майбутнім вчителям навчати учнів цим стратегіям.

***Ключові слова:** аудіювання, навички розуміння на слух; когнітивні стратегії аудіювання, мета когнітивні стратегії аудіювання, соціально-афективні стратегії аудіювання.*

Formulation of the problem. Our discussion so far has dealt with the perspective on listening as comprehension. Everything we have discussed has been based on the assumption that the role of listening in language learning is to help develop learners' abilities to understand things they listen to. The approach is based on the assumption that teaching listening strategies can make learners more effective listeners and confident communicators in further perspective. The pedagogical research has proved that the lack of the English language comprehensive skill is partially rooted from the lack of listen-

ing skills and strategies. As listening is essential to other language skills, poorly administered listening classes may lead to deficiency or failure in language mastery. The challenges faced by a number of EFL learners in the listening process are varied and considerably complex. They might be caused by vocabulary limitation, words recognition or structural components of a text, and may gradually demotivate non-strategic learners to continue learning English. In general, problems which students have during listening can be divided into three main groups (see the picture 1).

Pic. 1

Nevertheless, a caring teacher can do a lot to lessen students' fear of listening and to help non-strategic EFL learners to cope with stressful feelings. For example, rather often students start to panic when they cannot understand the instruction of the activity. Due to this they do not see any reasons for listening as they do not know what to pay attention to. Moreover, aimless listening to the story seems useless to them because students understand that remembering the whole audio is impossible. In this case the teacher should check their understanding by asking some simple questions, e.g., *Who are we going to listen to? Who are his / her pieces of advice aimed at? What other useful information can we find in the instruction? Etc.* In these cases, students' answers will show the teacher whether they have coped with the understanding of the instruction, whether these instructions are appropriate and correctly formulated. What is more, these questions let them anticipate the context of the listening text and this works as ice-breakers and make students more positive and motivated to continue the activity. Taking into account that listening is rather challenging, teachers should avoid conducting it at the end of the lessons when the students are already tired. Needless to say that unfamiliar phrasal verbs, idioms or even vocabulary should be explained before listening to reduce the tension. Besides, to increase the interest in the listening text the teacher ought to choose topics which are interesting for his/ her students, updated, and related to the theme. The last but not the least is that teachers should emphasize the absence of the necessity to understand every word in the listening text. It will help students concentrate on important parts of the audio and avoid frustration. Summing up, it becomes obvious that thoughtful planning and teacher's management during the lesson can really

help make learners more effective listeners that will further result in comprehensive communication.

Theoretical background. Listening received little attention in language teaching and learning, because teaching methods emphasized productive skills and listening was characterized as passive activity (Richards & Renandya, 2002). However, listening is not a passive activity. Some definitions of the notion of listening are presented in the paper to highlight its different aspects. Listening is an active, purposeful process of making sense of what we hear (Helgesen, 2003). It is the process of receiving, constructing meaning from and responding to spoken and/or non-verbal messages (Brownell, 2002). Listening comprehension is a highly complex problem-solving activity that can be broken down into a set of distinct sub-skills (Byrnes, 1984). Listening is a unique skill that needs systematic and regular training especially in a context where English is taught as a foreign language. It is the ability to receive and interpret messages in the communication process. Listening is communication procedures needed by the listener to understand, interpret and assess what they hear (Sharma, 2011). It is a process of receiving what the speaker says, making and showing meaning, negotiating meaning with the speaker and answering, and creating meaning by participation, creativity, and empathy (Gilakjani & Sabouri, 2016). To sum up, we will consider listening as an active and interactional process in which a listener tries to understand the message of the oral text to respond effectively to communication.

Before learning the teaching listening comprehension, we need to clear the definition of teaching listening comprehension. Teaching listening comprehension is about developing listening comprehension skills in the language classroom (Wang, 2020). The importance of listening in foreign language learning

can hardly be overestimated, as listening comprehension is an essential part of communication. Listening comprehension encompasses the multiple processes involved in understanding and making sense of spoken language. In particular, recognizing speech sounds, understanding the meaning of individual words and the syntax of sentences in which they are presented, understanding word stress, sentence stress, intonation and, thus, understanding spoken language in a continuous sequence.

When we teach listening in class there is a fairly standard approach, which involves setting the topic, pre-teaching vocabulary, setting gist questions, playing the audio, checking the answers and then setting an intensive task (listening comprehension questions, true/false/not mentioned activity, complete the table or fill in the blanks). These activities suggest that the reason to listen is to answer the questions, and if the students can't answer the questions, it means they haven't understood the recording. But, this is not the right strategy to develop and intensify the listening skills. Scrivener (2011: 255) emphasizes that teachers forget that listening is not just testing and answering questions. Moreover, the students' attempts to get the answer are more valuable than the right answer itself as they are working hard training their listening skills.

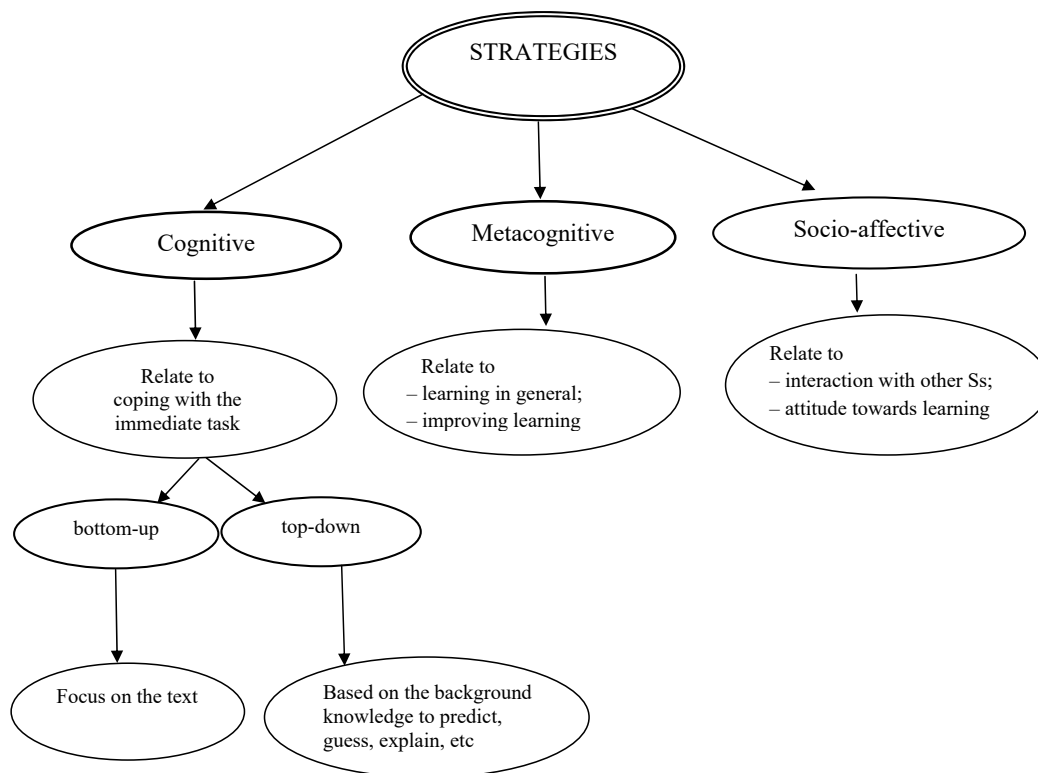
So, teachers should keep in mind that getting right answers is not the desired outcome but one of the

ways for helping students develop/improve their listening skill. Thus, teachers should use different strategies to provide and recall listening input directly to the comprehension. Scientists and teachers propose a lot of strategies, among which cognitive strategies, metacognitive strategies and socio-affective strategies are pivotal. To make the difference between them more visual, we have compiled the following flow-chart (see picture 2).

Thus, teachers should help their students become better learners (or in our case – better listeners) teaching them how to use strategies deliberately. It is rather important because if students understand that conscious usage of the strategies could help them improve their knowledge, they will definitely try their best to apply these strategies into their learning.

Presenting the main research material. The complexities of using listening strategies in terms of comprehensive communication aimed us to engage in the project. The following research questions guided the study:

- Will the understanding of the key components of listening strategies, in particular cognitive, metacognitive, and socio-affective, develop/improve students' listening skills?
- Will a basic command of listening skill, analysis of source texts for a listening activity and awareness of the listening strategies benefit listening comprehension?

Pic. 2

– Will the link of the theory about listening strategies and practice in the teaching of listening improve listening comprehension skills?

Research methods. To collect data on listening strategies and challenges, we recorded interviews with participants: the third year BA students, would-be-teachers of English of Philological faculty in Rivne State University of the Humanities; completed focus group recorded interviews with students – future teachers of English during the course of TEFL.

Data collection tools. We conducted individual semi-structured interviews with participants (10 students of Philological faculty) and a focus group interview (7 students of the same faculty). The interview protocol consisted of 10 questions (with students), and 8 questions (a focus group). Focus group interviews were face-to-face and students' interviews were recorded via Zoom. The interview protocols covered the following areas: whether students encountered problems or barriers in listening; how they coped with such difficulties, if any; what listening strategies they used, and whether such strategies were useful and beneficial for motivation and comprehension.

Data collection procedure. Data were generated via recorded interviews, visuals, documents, and focus group discussions. The interviews lasted 20 minutes, and focus group interviews 40 minutes, for a total 240 minutes of intensive talk. The students were asked to give written consent to participate in the study. Participants communicated in English and were explained the purpose of the study. The participation in the study was anonymous and the participants were informed that they can withdraw from the study at any time without any repercussions.

Data analysis. The interviews were transcribed and then exchanged among three researchers for analyzing and finding the essential approaches, facilitating aspects of the beneficial listening strategies. We focused on cognitive, metacognitive, and socio-affective strategies as a bridge of comprehensive listening; motivation that accompany the process in short and long perspective. Finally, we explore the use of these listening strategies for better listening comprehension of the students that help create comprehensive communication.

Findings. The students responded that they were aware about listening strategies but they used them chaotically and episodically during their Observation practice without profound understanding of aims and outcomes. They indicated that it could be solid help in the first weeks of their practice at school, they valued its importance and pointed at the necessity to learn and use them. *“The main thing there was that we conducted listening in the classroom without proper*

understanding of the outcomes of the activity”, *“Pupils keep on listening only the first 2-3 minutes, it was difficult to motivate them...”*, *“I feel I need additional information about what should be done before listening activity.... I did pre-listening vocabulary but it didn't work, the results were poor”*.

Listening strategies can be chosen in accordance with how the listeners process the input. Students pointed out their failures and the necessity to improve the preparation: *“I need extra practice in giving instructions before listening”*. Listening comprehension instruction should be an integral part of reading and writing instruction, incorporating these multiple language and cognitive skills.

“When I went to school our teacher avoided listening activities due to many reasons, and technical support wasn't the main point, I think, thus it was valuable...”. This student's reflection proved the statement that listening is a unique skill that needs systematic and regular training especially in a context where English is taught as a foreign language. *“Listening has always been the most confusing and difficult aspect in learning and teaching English for me”*. Brown (2001) maintains that listening is the main element in teaching and learning language because in the classroom learners do more listening than speaking. It means that listening is an important process in our communication. Students feel this significance, they indicate the drawbacks in listening, and are aware of the necessity to develop/ improve listening comprehension skills.

The listeners should know the background of the topic, the situation, the context as well as kind of text or speech. It can help students interpret what they are listening to, and can anticipate what they will hear next. The students-future teachers also emphasized on this: *“...I think it is crucial to find the proper text for listening in the classroom...”*.

Students should be trained to use listening strategies that will enable them to be effective communicators. This implies that for the foreign language learners, listening strategies must be systematically taught and practiced on regular bases.

Propose you some excerpts from the students' feedback (the writing is not corrected):

Student A: *“I like the strategy of using linguistic knowledge to predict what will be said. I really like the way grammar and vocabulary can be taught in such a way. Especially students' knowledge of collocations is improved in this way, because not only can they do the gap-fill exercise on a sheet of paper but also listen to the collocations, which will help them to remember those collocations better. The strategy can also help students to concentrate*

on the listening task as they have to check whether their answers are correct or not.

The strategy of taking notes, writing down relevant information in shorthand is also pretty. Teaching it I realize that I teach students something they can use every day in real life. Moreover, this skill in the classroom can teach students to think quickly and analyze the information needed for some specific tasks. Writing down something while listening will gradually make students much more mature and experienced in listening.

And the last strategy I'd like to point out is the strategy of listening for transition points. Being able to do so students will learn how to understand a text much better. Knowing the transitions, students can divide the text into pieces and find meaning in each part."

Student B: *"Metacognitive strategies are important in learning. It helps students to understand and perceive information in an appropriate way. I have been using self-questioning. And I must say that it really helps to organize thoughts and following work. I have also been using Mnemonic Aid, Writing down your Working and Active Reading Strategies. I think that every student should use these metacognitive strategies to do the task well. Metacognitive strategies help you not only do the task but understand the purpose of it. It also helps to develop thinking and self-organization. I would like to try such strategies as Awareness of learning style, Graphic Organizers and Regulation Checklist. Some of them I have tried. But I want to improve it."*

Student C: *"I prefer 3 listening strategies. In communication, clarification involves offering back to the speaker the essential meaning, as understood by the listener, of what they have just said. Thereby checking that the listener's understanding is correct and resolving any areas of confusion or misunderstanding.*

Clarification is important in many situations especially when what is being communicated is difficult in some way. Communication can be 'difficult' for many reasons, perhaps sensitive emotions are being discussed – or you are listening to some complex information or following instructions.

Selective listening is when you focus your attention on some specific information. It involves consciously or unconsciously choosing to listen to what is relevant to you and ignore what isn't. It is a skill that anyone can develop and improve. As you spend more time in this new environment, you'll learn a few foreign words. Your ears will perk up when you hear recognizable words pop out of otherwise blurry conversations around you. This new language will also

sound more familiar to you if you study it or spend enough time listening to it. Then, you'll need less effort to understand it.

Predicting supports the development of critical thinking skills by requiring students to draw upon their prior knowledge and experiences as well as observations to anticipate what might happen."

Student D: *"Depending on the context we can often predict the kind of words and style of language the speaker will use. Our knowledge of the world helps us anticipate the kind of information we are likely to hear. Moreover, when we predict the topic of a talk or a conversation, all the related vocabulary stored in our brains is 'activated' to help us better understand what we're listening to. This strategy of predicting is very good for engaging students ...*

Taking notes helps you to focus your attention and avoid distractions. As you take notes in class, you will be engaging your mind in identifying and organizing the main ideas. Rather than passively listening, you will be doing the work of active learning while in class, making the most of your time.

The purpose of asking for clarification is to: Ensure that the listener's understanding of what the speaker has said is correct, reducing misunderstanding. So it is a useful strategy for the learning process in the classroom."

Student E: *"Among the listening strategies I like most Monitor performance while listening and Ask for clarification because both of them encourage students to listen attentively, being in the process and make them speak, practice their own pronunciation of the language and communicate with partners using socio-affective strategy too. Also I enjoy Listening for key words for topic identification because we get a lot of vocabulary from the listening, so it's good practice for it.*

So, strategy training is a really useful and necessary thing as for the teacher's planning lessons and also for students to improve qualitatively their listening skills."

The research proved that when the students started to use listening strategies, for example cognitive (taking notes, making associations and analogies, asking questions, seeking the main ideas, etc), metacognitive (reflecting feedback, using mnemonic aids, creating flow charts / mind maps / spider diagrams, etc) or socio-affective (asking for clarification, discussing their answers with peers, trying to relax and think positively before listening, etc.), they improved their listening skills and became more confident both with their own learning and with their teaching.

Conclusions and perspectives of further research. The experiment revealed that the use of

strategy in listening is really important. It is significant to teach students these strategies in theory and practice that will enable them to use these listening strategies for deeper comprehension. In other words, students can perform their listening activity better and well-structured if they apply a strategy (or complex of strategies) in their listening process. Furthermore, the students can also learn how to master the language, enhance their vocabulary through the use of appropriate strategies in the classroom or by themselves during self-study.

The strategies used by EFL students during the Observation practice are Metacognitive Strategies (pre-listening Planning strategies, while-listening Monitoring Strategies, Post listening Evaluation

strategies), Cognitive Strategies (cognitive formal practicing strategies, Bottom-up strategies, Top-down strategies), Socio-affective Strategies. These three strategies are effective in helping the EFL learners in the listening process as the results of the Observation school practice showed.

Improving listening comprehension takes a prolonged time, and thus, instruction should be long-term across multiple years. As cognitive skills contribute to listening comprehension, developing and coordinating these skills are not likely to occur in a short time span. A component skill of listening comprehension such as vocabulary is expansive, and continues to grow throughout the lifetime, and so listening comprehension skill as well.

BIBLIOGRAPHY

1. Brownell, J. (2002). *Listening: Attitudes, principles, and skills* (2nd Edition). Boston: Allynand Bacon.
2. Byrnes, H. (1984). The Role of Listening Comprehension: A Theoretical Base. *Foreign Language Annals*. 17. P. 317–29.
3. Helgesen, M. (2003). Teaching listening. In D. Nunan (Ed.), *Practical English Language teaching*. New York: McGraw-Hill.
4. Gilakjani, A. P., & Sabouri, N. B. (2016). Learners' Listening Comprehension Difficulties in English Language Learning: A Literature Review. *English Language Teaching*. 9. P. 123–133. <https://doi.org/10.5539/elt.v9n6p123>
5. Richards, J. C., & Renandya, W. A. (Eds) (2002). *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Scrivener, J. (2011). *Learning Teaching. The Essential Guide to English Language Teaching*. Oxford: Macmillan.
7. Sharma, N. (2011). Strategies for Developing Listening Skills. *ELT Voices – India*. 1(6). P. 12–17.
8. Wang, Z. (2020). Teaching Listening Comprehension. *Learning & Education*. 9 (3). P. 62. DOI: 10.18282/l-e.v9i3.1576

REFERENCES

1. Brownell, J. (2002). *Listening: Attitudes, principles, and skills* (2nd Edition). Boston: Allynand Bacon.
2. Byrnes, H. (1984). The Role of Listening Comprehension: A Theoretical Base. *Foreign Language Annals*. 17. P. 317–29.
3. Helgesen, M. (2003). Teaching listening. In D. Nunan (Ed.), *Practical English Language teaching*. New York: McGraw-Hill. 184 p.
4. Gilakjani, A. P., & Sabouri, N. B. (2016). Learners' Listening Comprehension Difficulties in English Language Learning: A Literature Review. *English Language Teaching*. 9. P. 123–133. <https://doi.org/10.5539/elt.v9n6p123>
5. Richards, J. C., & Renandya, W. A. (2002). *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Scrivener, J. (2011). *Learning Teaching. The Essential Guide to English Language Teaching*. Oxford: Macmillan.
7. Sharma, N. (2011). Strategies for Developing Listening Skills. *ELT Voices – India*. 1(6). P. 12–17.
8. Wang, Z. (2020). Teaching Listening Comprehension. *Learning & Education*. 9 (3). P. 62. DOI:10.18282/l-e.v9i3.1576

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Альвіна АЛИСВА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ КЛАСОВИХ РІВНІВ В АНГЛІЇ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНІВ.....	4
Олена ГАЛИЦЬКА, Тетяна БОНДАР СУЧАСНИЙ НІМЕЦЬКОМОВНИЙ ФІТНЕС-ДИСКУРС.....	9
Дун ЦІ СТРАТЕГІЇ МАНІПУЛЮВАННЯ У АНГЛОМОВНИХ ПРОМОВАХ ЛІДЕРІВ КРАЇН.....	14
Олена ЗАГРАНОВСЬКА, Юлія ЛОВЧУК СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЯМИХ ТА НЕПРЯМИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ ТА СПОСОБИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ.....	18
Наталія КИСЕЛЮК, Анжеліка ЯНОВЕЦЬ АНАЛІЗ КОМУНІКАЦІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЕМОТИВНОЇ ЕКОЛІНГВІСТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ).....	23
Наталія КІЩЕНКО, Ілля МОРГУН ОСМИСЛЕННЯ КРИТЕРІЇВ МУДРОСТІ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	29
Юлія ЛІТКОВИЧ, Людмила ЯЦЕНКО, Анастасія ШЕВЧУК ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДОКУМЕНТІВ РАДИ ЄВРОПИ.....	33
Лю СЮЕНА ВИДИ КОМП'ЮТЕРНИХ НОВОУТВОРЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	39
Лю ЮЙ МОВЛЕННЄВА ТАКТИКА ЯК ВИД КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ У АНГЛОМОВНОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ.....	43
Оксана МАРТИНЮК ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ).....	47
Наталія МИХАЛЬЧУК, Ернест ІВАШКЕВИЧ ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЛІКАЦІЇ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ В ПАРАДИГМІ МОДЕЛІ «ОДЯГ».....	53
Oksana NAIDIUK, Viktoriia PRYKHODKO PRECEDENT NAMES AND STATEMENTS IN FOREIGN LANGUAGE DISCOURSE.....	61
Світлана ПОТАПЧУК, Ірина ВЄТРОВА ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ФОНДАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.....	67
Антоніна СЕМЕНЮК, Галина ТРИГУБ, Оксана ХНИКІНА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	74
Наталія СОВТИС, Наталія ВОЛОС, Марина СОЙКО КОНЦЕПТ «ВІЙНА» В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЛІНИ КОСТЕНКО.....	82
Віта СТЕРНІЧУК СТАТУС РЕГУЛЯТИВНИХ ОДИНИЦЬ В ЕПІТЕКСТАХ: РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ.....	88
Наталія ШКЛЯЄВА, Тамара НИКОЛЮК ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ КУЛІНАРНИХ ВИРОБІВ У ФОЛЬКЛОРІ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ ТА ЗАХІДНОЇ ЧАСТИНИ ВОЛИНІ.....	93
Анжеліка ЯНОВЕЦЬ, Наталія КИСЕЛЮК ЕКСПРЕСІВНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ОЦІНОЧНИХ КОНОТАЦІЙ ВІДПОВІДНО ДО APPRAISAL MODEL.....	99

Людмила ЯСНОГУРСЬКА, Наталія МІЧУДА, Ірина МАСЛЮ КРОС-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ У ПИТАННІ МЕТАФОРИЧНОСТІ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ	107
---	-----

ПЕДАГОГІКА

Inna HOROBETS PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE TEACHER OF FOREIGN LANGUAGE IN PROCESS OF FORMATION INDIVIDUAL CULTURE OF STUDENT.....	113
Olena KASATKINA-KUBYSHKINA, Yuliia KURIATA, Nataliia ANTONENKO PECULIARITIES OF USING SCAFFOLDING FOR SEN LEARNERS IN THE ENGLISH LANGUAGE CLASSROOM.....	119
Lesya KOROLCHUK, Iryna VOITENKO INTEGRATION OF EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT INTO THE CURRICULA OF FOREIGN LANGUAGE STUDIES FOR PROFESSIONAL PURPOSES IN HEIS OF UKRAINE.....	126
Алла МАРТИНЮК, Оксана КОВАЛЬЧУК, Ірина ЗАБІЯКА УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	133
Оксана СМАЛЬ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО КУРСУ НА ОСНОВІ LMS MOODLE ДЛЯ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	140
Tatiana TERESHCHENKO ZUR ROLLE DER LEHRENDEN BEIM BETREUEN VON LERNENDEN: MOTIVATIONSFÖRDEUNG IM ONLINE-UNTERRICHT.....	145
Валентина ТРИНДЮК, Світлана ЛОБАНОВА МЕДІА ЗАСОБИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК НА ЗАНЯТТІ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	151
Alla FRIDRIKH, Svitozara VIHUNOVA, Dmytro VIHUNOV SOME THOUGHTS ON KEY LISTENING STRATEGIES IN EFL CLASSROOM.....	158

CONTENTS

LINGUISTICS. LITERATURE STUDIES

Alvina ALYIEVA VERBALIZATION OF REPRESENTATIVES OF DIFFERENT CLASS LEVELS IN ENGLAND: LINGUISTIC ANALYSIS OF TERMS.....	4
Olena HALYTSKA, Tetiana BONDAR MODERN GERMAN-LANGUAGE FITNESS DISCOURSE.....	9
Dong QI STRATEGIES OF MANIPULATION IN ENGLISH SPEECHES OF STATE LEADERS.....	14
Olena ZAGRANOVSKA, Yuliia LOVCHUK STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF DIRECT AND INDIRECT SPEECH ACTS AND METHODS OF THEIR REALIZATION IN MODERN ENGLISH SPEECH.....	18
Natalia KYSELIUK, Anzhelika YANOVETS ANALYSIS OF COMMUNICATION THROUGH THE PRISM OF EMOTIONAL ECOLINGUISTICS (ON THE BASIS OF CONTEMPORARY ENGLISH DISCOURSE).....	23
Nataliia KISHCHENKO, Illia MORHUN UNDERSTANDING THE CRITERIA OF WISDOM IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL RELATIONS.....	29
Yuliia LITKOVYCH, Liudmyla YATSENKO, Anastasiia SHEVCHUK LEXICAL FEATURES OF TRANSLATION OF COUNCIL OF EUROPE DOCUMENTS.....	33
Liu XUENA TYPES OF COMPUTER INNOVATIONS IN ENGLISH LANGUAGE.....	39
Liu YU SPEECH TACTICS AS A TYPE OF COMMUNICATION STRATEGY IN ENGLISH BUSINESS DISCOURSE.....	43
Oksana MARTYNIUK DIFFICULTIES OF TRANSLATING SPECIALIZED TEXTS (BASED ON MATERIAL IN FRENCH).....	47
Nataliia MYKHALCHUK, Ernest IVASHKEVYCH CHARACTERISTICS OF EXPLANATION OF THE SECONDARY NOMINATION IN THE PARADIGM OF THE MODEL “CLOTHING”.....	53
Oksana NAIDIUK, Viktoriia PRYKHODKO PRECEDENT NAMES AND STATEMENTS IN FOREIGN LANGUAGE DISCOURSE.....	61
Svitlana POTAPCHUK, Iryna VIETROVA PRECEDENT PHENOMENA IN THE PHRASEOLOGICAL FUNDS OF THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES.....	67
Antonina SEMENIUK, Halyna TRYHUB, Oksana KHNYKINA PECULIARITIES OF ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY TRANSLATION.....	74
Natalia SOVTYS, Natalia VOLOS, Maryna SOYKO CONCEPT “WAR” IN THE INDIVIDUAL AUTHOR’S PICTURE OF THE WORLD BY LINA KOSTENKO.....	82
Vita STERNICHUK STATUS OF REGULATORY UNITS IN EPITEXTS: ROLE AND FUNCTIONS.....	88
Natalia SHKLIKHAIEVA, Tamara NYKOLIUK VOCABULARY FOR DEFINING CULINARY PRODUCTS IN THE FOLKLORE OF THE WESTERN POLISSYA AND THE WESTERN PART OF VOLYN REGION.....	93
Anzhelika YANOVETS, Natalia KYSELIUK EXPRESSIVENESS OF POLITICAL SPEECHES: LINGUISTIC INTERPRETATIVE ANALYSIS OF EVALUATION CONNOTATIONS ACCORDING TO THE APPRAISAL MODEL.....	99

.....

Liudmyla YASNOHURSKA, Natalia MICHUDA, Iryna MASLO
 CROSS-CULTURAL ASPECT IN THE ISSUE OF METAPHORICALITY
 OF ENGLISH DISCOURSE.....107

PEDAGOGY

Inna HOROBETS
 PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE TEACHER OF FOREIGN LANGUAGE
 IN PROCESS OF FORMATION INDIVIDUAL CULTURE OF STUDENT.....113

Olena KASATKINA-KUBYSHKINA, Yuliia KURIATA, Nataliia ANTONENKO
 PECULIARITIES OF USING SCAFFOLDING FOR SEN LEARNERS
 IN THE ENGLISH LANGUAGE CLASSROOM.....119

Lesya KOROLCHUK, Iryna VOITENKO
 INTEGRATION OF EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT
 INTO THE CURRICULA OF FOREIGN LANGUAGE STUDIES
 FOR PROFESSIONAL PURPOSES IN HEIS OF UKRAINE.....126

Alla MARTYNIUK, Oksana KOVALCHUK, Iryna ZABIIAKA
 CONDITIONS OF EFFECTIVENESS OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING
 BY MEANS OF DISTANCE LEARNING.....133

Oksana SMAL
 FEATURES OF THE ELECTRONIC COURSE BASED ON LMS MOODLE
 FOR LEARNING ENGLISH.....140

Tatiana TERESHCHENKO
 ON THE ROLE OF TEACHERS IN SUPERVISING LEARNERS:
 ENCOURAGING MOTIVATION IN ONLINE TEACHING.....145

Valentyna TRYNDIUK, Svitlana LOBANOVA
 MEDIA AS AN EFFECTIVE MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT
 OF SPEAKING SKILLS AT A FOREIGN LANGUAGE LESSON.....151

Alla FRIDRIKH, Svitozara BIHUNOVA, Dmytro BIHUNOV
 SOME THOUGHTS ON KEY LISTENING STRATEGIES IN EFL CLASSROOM.....158

НОТАТКИ

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ГУМАНІТАРНИХ НАУК:**

**Міжвузівський збірник наукових праць молодих
вчених Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка**

**HUMANITIES SCIENCE
CURRENT ISSUES:**

**Interuniversity collection of Drohobych
Ivan Franko State Pedagogical University
Young Scientists Research Papers**

**ВИПУСК 60. ТОМ 5
ISSUE 60. VOLUME 5**

Редактори-упорядники

Микола Пантюк

Андрій Душний

Василь Ільницький

Іван Зиморя

Здано до набору 03.02.2023 р. Підписано до друку 24.02.2023 р.

Гарнітура Times New Roman. Формат 64×84/8.

Друк офсетний. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 19,76. Зам. № 0323/191. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.